

लाल फुलीचा गाव

नरेंद्र नाईक

सामान्य व्यक्तीच्या मनातील प्रत्येक छटांचा अचूक
वेध घेणारी सामाजिक कादंबरी . . !

सप्तर्षी प्रकाशन

लाल फुलीचा गाव { कादंबरी }

नरेंद्र नाईक

Lal Fulicha Gaon { Novels }

Narendra Naik

© सौ. जयश्री नाईक

प्रकाशक | सप्तर्षी प्रकाशन मंगळवेढा

प्रथमावृत्ती | १ जुलै २०२० कृषिदिन

प्रमुखपृष्ठ | गुरुनाथ यादव , नांदेड

अक्षर जुळणी | कृतिका DTP

मांडणी | सय्यद शेख

मुखपृष्ठ | रंगवसा अॅडवर्टायझिंग प्रोडक्शन

नांदेड ७३५५०२३०७७५

मुद्रक | कृतिका प्रिंटर्स

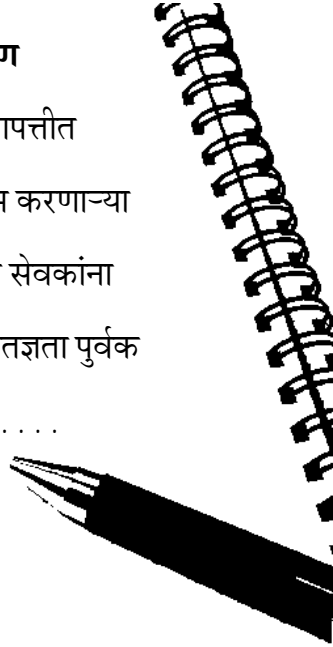
मुल्य | Rs.100

---

* या पुस्तकातील लेखकाची मते , घटना , वर्णने ही त्या लेखकाची असून त्याच्याशी प्रकाशक सहमत असतीलच असे नाही.

अर्पण

राष्ट्रीय आपत्तीत
स्वयंस्फूर्त काम करणाऱ्या
तमाम समाज सेवकांना
ही शब्दोंजळ कृतज्ञता पुर्वक
समर्पित . . . .

मनोगत

" लाल फुलीचा गाव " ही माझी चौथी कादंबरी. कोरोना कोविड १९ वरील सत्यघटना अधोरेखित करणारी एक दुःख दर्द कादंबरी ! पण या पुस्तकातील गाव व त्या गावातील सर्व घटना प्रसंग , व्यक्तीरेखा , मानसिक आंदोलने हे सर्व काल्पनिक असून त्याचा कुठं प्रत्यक्ष अप्रत्यक्ष संबंध आला तर तो योगायोग समजावा. या कादंबरीचे मुख्य केंद्र ग्रामिण भागातील वडद नावाचे एक काल्पनिक गाव उभे केले असून या गावातील सर्व पात्रे काल्पनिक असले तरी मानसिक आंदोलने वास्तवात काय घडू शकतं याची कल्पना करून प्रतिभेच्या जोरावर शब्दबद्ध केले आहेत. हा गाव म्हणजे आपला देश समजा. वास्तविक पाहता हा गाव एखाद्या देशाचं निश्चितच प्रतिनिधीत्व करू शकतो. त्यामुळे एखाद्या देशाला प्रातीनिधीक स्वरूपात स्विकारण्यास हरकत नसावी. जगाच्या पाठीवर एकूण देशाची संख्या २३१ असून या पैकी एकूण २०७ देशात (बेटासह) कोरोना या साथीच्या आजाराने धुमाकूळ घातला आहे. जवळ जवळ या रोगाने संपूर्ण पृथ्वी ग्रासली आहे. यात चिन , इटली , अमेरिकेत , फ्रान्स , जर्मनी , जपान , ब्रिटन , स्पेन , इराण , इराक , रशीया , सौदी अरेबिया , दक्षीण कोरीया , आस्ट्रेलीया , कॅनडा , इंडोनेशिया , शिंगणापूर , नेपाळ , अफगानिस्तान , तुर्की , ब्राझील , बेल्जीयम ,

पेरु , स्वीडन , नेदरलँड्स स्वीझरलँड , ईक्वेडर , पोर्तुगाल ,
मेक्सीको , आयरलंड , ओमान , चाईल , बेलारस , इजराईल ,
युएई , आट्रीया , कतार , पोलंड , रोमानिया , युक्रेन , डेन्मार्क ,
सर्बिया , नायजेरिया , फिलीपिन्स , नार्वे , डोमिनीकन रिपब्लिक ,
कोलॉम्बिया , पनामा , दक्षीण अफ्रिका , इजिप्त , मलेशिया ,
फिनलँड , अर्मेनिया , कुवेत , मोरोक्को , ग्रीस , अर्जेंटीना ,
अल्जेरिया , मोल्डोवा , कझाकस्तान , बरेन , लुक्सीबर्ग , हंगरी ,
थायलंड , घाना , सेंटकिट्स अँड नेवीस , निकारा गुवा ,
माँन्टसेर्रेट , सेचलेस , होलीशी , ग्रीन लँड , येमेन , सुरीनेम ,
भुतान , एम एस झांदाम , मोरीटेनीया , पपुवा न्यू ग्वीनीया ,
ब्रिटीश वर्जीन आयलँड , सेंट भारतेलेमी , कोमोराँस , सेंट पिरी
अँड मिक्वेलाँस , वेस्टन सहारा , कॅरीबीयन नेदरलँड्स ,
अँग्वीला , बोथस्वाना . लाऊस , बेलीज , न्यु कॅलेडोनिया , व्ही
जी , गॅम्बीया , सेंट लुशीया , साओ टोम , कुराकावो ,
डाँमीनिका , नॅमेबीया , सेंट विन्सेंट अँड ग्रेनॅडाईन्स , बुरुंदी ,
उजबेगीस्तान , टोयशीया , कॅमरून , अजरबाईजान , बोस्निया ,
अईसलँड , विस्टोनिया , क्युबा , बल्गेरीया , ग्वेनिया , नाँर्थ
मॅकेडाँनीया , टांझानिया , न्युझीलँड , बोलीवीया , स्लोवेनिया ,
लिथूनिया , स्लोवाकीया , सेनेगल , डिजीबाऊटी , काँटे डि'
आयवायर , होंगकॉंग , होन्डूरस , टुनिशीया , मालता , लथविया ,
शिप्रस , अल्बानीया , कर्गिजस्तान , अँडोरा , लिबॅनाँन ,
नायजेर , कोष्टरीका . सोमानिया , श्रीलंका , ग्वेटमाला , केनिया ,
डि आर काँगो , बुर्कीनाफॅसो , उरुग्वे , सुडान , जाँरजीया ,
सॅनमरीनो , माली , चॅनेल आयलायंस , मेयाँट , मालदीऊज , ई
एल सॅलवॅडाँर , जेमायका , मोजांबीक , लिबीया , सिरीया , सेंट
मार्टीन , फ्रेंच पाँलिनेशीया , मालावी , अँगोला , केमॅन

आयर्लँडस , साऊथ सुडान , मॉंगोलीया झिम्बाब्वे , सेंट्रल आफ्रिकन रिपब्लिक , मकाओ , इरीट्रीया , टिमोरलेसटे , जाॊर्डन , तायवान , रियूनियन , पराग्वे , स्टेट ऑफ पॅलेस्टाईन , वेनेझ्वेला , ताजिकिस्तान , ग्याबाॊन , फ्रेंच ग्वॅना , माॊरिशियस , टोगो , माॊन्टीनीग्रो , झांबीया , आयसल ऑफ मॅन , कंबोडिया , इक्वेटोरीयल ग्वॅना , चॅड , व्हीयतनाम , ट्रिनीडॅड अँड टोबॅगो , ग्वॅना - बिसाओ , बर्मोडा , वर्ज्झा , काॊगो , इस्वाटिनी , फ्युरो आयर्लँड्स , आरोबा , मार्टिनीक्वी , मोनॅको , सियारा लिवोनी , बेनीन , मॅनमार , युगांडा , लायबेरिया , ग्वॅडीलोप , कॅबोवर्डी , हायटी , बर्बेडाॊस , भामास , गयाना , लिचटेनस्टीन , मडागास्कर , ग्रीनव्हाउस , ब्रुनाय , इटीओपिया , स्लोव्हीया , बांगला , पाकीस्तान , भारत इत्यादी देशांत (बेटासह) या विषाणूने चांगलाच धुमाकूळ घातला. याच्या भिती पायी संपूर्ण जग लाॊक डाऊन खाली गेले. सरकारच्या ध्येय धोरणची अंमल बजावणी केली नाही तर अज्ञानापोटी काय होऊ शकते. याची स्पष्ट कल्पना या गावातील घटना घटीताचे संदर्भ देऊन जातात. कोरोना हा विषाणूजन्य जीवघेणा साथीचा अजार. स्वर्ग आणि पृथ्वी यातील अंतर कमी करणारा. या आजारातील मृत्यूचे प्रमाण १.५% असले तरी हा आजार सर्वात खतरनाक असल्याचे आरोग्य खात्याने जाहीर केले आहे. या आजाराची प्रमुख लक्षणे ताप , खोकला आणि श्वासोश्वास घेण्यात अडथळा हे आहेत. या आजारावर दुनियाभरात म्हणावी तशी औषधी उपलब्ध नाहीत. त्यामुळे वयोवृद्ध माणसे आणि पांच दहा वर्षांच्या आतिल किशोर वयीन बालक या आजाराचे बळी ठरतात. या शिवाय ज्यांना आस्थमा , उच्च रक्तदाब आणि शुगर , क्षय या आजारा सारखे इतर गंभीर स्वरूपाचे आजार

आहेत आणि त्यांचा नियमित उपचार सुरू आहे. आशा आजाराचे सर्वच रुग्ण या आजाराचे बळी ठरतात. मग ते कोणत्याही वयोगटातील आसोत. आपल्या देशाची एकुण लोक संख्या १३० कोटी आहे. पैकी किशोर वयीन मुला मुलींची संख्या , उच्च रक्तदाब , आस्थमा , शुगर , क्षय रुग्ण. एकुण लोक संख्ये पैकी किशोर वयीन आणि रुग्ण संख्या वजा केली तर आपल्या देशात मृत्यूचा दर १.५ % इतकाच आसेल. सदर आजाराचा धोका टाळण्यासाठी कोरोना , स्वाईन फ्ल्यू , सारी , हंता आणि बर्ड फ्ल्यू या आजाराची लक्षणे आणि उपचार काय ?

त्याशिवाय हे आजार होऊ नयेत म्हणून घ्यायची काळजी कोणती ? या बाबत ही कादंबरी नक्कीचं मार्गदर्शन करेल. या बाबत शंकाच नाही. विशेष हे की , ७० % लोक कोरोना बाधीत असले तरी हे रुग्ण कोणतीच लक्षणे दाखवित नाहीत. ३० % रुग्ण लक्षणे दाखवतात. तेही १५ दिवसा नंतर. मग हा आजार या १५ दिवसांत चांगलाच बळावतो. त्यामुळे या कादंबरीत जगभरातील फक्त १५ देशचं निवडले आहेत. ही कादंबरी फक्त १५ दिवसांचे भाष्य करते. असे करण्याचे कारण म्हणजे ही कादंबरी फार मोठी होणार नाही आणि लहाणही होणार नाही. त्यामुळे वाचकाला सहज खरेदी करून वाचता येईल. हि कादंबरी प्रत्येकांनी एकदा तरी वाचून आपल्या गावातील , परीसरातील जनतेला साथीच्या आजारा पासून अलिप्त रहाण्यासाठी कशी खबरदारी घ्यावी लागते. या बाबत मार्गदर्शन करेल. आरोग्याच्या दृष्टीकोनातून निश्चितच उपयोगी पडेल. यात मात्र तिळमात्र शंका नाही. आज रोजी हा आजार दिवसेंदिवस गंभीर होत चालला आहे आणि ही

सर्व माहिती सर्व सामान्य लोकांना व्हावी. हा मुख्य उद्देश डोळ्या समोर ठेवून ही कादंबरी साकारली आहे.

हि कादंबरी वाचून एक जरी रुग्ण कोरोना , स्वाईन फ्ल्यू , बर्ड फ्ल्यू या सारख्या अति भयंकर आजारातून मुक्त राहीला तर कोरोना मुक्ती लढ्यात ही कादंबरी यशस्वी झाली असे समजून या कादंबरी लिखाणा मागचा हेतू अर्थातच उद्देश सफल झाला असे समजेन. विशेष हे की , या कादंबरीला प्रस्तावणा हिंगोली येथील प्रसिध्द डाॅ. संजयजी नाकाडे साहेब यांची लाभली असून पशुधन विकास अधिकारी डॉ. राजीव तारपेवाड साहेब यांचा न भूतो न भविष्यती असा अभिप्राय लाभला आहे. त्यामुळे हा विषय अधिक गहीरा झाला आहे. सदर आजार माणसांसह जनावरांनाही होत असल्याने किंवा पशु पक्षातून मानवात संक्रमित होत असल्याने या दोन मान्यवर डॉक्टरांचे मत या विषयाला अधिकची बळकटी देऊन जाईल. प्रस्तावणा आणि अभिप्राय यातून मुख्य हेतू निश्चितच स्पष्ट झाला आहे. विशेष हे की , या कादंबरीस जेष्ठ साहित्यिक बाबारावजी मुसळे सर यांची पाठराखण म्हणजे कादंबरी आकृती बंधाला आणि एकूण वाङ्मयीन कला कृतीला लाभलेला एक पुरस्कारच मानतो. या निमित्ताने मी या दोन्ही डाॅक्टरांचे आणि मुसळे सरांचे मनापासून आभार मानतो. तसेच कवी शफी बोल्डेकर आणि कवी कलानंद जाधव यांनी त्यांची कविता या कादंबरीत घेण्यासाठी परवानगी दिली. एवढेच नव्हे; तर संपूर्ण कादंबरी वाचून इस्लाम विषयक काही माहिती दिली. त्यामुळे मी त्यांचे मनापासून आभार मानतो. प्रा. कमलाकर चव्हाण सर यांनी वेळातला वेळ काढून कादंबरीच्या आकृतीबंधा विषयी संपूर्ण कादंबरी वाचून मौलिक मार्गदर्शन केले. त्यामुळे मी

त्यांचेही मनापासून आभार व्यक्त करतो. माझे मोठे बंधू दादा (वसंतराव नाईक) आणि धाकटे बंधू दत्तप्रकाश नाईक , पुतणे डॉ. शिवराज नाईक , मुलगी समिक्षा नाईक , मुलगा सौरभ नाईक , प्रा. महेश मोरे यांनीही वेळातला वेळ काढून या कादंबरी बाबत यथोचित चर्चा केली.

डॉ. नरेंद्र आढाव उपसंपादक दैनिक प्रभात , पुणे यांनीही वेळातला वेळ काढून संपूर्ण कादंबरी वाचून अभिप्राय दिला. यांचे आभार कोणत्या शब्दात मानू. तसेच आमचे मित्र गजानन थळपते हे नियमित म्हणायचे स्वतंत्र विषय घ्या. या निमित्ताने त्यांचीही इच्छा पूर्ण केल्याचे समाधान वाटते. प्रा. विलास वैद्य , श्रीमंत अशोक अर्धापूरकर , डॉ. एम. आठवले , डॉ. कादरी , डॉ. रितेश गौर , डॉ. संदीप नरवाडे , डॉ. कुकडे , डॉ. संदीप खेसर , डॉ. संजय सावंत , डॉ. एन. जी. जाधव , डॉ. पी. के. हाके , डॉ. बोरकर , डॉ. गणेश पाटील , डॉ. एस. एम. पाटील , डॉ. महेंद्र झडते , डॉ. अजय राठोड , डॉ. विठ्ठल काळे ,

डॉ. कौशल्ये , डॉ. भिमर्तीवार , डॉ. पुद्दलवाड , डॉ. एन. एम. मुंढे यांच्या सदिच्छा नियमित पाठीशी असल्याने हा विषय कादंबरी रुपाने उभा करण्यात यशस्वी झालो. त्यांचे कसले आभार मानायचे ? घरच्या व्यक्तीचे आभार न मानता त्यांच्या कृपा प्रसादाच्या छायाछत्रा खालीच वावरतो. सर्वात महत्त्वाचे म्हणजे सप्तर्षी प्रकाशन मगळवेढा यांनी कमीत कमी कालावधीत सुंदर आवृत्ती काढून या विषयाला न्याय मिळवून दिला. त्यांचे कोणत्या शब्दांत आभार मानू. त्यामुळे त्यांचेही आभार न मानता त्यांच्या ऋणातच राहू इच्छीतो. चित्रकार , मुद्रक आणि सप्तर्षी

प्रकाशन परीवाराचे आभार व्यक्त करतो. ही कादंबरी म्हणजे तुम्हा सर्वांच्या कृपाप्रसादाचे हे फळ आहे असे मी समजतो. सर्वांचे पुन्हा एकदा आभार मानून थांबतो. धन्यवाद . . !

- नरेंद्र नाईक ,

९४२१३८४००७

प्रस्तावना

कादंबरीकार नरेंद्र नाईक यांची " लाल फुलीचा गाव " ही कोविड १९ विषाणूच्या अनुषंगाने कोरोना या साथीच्या आजारावरील कादंबरी वाचली. कोरोना हे नाव सध्या हिटलीस्टवर आहे. असे म्हणायला कांही हरकत नसावे. ह्या आजाराचे नाव ऐकताच आज बहुतेकांच्या भुवया उंचावतात , कान टवकारले जातात. चीन मधुन कोणत्या ना कोणत्या प्रकारे कोरोना विषाणूचा जंतू डंका वाजवत देशादेशांत व गावा गावांत या काळातच फैलतच चालला आहे. या पार्श्वभूमीवर , जी या कथेची मुळ संकल्पना आहे , तिथे हा कोरोना व्हायरस मनोगत सांगतोय. ही छान संकल्पना सुरूवातीलाच वापर करुन सुरूवाती पासून रंजकता वाढविली आहे.

लेखक श्री नरेंद्रजी नाईक हे शब्दांवर प्रभुत्व असलेले व असामान्य प्रतिभेचे स्वामी आहेत. त्यांचे यापुर्वी अनेक पुस्तके ज्यात कविता संग्रह , ललित लेखन , कादंबरी असे बहुआयामी लेखन प्रसिद्ध झाले आहे. सदरील ग्रंथात त्यांनी अतिशय वेगळ्या विषयाला हात घालुन अर्थातच या विषयाचं सोनं केल आहे. सुशिक्षित डॉक्टर होऊन मृत्युच्या दारात जाण्यापेक्षा सुरक्षीत बेकार होणेच बरे ! असा साधक बाधक विचार मांडणारे , मध्यवर्ती असणारे व वय वाढूनही अजुनही सुशिक्षित बेकार असलेले रावसाहेब हे या कथेतील प्रमुख मानवी पात्र आहे.

विशेष म्हणजे एका व्यथेच्या मानाने कमी असलेल्या व्यथेतही सुख शोधण्याची त्यांची मानसिकता असल्याची कल्पना , रम्यता लेखकाने दाखवली आहे. आजाराची भीषणता गोष्टी गोष्टीत सहजच लेखकाने वर्णन केले आहे. देशादेशांत पसरलेल्या या आजाराने मृत्युचे थैमान मांडलेले , त्यात कांही राष्ट्रांच्या चुका , कांहीची उदासिनता , यांचा परिपाक म्हणुन की काय हा आजार एखाद्या विजयी योद्धां सारखा देशांच्या सीमा उल्लंघन करीत चाललाय.

तोही इतक्या वेगाने की , जणू पृथ्वीवर मानवजात शिल्लक राहिल की नाही. याची भीती वाटावी. जसा या आजाराचा जागतीक जंगलांमध्ये वणवाच पेटत चाललाय. ही कथाच मुळात एका सर्वसामान्य भारतीय खेड्याची असुन , मुळात काल्पनिक असली तरी तिला काल्पनिक मात्र मुळीच म्हणता येणार नाही. कारण ही एका सत्य घटनेवरच आधारित आहे. हे गाव केवळ एक रुपक किंवा नमुना असावे. या गावा मध्येही वेगवेगळ्या व्यवसायिकांचा भरणा आहे , त्यांच्यात मत भिन्नता आहे. तरी एखाद्या खेड्यातील गावकऱ्याच्या मनोवृत्ती सारखे चावडीवर बसण्याची आवड आहे. त्यांना शिक्षित रावसाहेबांचं ज्ञानी बोलणं हे मनोरंजन म्हणुन आवडतं; पण एका सावध व हुशार रावसाहेबांच्या सुचना व त्याचे सावधगिरी पाळण्याचे उपाय व प्रयत्न हे त्यांना पोरकट प्रकार वाटतो. प्रसंगी ज्यांना त्यांच्या सडेतोड निर्णयाची झळ पोहोचली , ती मंडळी त्यांचे ऊणेदुणे काढायला व दोषारोपण करायलाही मागेपुढे पाहात नाहीत. असेच कथानक पुढे सरकते , बाहेर शहरातून व देशातून आलेले कांही व्यक्ती त्यांच्या सोबतही शापित किड कधी या गावात आणतात ,

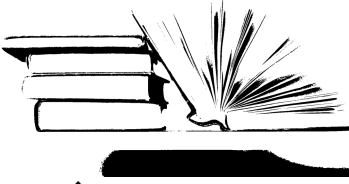
हे कळत पण नाही. हा आजार पसरत असताना जगाच्या पटावरील अधूननिक विज्ञानाची मिजास बाळगणारी व स्वतःला विकसीत म्हणवून घेणारी बडी बडी राष्ट्रे कशी कागदी होड्याप्रमाणे आतून पोकळ आहेत; आणि पैसा , झगमगाट व विलास यांचा थाटमाट , त्यांची अर्थिक सत्ताकेंद्रे , निसर्गापुढे किती क्षुल्लक आहेत. हे स्पष्ट होते. हे दाखवत असताना जगाचा इतिहास व माहिती हे पण एखाद्या कुशल शिक्षका सारखी त्यांनी मोठ्या खुबीने पेरली आहे. एकीकडे रोज शेकडो लोकांचं मरण , एकीकडे श्री मोदीजी सारख्या पंतप्रधानाने खंबीरपणे देशवासियांना जागृत करणे, क्वारंटाईन , गाव , जिल्हा व देश यांची सक्षम सीमाबंदी , जमावबंदी इ. लागू करणे , मधेच कांही आतातायी लोकांनी खोट्या संकल्पने पायी जमावबंदी तोडत धार्मिक कार्य वा समारंभ घेणे , अचानक इतक्या वर्षांच्या मुक्त सवयींचा त्याग करणे व त्यामुळे होणारी घुसमट , स्वच्छतेचे धडे पाळणे , मेघनादा सारख्या अदृश्य शक्तींचा सामना करणे , आजाराचं अपूर ज्ञान , वृत्तवाहिन्यांचा भडीमार व भांडावलेलं सामान्यांचं जग , थोडी घबराट आणि संयम.. अशा चित्रपटातही नसतील इतक्या नाट्यमय घटनांनी अक्षरशः हा माहामरीचा काळ एखाद्या महायुद्धात ऊठणाऱ्या धुळीच्या लोटांखाली झाकाळून टाकणाऱ्या रणधुमाळी समान व्यापून टाकला आहे. सदरील गावातही दैनंदिन व्यवहाराच्या झिंग मधील लोक , त्यांचा प्रशासनाशी संघर्ष , नंतर पसरणारी मरणकळा; क्षीण भासणाऱ्या जागतिक शक्ती , जाती , धर्म , कथित धर्मगुरूंचा फोलपणा ह्यांचा एक दार्शनिक फेरफटका या निमित्ताने मारता आला. शेवटी वाळल्या बरोवर ओल्याचाही शेवट या उक्ती प्रमाणे , रावसाहेबांचाही करुण अंत होतो. या अतिशय महत्वाच्या गोष्टी

एका सामान्य माणसाच्या नजरेतून पाहणे व अगदी मोजक्या व चपखल शब्दात दाखवणे असे शिवधनुष्य तर पेलेले दिसतेच. सदरील पुस्तक हातात घेतल्यावर वाचकाच्या मनावर जी पकड घेते , ती अगदी शेवट पर्यंत टिकवण्यात अन् वाचकाला खिळवण्यात ही कादंबरी यशस्वी झाली आहे असेच म्हणावे लागेल. या निमित्ताने नरेंद्र नाईक यांच्या साहित्य प्रवासास माझ्या खुप खुप शुभेच्छा !

- डॉ. संजय नाकाडे , हिंगोली

M.B.B.S. FCPS (Med) DNB (Med) FCCP

फिजिशियन

शब्दांचा जादुगार

सध्या जगभरात कोरोना विषाणूच्या साथीने हाहाकार उडाला आहे. जागतिक आरोग्य संघटनेने या विषाणूमुळे होणाऱ्या आजाराचे अधिकृत नामकरण ' COVID-19 ' असे केले आहे. तर कोरोना विषाणूवर संशोधन करणाऱ्या शास्त्रज्ञांनी या आजाराचे 'सिन्हीयर अक्युट रेस्पिरेटरी सिंड्रोम कोरोनावायरस 2 ' किंवा ' सार्स - कोव्ही - 2 ' असे बारसे केले आहे. या साथीशी संबंधित पहिला रुग्ण डिसेंबरच्या शेवटच्या आठवड्यात आढळला. ८ जानेवारीला या साथीचा कोरोना विषाणू असल्याची खात्री झाली. ८ मार्च २०२० पर्यंत या साथीची लागण जगभरात १,०५,५८६ जणांना झाली असून या साथीचे मृत्यू ४,०२७ इतके झाले आहेत. चीनमधील हुबेई प्रांतात उद्भवलेला हा संसर्गजन्य रोग १०० देशांच्या सीमा ओलांडून गेला आहे.

भारतात केरळमध्ये या कोरोनाचा पहिला रुग्ण आढळला असून आणखी ९ जणांना लागण झाल्याची माहिती आहे. गेल्या २० वर्षात SARS - Co - V2 (सार्स कोव्ही) हा आढळलेला तिसरा साथ पसरवणारा विषाणू आहे. २००३ साली SARS - CoV , मुळे सार्स हा जीवघेणा नेहमी पेक्षा वेगळा न्यूमोनिया जगभर पसरला होता. त्यानंतर १० वर्षांनी मध्य पूर्वेत MERS -

CoV (मर्स कोव्ही - मिडल ईस्ट रेस्पिरेटरी सिन्ड्रोम) हा विषाणू दिसून आला. या विषाणूची लागण २,४९४ जणांना झाली असून या विषाणू मुळे सुमारे ९०० मृत्यू झाले आहेत. सार्स कोव्ही अधिक वेगाने पसरला. पण त्यापासून झालेल्या मृत्यूची संख्या तुलनेने कमी होती. ८००० बाधित रुग्ण व ८०० मृत्यू. या पार्श्वभूमीवर लेखक श्री नरेंद्र नाईक यांची " लाल फुलीचा गाव " ही कादंबरी वाचली. यात त्यांचे भाषेवरील प्रभुत्व , भाषा मांडणी व कौशल्ये या सोबतच त्यांचा दृढ व दूरदृष्टीकोणातून त्यांनी कोविड - १९ या विषाणू विषयी जनजागृती व सद्यस्थितीचा उल्लेखनीय व उदाहरणासह वास्तविकता मांडलेली आहे.

लेखक श्री नरेंद्र नाईक यांनी या कादंबरीत अगदी ग्रामीण भागातील पात्र व त्यांच्या आवडी - निवडीचा उहापोह अगदी सोप्या सर्वसाधारण भाषेत व कहाणी मध्ये अंगीकृत करून आपल्या सामोर ही कादंबरी मांडलेली आहे. सध्या आपल्या राज्यात या विषाणूने थैमान घातलेला आहे. त्यामध्ये ग्रामीण भागात सुद्धा याचे भितीचे अंकूर कोरलेले दिसून येतात. हे लेखकाने अतिशय सामान्य भाषेत मांडणी केलेली आहे. ललित लेखक श्री नरेंद्र नाईक यांच्या सर्व कादंबरी , कविता संग्रह वाचन केल्यानंतर मला असे वाटते की , यांना " शब्दांचा जादूगार " ही उपमा देणे म्हणजे मी माझे अहोभाग्य समजतो व तुम्ही पण असेच समजणं साहजिकच आहे. अशा या माझ्या शब्दांचा जादूगार श्री नरेंद्र नाईक यांना या कादंबरीसाठी व पुढील लेखनासाठी खुप खुप शुभेच्छा !

- डॉ राजीव तरपेवाड

पशुधन विकास अधिकारी (विस्तार)

पंचायत समिती हिंगोली.

सुरेख आकृतीबंध

कादंबरीकार नरेंद्र नाईक यांची " लाल फुलीचा गाव " कादंबरी कालच वाचून पूर्ण केली. अतिशय सुरेख आकृतीबंध जमला आहे. कोरोनाची पार्श्वभूमी , तिचे गांभीर्य जाणणारे , लोकांच्या सुरक्षिततेसाठी तळमळणारे रावसाहेब , अगदी अस्सल ग्रामीण वातावरण. लोकांची बेफिकीर वृत्ती आणि अखेर झालेला विषण्ण करणारा शेवट . . . सारे मनावर खोल परिणाम करणारे आहे. प्राप्त परिस्थितीत तर त्याचे महत्त्व अधिकच आहे. आजच्या काळात सर्वसामान्य लोकांचे प्रबोधन करणारी ही कादंबरी आहे. कादंबरीतील शब्द लालित्य व सौंदर्य हे नरेंद्र नाईक यांच्या शैलीनुसार अप्रतिम आहे.

डॉ.नरेंद्र आढाव

उपसंपादक

दैनिक प्रभात , पुणे

वास्तववादी लिखाण

नरेंद्र नाईक यांची " लाल फुलीचा गाव " ही कादंबरी वाचली. कादंबरीतील प्रातिनिधिक स्वरूपात मांडलेला वडद गाव . . . हे एक गाव नसून भारतातील प्रत्येक गाव असाच आहे . . ! कोरोना विषयी सामान्यातील सामान्य व्यक्तीच्या मनात उमटणाऱ्या प्रत्येक छटांचा अचूक वेध घेणारी हि कादंबरी . . ! रावसाहेबां सारखं एकतरी व्यक्तिमत्त्व प्रत्येक गावात असतंच. नमूद केलेला प्रत्येक प्रसंग वाचताना त्यातील हर एक संभाषण दैनंदिन जीवनात कुठे न कुठे प्रत्यक्ष अनुभवल्याची प्रचिती वेळोवेळी वाचकाला येते , सोबतच लेखकाच्या सूक्ष्म निरीक्षणाची कसब दिसून येते. व. पु. काळे यांनी म्हटल्याप्रमाणे " As you write more and more personal becomes more and more Universal " सदर कादंबरीला वैश्विक रूप प्राप्त झाले आहे व कोरोना नामक संकटात हि नक्कीच मार्गदर्शक ठरेल..

(To Be Continue . . .)

- डॉ. कुकडे

पशुधन विकास अधिकारी

पशुवैद्यकीय दवाखाना मोरगढाण

पावसाळा ऋतू प्रारंभ झाला. ज्येष्ठातील उन सावलीचा खेळ सुरू झाला होता. अधुन मधुन वावटळी उडत होत्या. घनश्याम मेघमंडलाचा लपंडाव चालू होता. रानावनात गुलमोहराच्या पाकळ्या पराग कणासह अस्ताव्यस्त पडल्या होत्या. केशरी रंगाची एक एक पाकळी सृष्टीसौंदर्यात रुप मनोहर दिसत होती. अथांग पसरलेल्या नदी पात्रातील काळे निळे पाणी काचेरी रंगाने मुग्धाहून सोडत होते. उन्हाळ्याची धग कमी होऊन जेष्ठाचं कोवळ उण पडलं होतं. हवेत आर्द्रता जाणवत होती. अधुन मधुन ढग आभाळात फेरा मारुन वसुंधरेचे रुपरुपेश पहात होते. नाही म्हटले तरी लोकांनी बि - बियाण्याची तयारी करून शेतकरी राजा सज्ज झाला होता. सर्व शेतीभातीची नांगरटी होऊन वखरणी पुर्ण झाली होती. काही शेतकऱ्यांनी शेतातील धसकटं

वेचली नव्हती. त्यामुळे काही जनांच्या शेतीतील धसकटं वेचणीची लगभग सुरू झाली होती. जुन महिन्यांच्या प्रारंभीच पेरत्या पक्षी पेरते व्हा ची भुपाळी आळवत सुटला होता. पण अद्याप पाऊस धारा अंबरघनात उतरल्या नव्हत्या. हळूहळू अधून मधून एकादी दुसरी विज चमकून लुप्त होत होती. थंड हवेचा गारवा पिंजनसाद घालून जात होता. त्यामुळे कोकीळ पक्षालाही कंठस्वर फुटला होता.

रानावनातली वृक्षराजी नयनमस्त डोलत होती. निसर्गराजीचा ऋतू बदलला की , निसर्गही दिलखुष होऊन लहरत होता. अंबा , बाभूळ , येहळा , कडू लिंब , काटशेवरी , अशोक , साग इत्यादी वृक्ष सळसळत होते. तर वडद गावाच्या गाव कुसात पिंपळ , चाफा , वड , जास्वंद , गुलाब आपल्या गंधाळ देहाचा रंगार्त सोहळा भिजमस्त करण्यासाठी आतूरतेने अंबरघनाची आराधना करीत होते. या वर्षी मृग नक्षत्र म्हेशीवर बसून आले आणि पावसाचा थैमान सुरू झाला होता. रावसाहेब उच्च विद्या विभूषित होऊन गावी परत आले होते. राष्ट्रपिता महात्मा गांधी यांच्या स्वप्नातला भारत साकार करण्यासाठी रावसाहेब पुण्यातून वडद गावी कायम रहाण्यासाठी आले होते. गाव कुसातील लोक रावसाहेबाकडे आतूरतेने पहात होते. वडद ! होय वडदचं ! ! " लाल फुलांचा गाव " म्हणून प्रसिध्द असलेले वडद ! ! ! कारण या गावातील सर्व लोकांना रंगीबेरंगी फुलांची आवड होती. त्यामुळे घरोघर फुलांच्या फुलबागा फुलारलेल्या. फुलशेती करणारे शेतकरीही खुपचं. त्यातल्या त्यात गावात प्रवेश करणाऱ्या मुख्य रस्त्यावर दोन्ही बाजूंनी हिरवीगार झाडी आणि

लाल फुलांनी बहरलेल्या कितीतरी वनस्पती. जाईजूईने नटलेली पायवाट.

पण आता या पायवाटेचे रुपांतर सडके मध्ये झालेले. कितीतरी वहानाची वर्दळ असणारी सडक. मात्र दोन्ही बाजूची फुलझड आजही कायम. त्यामुळे या सुगंधी गावाला " लाल फुलांचा गाव " म्हणून लोक मान्यता मिळाली होती. आपल्याच तोऱ्यात रहाणारा गाव. हशी खुशीच्या बाता ठोकत वावरणारा एक दिलमस्त गाव. जणू इंद्राची इंद्रनगरी. गावात काय मिळत नाही. जे जे लागतं ते ते मिळतं. फक्त माणूसकी अन् सदाचार सोडून. बाकी बाई पासून बाटली पर्यंत. असा हा अजनबी गावं साऱ्या विश्वात शोधूनही मिळणार नाही. वडद ! होय , वडद नावाचे एक मध्यम वस्तीचे गाव बालाघाटाच्या डोंगर रांगात वसले होते. गावात मराठा , बौद्ध , मातंग , चर्मकार , मुस्लिम , वाणी , कोळी , लोहार , सुतार , हटकर , धनगर , कैकाडी , वडार , खिसडी , माळी , शिंपी , भोई , बुरुड , वंजारी , बंजारी , कलाल , अंध , आदीवाशी , तेली , ब्राम्हण , जैन , कोमटी , मारवाडी , यलम आशा कितीतरी जातीचे लोक कुण्या गोविंदाने नांदत होते. पण गावात एकच जैन समाजाचे कुटुंब होते. या कुटुंबातील सर्वच्या सर्व शासकीय नोकरीत होते. कोणी जनावराचा डॉक्टर , कोणी मास्तर , कोणी एसटी महामंडात कंडक्टर तर कोणी चालक म्हणून कार्यरत होते. गाव जळो हनुमान बाहेर या उक्तीप्रमाणे हे कुटुंब गावात रहात होते. पण गावाच्या बाहेर. सर्वच्या सर्व नोकरी करून शेतीत ऊसाचे उत्पादन घेत होते. यांच्या शेतातला उसाचा थळ एक एक महिना चालायचा. उसाचा रस आणि गुळावरची साय आवडीने लोकांना खायला द्यायचे. गावात दोन चार बुरडाची

घरं होती. तेल्याची होती. कांही प्रमाणात कैकाडी आणि वडर होते. घिसड्याचे मात्र एकच कुटुंब होते. पण पालात रहाणारे. या घिसड्याला मालकी हक्काचे घरचं नव्हते. त्यामुळे तो पालातच रहात होता. त्यांचे मुळगाव औरंगाबाद जिल्ह्यातील सिल्लोड तालुक्यातले. तो इथे उपरा म्हणूनच कितीतरी वर्षा पासून रहात होता. आता त्याचे या गावात मतदार यादीत नाव समाविष्ट झाले आहे. तो मतदानाचा पवित्र हक्क न चुकता बजावतो. त्याच्याकडे आधार कार्ड आणि स्वस्त धान्य दुकानाचे कार्ड आहे. गावात तीन साडेतीन हजार घरांची दाटीवाटी झाली होती. प्रत्येक घर स्वतंत्र अस्तीत्वाने सजून धजून उभारलेली होती. आज रोजी आठ नऊ हजार लोक संख्येचा गाव होता. गावात सर्वच पक्षाची नेते मंडळी होती. गावात सर्व सुख सुविधा उपलब्ध होत्या.

यात शाळा , दवाखाना , बस , दळण चक्की , लाईट , पिण्याच्या पाण्याचे नळ , सिमेंट रस्ते , सांड पाण्याच्या नाली , तलाव , दुध डेअरी , बाजार पेठ , आठवडी बाजार , खाजगी शिकवण्या , सायकल दुकाण , औषधी दुकाण , बियाणे आणि औषधी कृषी सेवा केंद्र , देशी विदेशी दारुचे दुकान , क्लब , हाॅटेल , पान टपरी , पंगचर काढण्याचे दुकान , स्वस्त धान्याचे दुकान , गोदाम , ग्राम पंचायत कार्यालय , सेवाभावी सहकारी संस्था , बॅंका , गॅस एजन्सी आशा कितीतरी सुविधा गावात उपलब्ध होत्या. गावाला पुर्व पश्चिम दिशेला डांबरी सडक. गावात दिवसातून तीन चार वेळा महाराष्ट्र राज्य मार्ग परिवहन महामंडळाची बस सुविधा , बसस्थानक. मध्यभागी पुरातन अवशेष घेऊन उभा असलेला एक इंद्रप्रस्थ वाडा. आज मात्र चोह बाजूनी खंगलेला. जणू क्षयरोग झालेला जिर्णशीर्ण हाडाचा सापळा. आज रोजी वाड्याची

पडझड झालेली. त्यामुळे वाड्यात कुणीच रहात नाही. वाडा तसा चार पाच एकरात असलेला पण पडझड झाली असल्याने वाड्यातील कुटुंब वाड्याच्या खाली येऊन मोकळ्या प्रांगणात सिमेंट काँक्रेटचे घर बांधून राहीलेले.

या वाड्याने आज पर्यंत सिमेंट काँक्रेटचे घर पाहीले नव्हते. पण सिमेंट काँक्रेटचे घर पहाण्याचे भाग्य या वास्तू पुरुषांच्या नशीबात. वास्तविक पाहता हा पुरातन वाडा. पांढऱ्या मातीत चिरेबंदी पध्दतीने बांधलेला. पण कालौघात या वाड्याची रया गेलेली. लोक अद्यापही या वाड्यात भुत आहे असे म्हणतात. त्यामुळे भलेभले या वाड्याला टरकून रहातात. रात्रीच्या वेळी सहसा कोणी वाड्यात येण्यासाठी धजावत नाही. या वाड्याचे बुरुज घडवताना ओली बाळंतीण नजर करावी लागली. तेंव्हा कुठे या वाड्याचे बुरुज आकार घेऊ शकले असे लोक आजही या वाड्याची आख्यायीका सांगतात. वाड्यात आजही एका बुरुजावर इर तर दुसऱ्या बुरुजावर पिर आहे. इराच्या बुरुजावर भगवा ध्वज फडकलेला असतो तर पिराच्या बुरुजावर हिरवा गलफ चढवलेला असतो. त्यामुळे हा वाडा कोणे एके काळी हिंदू मुस्लिम भाई भाई या नात्याने वावरत आसावा. सर्व धर्म समभावाचे प्रतिक म्हणून सुध्दा या वाड्याकडे पहाता येईल. पण कालौघात आज रोजी ना भगवा , ना गलफ अशी स्थिती झाली आहे या वाड्याची. खरे पाहिले तर हा वास्तू पुरुष जगजग म्हातारा होऊन अखेरचा श्वास घेत थरथरत उभा आहे. पण लोक मनात भिती नावाची भिती आजही कायम घर करून आहे. निजामाच्या काळात या वाड्यावर एक तोफ , हत्ती बांधण्याची जागा , घोडदलासाठी तबेला , जाईजुईची बाग , पटांगण , बारवं

विहीर , नृसिंह मंदिर , वाड्यात जाण्यासाठी दगडी चोप , लादण्या , छोटे खाणी गणपती मंदिर , काकनाई , स्वर्ग सुखाचा दिवानखाणा , वाड्याबाहेर पडण्यासाठी भुयारी मार्ग. या भुयारी मार्गात आज रोजी उतरले तर कितीतरी पायऱ्या उतरत जावे लागते. पंचवीस तीस पायऱ्या उतरले की , श्वासोश्वास गुदमरतो. या शिवाय वटवाघळाची फडफड. इत्यादी पण आज त्या ऐतिहासिक खुणा लोप पावलेल्या. या वाड्याच्या मालकाकडे इजारतदारी होती. असे या गावातील म्हातारे लोक आजही आवडीने गोष्ट सांगावी तसे सांगतात. १५ ऑगस्ट १९४७ रोजी देश इंग्रजांच्या गुलामगिरीतून मुक्त झाला आणि या वाड्यावर स्वातंत्र्याची सुवर्ण किरणे पडली. राजेशाही जाऊन लोकशाही आली. तेव्हा पासून या वाड्याचा मुख्य मालक वाडा , हजारो एकर शेती भाती विकून , कुणाला दान करून पुणे - मुंबई कडे रहाण्यासाठी निघून गेला. तेव्हा पासून या वाड्यात रावसाहेबाचे पुर्वज रहात होते. आता हा वाडा रावसाहेब आणि माधवराव यांच्या ताब्यात आहे. माधवराव हे रावसाहेबांचे मोठे भाऊ. रावसाहेबाचे पदवी पर्यंतचे शिक्षण झालेले. पण नोकरीच्या शोधात काही वर्ष गेली. पण नोकरी मिळाली नसल्याने ते गावातच राहू लागले. गावात आजही पहिल्या काळात बांधकाम केलेल्या बारवं विहीरी पहायला मिळतात. विहीरीच्या तळा पर्यंत उतरण्यासाठी चिरेबंदी पायऱ्या. अंतरा अंतराने लोखंडी कड्या.

गावात दहावी पर्यंतची शाळा , पोस्ट ऑफिस , प्रार्थमिक आरोग्य केंद्र , पशुवैद्यकीय दवाखाना , कृषी उत्पन्न बाजार समिती. गावातून हे ठिकाण फर्लांग भर अंतरावर पश्चिम दिशेला आहेत. त्यानंतर झोपडपट्टी. गावात महादेव मंदिर ,

बालाजी मंदिर , विठ्ठल रखुमाई मंदिर , मारोती मंदिर , तुकामाय मंदिर , मजिद असे कितीतरी धार्मिक ठिकाणं आहेत. सध्या मजीदीची देखभाल शेख गुरुजीचा मुलगा आयुब पहातो. आयुबला पानाफुलाची मैत्री आवडते. त्यामुळे त्याने मजीदी भोवताल हिरवीगार झाडी लावलेली. आत फुलमळा सुध्दा फुलविला आहे. यात गुलाब , मोगरा , शेवंती , रातराणी , विविध प्रकारची जाईजूई फुलारली आहे. वडद गावातील मजीद म्हणजे एक गंधमस्त धार्मिक ठिकाण. विठ्ठल रखुमाईच्या मंदीरात वर्षाची बारा महिने विणा चालू. ठाकराचा रामू पुजारी या मंदीराची देखभाल करतो. इथेही ठाकुर महाराजांनी पिंपळ वृक्षाचा मेळाच भरवला आहे. त्यामुळे या दोन्ही ठिकाणी वर्षाची बारोमास माणसाची गर्दी रहाते.

उन्हाळ्यात या दोन्ही ठिकाणाला लोक नैसर्गिक कुलर म्हणतात. तर जास्त विकलेले लोक ए. सी. म्हणतात. विठ्ठल रुक्मिणीच्या राऊळात प्रत्येक तासाला टोल वाजवण्याची परंपरा फार पुर्वी पासून चालत आलेली असून टोल प्रमाणे विणेकरी आजही बदलत असतात. तर सकाळ संध्याकाळ मजिदीत आजान होते. गावात हिंदू मुस्लिम लोक एकोप्याने राहतात. खुदबा आला की , शिरकुर्मा खाण्याची धमाल उडालेली असते. गावात बहुसंख्य लोक शेतकरी कुटुंबातील असून वर्षाची बारा महिने शेतीमातीत राबराब राबतात. पाटलाचा मळा , बामणाची रेशीम तुती , कोमट्याची केळी आणि रावसाहेबाचा संत्रा , मोसंबी , द्राक्ष आणि आंबा. असे कितीतरी सधन शेतकरी गावातल्या गावात रहातात. गाव मोठा असल्याने रविवारचा बाजार भरतो. बाजार हट करण्यासाठी आसपासची पंधरा वीस खेड्यातील लोक येतात.

बाजारात लाल मिरची , तिखट मिरची , गोबी , वांगी , मेथी , काकडी , शेपू , पालक , शेवगा , अंबाडी , करटूले , चवळी , गोवार , आवरा , वाटाणा , कडीपत्ता , कोथिंबीर अशा कितीतरी प्रकारच्या भाज्या मिळतात. येथील कलाल समाजाचे लोक तेवढे देशी दारू आणि गावठी दारू विकतात. आता मराठा समाजाचेही बियर बार सुरू झाले आहेत. त्यामुळे गावात काय नाही ? हे विचारण्याची गरजच नाही. या गावात अख्खा स्वर्ग उतरला आहे. नाही म्हटले तरी दोन तीन कलापथक तमाशा मंडळ रात्रंदिवस चालू रहातात. त्यामुळे बाहेर गावी जाण्याची कुणाला आवश्यकताच वाटत नाही. उलट बाहेर गावाहून कितीतरी तळीराम आणि आंबट शौकीन लोकांचे तांडेच्या तांडे गावात आलेले पहायला मिळतात. अगदी गावात खुनाची सुपारी सुध्दा घेतली जाते. त्यामुळे या गावात पोलीस चौकीचा दर्जावाढ होऊन पोलीस स्टेशनची मंजूरी मिळाली आहे. आशा गावात रावसाहेबांचे जीवन जाऊ लागले. आशा वाड्याच्या आवारात रावसाहेबाचे कुटुंब रहात होते. रावसाहेबाचे मोठे बंधू माधवराव हे वय वर्ष पन्नाशीच्या घरात आलेले. दहावी पर्यंत गावातच शिकून शिक्षणाला रामराम ठोकून शेती करत असलेले माधवराव एक संयमी व्यक्तीमत्व. रंग गोरा गोमटा. पॅन्ट आणि खमीस हा त्यांच्या आवडीचा पोशाख. शिक्षण बंद केले असले तरी कथा , कादंबऱ्या आणि हिंदी उपन्यास नेहमी वाचणारे माधवराव एक दिवस गंगाबाई आई साहेबांना म्हणाले ,

" माय , मी आणि रावसाहेब शेतीकडे जाऊन येऊ म्हणतो. "

तशा सत्तरीकडे झुकलेल्या गंगाबाई थोडा वेळ घेऊन अंगावर पडलेल्या सुरकुत्या पहात म्हणाल्या ,

" आरं बाप्पा माधव ! तु काहीतरी भलतं सलतचं बोलतोस बघ. रावसाब पुणे मुंबईत राहीलेलं लेकरु. त्याच्यानं शेत शिवारातील कामे होतील का ? अशाने ते जाग्यावरच जिरून जाईल. हाय खाऊन मरेल. त्यासाठी त्याला शेती मातीचे कामे नकोत. शक्य झाले तर नोकरीचे पहा. लागून जाईल चार सहा महिन्यांत कुठेतरी एखादी नोकरी. बऱ्यापैकी शिकलाय नव्हं. "

तसे माधवराव म्हणाले ,

" बऱ्यापैकी नाही. चांगले पदवी पर्यंत शिक्षण झाले आहे. तेही पुण्या सारख्या शहरात. रावसाहेबांनी मनावर घेतले तर ते जिल्हाधिकारी सुध्दा होऊ शकतील. ही त्यांची पात्रता. "

इतक्यात रावसाहेब आले आणि म्हणाले ,

" आईसाहेब , आम्ही भाऊसाहेबा सोबत शेतीत जाऊ. शेतीची मशागत करून सोणं पिकवू. आम्ही राष्ट्रपिता महात्मा गांधी यांच्या स्वप्नातला भारत साकार करण्याचा वसा घेऊन गावी परतलो आहोत. हे स्वप्न साकार करण्यासाठी आम्ही कोणत्याही खस्ता खाण्यास सिध्द झालो आहोत. त्यासाठी उद्याचा सिंधुदुर्ग साकार करण्यासाठी आम्ही वचन बध्द आहोत. अन्यथा नोकरीचा प्रयत्न आम्ही पुण्यात राहूनही करू शकलो असतो. पण आम्हाला राष्ट्रपिता महात्मा गांधी यांच्या स्वप्नातला शिवभारत घडवायचा आहे. "

गंगाबाई अमित सुंदर हसल्या. त्यांच्या गोऱ्यापान गालावर शुक्राची चांदणी खेळून गेली. तशा गंगाबाई म्हणाल्या ,

" ठिक आहे. न्याहरी करून जा. घडवा शिवभारत पण महाभारत होणार नाही याची दक्षता घ्या. "

असे म्हणून गंगाबाईने दोन ताट वाढले. शिळी भाकर , दही आणि हिरव्या मिरचीचा ठेचा खाऊन दोघेही बंधु कापसाची लागवड करण्यासाठी सरकी बियाणे घेऊन घरा बाहेर पडले. शेतीत मजूर आले होते. रान वापसा झाले होते. माधवरावांनी दोन एकर कापूस लागवड करण्याचा निर्णय घेतला होता. प्रथम सरकी बियाणे काढून देशी गाईच्या शेणात सारवून घोळून घेतले. एका पातीत सरकी लावण्यासाठी एकूण पंधरा बाया मजूरीने लावल्या होत्या. एका बाजूने रावसाहेब तर दुसऱ्या बाजूने माधवराव कापूस लागवड करण्याची दोरी धरून योग्य अंतर सरळ रेषेत असल्याची खात्री करत होते. त्या नंतरच दोन्ही बाजूंचे लाकडं जमिनीत रोऊन मध्य भागी एक लाकूड रोऊन दोरी सरळ रेषेत असल्याची खात्री करून दोरीला अंतरा अंतराने रंगीबेरंगी कपड्यांच्या फुल्या बांधल्या होत्या. त्या त्या फुली जवळ जाऊन बायका सरकी लावत होत्या. रावसाहेब मात्र या दोरीतली लाल फुली नखशिखांत पहात होते. सकाळची दहा आकराची वेळ असल्याने लागवड जोरात होत होती. या मजूर वर्गातील स्त्रीयांनी सोबत जेवणाची शिदोरी घेऊन आल्या होत्या. सर्वांनी अंब्याच्या झाडाला भाकरी बांधून ठेवल्या होत्या. यात काही बायांनी लहान बाळालाही सोबत आणले होते. या लहान लेकरांना सुध्दा अंब्याच्या झाडाखाली

ठेवून कापसाची लागवड करीत होत्या. इतक्यात कमलबाई म्हणाली ,

" कापूस लाऊन खुप राण झाले आहे. जेवण्याच्या वेळा झाल्या आहेत. भाकरी खाऊन घेऊ. "

तशी मिनाबाई म्हणाली ,

" एवढी पात झाली की , जेऊन घेऊ. "

बोलता बोलता पात संपली. दुपारची जेवणं झाली. थोडा वेळ इकडच्या तिकडच्या गप्पा झाल्या. पुन्हा कापूस लागवडीला प्रारंभ झाला. सायंकाळ पर्यंत सरकी लावणं सुरू होते. रावसाहेब कापसाची दोरी धरत दुसऱ्या हातात मोबाईल घेऊन बातम्या ऐकत होते. रावसाहेबाना बातमी पत्र ऐकण्याचा छंद जडला होता. फोनवर , टिक्कीवर रावसाहेब फक्त बातम्या ऐकायचे. झालेच तर कधी ऐतिहासिक हिंदी , मराठी चित्रपट पहायचे. पण गाणी कधीच ऐकत नव्हते. त्यामुळे देश विदेश पातळी वरील घडामोडी अगदी बिनचूक सांगायचे. कापसाची लागवड संपली होती. दुसऱ्या दिवशी जोंधळा पेरायचा होता. त्यामुळे माधवराव म्हणाले ,

" रावसाहेब , उद्या जोंधळा पेरून घेऊ. चांगली वापसा झाली आहे आणि पावसाने उघाडही दिली आहे. "

रावसाहेब म्हणाले ,

" जी ! "

दुसऱ्या दिवशी माधवराव चाडं धरुन जोंधळ्याचे बियाणे सोडत होते तर रावसाहेब कमरेला रुमाल बांधून त्यात बियाणे घेऊन धावत होते. तर शेजाऱ्याला घेऊन दुसरीकडे तुर , मुग , उडीद इत्यादी पिकाची लागवड सुध्दा झाली होती. थंडगार हवा सुटली होती. त्यामुळे शेत शिवाराचे गाणे पक्षी गाऊन शिवार धुंदाऊन सोडत होते. पक्षी स्वर संगीताच्या तान्यावर शिवार तल्लीन होऊन डोलतं होते.

आषाढ मासाच्या सरी तुफान बरसत होत्या. वादळी वाऱ्यासह विजा चमचमत होत्या. स्वैर सुटलेला वारा घोंगावत होता. त्यामुळे सर्व कडील पेरणी केलेले रान लोण्या सारखे मऊ झाले होते. पिकाच्या मोडानी चांगलीच मान वर करून निसर्ग सौंदर्याचे दर्शन मोठ्या अपुर्वाईने घेत दंगमस्तली होती. जुलै महिन्याचा पाऊस सोहळा हसत खिदळत रपरपत होता. रात्रंदिवस झडीचे अमीट रूप निसर्ग राजीने धारण करून चंदेरी सोण्याचा पाऊस छमाछमा करून कोसळत होता. त्यामुळे वसुंधरेची तर्षा थंडमस्तली होती. डोंगर राजीच्या कड्याकपारीतून निर्झराचे तुषार

थैयथैय करीत नर्तन गाण करीत होते. शेत शिवारात उभ्या पिकाने गवत वाढले होते. हे पाहून रावसाहेब माधवरावांना म्हणाले ,

" भाऊसाहेब ! उभ्या पिकात तनकट वाढले आहे. निंदन करणे गरजेचे आहे. अन्यथा तनकट पिकाला खाऊन घेईल. कसणाऱ्यांची शेती आणि नांदवणाऱ्याची बायको असे तुम्हीच म्हणाला होतात. "

तसे माधवराव मोठी जांभई देत म्हणाले ,

" आज शिवार कोळपून घेऊ. उद्या पुंजाना जमा करून खतमात्रा देऊ. चला निघा , निघण्याची तयारी करा. "

दुंडे, कासरा , चाबूक , जू इत्यादी साहित्य घेऊन दोघेही शेतीच्या बांधावर गेले. बैल जुंपून शेती कोळपण्यास माधवरावांनी सुरुवात केली. मागे कोळपून पडलेला गवताचा पुंजाना जमा करीत रावसाहेब फिरत होते. तसे रावसाहेब माधवरावांना म्हणाले ,

" भाऊसाहेब , आम्ही दुंडेधरून पहावे म्हणतो. "

तसे माधवराव हसले आणि म्हणाले ,

" तुम्हाला जमणार नाही. आधी नांगर शिका. त्यानंतर वखर. पुन्हा पेरणी आणि सर्वात शेवटी कोळपे. समान अंतराने शेत कुळपता आले पाहिजे. अन्यथा साऱ्या पिकाची नासाडी होऊन जाईल. गडबड करू नका. जरा धिरानं घ्या. अन्यथा लोक निंदेला पात्र व्हाल. "

रावसाहेब हसले आणि म्हणाले ,

" नाही म्हणजे आम्हास सुध्दा शेती आली पाहिजे. शेती कसण्याचे थोरभाग्य आमच्या नशीबात कधी यावे. हे परमभाग्य मिळवण्यासाठी आमचे हात शिवशिवतात. "

तसे माधवराव म्हणाले ,

" कसणाऱ्यांची शेती आणि नांदवणाऱ्याची बायको हे सोपे नाही. जया अंगी मोठेपण तया यातना कठीण असे संतांनी प्रतिपादन केले आहे आणि हेच या दोन्ही ठिकाणी साक्षीभूत करावे लागते. "

रावसाहेब म्हणाले ,

" मग आम्हास शेती कधीच कसता येणार नाही का ? असे असेल तर आम्ही महात्मा गांधी यांच्या स्वप्नातला भारत कसा आणि कधी साकार करणार ? भाऊसाहेब , आम्ही यातना भोगण्यास समर्थ आहोत. "

माधवराव म्हणाले ,

" रावसाहेब , साऱ्या जगाचे संदर्भ बदलून गेले आहेत. पहिले होते उत्तम शेती , मध्यम व्यापार आणि कनिष्ठ चाकरी पण आता सारेच संदर्भ बदलून गेले असल्याने हे सारे सुभाषित तिलटून पालटून गेले आहेत. आता उत्तम नोकरी , मध्यम व्यापार आणि कनिष्ठ शेती असे गणित झाले आहे. आता दस्तूरखुद्द महात्मा गांधी जन्माला आले तरी शेती , व्यापार न करता हाती लेखणी धरून खाली मान घालून गुण्यागोविंदाने चाकरी करण्याचा सल्ला देतील. कारण आधी भुकेची आग आणि नंतर स्वप्नातला भारत.

याच पोटाच्या टिचभर भुकेत सारा भारत सामावला आहे. म्हणून दिवसेंदिवस भ्रष्टाचार वाढत चालला आहे.

कोणतेही क्षेत्र घ्या. प्रत्येक क्षेत्रात भ्रष्टाचाराने आपले पाय चांगले रोवले आहेत. चाराण्याची कोंबडी बाराण्याचा मसाला सुरू झाला आहे. भ्रष्टाचार हा काही नोकर वर्गापुरता मर्यादीत नाही. राजकीय क्षेत्र घ्या भ्रष्टाचार , सामाजिक क्षेत्र घ्या भ्रष्टाचार , आर्थिक क्षेत्र घ्या भ्रष्टाचार , व्यवसायीक क्षेत्र घ्या भ्रष्टाचार , नोकरी क्षेत्र घ्या भ्रष्टाचार , धार्मिक क्षेत्र घ्या भ्रष्टाचार. किती व्यापून राहीलाय भ्रष्टाचार. मला तर वाटतं भ्रष्टाचाराच्या बाबतीत आमचा देश क्रमांक एकचा असल्याने विकासाच्या बाबतीत आम्ही खालून क्रमांक एकचेच आहोत. त्यासाठी संपूर्ण देशाचं एक वेळ विशेष लेखा परीक्षण व्हायला हवे. मग कळेल आमच्या देशातला भ्रष्टाचाराचा राजमार्ग. "

हे ऐकून रावसाहेबाच्या पाया खालची जमीन हादरल्याचा भास झाला. तसे रावसाहेब म्हणाले ,

" मग या शेतीचे काय होणार ? "

माधवराव म्हणाले ,

" काय होणार. सध्यास्थितीत शेती आहे तशीच रहाणार. एखाद्या द्रोपदी सारखी नग्न. देरे कान्हा चोळी आणि लुगडं म्हणत. पण कुठलाच कान्हा येणार नाही. आलाच तर कौरव येईल. कारण पहिल्या सारखा पाऊस काळ राहीला नाही. त्यामुळे शेतीचे संकट दिवसेंदिवस बिकट होत चालले आहे. बळीराजा भुके कंगाल झाला आहे. पतीव्रता भुकी मरी पेढे खाय छिनाल म्हणत

बांधावरचा शेतकरी पावसाच्या प्रतिक्षेत दरवर्षी आश्रू ढाळीत जीवन जाणिवेची लढाई लढतो आहे. एक दिवस तोही थकेल आणि म्हणाले ,

" हे देवा , मला माफ कर पण या संकटातून वाचवण्यासाठी मृत्यू दे ! "

एक दिवस तो मरुन जाईल आणि त्याची आवलाद भुखंडाच्या पांढऱ्या रेषा मारत कौरव होऊन भुमीधराचा अस्त करून संपवेल. त्यादिवशी आमची जगत जननी काळी माय कुंटन खाण्यासारखी दिसेल. हे मात्र पहाण्यासाठी चांगली माणसं नसावीत. असली तर पशू चाताप करत चुचु करतील. भगतसिंग , राजगुरू , सुखदेव , यांच्या नावानं अन् म्हणतील तुमची आहूती विनाकारण गेली. "

रावसाहेब म्हणाले ,

" हे निसर्गाचे सुडचक्र थांबविण्याचा प्रयत्न केला तर ? "

माधवराव म्हणाले ,

" रावसाहेब ! जीवन जाणिवेच्या लढाईत जर तर ला अर्थ उरत नासतो. हे घडवायचे असेल तर प्रथम आम्हाला बदलावं लागेल. उंटावरून शेळ्या राखणाऱ्याचा बंदोबस्त करावा लागेल. हे करण्यासाठी एखादा राजकीय पुढारी , अधिकारी , समाज सुधारक पुढे आला तर रात्रीतून त्याचा बंदोबस्त झालेला दिसेल. सुपारी देणाऱ्याची अन् घेणाऱ्यांची हात सारखी वळवळत असतात. भारतीयांची मानसिकता बदलणे तेवढे सोपे नाही. तथागत महात्मा गौतम बुध्दाने हे फार पूर्वी प्रतिपादन केले आहे.

नैतिकता , नितीमानता आणि नितीमत्ता शुद्ध ठेवण्यासाठी प्रज्ञा , शील , करुणा प्रतिपादन केली आहे. प्रज्ञा म्हणजे विवेक. सुज्ञ विवेक. आम्ही शिकलो सवरलो आणि प्रज्ञावंत झालो. करुणा म्हणजे दया भाव , प्रेम , ममता , माया , वात्सल्य हे सुध्दा शिकलो पण घरा पुरते मर्यादित. फार फार तर अप्त स्वकीया पर्यंत आमची करुणा जाऊन पोहचली. भलाही एखादा अपवाद म्हणून परीपुर्ण असेल पण शीलाचे काय ? पत्नीनिष्ठ झाले म्हणजे शीलवंत झालो असे समजता येईल काय ? शील हे मानवी जीवनाला सर्व बाजूंनी व्यापून उरले आहे. चरीत्र , सदाचार , वर्तन , वाणी , दृष्टी , आहार , विहार , व्यवहार , कर्तव्य , स्वप्न यासह कितीतरी बाबी शीलात येतात. शीलाचाही शिलोच्चय झाला पाहिजे. तेंव्हा माणूस होईल भ्रष्टमुक्त. बोला भारतीय भ्रष्टाचार कसा थांबविणार आहात. "

इतक्यात पांडू सुतार आला आणि म्हणाला ,

" हे काय रावसाहेब , एवढं शिकुनशान नोकरकी करण्यापेक्षा कास्तकाराची कामं करताय. त्या परीस आमीच बरे की. आहो , आमचं काय ? आडाणी माणसं पण तुमी शिकुनशान कास्तकार ? ही तर अजनबी दुनियेकी गजनबी चाल. "

हे ऐकून माधवराव म्हणाले ,

" अगदी खरं. आम्ही आता तेच म्हणालो. ही काम तुमच्या सारख्याची नाहीत. तुम्हाला भविष्य काळ आहे. वर्तमानाचं सोणं करा. यातचं जीवनाचे विश्लेष दडले आहेत. "

तसे रावसाहेब म्हणाले ,

" शिक्षण का गुलामगीरीसाठी पैदा झाले आहे. शिक्षणाचा अर्थ नोकरी असा नव्हे; शिक्षण हे वाघीनीचं दुध आहे. शिकलेला माणूस एक दिवस वाघा सारखा गुरगुरणारच. असे आम्ही म्हणत नाही. भारतीय घटनेचे शिल्पकार भारतरत्न डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर म्हणतात. "

तसा पांडू सुतार म्हणाला ,

" त्यो खरं हाय मग असला वाघ शेतीमातीत गुरगुरणार का ? अहो त्यायच्या सारखं बॅरिस्टरव्हा अन् कोर्ट कचेरीत गुरगुरा. तर तुमाला समाज सुधारक व्हता ईल. नायतर काय. गावात जलमला शेतीत मेला असं व्हयील. "

रावसाहेब म्हणाले ,

" डरकाळणारा वाघ शेत शिवारात रहातो नव्हं. म्हणून आम्ही राष्ट्रपिता महात्मा गांधी यांच्या स्वप्नातला शिवभारत साकार करण्यासाठी महात्मा फुलेचा आसूड होऊ. आणि या असुड वल्लभाचे प्रथम फटकारे कृषीसंजीवन करण्यासाठी कामी लाऊ. "

माधवराव आणि पांडू सुतार दोघेही हसले. तसे विषय बदलत माधवराव म्हणाले ,

" काय पांडू मामा दौरा कुणीकडे निघून राहीला ? "

तसा पांडू सुतार म्हणाला ,

" कुठे जाणार. शेतीकडेचं आलो होतो. रावसाबाला पाहून आलो.
चला मणलं दोन शबुद बोलणंही होईल आणि पाणीही पिता येईल.
"

असे म्हणून पांडू सुताराने बिंदगीतले पाणी घटाघटा पिले.
धोतराच्या सोग्याने तोंड पुसत म्हणाला ,

" येतो मी. खुरपणी चालू हाय आणि खतमात्रा ही सुरू केला हाय.
"

तसे माधवराव म्हणाले ,

" बरं बरं. आम्हालाही खत पेरायचा आहे. "

पांडू सुतार घाई गडबडीने खांद्यावर रुमाल टाकून निघून गेला.
माधवराचे बैल सरसर दुंडे घेऊन धावत होते. आषाढी एकादशी
निमित्ताने भाविक भक्ताचे लोंढे पंढरपूर यात्रा करीत खांद्यावर
भगव्या पताका घेऊन अभंगाच्या तालावर नर्तनगान करीत
निघाले होते. पायी जाणाऱ्या दिंड्या भगवे ध्वज घेऊन
हरीनामाच्या तालावर डोलत होत्या. पांढरे शुभ्र कपडे परिधान
करून डोईवर पांढऱ्या शुभ्र टोप्या अन् मस्तकी रेखलेला अबीर
बुक्का मनोवेधक दिसत होता. पण वडद गावातून एकही दिंडी
पंढरीच्या वाटेवर चालत नव्हती. सर्व दिंड्या दरवर्षी प्रमाणे बाहेर
गावाहून वहात होत्या. गावात एकही पट्ट्या वारीकर जन्मला
नव्हता. पण वारकरी खुप होते. वारीकर आणि वारकरी या दोन
शब्दांचा अर्थ समजून घ्यायला हवा. वारीकर म्हणजे नित्यनेमाने
पंढरीची वारी करणारा आणि वारकरी म्हणजे वार करणारा. पुष्य
नक्षत्र हत्तीवर बसून आले होते.

त्यामुळे पाऊस काहीसा मंदावला होता. रावसाहेबांनी खुप विचार केला आणि एक दिवस जिल्हा तडगमपल्ली येथे जाऊन सेवा योजन कार्यालयात सुशिक्षित बेकार म्हणून नाव नोंदणी केली. परत येताना रामायण महाभारत , श्री कृष्ण , भगवत गीता , ज्ञानेश्वरी , संत तुकाराम गाथा , संत नामदेव गाथा यासह कितीतरी ग्रंथ संपदा खरेदी केली होती. यात छत्रपती संभाजी राजे भोसले , केशव सुत , बालकवी , राम गणेश गडकरी , हरी नारायण आपटे , वि. स. खांडेकर , पु. भा. भावे , अनंत काणेकर , श्रीपाद कोल्हाटकर , माधवराव बागल , न. चि. केळकर , ना. गो. नांदापूरकर , राम शेवाळकर , आन्नाभाऊ साठे , बहीणाबाई चौधरी , श्री. ना. पेंडसे , वा. रा. कांत , इंदिरा संत , वि. वा. शिरवाडकर , बी. रघुनाथ , मधुकर केचे , जयवंत दळवी , वा. ल. कुलकर्णी , धनंजय गाडगीळ , नाथ पै , भा. रा. तांबे , यदुनाथ थत्ते , राम गणेश गडकरी , शाहीर अमर शेख , साने गुरुजी , ना. वा. टिळक , ओक जनार्दन , महात्मा गांधी , डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर , यशवंतराव चव्हाण , शिवाजी सावंत , रणजित देसाई , ना. स. इनामदार , नरहर कुरुंदकर , कर्णिक मधु मंगेश , कवठेकर बाळकृष्ण , कार्वालो सिसिलिया. केतकर कुमार , कोत्तापल्ले नागनाथ , कांबळे नामदेव , गवस राजन , गाडगीळ सुधीर , गायकवाड लक्ष्मण , चपळगावकर नरेंद्र , जाधव नरेंद्र , जाधव रा. ग. , टिकेकर अरुण , टोळ दत्ता , डहाके वसंत , ढेरे अरुणा , तांबोळी लक्ष्मीकांत , थत्ते सुधीर , दाभोलकर नरेंद्र , देशमुख लक्ष्मीकांत , देसरडा एच. एफ. , व्दादशीवार सुरेश , धर्माधिकारी अविनाश , धर्माधिकारी चंद्रशेखर , नरके हरी , नलगे चंद्रकुमार , नारळीकर जयंत , नेमाडे भालचंद्र.पठाण यु. म. , पठारे रंगनाथ , पवार जयसिंग ,

पाटील देवबा , पाटील मदन , पाटील विश्र वास , पाडगावकर मंगेश , पानतावणे गंगाधर , पानसरे गोविंद , पुरंदरे बाबासाहेब , पै किशोरी , पै शिरीष , पेंडसे सुजाता , पेंडसे नाईक वसुंधरा.

फडके सुधीर , फुटाणे रामदास , बाळ विद्या , भालेराव इंद्रजित , भोसले द. ता. , भांड बाबा , मनोहर यशवंत , मराठे ह. मो. , महानोर ना. धो. , माने लक्ष्मण , मिरासदार द. मा. , मुलाटे वासुदेव , मुसळे बाबाराव , मोरे शेषराव , मोरे सदानंद , यादव आनंद , रसाळ सुधीर , साधू अरुण , सानप किशोर , सारडा शंकर , साळुंखे आ. ह. , हातकणंगले म. द. इत्यादी नामांकित लेखकाची पुस्तके आणून विवेकानंद वाचनालय सुरू केले. सुरेश सावकारानी देवानंद अभिनेत्याचा सिनेमा आणून रंग मंदिर सुरू केले होते. लोकांची तुफान गर्दी रंग मंदीराकडे लागली होती. मात्र रावसाहेबानी सुरू केलेल्या वाचनालयात कोणीही येत नव्हते. वास्तविक पाहता रावसाहेबानी दैनिक महाराष्ट्र टाइम्स , दैनिक लोकसत्ता , दैनिक प्रभात , दैनिक केसरी असे कितीतरी महत्त्वपूर्ण वर्तमानपत्र सुरू केले होते. उलट गावात रावसाहेबाची निंदा नालस्ती होऊ लागली. एक दिवस मंजूळाबाई आली आणि म्हणाली ,

" रावसाब , तु कागोदाच्या चिटोऱ्या एकत्र चिटकवून कायतरी केलास म्हणे ? ते फायला आलेय मी."

मंजूळा बाईला फार भारी नाद. गावात काही नवं सुरू झालं की जाऊन पहाणार. विचार पुस करणार. रावसाहेब म्हणाले ,

" कागदाच्या चिट्या चपात्या नव्हेत. ग्रंथ आणली आहेत. फार महागा मोलाची आहेत. "

असे म्हणून रावसाहेबानी मंजूळाबाईंना वाचनालय दाखवण्यास सुरुवात केली. वाचनालयात स्वामी विवेकानंदाचा मोठा फोटो दर्शनी भागावर लावला होता. फोटो कडे पहात मंजूळाबाई म्हणाली ,

" बाप्पा , एक ना धड भाराबर चिंध्या. कशाला जमा केलूसं रं रावश्या. हे तर कागदाची फाटकी रद्दी हाय. पण मी मणते कंच दुकान लावून बसलाईसा. सत्यानाशा , तुझं डोकं बिकं सरकल का फिरलया अन् हे कोणत्या गोसायाचा फुटू लावलास म्हणायचा. अरं आशानं एक दिवस गोसाईं होऊन जाशील. काढून टाक ती फुटू. गावावर संकट येतया. सारा गाव भिक मागायला लागलं. आरं या दुनियेत फुटू काय कमी हायीत. असल्या गोसाया परीस हिरो हिरोईनच्या फुटु लावं की. रेखा , जयाप्रद , शिरदेवी , निशीगदा , हेमा मालन , राजबब्बर , अमिताभ , राजेश खनना , दादा कोंडके , लक्ष्मीनकांत बरडे , अशक सराफ ही किती बडी बडी मंडळी काय कमी हायत व्हय रं. अगदी गोरी गोरी पान. फुलासारखी छान. तुझं डोबंल बसू दे. अपेशी वानाच्या. असल्या गोसायाला गावात आनून ठेवला हाईस व्हयरं. चांगला दोन बुक शिकला सवरलेला हाईस की. अक्कल का शान खायला जाती. अगं बया बया . . . हे सारं फाऊन चक्कर यया लागली किरं. तुझं मडं जाऊ दे. रावश्या आदी काढन टाक तो फुटु. "

असे म्हणत गर्दा करीत मंजूळाबाई बाहेर पडली. तिचा आवाज ऐकून चंद्राबाई म्हणाली ,

" आवं , काय झालं म्हणताईसा ? "

मंजूळाबाई म्हणाली ,

" आवं माय , काय होणार. गाव का सुदीक राहीला का ? त्यो रावशा नव्हं. मडं जाऊदे त्याचं. कागोद जमा करून एका जागी चिटकवून ठेवलाय. अन् मणतो कसा , ही ग्रंथाळ हाईत. येडं झालं माय एवढं मोठं शिकलेलं लेकरु. कागदंच जमा करून राहीलं. बरं कागद जमा करून राहीलं तर राहीलं. ते कसं ऐटदार ठेवून त्याच्याकडं टकामका बगतया. एखाद्या पोरीकडं बघीतल्या वाणी. पोट भरायची लकशनं नवतं माय ही. चंद्राबाय तु मला काही मणं परीक रावशा पिसा झाला बग. लयी वाटोळं झालं त्याच्या जीवनाचं पण दलंदर भाड्या समजून उमजून सुधा घेयना. "

चंद्राबाई म्हणाली ,

" आता वं माय. कोणत्या तरी देवाचं आसल वं. नाही का ? सकोन फावं लागलं. सारं कळतया बगा सकूणात. "

मंजूळाबाई म्हणाली ,

" आता वं माय , तुमचं कायतरीच भारी असतया बगा. पण मी काय मणते. तो रातीतून मरुन का जायना. आपल्याला काय करायचं ? पण भाड्यानं गोसायाचा फुटू लावला वं माय. तु काईमन माय पण आपल्या गावाचं आवक्ष जवळ आलं. "

चंद्राबाई कळवळून म्हणाली ,

" आवं मंजूळा बाय. रावसाब कितीही परका झाला तर शेवटी गावचा हाय. आपल्याला तसा इचार करुन कसं जमलं. काहीतरी तोडगा काढवं बग. "

मंजूळाबाई गोड हसली आणि म्हणाली ,

" गावचा असो का शिवचा. काळ लयी वंगाळ आलाय माय. शिवलं मणलं तर धरलं मणत्याती लोक. तेसाठी उग गुमान बसलेलं लय चांगलं हाय माय. आपल्याच हातून आपल्याच पायावर कशाला दगड घालून घ्याचा. "

चंद्राबाई हसली अन् म्हणाली ,

" तुमचं परीक खरं हाय. "

असे म्हणत मंजूळाबाई पुढे सरकली. इकडे रावसाहेब डोक्याला हात लावून बसले होते. शिक्षणाच्या नावानं चांगभलं म्हणत रावसाहेब डोकं बडवून चुडबुडकं वाजवित बसावं तसं विचारांचं चुडबुडकं घेऊन वाजवीत बसले होते. गावात फकीरी गोंधळ चालू होता. उदं गं अंबे , उदं . . . उदं . . . करुन नाचत होते. पण अंबेचे खरे गोंधळी कोणीही नव्हते. फक्त तिच्या नावाचा उदोउदो करून कोंबडे बकरे सोलत होते. अंबेचे वारकरी , कोंबडं बकरं पार करी. तर कधी त्याचं अंबेचा अस्वाद घेण्यात मनचूर झाले होते. मात्र अंबा , अंबालीका प्रसन्न होत होत्या. कारण हा गोंधळ थोडाचं त्या भुत्यांचा होता. कलीयूगातील अंबा आणि अंबालीका सुद्धा टिचभर पोटाची खळगी भरण्यासाठी पायी चाळ बांधून रंगमंदिरात लयदार होऊन गर्गरत होत्या. चालू वर्तमान

काळातील गोंधळी सुध्दा पैसा फेक तमाशा देख करीत लयदार नर्तत होते.

त्यामुळे वडद गावा सारखे गाव स्वर्ग , पाताळ आणि पृथ्वी वरचे एकमेव ठिकाण होते. दस्तूरखुद्द आज इंद्रदेव असते तर वडद गावातच इंद्रप्रस्थ तयार करून मेणका , रंभा आणि उर्वशी यांना घेऊन पृथ्वीवर आले असते. पण सत्य हे की , यौवनाचे गुलाब कावळे जितके स्वर्गात फडफडले नाहीत. तितके गुलबदन कावळे एका वडद गावात रुपकांतार झाले आहेत. स्वर्ग , पृथ्वी आणि पाताळ या त्रिजगतातल्या जीवशीव सृष्टीला काळे कावळे आणि पांढरे कावळे इतकेच माहीत आहेत. तेही कावकाव करणारे. कावळे उडाले स्वामी म्हणत कावळे म्हणाले जिंदाबाद ! या पढे धावच गेली नाही. कारण सरड्याची धाव कुपा पर्यंत. पण वडद मधील गुलाबी कावळे आणि गुलबदन कावळ्या ह्या इंद्राला तर माहिती आहे काय ? त्यासाठीच तर बकुळाचा माहिती अधिकार आणि लोकशाही लोक राज्याची तिरडी नयनस्थ घायाळ होऊन धडपडतेय स्वांत सुखासाठी. नाही का ?

श्रावण मांसाच्या श्रावणसरी काही अपुर्व आनंद देऊन जात होत्या. शक्यतो आॅगस्ट महीना म्हटले की , पाऊस बऱ्यापैकी परतीच्या प्रवासाला लागलेला असतो. पण श्रावणातील श्रावणसरी एखाद्या अल्लडं पोरी सारख्या नर्तनगान करीत होत्या. श्रावण मासात सर्व धरा हिरवीगार होऊन आपल्या नजाकतदार रुपसोंदर्याचे देखणे काचेरी रुपडे घेऊन गुलाबी रंगाची बरसात करत भावभिंंगर झाली होती. हा मधुमास वसंताचे हिरवेगार स्पंदन घेऊन आलेला एक मनमयूर मनभोर झालेला सन्यस्त फकीर. पानाफुलात वसंतराज वसंतोत्सव साजरा करण्यात कमालीचा निमग्न झाला होता. पर्णपल्लवानी सारी वनश्री नटली होती. तऱ्हेतऱ्हेच्या पाना फुलांनी बहरलेला वसंत गंधमत्त होऊन सृष्टीला ओवाळत होता. फळाफुलातून झिरपणारा

मधुरस मधुमक्षिका पिण्यात तल्लीन सुख झाल्या होत्या. पक्षीथवे याच मधुरसाचा गोडवा गात सैरभैर फिरत होती. पिंपळ पानाची सळसळ गहीरे गुलाब गीत गाण्यात रंगमस्त झाली होती. पलाश वृक्ष सुद्धा अनोखे गीत गाण्यासाठी स्वयंसिद्ध झाली होती. मधुमालतीच्या वेलीनेही प्रणय सुखाची शिळ घालून वसंताला कवेत घेतले होते. मधुमालतीचे गुलाबी गेंद साऱ्या जीवशीव सृष्टीत तन्मय पावली होती.

मधुमालतीची हिरवीगार पल्लव वादळात सापडलेल्या वेलीने एखाद्या महावृक्षाला कंवटाळून बसावी तशी पाखर शिळेत तन्मय झाली होती. गणेशाची पिवळी धमक फुलेही रंगबहार देवता होऊन आली होती. धुंदफुंद झालेली निसर्गराजी अवघं ब्रम्हांड डोईवर घेऊन तोलत उभी राहिली होती. पावसाळ्यातून हिवाळ्याकडे मार्गस्थ होताना पर्णश्रीमंत असलेल्या या ऋतूराजाचे दर्शन होत होते. हा एखाद्या भावसुंदर संगीताचा नजराणा घेऊन आला होता. कारण याच ऋतूत कवीची कविता फुलते. संगीताचा ताल लयमस्त होतो. सप्तरंगी इंद्रधनुष्याचे दर्शन म्हणजे जीवन जानिवेतला एक भावोत्कट सोहळा. दुःखाचे विश्रांती स्थान. अश्वत्थ वृक्ष म्हणजे पिंपळ. पिंपळ पानाची सळसळ अन् गायीचा हंबर दुःखी जनांना मुग्धाऊन सोडत होता. हिरव्या केशरी पर्णराजीचा उत्सव पहावा तर ऋतू श्रावणात. हरेक वृक्ष बहरलेला. हिरव्या रंगाची श्रीमंती घेऊन आलेला कृष्ण सखा म्हणजे श्रावण. अनिमिष नेत्रकडातील फिक्कट लाल गुलाबी रंगाची लाली अन् त्यात रेखलेला फिक्कट काळसर रंगाचा सुरमा म्हणजे दोन जीवांचे मीलन.

आशा नेत्रानी घेतलेले हिरव्या रंगाचे मनमुक्त दर्शन म्हणजे सौंदर्य सृष्टीचा लडिवाळ नखरा. असा नखरा पहावा तर हिंदी महासागराच्या अफाट आणि भव्य पसरलेल्या सागर किनाऱ्यावरून. कारण यातच जीवनाचे विश्लेष सामावले आहेत. प्रणय रंगाची बेफाम उधळण आणि प्रेमारधनाची भुपाळी म्हणजे ऋतू हिरवा. कुठेही पहा प्रेमाचूर पेटत्या दिव्याचे दर्शन. याच प्रितीचे दिव्य दर्शन घेत प्रेमा तुझा रंग कसा म्हणून आळविले तर , सृष्टी भराचा सांगावा येईल. लयमस्त गुलाब छटात मिसळलेला काजळ काळा दिवा म्हणजे प्रितीचे भावलोट दर्शन देत सुटतो , तो रंग. श्रावणातील पक्षीशीळ गंधमत्त करणारा पिंजणवारा घेऊनच चांदण चुऱ्याचे भावलोट दर्शन घेऊन आलेली असते. त्यामुळे श्रावण सरींचा देखणा मुखडा घेऊन रुणझुणत आलेल्या काही अनाकलनीय हिरव्या रंगाच्या देखण्या पताका. देखण्या पावसाच्या देखण्या सरी मृदगंधात लयभिंंगर होतात. तेंव्हा मोरालाही सुटतो स्वरपान्हा. त्यामुळे पृथ्वीचे अलभ्य दर्शन घेत मोर होतो लयमस्त. याच महिन्यात मुस्लिम बांधवाची बकरी ईद अलेकुम सलाम तर भारताला स्वातंत्र्य मिळाल्याचा १५ ऑगस्ट दिन. जय्यत तयारी आणि ही तयारी वडद येथील जिल्हा परिषद प्रशालेत सुध्दा तयारी होऊ लागलेली. स्काऊटचा मास्तर आणि खेळाचा मास्तर समंदी तयारी करुन घेण्यात तल्लीन झालेली. शाळेच्या मुख्य फलकावर सुभाषित लिहिले होते ,

" खेळ हा माणसाचा उत्कर्ष साधत असतो. "

इतर गुरुजन वर्ग स्टाप रुममध्ये ताश की जादू खेळत बसलेले. पत्याच्या तेरा पाणाचा रम्मी नावाचा खेळ खेळण्यात गुंगमस्ताड झालेली. कारण खेळ हा माणसाचा उत्कर्ष साधत असतो. विद्या मंदीरात खेळ नावाची जादू तर महिन्याच्या शेवटी मोहरम. आश्लेषा नक्षत्राची सुरुवात झाली होती. या नक्षत्राचा पाऊस मेंढ्यावर बसून आला होता. पाऊस अधून मधून तुटक पणे येत होता. शिवार तहाणले होते. इवलूसे मोड माना टाकायला सुरुवात केले होते. पण वडद गावातील लोकांना याचे काहीएक सुतक पडले नव्हते. पाऊस आला तर येईल न येईल. जो तो आपल्याच तोऱ्यात उभी जिंदगी कुर्बान करीत होते. रावसाहेबांनी सेवा योजन कार्यालयात नाव नोंदणी केल्याने त्यांना पोलीस शिपाई पदाच्या भरतीसाठी मुलाखत पत्र आले होते. रावसाहेबांनी जिल्हा तडगमपल्ली येथे जाण्याची तयारी केली. पहाटे उठून दंड बैठका काढणे , मल्लखांब खेळणे , डबल बार शिंगल बार वर व्यायामाचा सराव करणे , धावणे , लांब उडी आणि उंच उडीचा सराव सुरू केला. एके दिवशी पहाट गारव्यात जिल्हा परिषद प्रशालेत व्यायाम सुरू करताना महमद शकील शाळे जवळून जात होता. तो पहाटे नियमित पणे भाजीपाला खरेदी करण्यासाठी जात असे.

आज अचानक धावणारे धुड पाहून जोरात चिरकला. त्याचा श्रू वास धपापू लागला. हात पाय लटलट कापत होते. आशाही स्थितीत तो भुत भुत करीत तुफान धावत होता. तशी आसपासची माणसं जागी झाली. काट्या कुऱ्हाडी काढून महमद शकीलला घेऊन शाळेकडे तुफान वेगाने धावत सुटली. त्यांचा एकच गलका आणि यल्लार ऐकून रावसाहेब जीवाच्या आकांताने धावत सुटला.

मिळेल तशा गल्ली बोळातून फट फट करीत हात हात उंचीच्या उड्या घेऊन पळू लागला. आता बऱ्यापैकी उजाडलं होतं आणि दिवसा ढवळ्या रामपहान्यात भुताच्या प्रचंड उड्या चालू होत्या. एकच गदारोळ ऐकून गावात भुत शिरल्याची कंडी गावभर पसरली. लोक उघडलेली दारे , खिडक्या बंद करून स्व रक्षणार्थ हत्यारे काढून बसली. इतक्यात उड्या घेणारे भुत धाडकन कोसळून पडले. तशा रप्पझप्प रप्पाक करीत काठ्या अंगावर पडू लागल्या. इतक्यात नामदेव म्हणाला ,

" थांबा ! हे भुत नव्हं. रावसाब हाय. "

तसे सर्वजण थांबले. विव्हाळून रावसाहेब म्हणाले ,

" आरंरं , थांबलात का ? घ्या घ्या माझा जीव घ्या. काय पाप होते की , मी या गावात जन्मला आलो आहे. कुठला अनपडपणा जोपासत आहात हेच कळत नाही. हाणा मारा. मुक्त करा एकदाचे. "

तसा नामदेव म्हणाला ,

" रावसाहेब , दोष द्यायचा असेल तर तुमच्या अनपड वृत्तीला द्या. गावाचा रूबाब जिल्ह्यात हाय. मंत्र्यासारखे मोठमोठे पुढारी सुध्दा चळाचळा कापतात. एवढ्या पहाटे शाळेत काय काम काढलं होतं ? कोणत्या यळला कुठं जावं याची काही अवकल बिक्कल आहे की नाही. निघाले रामपहान्यात उड्या मारत भुता सारखे. मग लोक भुत म्हणून बदलणार नाहीत तर काय ? "

रावसाहेब म्हणाले ,

" तेच अकलेचे तारे तुटलेत. म्हणून व्यायाम करण्यासाठी आलो होतो. "

तसा नामदेव म्हणाला ,

" व्वा रे तुमचा व्यायाम. लोकांची साखर झोप मोड करणारा. व्यायाम कधी करतात माहीत आहे का ? महारोग झालेली माणसे व्यायाम करीत असतात. धड धाकटं माणसांनी व्यायाम करून मोडून टाका व्यायामाचे साहित्य. म्हणजे पुन्हा एखादा महारोगी आला तर कुठे करावा त्यान व्यायाम. "

रावसाहेब म्हणाले ,

" चुक झाली. या पुढे चुकणार नाही. "

असे म्हणून रपरप डोके बडवीत रावसाहेब घराकडे गेले. चांगल्याच पंधरा वीस काट्या अंगावर पडल्या होत्या. मुका मार ठणकत होता. तडगमपल्लीलाच व्यायाम करता येईल असा विचार करून रावसाहेब घराबाहेर पडले. सकाळच्या पहिल्या गाडीने जिल्ह्याला गेले. एक दिवस पोलीस भरतीला जाऊन थांबले. पहिल्या प्रथम नावाची नाव नोंदणी करून देण्यात आली. त्या नंतर भरती प्रक्रिया संबंधाने विहीत नमुन्यातील पत्रक भरून देण्यात आले. सकाळी ठिक ११ वाजता लेखी परीक्षा झाली. दुसऱ्या दिवशी दुपारी ठिक ३ वाजता निकाल घोषित करण्यात आला. रावसाहेब गुणानुक्रमे जिल्ह्यातून प्रथम आले. तिसऱ्या दिवशी वजन , उंची आणि वैद्यकीय तपासणी करण्यात आली. चौथ्या दिवशी उंच उडी , लांब उडी आणि धावणे इत्यादी प्रात्यक्षिक घेण्यात आले. रावसाहेबानी उंच उडी मारून दुसऱ्यांदा

प्रथम आले. त्या नंतर लांब उडी घेण्याचे प्रात्यक्षीक घेण्यात आले. डोळ्याची पापण लवते न लवते आशा एका निमिषात लांब उडी घेऊन तिसऱ्यांदा प्रथम आले. आता नोकरी दुर नव्हती. विजयाचा वारु धावत सुटला होता.

आता शेवटचे प्रात्यक्षीक म्हणजे धावण्याची शर्यत सुरू होणार होती. धावण्याच्या शर्यतीला प्रारंभ झाला. धावताना रावसाहेबानी कमालीची लय घेतली. रावसाहेबा समोर तीन मुलं प्रचंड वेगाने धावत होते. पैकी हां हां म्हणता एका मुलास रावसाहेबांनी मागे टाकले. काही क्षणातच दुसराही मुलगा मागे पडला. पुन्हा धावण्यात गती आली आणि तिसराही मुलगा मागे पडला. आता बिनशर्त रावसाहेबांचा वारु विजयस्थ होऊन धावत होता. शर्यत जिंकण्याचे स्वप्न काही अंतरावर आले होते आणि घात झाला. लोकांनी मारलेल्या मुक्या मारायच्या काठ्या सुळकी मारुन वर आल्या. तसे रावसाहेब लंगडू लागले. आशाही स्थितीत रावसाहेब पळत होते पण एकाएकीच धाडकन कोसळून जमीनीवर पडले. क्षणात पाठीमागून पहीला , दुसरा , तिसरा असे करत सर्वच मुलं पुढे निघून गेले. लंगडे तडू धावावे तसे लपक झपक करीत रावसाहेब पळत होते. या वेळी नोकरीतून बाद झाले तर आयुष्यातून बाद होणार होते. कारण पुढल्याच महीन्यात त्यांचे नोकरी लागण्याचे वय संपुष्टात येणार होते. त्यामुळे जीवाच्या आकांताने धावत होते. पण मुक्या माराने जबर जखमी माणूस धाऊन धाऊन किती धावणार आणि व्हायचे तेच झाले. रावसाहेब धावण्याच्या शर्यतीत बाद झाले. लगेच दुसऱ्या दिवशी तोंडी परीक्षा सकाळी ठिक १० वाजता सुरू झाली. रावसाहेब तोंडी परीक्षेला गेले. पोलीस अधीक्षक मुलाखत घेण्यासाठी बसले होते.

उंचीपुर्ण व्यक्तीमत्व. गोरेपान , शांतशील स्वभाव , हळूवार शब्द फेक पण करडी नजर. एकूणच काय तर शिस्तीचा हेडमास्तर. एक एका मुलाची मुलाखत घेत होते. रावसाहेबांना पहाताच थोडं हसले आणि म्हणाले ,

" You are great man ! तुमचे मनापासून स्वागत आणि अभिनंदन !! आपले शुभनाव ? "

रावसाहेब म्हणाले ,

" रावसाहेब ! "

पोलीस अधिक्षक म्हणाले ,

" शिक्षण ? "

रावसाहेब म्हणाले ,

" विज्ञान शाखेचा पदवीधर. "

पोलीस अधिक्षक म्हणाले ,

" कोणत्या महाविद्यालयातून पास आऊट आहात ? "

रावसाहेब म्हणाले ,

" फर्ग्युसन महाविद्यालय पुणे."

पोलीस अधिक्षक म्हणाले ,

" व्वा ! छान. लोक मान्य टिळका सारखे फडें वक्ते दिले.
आपणही उत्कृष्ट वक्ते आहात."

तसे रावसाहेब म्हणाले ,

" Thanks Sir ! पण नियुक्ती पत्र कधी मिळेल ? "

पोलीस अधीक्षक साहेबांचा चेहरा बदलला. काहीसे नाराजीच्या
सुरात म्हणाले ,

" स्वारी माफ करा , आपण धावण्याच्या शर्यतीत बाद झाला
आहात. त्यामुळे या वेळी आपला विचार नियुक्तीसाठी होऊ
शकत नाही. Try again "

रावसाहेब सुध्दा थोडे नाराज होऊन म्हणाले ,

" Thanks Sir , माझी वेळ संपलीय. "

पोलीस अधीक्षक गंभीर होऊन म्हणाले ,

" मतलब ? "

रावसाहेब म्हणाले ,

" पुढील महिन्यात वय एचबार होत आलंय. "

पोलीस अधीक्षक म्हणाले ,

" So Sorry ! मी तुमच्या या केस मध्ये काहीच करू शकत नाही.
अन्यथा तुमच्या सारखी जिद्दी , होतकरू मुलं महाराष्ट्र पोलीस
खात्याला हवी आहेत. माझी कायद्याने हात बांधली गेली आहेत.

त्यामुळे मी काहीच करू शकत नाही. अन्यथा लेखी परीक्षेत आपण सर्वच्या सर्व गुण संपादन करून प्रथम आला आहात. माझ्या कालखंडात अनेक वेळा पोलीस भरती झाली. अनेकांचे निकाल पहाण्यात आले. पण तुमच्या सारखा निकाल मी प्रथमतः पहात आहे. मुळात उत्तर पत्रिकाच अनेक प्रश्न निर्माण करीत निघाली आहे. "

रावसाहेब म्हणाले ,

" धन्यवाद साहेब , आयुष्याच्या शेवटी तुमच्या सारख्या कर्तव्यदक्ष पोलीस अधिकाऱ्यांचे दर्शन झाले. यातच मी समाधानी आहे. यालाच मी अलभ्य लाभ समजतो. येतो मी ! "

असे म्हणून रावसाहेब मुलाखत गृहातून बाहेर पडले. विचारांनी गर्दी केली होती. एक मन म्हणायचे खरंच नोकरीचं किती कठीण झालं आहे. तर दुसरे मन म्हणायचे नोकरी म्हणजे अखेर गुलाम गिरीच ना आणि या गुलामगिरी साठी इतका विचार काय म्हणून करायचा. गुलामगिरी असली तरी तिला लोक गुलामोहरा सारखे जपतात. पोरीची जात आणि नोकरीची जात सारखीच असते. नाही का ? एखाद्या नाजूक बिलोरी अरशा सारखी. तडा गेला की , खळकण फुटणारी. असे विचार करून महात्मा गांधी यांच्या स्वप्नातला शिवभारत साकार करण्यासाठी रावसाहेब सिध्द झाले. पण आई गंगाबाई यांचे शब्द नाद निनादून गेले,

" शिवभारत जरूर साकार करा. पण महाभारत होणार नाही. याची काळजी घ्या. "

खरंच किती महत्त्वपूर्ण वाक्य होतं. एका ओळीत जीवनाचा अर्थगर्भ सोपान मांडणारं. जीवन संगीत सांगणारं वाक्य. काय होतं महाभारतात ? कृष्णवेडी राधिका का कृष्ण - अर्जून ? पाच पांडव आणि एक द्रोपदी. धृतराष्ट्र आणि गांधारी. कौरव पांडवांचं युद्ध आणि या युद्ध पटावर विव्छलत पडणारे कर्णमहाराज. अक्रोशता जखमी अश्वथामा आणि सर्वात महत्वाचे म्हणजे हाच सूर्य आणि हाच जयद्रथ. सुं सुं करणारे कितीतरी अग्निवेल्लाळ बाण. युद्ध पटलावर क्रंदणारे प्रतिविंध्य , सुतसोम , शतानिक , श्रुतकर्मा , श्रुतसेन आणि माता वात्सल्याचा दारुन पराभव झालेली पांचाली. अर्धनग्न दग्ध पांचाली. जीवनाचे गहिरे श्वास मृत्योनाम्यात कुलूपबंद होऊन तडफडणारे रक्तरंजीत कुरुक्षेत्र ! होय कुरुक्षेत्राचीच भूमी ! रक्तलांछीत गाव. आशा कितीतरी माणसीक आंदोलने घेऊन रावसाहेब गावी आले. सोबत फार मोठ्या पुस्तकाचे गाठोडे होते. पण गावाला युद्धाच्या छावणीचे रूप आले होते. संपूर्ण गावाला पोलीसांचा वेढा पडला होता. कारण दहा रुपयांसाठी खुन पडला होता. पत्ते खेळत असताना क्लब मध्ये फक्त दहा रुपया साठी हमरी तुमरी झाली होती. वाद वादाने वाढत गेला होता. त्यातून भांडणाचे पर्यावसन खुना पर्यंत गेले होते. क्लब मध्ये तेरा पाणाची रमी चालू होती. प्रकाश , रानबा , चांदबा , गौस , विश्वाभर , संभा , लालबा हे जुगारी जुगार खेळत बसले होते. लालबाच्या हातात तेरा पाना पैकी तीन जोकर , दहाचे एक तिरट , एक्का तिरट , लाल पान बादशहा आणि लाल राणी , चौकट पान सात आणि नऊ अशी पाणं हातात आली होती. रमी सेफ शो होती. त्यामुळे लालबाने पानं खेचले पण दैवं बलवत्तर नव्हतं आणि त्याच्या हाता खाली बसलेला गौस यांनी रमी दाखवली. लालबाच्या हाती स्वर्ग

असताना सुध्दा नरक यातना वाट्याला आल्या. कारण द्युत खेळात हरास पावलेला व्यक्ती भयंकर घायाळ असतो. याच खेळातील पैसे देण्याच्या वादावरून एक मेकाची गळपट्टी धरे पर्यंत प्रकरण गेले आणि लालबाने लोखंडी रॉड उचलून गौसच्या डोक्यात घातला. तसा गौस काही वेळ फडफडला पण लवकरच आल्ला हुजूर झाला. नंतर समजले हा झगडा दहा रुपायचा नसून एक हजार रुपायचा होता. कारण दहा रुपये पॅकप्रमाणे खेळ होता. केवळ तेरा पाने पाहून ठेवली तर दहा रुपये. पण खेळास प्रारंभ केला तर दहा रुपायला एक पाँईंट म्हणजे $10 \times 100 = 1000$ असलं या खेळाचं गणित होतं. त्यामुळे गावाला पोलीस छावणीचे स्वरूप आले होते. उलट तपासणी चालू होती. पण कल्ब चालवणारा मारोती या खुन प्रकरणातून सही सलामत सुटला होता. कारण खुन होताना तो घटना स्थळी नव्हता तर कल्ब मध्ये बसला होता आणि हा खुन राजधानीतील वेश्यालयात झाला होता. पण बकुळा सुध्दा गावात नव्हती. ती तालुक्याच्या ठिकाणी माहीतीचा अधिकार टाकून पैसे वसूल करायला गेली होती. मात्र बकुळाच्या गैर हजरीत सरपंच साहेबांनी सर्व सुत्रे आपल्या हाती घेतली होती. पोलीसांना जवाब देताना खुशालराव सरपंच म्हणाले ,

" त्यात काय साहेब , गाव गाडा म्हटल्यावर असल्या बारीक सारीक घटना घडणारच. पंचनामा करून फाईल बंद करा."

तसे पोलीस निरीक्षक म्हणाले ,

" सरपंच , खुना सारखे प्रकरण होऊन तुम्ही बारीक सारीक घटना म्हणता ? या गोष्टीचा काय अर्थ घ्यावा. "

सरपंच म्हणाले ,

" नाहीतर काय ? इंथ काय पाच पन्नास खुन झाल्या सारखं बोलता ? असे असेल तर तुम्ही काय झोपा काढत होता ? हे सर्व तुमच्या भल्यासाठी बोलतो मी. एकतर प्रकरण मिटेल आणि तुमची परेशानी सुध्दा . . . मिटेलच की. "

सरपंचाच्या एका शब्दात पोलीस निरीक्षकांचे डोळे उघडले आणि एका कागदाच्या चिटोरीवर पंचनामा करून सरपंच साहेबांची सही घेतली. हे सारं अवलोकन करीत रावसाहेबांचे पावलं घराच्या दिशेकडे पडत होते. जीवन जानिवेचा सोपान याचं गावात फिरणार होता. कुरुक्षेत्रावरचे फसलेले कर्ण महाराजाचे चाक होऊन.

भाद्रपद मासाचा पाऊस परतीचे वेध घेऊन पश्रि चमेश्वर झाला होता. हळूहळू थंडी उतरत होती. रानावनाची शोभा सुध्दा अगदी मंदशील उतरत होती. रानजाईचा पाला आपल्या सतेज पणाचा चेहरा सोडून घन श्यामल दिसत होता. शेत शिवारातील धन धान्य चांगले पोटऱ्यात आले होते. कुठे हायब्रीड ज्वारी तर कुठे जोंधळा. दाना धरून निबरत होता. त्यामुळे शेत शिवारात पक्षाचा थवाच्या थवा कणसा कणसावर बागडत बसलेला दिसून येत होता. यात चिमणी , सोळंकी , राघू , मैना , पोपट यांचे रंगीबेरंगी थवेच्या थवे दृष्टीमंडलाची तृष्णा भागवित सुटले होते. पक्षीनिसर्ग विलोभनीय नटला होता. खरंच सप्टेंबर महिना नव्या नवलाईचा आनंदघन सोहळा घेऊन आला होता. निसर्ग सुध्दा पक्षीसौंदर्यात राजीखुशीने दिलरुब झाला होता. कारण शिवारचं धान्याच्या राशी घेऊन पक्षाना शिळ घालीत सुटला होता. भारताला स्वातंत्र्य मिळूनही हैदराबाद येथील निजामाचे संस्थान कोणे एके काळी भारता सारख्या कृषीप्रधान देशात अभिरुप झाले होते.

दि. १७ सप्टेंबर रोजी हे संस्थान भारतात विलीन झाले होते. उत्तरा नक्षत्र हे सुध्दा हैदराबादच्या निजामा सारखे मोरावर बसून आले होते. कारण हैद्राबादचा निजाम कशावरही बसून प्रवास करीत

होता. आसा इतिहास वडद गावातील शाळेत शिकविला जायचा. मोरावर बसून आलेल्या या नक्षत्राचा पाऊस ही रजेवर गेला होता. हाती आलेला शिवार करपून जात होता. या वेळी वराह पालन करणाऱ्या व्यवसायीकात स्वाईन फ्ल्यू रोगाची लागण होऊन लोक मृत्युमुखी पडत होते. त्यामुळे पशुपालकात एकच खळबळ उडाली होती. मात्र याचं वडद वाशीयांना डुकरं मेली काय आणि माणसं मेली काय ? काहीच देणे घेणे नव्हते. याच महीन्यात ग्राम पंचायत कार्यालय वडद येथील निवडणूका लागल्या होत्या. या गावाने ग्राम पंचायत आणि सहकारी सोसायटी सोडून कोणतेच मतदान घेतले नव्हते. आम्ही काश्मीर सारखे सर्वत्र आहोत या भरमात रहात होते.

वास्तविक पाहता आम्हाला आमच्या गावचा स्वतंत्र ध्वज असला पाहिजे ही संकल्पना फार पूर्वी पासून या गावात चालत आलेली. मात्र गावातील निवडणूक कार्यक्रम जाहीर झाला की , सर्वात पुढे चार चार पाट्या चालून यायच्या. गावात नाही म्हटले तरी चार पाट्या शक्तीशाली होत्या. पैकी एक पार्टी कोळी समाजाची , दुसरी मराठ्याची आणि दोन पाट्या बौद्ध वाड्यातील. ह्या चारही पाट्या निवडणूक रिंगणात उतरल्या. नामांकन पत्र भरून रितसर आवेदन पत्र सादर करण्यात आले. त्यामुळे गावात शक्तीशाली प्रदर्शन होऊ लागले. जो तो मी कसा बहादुर याचेच किस्से सांगू लागले. त्यामुळे मीच निवडून येणार आणि माझीच पार्टी निवडून येणार हे लोक मनावर ठसवून सांगू लागले. मीच पुढला सरपंच आशा बाता झोडू लागले. त्यामुळे गावभर चैतन्याचे वारे वाहू लागले. रात्रीच्या वेळी कोंबडे बकरे चुलीवर खदखदू लागले. ओल्या सुक्या पाट्या झडू लागल्या. सुरापान करणाऱ्या लोकांची

पोळी पिकली. कोणत्याही पार्टीकडे जा. दारु मटन तयार. गावात फक्त दारू आणि मटनाला उत आला. फुलगंधी गाव मटन दारूच्या वासात रेंगाळू लागला. इतक्यात गुणाजी पाटील आपल्या मिशीला पिळ भलतंच आला आणि रावसाहेबाना म्हणाला ,

" रावसाहेब , रामराम."

रावसाहेब रामराम घालत म्हणाले ,

" बोला सरपंच ! "

गुणाजी पाटील एका झटक्यात हरबऱ्याच्या झाडावर चढला. क्षणभर त्याला सरपंच झाल्या सारखे वाटले. वास्तविक पाहता तो निवडून आला तरी सरपंच होणार नव्हता. कारण तो अपक्ष होता. पण सरपंच पदाचे गाजर निमिषात भुरळ घातले. त्याला क्षणिक सरपंच झाल्या सारखे वाटले. लगेच दोन्ही हातांच्या भाह्या वर सारुन म्हणाला ,

" आता कसं करेक्ट ओळखलात. पण आपला यडीकंडाळ गाव मला फाऊन फिदीफिदी हसतयं अन् म्हणतंय कसं , ह्यो कशाचा सरपंच होतूया. "

तसे रावसाहेब म्हणाले ,

" हे पहा पाटील. काही झाले तरी आपल्या वार्डातून तुम्हीच निवडून येणार. दुसऱ्याची अनामत जप्त होईल. "

गुणाजी पाटील भलताच चेकाळला आणि मांडीवर थाप मारुन म्हणाला ,

" आता कसं बरुबर ओळखलात. द्या टाळी. या वेळी ह्यो पट्ट्या सरपंच होणारचं."

असे म्हणून गुणाजी पाटलांनी हात समोर केला. रावसाहेबानी टाळी दिली. गुणाजी पाटील खुष झाला आणि पुढच्या गल्लीत सरकला. तसा घडीभरात आपल्या तोंडावरच्या देवीची वृण चमकावत शंकर बुध्दे आले. हे सुध्दा अपक्ष उमेदवार पण हा साधा भोळा नव्हे; वेळ पडली तर प्रतिस्पर्धी उमेदवाराचेही मत घेणारा. मिठी छुरी. भल्याभल्यांना चाँकलेट देऊन अर्धचंद्र देणारा. आयुष्यात कधी चाराण्याची बिडी कुणाला पाजली नाही. पण एकालाही बुडवल्या सोडला नाही. असे व्यक्तीमत्व. रावसाहेबांची आणि शंकर बुध्देची एकच नजरानजर झाली. तसे रावसाहेब म्हणाले ,

" या सरपंच. सध्या तुमचे ग््रहमान चांगले दिसताहेत. पण आमच्या कडे लक्ष तेवढे ठेवा. "

शंकर बुध्दे आल्या आल्या हासले आणि चक्क रावसाहेबांचे पाय शिवले. तसे रावसाहेब गोंधळून म्हणाले ,

" शंकरराव , हे काय करता. तुम्ही माझ्या पेक्षा वयाने किती मोठे आहात."

तसे शंकर बुध्दे म्हणाले ,

" विजयी व्हायचा मंत्र जपतोय रावसाहेब. ज्ञानेश्वर माऊली वयाने कितीही लहान आसले तरी त्यांचे दर्शन घेऊ नये का ? मी तुम्हाला मत द्या म्हणत नाही. पण मला ठाव हाय. घरचे माणसं

थोडेचं बाहेर जाणार हायत. त्यो पाटलाचा गुण्या गेला वाटतं खाल्लाकडच्या गल्लीत. ? "

तसे रावसाहेब म्हणाले ,

" होय की गुणाजी आताच गेले. पण तुम्ही सरळ सरळ गुण्या म्हणालात. त्यानेही शंकऱ्या म्हटले तर कसे होईल ? त्यामुळेच तर आपण सर्व गाववाले. गाव म्हणजे घरा सारखे."

तसे शंकर बुध्दे रावसाहेबाच्या तोंडावर हात ठेवून म्हणाले ,

" पुढलं बोलू नका. मला सर्व माहीत हाय. पुढं काय बोलणार ते. साऱ्या गावाला बुध्दू बनवता बनवता माझा जलम गेला. आता तुम्ही मला बुध्दू बनवा. पण माईचं जी ! मी नावाचा बुध्दे हाय. तुमच्या आशिर्वादाने या येळी मातर निवडून आलो बगा. या वयात माझं हसू करू नका. एवढीच हात जोडून विनंती हाय अन् रहाता राहीला प्रश्न गुण्या म्हणावं का गुणाजी म्हणावं. पण या काळात असंच बोलावं लागतं. तो थोडाच माझा दुश्मन हाय. पण लोकांच्या देखत असं बोललं म्हणजे लोक मत देतात. एवढा कार्यक्रम संपला की , गुण्याचा गुणाजीराव झालाच म्हणून समजा. मी तर ठरवलंय पहाटी तीनच्या टायमाला साऱ्या विरोधी उमेदवारांच्या घरी जाऊन सुख दुःखाच्या चार गोष्टी करायच्या. बरं येतो मी. पुढली आळी करायच्याय. पण एक लक्षात ठेवा. आपलं मत तेवढं. "

असे म्हणून शंकर बुध्दे पुढे निघून गेले. लगेच शेतकरी पॅनलचे सर्वेसर्वा खुशालराव सर्व उमेदवारांसह आले. आपल्या धारदार

गालमिशीवरुन पालथी मुठं फिरवीत रामराम नमस्कार झाला.
तसे खुशालराव म्हणाले ,

" रावसाहेब ! आपले शेतकरी पॅनल उभे केले आहे. आपणास फिरायची काहीच आवश्यकता नाही. पण सहज रिवाज म्हणून आलो. आपल्या गल्लीतील सर्व मत झाले पाहिजे. या निमित्ताने तेवढ्याच भेटी गाठी होतील म्हणून आलो आहोत. भेटू आपण."

असे म्हणून शेतकरी पॅनलचे सर्व उमेदवार हात जोडून पुढे गेले. लगेच त्यांच्या पाठोपाठ शेतकरी विकास पॅनलचे नागो बल्लाळ आपल्या डोईवरचे टक्कल चमकावत आले. त्यांच्याही सोबत लवाजमा होता. नागो बल्लाळ यांनी शेतकरी विकासाच्या नावावर मतदान मागीतले. पण यातील एक उमेदवार नारा सुडाग्नी यांनी रावसाहेबांना बाजूला घेतले आणि म्हणाले ,

" खुशालराव यांची सत्ता येण्याची शक्यता आहे. त्यामुळे नागो बल्लाळ यांच्या विकासाचा गाडा जाग्यावरच थांबण्याची जास्त शक्यता आहे. त्यामुळे आपल्या जागेला धोका होऊ नये म्हणून एक गोष्ट आजच कानावर घालून ठेवतो. "

रावसाहेब म्हणाले ,

" कोणती ? "

इकडे तिकडे पहात नारा सुडाग्नी हळू आवाजात म्हणाले ,

" जर तसा प्रसंग आलाच तर एक मत मला देऊन दूसरे दोन मत कुणालाही द्या. पण आपल्या सिटला धोका होता कामा नये."

तसे रावसाहेब म्हणाले ,

" मग खुशालरावच्या गटाकडून उमेदवारी का घेतली नाही. "

तसे नागो सुडागनी म्हणाले ,

" खुप प्रयत्न केला पण त्यांची त्यांनाच डाळ शिजत नव्हती म्हणून घेतली इकडून उमेदवारी."

रावसाहेब सुध्दा हळू आवाजात म्हणाले ,

" बरं झालं आधीच कल्पना दिली. पुढचं पाहून घेईन."

असे म्हणून परत आले. सर्व पॅनल पुढे सरकले. नागो सुडागनी म्हणजे साक्षात श्रीकृष्ण. कृष्ण लिला त्याच्या सर्व अंगापांगात मुरलेल्या. म्हणून त्याने पहिल्या दिवसा पासूनच राजकारणाचे छक्के पंजे खेळायला सुरुवात केलेली. अगदी गोड बोलणारा जांबाच्या झाडावरील पोपट. पोटातले एक इंच सुद्धा पाणी हलू न देणारा महत्त्वाकांक्षी माणूस. गोगल गाय पोटात पाय म्हणजे नागो सुडागनी. नावा सारखाच सुडागनी घेऊन जळणारा पण एकदम शांत. एखाद्या पहेलवाना सारखी बारीक केससंभार ठेवणारा. मात्र मिशाची कट एखाद्या फरशी कुऱ्हाडी सारखी धारदार. गावात रणधुमाळीला चांगलाच रंग चढत होता. या वेळची ग्राम पंचायत नक्कीच तालुक्याचा भावी आमदार कोण ? हे ठरवु शकणारी होती. एक दिवस प्रचार थांबला. पण पांच पन्नास लोकांची डोकी फुटली होती. एक दिवस मतदान करण्याचा पवित्र दिवस उजाडला आणि वडद गावात सकाळी ७ वाजता पासून जिल्हा परिषद प्रशालेच्या इमारतीत मतदान झाले. दुसऱ्या दिवशी

सकाळी ठिक दहा वाजता तहसील कार्यालयात निकाल घोषित करण्यात आला. खुशालरावाचे शेतकरी पॅनल बहुमताने निवडून आले. लगेच दुसऱ्या दिवशी निकाल जाहीर करण्यात आला. खुशालराव यांची १२ उमेदवार निवडून आले होते. अपक्ष उमेदवार शंकर बुध्दे आणि नागो बल्लाळ यांच्या गटातील नागो सुडाग्नी निवडून आले. गुलाल उधळल्या गेला. सात दिवसा नंतर सरपंच , उपसरपंच पदाची निवडणूक झाली. कोळी समाजाची पार्टी आणि मराठ्याची पार्टी आमने - सामने आली. जो तो आपलीच टिमकी वाजवत एकमेकावर कुरघोडी करू लागले. वाद शिगेला पोहोचला. पण सरपंच पदाचे दावेदार श्रीमंत खुशालराव यांनी सरळ माघार घेतली. या वेळी खुशालराव सरपंच पदी बिनविरोध निवडून आले तर कांबळे उपसरपंच झाले. खुशालराव वडद गावचे सरपंच झाले. तसे त्यांनी बैठक बोलावली. बैठकीत विजयी वीर जमा झाले होते. पण अचानक तुफान दगडा धोंड्याचा मारा सुरू झाला. तसा विठ्ठल म्हणाला ,

" सरपंच , तुमचा कारभार लयी बुळ्या माणसा वनी झाला. अहो जवातवा माघार. त्यामुळेच तर ही लोक माजल्या सारखी करतात. हे असंच चालणार असेल तर मी ग्रामपंचायत सदस्यत्वाचा राजीनामा देईन. "

विठ्ठल मात्र जेमतेम चाळीशीतला गडी. पण वर्षाची बारा महिने पांढरी शुभ्र धोती आणि खमीस घालून वावरणारा हसता चेहरा. अगदी कोणी मेलं तरी हसत हसतच वावरणारा. जणू काय यांच्या तोंडातून हस्याचे फवारेच थुयथुयतात. या गड्याने सुरुवातीलाच हसत हसत राजीनाम्याची भाषा केली. त्यामुळे सरपंच

विचारशील झाले. तसे खुशालराव विचार मग्न झाले आणि त्यांचा अंतरात्मा म्हणाला इतक्या कष्टाने मिळवलेली ग्रामपंचायत हाताच्या बाहेर गेली तर . . . या विचारांच्या झटक्या सरशी सरपंच खुशालराव म्हणाले ,

" तुमचे मत काय ? काय करावं म्हणता विठ्ठलराव ? अगदी निसंकोच पणे सांगा. आम्ही कुठलीही परीस्थिती हाताळण्यास समर्थ आहोत. बुळे वगैरे शब्द आमच्या खिसगणतीत सुध्दा नाहीत. "

विठ्ठल म्हणाला ,

" अहो असे थंड बसून कसे चालेल ? आपण का बर्फाच्या राशी आहोत. जशास तसे उत्तर देऊ. "

सरपंच खुशालराव हसले आणि म्हणाले ,

" तुम्हाला कोण रोखतं. उचला काठ्या आणि होऊन जाऊ द्या बार. आर या पार. "

तसे सर्वांनी लाट्या काठ्या उपसल्या. दोन पाट्या अगदी समोरा समोर आल्या. तुफान रड्डा रड्डीला प्रारंभ झाला. खुदंळ घासाची रौनक रौद्र होऊन आली. भडाभड दगड धोंडे आणि लाट्या काठ्या ऐकमेंकावर पडल्या. तब्बल तीन चार तास हाणामारी चलली. अनेकांची डोके फुटली. झगडा शांत झाला पण सरपंच खुशालराव यांनी नदीकाठचे टोळ गोटे ट्रॅक्टर मध्ये भरून सरपंचाच्या वाड्यावर जमा करण्याचे फर्मावले. तशी विरोधी पार्टीही दगड गोटे जमा करू लागली. सरपंचांनी मांडीच्या

गच्चीवर टिनपत्राचे शेड उभे करून गोफनी आणि गुल्हेरची जय्यत तयारी केली आणि दुसऱ्या दिवशी पहाटे तीन वाजल्या पासून गोफनी सुईं सप्प करीत सुटू लागल्या. गुल्हेर सुध्दा तुफान वेगाने दगडाची अताष बाजी करू लागले. त्यामुळे गावातील खपरेल घरं फटाफटा फुटून चेंदामेंदा होऊ लागली. विरोधक साखर झोपेत होते. भडाभड दगडाच्या वर्षावाने विरोधक जागे झाले. तोपर्यंत अर्धा निम्मा गाव फुटून बेचिराख झाला होता. इतक्यात पंढरी घात झाला म्हणत घराच्या बाहेर पडला. तसा एक गोटा सुंसुं करीत येऊन पंढरीच्या थोबाडावर बसला.

क्षणात मुखचंद्रमा लाली लाल झाला. हे पाहून त्याची बायको निर्मला धावत पळत आली. पण तिच्याही पाठाडात रपकझपक करीत गोफन गुंड्याचा तुफानी दगड बसला. तशी ती जाग्यावरचं कलंडून पडली. तिच्या मणक्याला मार लागून मानेचा मणका तुटला होता. तिला हालताही येत नव्हते. गल्लीतले लोक हां हां म्हणता जमा झाले. मडं उचलावं तसं निर्मलाला उचलून एक बैलगाडीत टाकले आणि बैलगाडी दवाखान्याच्या दिशेने धावत होती. तसा विरोधकांनीही दगडाचे उत्तर दगडाने सुरू केले होते. त्यामुळे तुफान दगड फेकीस प्रारंभ झाला होता. गावातील प्रत्येक रस्ता , गल्ली नदीच्या गोठ्यानी भरून गेला होता. घरा दाराचे प्रचंड नुकसान होत होते. गावातील कितीतरी मोटार सायकल , कार , जिप , स्कुटर फुटून चेंदामेंदा झाला होता. कोणीच कुणाला कमी नव्हते. जो तो भाया वर करून दगडाच्या अताषबाजीत मशगुल झाला होता. त्यामुळे सर्व साधारण आणि सामान्य माणूस प्रचंड भिती खाली घरातल्या घरात वावरत होता. रस्त्यावर चिट पाखरुही दिसत नव्हतं. इतकेच काय गावातील पाळीव कुत्रे ,

मांजरं , कोंबडे हे सुध्दा चिडीचूप झाली होती. जणू गावात १४४ कलम लागू करुन कफ्यूरू लागू झाला होता. या निमित्ताने गाव १०० % बंद होता. आता गावभर दगडाचे शिंपरण चालू झाले. यातील काही दगडं बैल गाडीवर येऊन पडत होती. गाव तसं चांगलं वेशीला टांगलं याची अनुभूती येत होती.

हिवाळा ऋतूराज आश्वीन मासाची थंडी चढत्या अंगाने घेऊन आला होता. हिवाळा ऋतूचक्राने प्रारंभीच हिमनगाची चाहूल घायला सुरुवात केली होती. आक्टोबर महिन्याची थंडी जरा आल्हाद पुर्ण वाऱ्याच्या संथा घेऊन भरारत होती. २ तारखेला महात्मा गांधी आणि लाल बहादूर शास्त्री यांची जयंती साजरी केली होती तर हिंदू बांधवाचा दसरा सण झाला होता. घटस्थापना, याचं विजया दशमी निमित्ताने बौद्ध बांधवांनी दिक्षा भुमीचे दर्शन घेऊन आले होते. महिन्याच्या शेवटी कोजागिरी पौर्णिमा म्हणजे चांदण चुऱ्याची बरसात. संपूर्ण धरा लखलखीत झालेली. पाखराचा किलबिलाट. कोकीळ कुहूकुहू करून सारी पृथ्वी पिंजून काढत होता. बगळ्याचे थवेच्या थवे लयकांतर होऊन आकाशात विहार करत होते. पारीजातकाची फुले तेवढी टपटपत होती. पहाटेच्या हवेत पारीजातकाच्या फुलांचा सडा पहाण्यात काही और मजा येत होती. इवले इवले गंधाळ फुले आणि केशरी रंगाचे देठ अमितमनोहर नाजूक साजूक दिसत होती. मधुमालतीची वेल वडद गावच्या परसात बहरून आली होती.

गुलाबी रंगाच्या फुलसोहळ्यात हर्षफुल्ल होऊन डुलत असलेली तर पांढरी पिवळी शेवंती आपल्या फुलांचा उत्सव साजरा करण्यात तन्मय पावली होती. कोजागिरी पौर्णिमा आणि ईद - ए - मिलाद एकाच दिवशी आलेले.

कोजागिरी पौर्णिमेचे चांदणे शांत शितल पडले होते. बर्ड फ्ल्यू रोगाने धुमाकूळ घातला होता. त्यामुळे देशभरातील कुकुट पक्षी मारुन टाकण्याची मोहीम शासनाने सुरू केली होती. या मोहिमेत सहभागी झालेले वडद गावचे सुपुत्र पशुधन विकास अधिकारी डॉ. खान यांना लागून होऊन त्यांचा इंतखाल झाला होता. त्यामुळे पशुपालकासह सर्व जनतेत बर्ड फ्ल्यूची दहशत बसली होती. पण वडद येथील गावकऱ्यांना याचे काहीही वाटत नव्हते. मात्र रावसाहेब धीर गंभीर होऊन वावरत होते. रावसाहेब सुशिक्षित असले तरी त्यांचा आत्मविश्वास हा कमालीचा वाढलेला होता. आध्यात्म हा मानवी जीवनाचा पाया आहे. असे त्यांचे स्पष्ट मत झाले होते. त्यामुळे रोज रावसाहेब प्रथम प्रहारी स्नान संध्या करून ज्ञानेश्वरी वाचत असत. ज्ञानेश्वरीचा अध्याय संपला की , दहा पंधरा मिनिटे शांत डोळे मिटून समाधी लावत असत. आजही रावसाहेब पहाटे उठून स्नान संध्या पूर्ण केली. अंगात कपडे न घालता अंगवस्त्रावर राहून पाट आणि चौरंग मांडून ज्ञानेश्वरी सन्मान पुर्वक चौरंगावर मांडली. उदबत्ती पेटवून मोगऱ्याची फुले वाहून ज्ञानियाचा राजा संतसेनानी ज्ञानेश्वर माऊलीची यथा सांग पुजा करून ज्ञानेश्वरी ग्रंथ वाचण्यास प्रारंभ केला. ज्ञानेश्वरीचे वाचन , मनन आणि चिंतन केल्या नंतर सुख असून लाऊन ध्यान धारणेस प्रारंभ केला. ध्यान संपताच रावसाहेबानी ज्ञानयोगी

राजराजेश्वरास पसायदान मागितले. या वेळी शब्द ब्रम्हाचे
भावलोट मुखावाटे बाहेर पडले ,

" आतां विश्वात्मकें देवें | येणे वाग्यज्ञें तोषावें |

तोषोनि मज द्यावें | पसायदान हें ||

जे खळांची व्यंकटी सांडो | तयां सत्कर्म रती वाढो |

भूता परस्परें पडो | मैत्र जीवाचें ||

दुरिताचें तिमिर जावो | विश्व स्वधर्मसुर्ये पाहवों |

जो जे वांछील तो तें लाहो | प्राणिजात ||

वर्षत सकळमंगळी | ईश्वरनिष्ठांची मांदियाळी |

अनवरत भूतळीं | भेटतु या भूता ||

चला कल्पतरुंचे आरव | चेतना चिंतामणीचे गांव |

बोलते जे अर्णव | पीयूषाचे ||

चंद्रमे जे अलांछन | मार्तंड जे तापहीन |

ते सर्वाही सदा सज्जन | सोयरे होतु ||

किंबहुना सर्वसुखीं | पूर्ण होऊनि तिहीं लोकीं |

भजिजो आदिपुरुखीं | अखंडित ||

आणि ग्रंथोपजीविये | विशेषीं लोकीं इयें |

दृष्टादृष्टविजयें | होआवें जी | |

तेथ म्हणे विश्वेशरावो | हा होईल दानपसावो |

येणें वरें ज्ञानदेवो | सुखिया झाला | | "

ओम् शांती शांती हो . . !

ज्ञानेश्वरी पठना नंतर अंगात चुडी पायजमा आणि नेहरू शर्ट घातले. नेहरू शर्टला सुंवर्ण गुंड्या गुंफल्या. हालक्या हाताने हळूवार मस्तकी कुमकुम तिलक लावला. रावसाहेब पोथी पुराण वाचत असतात ही बातमी ज्या वेळी गावात पसरली तेंव्हा त्यांच्या नावाची चर्चा करून लोक पोथी वाच्या रावसाब म्हणून टिंगल टवाळी करू लागले. रावसाहेब मात्र पुर्ण गोंधळून गेले. ज्ञानेश्वरी वाचकाला पोथी वाच्या म्हणत असतील तर खरंच हा काय प्रकार आहे ? याचा विचार रावसाहेब सारखा करू लागले. पोथी पुराण आणि ज्ञानेश्वरी यात काही तफावत आहे किंवा कसे ? या बाबत आलटून पालटून विचार करू लागले. ज्ञानेश्वरी म्हणजे भगवत गीतेचा मराठीत केलेला स्वैर अनुवाद. तोही प्रचंड प्रतिभा पणाला लावून केलेला अनुवाद. प्रतिभा आणि प्रतिमा ह्या एकाच वेळी हातात हात घालून आलेला काव्यमय अनुभव. अभिव्यक्ती पातळीवर उत्कटतेचे अनेक पल्लू एक संघ होऊन आलेले. वास्तविक पाहता जगाच्या पाठीवर फक्त दोन व्यक्ती असे काही होऊन गेले. त्यांना विश्वात जोड नाही. ते म्हणजे छत्रपती शिवाजी महाराज साहेब हे राजराजेश्वर असून लोकांनी त्यांना महाज ही पदवी बहाल केली तर संतश्रेष्ठ ज्ञानेश्वर हे महाराज असताना जगाने त्यांना ज्ञानीयाचा राजा म्हणून गौरविले. अशा संतसेनानी

ज्ञानेश्वर माऊली यांची ज्ञानेश्वरी वाचन करणे म्हणजे पोथी वाच्या कसा काय होऊ शकतो. हा प्रश्न रावसाहेबाना सारखा छळत होता पण हाती उत्तर कांही केल्या लागत नव्हतं. त्यामुळे रावसाहेब त्रासून म्हणाले ,

" उर्जस्वल चैतन्य दिप्ती कधी पासून पोथी झाली ? पोथी , पुराण , अनुपुराण , वराह पुराण किती भन्नाट संकल्पना आहेत. बरे झाले मांजर पुराण , कोंबडे पुराण , कुत्रे पुराण , शेळी मेंढी पुराण नाही. अन्यथा हे सगळे पुराण घेऊन आले असते दिमतीला. छे ! खरंच असा गाव दुनियेच्या पाठीवर नसेल. वास्तविक पाहता गावात लक्ष्मी पाणी भरत असताना त्या पाण्याच्या पाटावर विद्येचे मळे फुलायचे सोडून हे लोक निर्झराचे झरेच बंद करीत निघाले आहेत. खुप मुख्याचा बाजार आहे दुनियेत पण वडद सारखा बाजार शोधूनही सापडणार नाही हे विशेष."

असे विचार चालू असताना अचानक शंकर बुध्दे आले. त्यांना पाहून रावसाहेबानी वडीलकीचा मान देत वाकून नमस्कार केला आणि बैठकीत था बण्याचेसंकेत दिले. तसे शंकर बुध्दे बैठकीत स्थानापन्न झाले. रावसाहेबानी पिण्याचे पाणी , दोन कप चहा आणि सोप सुपारी घेऊन बैठकीत आले. शंकर बुध्दे यांनी खासकरुन खोकरुन गळा साफ केला. पाण्याची चुळ भरुन चहाचा कप तोंडी लावत म्हणाले ,

" रावसाहेब ! गेल्या बारीस मोठं गणित चुकलं. "

रावसाहेब हासून म्हणाले ,

" अपक्ष राहून निवडून आलात. अजून कोणते गणित चुकले ? "

शंकर बुध्दे गमतीदार हासले आणि म्हणाले ,

" सरपंचकी हुकली."

शंकर बुध्दे यांनी फार मोठा गौप्यस्फोट केला. रावसाहेब काही काळ गडबडून गेले आणि म्हणाले ,

" आम्ही नाही समजलो ? "

शंकर बुध्दे म्हणाले ,

" त्यालाच तर बुध्दे म्हणतात."

रावसाहेब जोरदार हासले आणि म्हणाले ,

" ऐकावं ते नवलचं ! "

शंकर बुध्दे मिशकीलपणे हसत म्हणाले ,

" तुम्ही एखादा फडं रंगवावा असे आमचे मत आहे. मग पहा कसा रंग भरतो ते. "

रावसाहेब म्हणाले ,

" कोणता ? "

शंकर बुध्दे हळू आवाजात म्हणाले ,

" सहकारी सोसायटीचे एलक्शन होणार आहे. आपण जर आपला पॅ नाॅल उभा केला तर सहज बाजी मारु. "

रावसाहेब म्हणाले ,

" राजकारण सोडून बोला. मी आशा राजकीय पंद्यात पडू इच्छित नाही."

शंकर बुध्दे म्हणाले ,

" काही करण्यासाठी काही करावं लागतं."

रावसाहेब म्हणाले ,

" आम्हास काही करायची उर्मी राहीली नाही. अन्यथा आम्ही ग्राम पंचायत सहज लढविली असती."

शंकर बुध्दे म्हणाले ,

" ते खरं हाय पण साप निघून गेल्यावर राजकारणात फटीवर काठ्या घालून उपयोग नसतो. आता चांगली संधी आली आहे. निश्चिंत सोणं करता येईल."

रावसाहेब म्हणाले ,

" तुम्ही सोणं करा. आम्ही तुमच्या पाठीशी आहोत."

शंकर बुध्दे हसले आणि म्हणाले ,

" ठिक हाय. एक फेरा टाकून येतो."

असे म्हणून शंकर बुध्दे बैठकीच्या बाहेर पडले. तसे थोड्या वेळात उपनिबंधक , नायब तहसीलदार , सेवा सहकारी सोसायटी सचिव आणि विद्यमान चेअरमन श्री. मुंगसाजी भाकरझोडे आले. गावातून एक फेर फटका टाकून ग्राम पंचायत कार्यालय व सेवा

सहकारी सोसायटी कार्यालय येथे सोसायटीच्या निवडणूकीचे जाहीर प्रगटन लावले. निवडणूकीची तारीख , निकाल जाहीर करण्याची वेळ व तारीख , नामांकन पत्र सादर करण्याची तारीख , उमेदवारी मागे घेण्याची तारीख इत्यादी नोटीस बोर्डावर लावून मतदाराची यादी प्रसिद्ध केली. गावात सेवा सहकारी सोसायटीच्या निवडणूकीचे वारे वाहू लागले. चेअरमन श्री. मुगसाजी भाकरझोडे यांनी सरपंच खुशालराव यांची भेट घेऊन म्हणाले ,

" सरपंच , आम्ही तुमच्या ग्राम पंचायत निवडणूकीत ढवळा ढवळ केली नाही. पुढं करण्याचा मनसुबा नाही. कायम ग्राम पंचायत तुमच्या ताब्यात ठेवा. सोसायटी आमच्या कडे राहिल. "

सरपंच खुशालराव म्हणाले ,

" कऱ्हाी हरकत नाही पण शंकर बुध्देचं तेवढं पाहून घ्या. "

मुगंसाजी भाकरझोडे म्हणाले ,

" शंकर मधात कसा काय टपकला ? "

सरपंच खुशालराव म्हणाले ,

" त्याची फार दिवसाची इच्छा आहे. एकदा चेअरमन होतो म्हणतो. "

मुंगसाजी भाकरझोडे म्हणाले ,

" त्याची इच्छा आमच्याच मुळावर का ? "

सरपंच खुशालराव म्हणाले ,

" ठिक आहे. पण बोली प्रमाणे वागा म्हणजे आपला कारभार सुरळीत चालेल. "

मुंगसाजी ज्वारी हाती घेऊन म्हणाले ,

" या अन्ना शपथ. माझ्याकडे १९६७ पासून स्वस्त धान्याचे दुकान आहे. १९७२ मध्ये दुष्काळ पडला होता. त्यावेळी मिलोची लाल ज्वारी शासनाने पुरवठा केली होती. ती ज्वारी काळ्या बाजारात विकून दैवयोगाने पुढे आलो. नाही म्हटले तरी आज रोजी तीस चाळीस कोटींचा मी धनी हाय. या ज्वारी शपथ मी इमान राखेन. फक्त तुम्ही शंकर बुध्दे तेवढा सांभाळा. "

हं ला हुं झाले. सरपंच निघून गेले. शंकर बुध्दे संपूर्ण गावात फेरा मारून हसत हसतच आले. मतदारांच्या भेटी गाठी घेतल्या. त्यांना विजयाची खात्री वाटत होती. त्यामुळे त्यांच्या मुखमंडलावर आनंद साकारला होता. दुसरा दिवस उजाडला होता. आज सकाळी सेवा सहकारी सोसायटी निवडणूक संबंधाने नामांकन पत्र सादर करायचे होते. गावात पोलीस बंदोबस्तात सहकारी सोसायटीची निवडणूक सुरू झाली. चेअरमन मुंगसाजी यांच्या गटाने नामांकन पत्र दाखल केलं. चेअरमन यांच्या गटातील इतर लोकांनीही उमेदवारवारी अर्ज दाखल केले. मुंगसाजी भाकर झोडे यांच्या विरोधात शंकर बुध्दे यांनी आपली उमेदवारी भरली. तसे मुंगसाजी रावांना हुडहुडी भरली. कारण समोरचा प्रतिस्पर्धी सोपा नव्हता. तासा भरात निवडणूक प्रक्रिया सुरू झाली. तसे शंकर बुध्दे म्हणाले ,

" पहा आजचा करीशमा. मुंगसाजीरावाना भाकरी झोडायला लावतो की नाही. खरंच शंकर बुध्दे यांनी काही वेळातच सोसायटी निवडणूकीचे संपूर्ण संदर्भ बदलून टाकले. मतदान संपले. एक तासा नंतर मतमोजणी सुरू होणार होती. ठराविक वेळे नंतर मत मोजणी सुरू झाली. चेअरमन गटातील जवळपास सर्वच उमेदर निवडून आले. मात्र चेअरमन पदाचे दावेदार मुंगसाची यांची मतमोजणी पुर्ण झाली नव्हती. चेअरमन मुंगसाची यांच्या पेक्षा पाच मतांनी शंकर बुध्दे आघाडीवर होते. त्यामुळे शंकर बुध्दे यांनी गुलाल उधळला. दुसऱ्या फेरी अखेर दोघांची मतं समसमान झाले. त्यामुळे मुंगसाजीरावात थोडा धीर आला. तिसरी फेरी चालू होती. पुन्हा दोन मतांनी शंकर बुध्दे यांनी आघाडी घेतली. तशी चेअरमन गटात चुळबुळ सुरू झाली. चेअरमन पदाचा दावेदार असणारा नवरदेवच मागे पडू लागला. आता लग्नाच्या नवरदेवाचे बांशिंग कुणाला बांधणार. चौथ्या फेरी अखेर शंकर बुध्दे यांनी पुन्हा सात मताची आघाडी घेऊन खळबळ उडवून दिली. तसे मत मोजणी कक्षातून रौनक नसलेला चेहरा घेऊन मुंगसाची राव उठले आणि म्हणाले ,

" येतो मी ! पंचवीस तीस वर्ष सोसायटीची सेवा केली. नाही म्हटले तरी आता कंटाळा आला होता. पण रणांगनातून पळणार कसे ? "

असे म्हणून काढता पाय घेतला. रणांगण योद्ध्याने समर भुमीला कधीच पाठ दाखवायची नसते. एकूण सात फेऱ्या होणार होत्या. शंकर बुध्दे अमित मनोहर दिसत होते. पाचवी फेरी सुरू झाली होती. याही फेरीत शंकर बुध्दे यांनी तीन मताची आघाडी घेऊन

दहा मतांनी पुढे गेले. सहाव्या फेरीला प्रारंभ झाला. एका एका मताने शंकर बुध्दे पुढेच जात होते आणि चक्क दहा मताची आघाडी घेऊन शंकर बुध्दे विस मताने उसळी घेऊन पुढे आले. आता बुध्दे यांचा धावता घोडा रोखणे कठीण होते. लोकांना चेअरमन यांची स्पष्ट हार दिसत होती. त्यामुळे मुंगसाजी गटाच्या माणसाची तोंडे पडली होती. एक एक जण काढता पाय घेऊन मत मोजणी कक्षातून बाहेर पडत होते. इतक्यात मुंगसाजीराव आले आणि म्हणाले ,

" थांबा , कुठे जात आहात. योद्ध्याने समर भुमीला पाठ दाखवायची नसते. मी अद्याप धीर सोडला नाही. अखेरच्या फेरीत चेहरा मोहरा बदलून टाकणारा विजय असेल. चला परत फिरा. माझी इतक्या दिवसाची साधना फुकाफुकी जाईल व्हयं. मग माझ्या राजकारणाची समर शोभा झालीच म्हणून समजा. असले कांदा खाऊ पहेलवान कितीतरी फायलेत म्या. राजकारणाच्या कड्याचे दोर कापून टाकलेत म्या. चला गुलाल उधळा. "

लोकांनाही धीर आला. सर्व लोकांच्या चेहऱ्यावर पुन्हा एकदा हास्याची कळी उमलली. सर्वजण मतमोजणी कक्षात गेले. सातव्या आणि अखेरच्या फेरीला प्रारंभ झाला. समसमान मतं पडू लागली. हां हां म्हणता शंकर बुध्दे यांची लिड कमी कमी होऊ लागली. एक वेळ अशी आली. मुंगसाजी यांना ३५५ मते तर शंकर यांना ३५५ मतं. अगदी अटीतटीचा सामना सुरू झाला. सातवी फेरी संपली. मुंगसाजी चेअरमन यांना ७७२ मतं पडली तर शंकर बुध्दे यांना ७७२ मतं पडली. सामना खुप म्हणजे खुपच रंगला. अखेर टाँस करण्याची वेळ जवळ आली. लोकांचा

शवासोश्वास खाली वरी होऊ लागला. तर काही जनाची छाती दबून गेली. शंकर बुध्दे देवा देवा करीत इश्वराचा धावा सुरू केला. नायब तहसीलदार कुलकर्णी साहेबांनी एक रुपयाचा बंदा हाती घेतला. आणि शंकर बुध्दे यांना विचारले ,

" बुध्दे साहेब , तुम्ही चित घेणार का पट ? "

शंकर बुध्दे यांच्या मनात चितपट सुरू झाले आणि विद्यमान चेअरमन यांना चितपट करण्यासाठी चित घेऊन शंकर बुध्दे म्हणाला ,

" चेअरमन साहेबांना चित करण्यासाठी माझे चित असेल. "

तसे नायब तहसीलदार यांनी एका कागदावर दोघांच्याही सहा घेतल्या. दोघांनाही एक रुपयाचा बंदा दाखविण्यात आला आणि नायब तहसीलदार यांनी हवेत बंदा उधळला. तसा बंदा गरगरत खाली येऊन पट झाला. यात शंकर बुध्दे चित झाला होता. तशी मुंगसाजी यांच्या माणसानी गुलाल उधळला. वाजत गाजत मिरवणूक निघाली. या वेळी गावातील विठ्ठल रखुमाईच्या मंदीरातील स्पिकरवर प्रेम किर्तन चालू झाले होते. ढोलकीच्या तालावर . . . मी नाचते मी गाते . . . इष्काच्या बाजारात . . . तसं तसा मिरवणूकीला रंग चढत होता. पोरं नोट तोंडात धरुन , डोक्याला दस्ती बांधून नाचत होते. यात बकुळा सुध्दा नयन सुंदरी होऊन पोरंंच्या बरोबरीने खांद्याला खांदा लावून नाचत होती. कारण या निवडणुकीत बकुळा सुध्दा निर्विवाद बहुमत घेऊन विजयी झाली होती. तिच्या विजयाचा घोडा छम्मा छम्मा करीत धावत होता. मात्र पुढे काही दिवसा नंतर चेअरमन गटाचा एक

एक सदस्य मरून पडत होता. रोज एक सोसायटी सदस्याची आहूती पडत होती. कशाने मेला , केंव्हा मेला , का मेला का मारला हे गुलदस्त्यात होतं पण शंकेची पाल शंकर बुध्दे भोवती चुकचुकत होती. पण खरे काय खोटे काय ? पण या मृत्यूचे गुढ रहस्य उलगाडत नव्हते. खरंच मृत्यू कसा असावा ? मृत्यू असावा का नसावा ? मृत्यू म्हणजे काय ? मृत्यू कशासाठी आणि का येतो ? मृत्यू नसता तर ? मृत्यूचे रंग रूप कोणते ? मृत्यू सखा की सखी ? मृत्यूचे मापदंड काय ? मृत्यू नाचत येतो का गर्जत ? मृत्यू स्वाधीन का दैवाधीन ? मृत्यू होतो म्हणजे नेमकं काय ? मृत्यूची परिभाषा कोणती ? मृत्यू प्रियशी होऊन आला तर ? मृत्यूला जात असते का नसते ? मृत्यूचा धर्मपंथ कोणता ? पृथ्वीतलावर निधर्मी मृत्यू असेल काय ? मृत्यू शाप का उषाप ? मृत्यू बोलू लागला तर ? मृत्यूचे गहन गुढ रहस्य काय ? खरंच मृत्यू कोणता डांस करीत असेल ? मृत्यूच्या जीवनाचे विश्लेष काय ?

मृत्यू चिरंजीव का अचिरंजीव ? मृत्यू विनाशी का अविनाशी ? मृत्यूचा मृत्यू कसा असेल ? मृत्यूची रंगी बेरंगी सृष्टी कोणती ? मृत्यूला संगीत आहे किंवा कसे ? मृत्यूचा प्रदेश कसा असेल ? मृत्यू जीवसृष्टीचं भक्ष का करतो ? मृत्यू शाकाहारी का मौसांहरी ? मृत्यूची सायंसध्या कशी असेल ? मृत्यू एक मृत्यू तर मृत्यू दोन किती ? लावा बेरीज. चालवा डोकं. रिकाम्या डोक्यात मृत्यू असतो म्हणे ? काय खरं काय खोटं ? वडद मधी तर कितीतरी रिकामी डोके ! अबब ! म्हणजे इतके मृत्यू एका गावात तर जगात किती ? उजळणी करा. चालवा डोकं. डोकं नसणाऱ्यानी काय करावं ? नुसतंच खोकं. करा कमाई लुटा माल. रुप सुंदरीचे चावू गाल. लाल बागचा गणपती लाले लाल. ढेरी उतरली की ,

रस्त्यावरचा बाल. हाल हाल बेहाल.आशा पध्दतीने वडदवासी
आपल्या आयुष्याची परीक्रमा पुर्ण करीत होते. राजसत्ता परवडली
पण माज सत्ता कधीच परवडत नसते आणि नेमकं वडदवासी
पैशाच्या ढिगाऱ्यावर लोळण घेत होते तर काही अभागी जीव एक
एक पैशाला मोताद झाले होते. पणे मोताद लोकांची संख्या कमी
होती. म्हणून श्रमिकहो घ्या जरा विश्रांती म्हणण्या ऐवजी धनिक
हो घ्या जरा विश्रांती असे म्हणण्याची वेळ जवळ आली होती.
कारण घुंगरू पैशाचं दारात वाजत होतं. प्रत्येकजण राव , मिशीवर
ताव , ये छम्मक छल्लो बोल तुझा भाव. करित गाव नृतीकेच्या
चाळात भावमस्त झाला होता. देखण्या नारीच्या रुपरुपेशात
रुपकांत झाला होता. म्हणून मृत्यूचे रहस्य लाडीळ झाले होते.

कार्तिक मासारंभ म्हणजे दिपोत्सवाचा जागर आणि गुलाबी थंडीचा दहीवर. या वर्षी दिवाळी मार्गशीर्ष महिन्यात येण्या ऐवजी कार्तिक महिन्यात आली होती. सर्वानाच दिपावलीचे वेध लागलेले. यात धनत्रयोदशी , नरक चतुर्दशी निमित्ताने लक्ष्मीपुजन , बलिप्रतिपदेचा दिपावली पाडवा अर्थातच भाऊबीज. असे उत्सव घेऊन येणारा महीना म्हणजे कार्तिक मार्गशीर्ष. दिपोत्सव साजरा करण्यासाठी लोकांची लगभग सुरू झाली होती. गोड धोड पदार्थ करण्यासाठी विविध साहित्याची खरेदी सुरू झाली होती. आकाशाचा रंगही दिपोत्सवासाठी सज्ज होऊन आला होता. त्यामुळे संपूर्ण अंबर घननीळ झाले होते. त्यात कृष्ण सखा श्यामल वर्ण आपल्या सावळे पणाच्या छटा देत सुटला होता. आकाशभर चांदण चुऱ्याचा दिप्तीमनोहर चुरा सांडला होता. दिपोत्सवी पाडवा म्हणजे भाऊबीज. पहाटे उठून स्नानसंध्या करणे आणि बहीणीकडून ओवाळून घेणे.

वडद मध्ये दिवाळी धुमधडाक्यात सुरू झाली होती. पहाटे तीन वाजल्या पासून स्नान संध्या करुन लोक रस्त्यावर उतरले होते. अनेक प्रकारच्या फुलझड छमाछमा करीत आकाशात उडत होत्या. हा आनंदोत्सव साजरा करण्यासाठी शुक्राची चांदणी सुध्दा माथ्यावर आली होती. शुक्र तारका संधी प्रकाशा सारखी शांत शितल प्रकाशवृष्टी करीत पृथ्वी फेरा टाकत होती. पण काही जीव कोरभर भाकरीला मोताद होऊन भाकरीचा चंद्र शोधण्यासाठी पायपीट करीत गावोगाव भिक्षा मागत फिरत होते. असाच काही गोसाव्याचा तांडा हाती कमंडलू घेऊन भिक्षा मागण्यासाठी वडद गावात येऊन सकाळी सकाळी दाखल झाला होता. दिगांबर , गोपू , विकास , विलास ही चांडाळ चौकडी दारू पिऊन फुल्ल झाले होते. दिगांबर म्हणजे एखाद्या रापलेल्या म्हैशी सारखा काळा कुळकुळीत. तितकाचं रड्ड. गोपू मात्र शेलाटी अंगाचा , गोरापान गडी. धारदार नाक. उंची घेऊन आलेला देह. विकास थोडा उंचशील. धारदार तरतरीत नाकाचा. अंगठे छाप व्यक्तीमत्व. विलास मात्र जेमतेम उंचीचा. पसरट नाकाचा , गोरा रंग घेऊन आलेला. उचापात्या खोर स्वभाव. कुणाचे काही ऐकून न घेता आपलीच टरल टरल लावणारा. इतभर लाकुड आणि वावभर धिपली काढणारा अजागळराव. तशी दिगांबरची नजर गोसाव्यावर पडली. तसा दिगांबर म्हणाला ,

" विलास शिकार चालून आलीय. "

विलास कावरा बावरा होऊन इकडे तिकडे पहात म्हणाला ,

" कोणती ? "

दिगाबंर म्हणाला ,

" ते पहा. महाराज लोक कमंडलू घेऊन आपल्या गावी आले आहेत. यांच दिवाळ काढलं तर आपली दिवाळी झकास होईल. कसा काय आमचा बेत. "

तसा विकास म्हणाला ,

" मतलब ? "

दिगाबंर म्हणाला ,

" मतलब साफ आहे. तुला कळणार नाही. "

तसा भुवया उंचावत गोपू म्हणाला ,

" अवे , सांग तर खरं. "

दिगाबंर खदाखदा हसला आणि म्हणाला ,

" भोसडीचीहो तुम्हाला माझा गनिमा कावा कळणार नाही. पहीलं त्यांना आपल्या कोठ्यावर बोलवून आना. मग करू त्यांची जागल. हे भिक मागणारे लोक फार दिवसां पासून गर्भ श्रीमंत आहेत. पण या लोकांवर अद्याप लुटारुचे लक्ष गेले नाही. आता आपण यांना लक्ष करु. "

तसा गोपू म्हणाला ,

" ते कसे येतील ? "

दिगाबंर म्हणाला ,

" येतील नव्हं , स्वतःच्या पायाने चालत येतील. फक्त तु त्यांच्या कडे जा आणि दिवाळीचा फराळ करण्यासाठी म्हणून बोलवून आण. फराळ म्हटलं की , त्यांची पाय आपोआप वळतील. मग करु त्यांचा फराळ. "

गोपू धावत पळत जाऊन गोसाव्याना गाठलेला आणि म्हणाला ,
" महाराज , आमच्या दिगू दादानी तुम्हाला फराळाला बोलविले आहे. "

तसा त्या चमूतील एक प्रमुख गोसावी. जटा आवळून डोईवर बांधलेल्या. पन्नास पंच्यावन वयातला. अंगात भगवी कफनी , भगवी लुंगी , सरळ तरतरीत नासिका , पोटा पर्यंत दाढी लांब सडक वाढलेली. कपाळावर आडवे चंदनगंधी टिळा , दाढी आधी अधिक पांढरी झालेली. कुठे कुठे सोनेरी छटांचे विरळ केस असलेला गोसावी शिवशीव करीत म्हणाला ,

" भक्ता , कोण आहेत हे डिगू दादा ? "

गोपू म्हणाला ,

" गावातलेच आहेत. गोरगरीबांना आणि आतिथी लोकांना नेहमी मदत करतात. आतिथीचा आदरातिथ्य देवो भव मानतात. म्हणून त्या ंस्मोक दादा म्हणतात. "

तसा गोसावी कमंडलू उंचावून म्हणाला ,

" देव त्याचे रक्षण करो. कुणीकडे जायचं. कुठे रहातात दादा. नाहीतर आमचाच होईल वादा ? "

गोपू म्हणाला ,

" चला माझ्या मागं. मी नेहून सोडतो तुम्हाला. नाही म्हटले तरी मला पुढचं जायचयं. "

गोपूच्या मागे गोसाव्याचा तांडा चालू लागला. एकुण गोसाव्याची संख्या चार होती. पैकी दुसरा एक पंन्नाशी गाठलेला , तिसरा चाळीस पंचेचाळीस वयातला तर चौथा तिशीतला. तारुण्याच्या छटा घेऊन रुपमंतर झालेला. तसा गोपू हसून तोंडाला रुमाल लावत म्हणाला ,

" महाराज , तुम्ही कोणत्या गावचं ? "

गोपूने हळूच त्याच्या गावाचे नाव विचारुन घेतले. गोसावी म्हणाला ,

" आम्ही काशी येथील संन्याशी. काशी , मथूरा , काशी विश्वेश्वर करीत निघालो आहोत. "

तसा गोपू म्हणाला ,

" घरदार , लेकरं बाळं काशीलाच रहातात काय ? "

गोसावी दाढीवरुन हात फिरवित म्हणाला ,

" भक्ता , आम्ही बाळ ब्रम्हचारी आहोत. संन्याशाला कशाचे घर आणि कशाचे काय ? सारे विश्वचं आमचे. विष्ट्र वातील माता भगिनी हेच आमचे नातलग. "

तसा गोपू म्हणाला ,

" बाळबोध चारी म्हणजे संत्राक्षी काय ? "

गोसावी हसला आणि म्हणाला ,

" बाळबोध चारी नव्हे; बाळ ब्रम्हचारी. संत्राक्षी नव्हे; संन्याशी. आम्हास कुटुंब कबीला नसतो. आम्ही लोक अविवाहित."

गोपू हसून म्हणाला ,

" अवाहीत म्हणजे काय ? "

गोसावी सुध्दा हसला आणि म्हणाला ,

" अवाहीत नाही. अविवाहीत. लग्न न झालेला. "

गोपू म्हणाला ,

" अरे बापूरेवं ! अद्याप लगीन नाही झालं. मग करून टाका की एखादी फक्कड मुलगी पाहून. आमच्याही गावात गोसावी समाजाची घरे आहेत. पहाता का एखादी मुलगी ? उडवून टाकू बार. "

गोसावी म्हणाला ,

" नाही जमत. आम्ही सन्यास आश्रमातील. गृहस्थ आश्रमात कसे येणार ? "

गोपू म्हणाला ,

" आमच्याही गावा जवळ आश्रम शाळा आहे."

इतक्यात कोठा आला. आत प्रवेश करताच गोसावी म्हणाला ,

" जय जय अलख निरंजन. भक्ता तुझे कल्याण होवो. अतिथी देवो भवाचे कल्याण होवो. "

असे म्हणून गोसावी एका पलंगावर स्थानापन्न झाले. तसे विलास ने कोठ्याचे दार बंद केले आणि दिगाबरने विचार करून म्हणाला ,

" महाराज काय घेणार ? करंजी , खांडवा , बुंदी लाडू का शिरा पुरी ? जे आवडतं ते अगदी निःसंकोच पणे सांगा "

तसा प्रमुख गोसावी म्हणाला ,

" भक्ता जयजय अलख निरंजन. काहीही चालेल. "

तसा दिगाबर डोक्या इतकी उंच काठी घेऊन आला आणि फाडकण गोसाव्याच्या मुस्काटात ठेऊन दिली आणि म्हणाला ,

" काहीही चालेल म्हणतोस का ? हं बोल काय खातूस. निट गुण्या गोविंदाने सांग. नाहीतर कापून फेकेल. "

असे म्हणून फडाफड मारीत गोसाव्यावर भाडकन काठी घातली. तसा विलास , विकास आणि गोपूनेही काठ्याचा वर्षाव सुरू केला. सर्व गोसावी घाबरून गेले. काय होतय आणि का होतंय हे काहीच कळेनासे झाले. त्यामुळे सर्व गोसावी घाबरून गेले. पटपटा हाता पाया पडून लोळण घेऊ लागले. पण वरुन खटाखट काठ्याचे वार सुरू झाले होते. त्यांच्या जवळची झोळी , कमंडलू हिसकावून घेऊन त्यांना बांधून आडवे पाडले. काड्याची डब्बी घेऊन त्यांची दाढी मिशी जाळून भस्म केली आणि चिखल

तुडवतात तसे तुडवून त्याचं भर दिवाळीत दिवाळ काढण्यात आलं. त्यांच्या जवळचा पैसा आडका लुटून त्यांना चांगलीच तंबी देऊन गावा बाहेर हाकलून देण्यात आले. या नंतर या चांडाळ चौकडीने चांगलीच दिवाळी साजरी करण्यासाठी राजधानी कडे निघाले. राजधानी म्हणजे वडद गावातच या गावची राजधानी होती. झोपडपट्टी म्हणजे या गावची खरीखुरी राजधानी. कारण सरपंचाचे काळे धंदे चालायचे ते याच ठिकाणाहून. गावाच्या कपड्या लत्याना इस्तरी व्हायची ती याच ठिकाणाहून , हातभट्टी आणि गांजा वितरीत व्हायचा तो याच ठिकाणाहून , पत्याचा कल्ब चालायचा तो याच ठिकाणाहून , गावचे राजकारण चालायचे ते याच ठिकाणाहून , देह विक्रीचा धंदा चालायचा तो याच ठिकाणाहून आणि मटका चालायचा तो याच ठिकाणाहून. एकुणच काय तर गावातली झोपडपट्टी म्हणजे गावचे हृदय कमळ. म्हणून या ठिकाणाला राजधानी असे नाव पडले होते. या राजधानी कडे या चांडाळ चौकडीचा दौरा निघाला. येताना दोन कोंबडे , तेल , मसाला घेऊन आले आणि मनसोक्त दिवाळी साजरी केली. यावेळी दिगंबर गोपुला म्हणाला ,

" गोपू पाटील , कोणती घ्यायची म्हणता. हातभट्टी का देशी ? हातभट्टी घ्यायची असेल तर सरपंचाच्या दुकानावरून घेऊन ये. देशी घ्याची असेल तर गावातून घेऊन ये. "

तसा गोपु हसून म्हणाला ,

" आधी मोहची घेऊ. नंतर पहाता येईल देशीचं. देशी पिलेला माणूस गोसाया सारखा बागडतो. आया मायोवं . . . बापोवं . . . "

दिगंबर हसला आणि म्हणाला ,

" ठिक आहे. घेऊन ये."

तसा गोपु दोन शेर हातभट्टी घेऊन येण्यासाठी सरपंचाच्या दुकानावर गेला. तसा दिगंबर विलासला म्हणाला ,

" कॉबडे छिलून आण. "

विलास म्हणाला ,

" ठिक आहे. घेऊन येतो. "

असे म्हणून दोन्ही कॉबडे हाती घेतले. कॉबडे जोरजोरात फडफड करून ओरडू लागले. या राजधानी मध्ये मिळालेल्या घरकुल योजनेत दोन रुम होत्या. एका रुम मध्ये मटक्याचे आकडे घेण्याचे काम चालत होते. सदर मटका लावण्यासाठी गावातील आणि बाहेर गावातील लोक येत होते जात होते. सायंकाळ होत आली होती. या वेळी विजय आला आणि म्हणाला ,

" मुंबई कल्याणवर ओपन सात आणि क्लोज सत्याहत्तर लावा.
"

तसा आकडे घेणारा बाळू म्हणाला ,

" कितीची पत्ती ? "

" प्रत्येकी ५०० रुपये घ्या. "

विजयने खटदिशा पाचशेच्या दोन नोटा काढून दिल्या. बाळूने हजार रुपये घेऊन आकड्याची चिड्डी दिली. तसा विजय त्या दोन्ही आकड्याकडे मोठ्या कौतुकाने पाहत बाहेर गेला. थोड्याच वेळात संजीव , धनंजय , मनोहर , साहेब , काळूराम इत्यादी आले. त्यांनी मटक्याची आकडे लावली. चिट्या घेऊन बाहेर गेले. सायंकाळी ठिक ९ . २० वाजता मुंबई ओपन पांच आला तर कल्याण , मिलन नाईट ९ . १० आला. दारावरच्या पाटीवर आकडे जाहीर करण्यात आले होते आणि सायंकाळी ११ , ११ . १० वाजता मुंबई पंचावन्न आणि कल्याण , मिलन नाईट नव्यानव आला. हे सुध्दा आकडे बाहेर पाटीवर घोषित करण्यात आले होते. काळूरामने नवु आणि नव्यानव प्रत्येकी दहा दहा रुपये लावले होते. ओपनचे आकड्याचे शंभर रुपये तर नव्यानव आकड्याचे एक हजार असे एकूण ११०० रुपये गोपूला देणं भाग होतं. गोपू मात्र मनसोक्त दारू पिऊन कोंबडा खाऊन ढारादूर झोपी गेला होता. एखाद्या कुंभकर्णा सारखा घोरत पडला होता. त्याला झोपीतून उठवण्यात आले. गोपू डोळे चोळत नशा घेऊनच उठला आणि म्हणाला ,

" किती वाजले आणि मला का उठवले ? "

बाळू म्हणाला ,

" आठ वाजलेत. आकराशे रुपये हवे आहेत. "

गोपू म्हणाला ,

" कशासाठी ? "

बाळू म्हणाला ,

" काळूरामचा आकडा लागला आहे. त्याला ११०० रुपये द्यायचे आहेत. "

तसा झटक्यात गोपूचं विमान जमीनीवर आलं. नशा उतरली. तसा कावरा बावरा होऊन म्हणाला ,

" एवढे पैसे कसे द्यायचे ? एवढा आकडा कुणी घेतला ? मला सांगायला हवं होतं. का सांगितले नाही ? अरे मुर्खा नवू आकडा ओपन आला सहताना नव्यानव आकडा वर चढवायला हवा होता. आता देत बस पैसे. "

बाळू म्हणाला ,

" मी कुठले देणार. "

गोपू म्हणाला ,

" ठिक आहे. त्याला थोड्या वेळाने पाठवं "

बाळू मान हलवून बाहेर गेला. तसा गोपूनी विकास , विलास , दिंगबर यांना उठवून त्यांच्या कानावर ही बातमी घातली. तसा विलास आणि विकास बाहेर पडले. हात सफाईने काळूरामच्या खिशातील मटका चिड्डी सह रोख रक्कम मारली. त्यांनी मोहीम फते झाल्याची खुण करून पसार झाले. तसा गोपू जोरात म्हणाला ,

" बाळू , काळू रामला पाठवून दे आणि हे पहा घरी जाऊन पैसे घेऊन ये. "

बाळूसह काळूराम आत आला. तसा गोपू म्हणाला ,

" कितीची पट्टी लागली ? "

काळूराम म्हणाला ,

" आकराशे रुपये."

तसा बाळू गडबडीने म्हणाला ,

" एक हजार शंभर रुपये. "

तसा गोपू म्हणाला ,

" गल्यात किती आहेत पहा आणि काळूराम चिट्टी पाहू. "

काळूराम चिट्टी काढण्यासाठी खिशात हात घातला. पण खिसा रिकामा झाला होता. काळू रामला दरदरून घाम सुटला. शोधा शोध केली. दस्तीही झटकून पाहीला. तसा काळूराम म्हणाला ,

" चिट्टी गहाळ झाली आहे आणि माझे पैसेही."

तसा शांत पणे गोपू म्हणाला ,

" हे पहा काळूराम. चिट्टी कधीही घेऊन या. तुमचे पैसे कुठेही जाणार नाहीत. जगाच्या पाठीवर फक्त मटक्यात तेवढी इमानदारी शिल्लक राहीली आहे. एवढं क्षेत्र सोडलं तर बाप लेकात नाही तर पोरगं बापात नाही. पण मटका म्हणजे मटका. बसू नये बसला

खटका तर जीवाला लावतो चटका. पण दुसरा कोणी चिड्डी घेऊन आला तर पैसे आम्ही त्याला देऊ. पण चिड्डी कुठं ठेवली हे व्यवस्थित आठवा. झटका झुटका घेण्यासाठी गुत्यावर गेला असाल तर तिथे पहा. गळून मिळून पडली असलं. कुठे जाणार आहे. जो पर्यंत चिड्डी घेऊन कोणी येणार नाही. तो पर्यंत आम्ही पैसेही देणार नाही. मटक्याचे काम चिड्डी शिवाय होत नसते. "

तसा काळू राम चिड्डीचा देवा सारखा धावा करु लागला. आज काळूरामला दोन बोट चिड्डी इश्वरा समान वाटू लागली. तसा स्वगत म्हणाला ,

" देव आला घायला पदर नाही घ्यायला. "

पुन्हा होशावर येत म्हणाला ,

" अहो , माझे हजार रुपयेही गेले."

तसा गोपू म्हणाला ,

" अहो जाणारचं की. मटका चिड्डी जाणार अन् पैसे रहाणार असे कधी झाले आहे का ? काय विचित्र माणूस आहे ? "

तसा काळूराम म्हणाला ,

" मी विचित्र असो का सचित्र. मला माझे पैसे देणार आहात का नाही. हे आधी सांगा. "

गोपू खळाळ हसला आणि म्हणाला ,

" गाढवा पुढे वाचली गिता , कालचा गोंधळ बरा होता. यालाच म्हणतात. बाबारे , मी कुठं पैसे देत नाही म्हणतो. चिड्डी आणून दे आणि पैसे घेऊन जा. एवढेच नव्हे; तर तुझी चिड्डी दुसरा कोणी घेऊन आला तर त्याला पैसे न देता तुला बोलावून घेईल. जे काही व्हायचं ते तुझ्या समक्ष होईल. आता जा चालता हो ! "

गोपूचे बोलणं ऐकून काळूराम हात चोळीत खाली हात गेला आणि दुसऱ्या वाटेने विकास आणि विलास आले. पुन्हा दोन दोन देशी दारूचे खंबे मागवून देशीवर ताव मारण्याचा कार्यक्रम सुरू झाला. तसा बाळू सुध्दा हसत हसत बाहेर पडला. बाहेर दर्शनी भागावर शाळेत जाण्याची काळी पाटी लावली होती. एका बाजूने मुंबई तर दुसऱ्या बाजूने कल्याण असे लिहीले होते. मात्र काळूरामचे हमभी बाँम्बे , तुमभी बाँम्बे झाले होते. यात कल्याण कुठेच झाले नव्हते. दिवाळी संपली होती. आता वेध रसाळीचे लागले होते. वन राजीतली अंबराई सुध्दा मोहरून आली होती. अंबेबनातला पिवळा धमक मोहर गंधाळ पणाची गंधगवाही देत एखाद्या सन्यस्त साधू पुरुषा सारखा स्थितप्रज्ञ पुरुषोत्तम झालेला दिसत होता. दिपोत्सव संपला की , लोक रसाळीची वाट पाहत असतात. आता पासूनच रसाळीचे नियोजन सुरू झाले होते. पण चिन मध्ये कोरोना रोगाची लक्षणे आढळून आली होती. सदर साथीचा आजार चालू असल्याची माहिती विरोधी पक्षनेते यांनी व्हीट करून व्हीटरवर दिली होती. असली व्हीटरवरच्या माहितीची पर्वा वडद वाशीयांच्या खिसगणती मध्येही नव्हती.

मार्गशीर्ष मासाची निळी निळीमा आकाशभर पसरली होती. त्यात चांदणरवाचा भक्क प्रकाश पडला होता. थंड वाऱ्याची दिलबहार झुळूक येत असल्याने मार्गशीर्ष महीण्या मध्ये मुक्या प्राण्यासह मानवाचा संचार होत असल्याने उरुस , जत्रा , नाटके इत्यादीची मोठी रेलचेल घडवणारा सृष्टीनियंता म्हणून या मार्गशीर्ष मासाकडे पहावे लागते. नाही म्हटले तरी लोक या महीनाभरात गावातील मुख्य चावडीवर , देवळाच्या पारावर , शेतीतल्या आखाड्यावर गप्पा मारत बसतात तर काही जण पत्ते , बुध्दीबळ , कॅरम , व्हालीबाॅल , क्रिकेट , नाच गाणी , चित्रपट इत्यादी कार्यात दंगलेले असतात. या मासात ख्रिसमस नाताळ सोडला तर एकही हिंदू अथवा मुस्लिम समाजाचा राष्ट्रीय सण नव्हता. जणू डिसेंबर महिन्याला सणा सुदीचे सुतक असले पाहिजे

की काय ? असा प्रश्न पडणे स्वाभाविक होते. रावसाहेब मात्र टेलिव्हिजन सुरु करुन बातम्या ऐकत बैठकीत बसले होते. एबीपी माझा वर मुख्य बातमी मोठ्या अक्षरात झळकत होती.

* हंता रोगाची लागण रुग्ण दगावू लागले.

* चिनने कोरोना साथीचा आजार चालू असले बाबत केले जाहीर.

* रुग्णालयांना अतिदक्षतेचा इशारा.

देश भारतातील आरोग्य विभागाला सरकार तर्फे सजग करण्यात आले होते. तसेच नागरीकानांही सावधानतेचा इशारा देण्यात आला होता. मात्र वडद ग्राम वाशीयांना याचे काहीच सोयर सुतक नव्हते. उलट गावात नाच गाण्याला बहर आला होता. रातराणीचं गंधाळ पाखरू अनेकांच्या तळहातावर चिवचिवत होतं. सरपंच आणि सरपंच साहेबांचे चिरंजीव नाच गाणी पहाण्यात दंगमस्त झाली होती. सरपंच साहेबांचा मुलगा राजीव ! रेखा नावाच्या नर्तकीवर फिदा होऊन पैसे उधळत होता. ढोलकी दणदणत होती. पेटीचे स्वरही सारेगमपदनिसा करीत प्रेमातूर झाले होते. तिच्या माथ्यावरील भुरभूरणारी बट आपल्या अलवार हातानं सरकावीत राजीव म्हणाला ,

" रेखा ! रुप सुंदरे , हे रंगार्त जीवन , गावातील गंधमोहन बाग आणि हा भनाणता वारा आपल्या दोघांच्या आयुष्याच्या अंतापर्यंत असाच राहिला तर खरंच आपण किती किती यशस्वी आणि सुखी राहू. नाही का ? "

रेखा आपल्या गुलमोहर फुलल्या गालावरच्या खळीला उजव्या हाताच्या करंगळीने स्पर्शमस्त करीत होती. तर राजीव आपल्या नाजूक हाताने तिला कुरवाळत होता. तशी रेखा म्हणाली ,

" हे पहा राजीव ! तु किती किती सुंदर आणि सुरेख बोलतोस रे ! तु बोलत असताना तुझ्या वाणीतून कितीतरी काव्याचा प्रस्फोट होऊन एखाद्या मदा सारखा बाहेर पडतो आहे. जोकी , वेडावून सोडतो तुझ्या प्रियशीला. तेंव्हा मला वाटतं तुझं हे रूप , रेशीम भरली वाणी आणि त्यातील नजाकतदार पणा ऐकण्यात आयुष्याचा एक न एक पळ शब्दमनोहर चमनबागेत माळून घ्यावा अन् काळजाच्या अत्तर कुपीत निरंतर जपून ठेवून द्यावा. जो पर्यंत सूर्य , चंद्र , तारे आहेत तो पर्यंत. आपल्या प्रितीचा गुलकंद चाखत भावी पिढी आपल्याच पायवाटेवरून मार्गस्थ होईल. प्रेमाच्या गावा जाण्यासाठी. एक सुंदर तुझ्या माझ्या प्रेमाचे प्रेमगीत गाण्यासाठी. पण हे तुझे प्रेम कसे ठेवू भाव अंतरात. हेच कळत नाही. दुनिया दारीचा कालीदास सुध्दा तुझ्या रुपमनोहर रुपाने माझ्या समोर अगदी प्रदत्त म्हणून उभा आहे की काय ? असे वाटल्या वाचून रहात नाही रे. त्यासाठी चल आपण पळून जाऊ. ज्या ठिकाणी हवा नाही , पाणी नाही , जमीन नाही , आकाश नाही , अवकाश नाही , गर्दी नाही , भिड नाही. अगदी प्रकाश नाही ना अंधार नाही. अशा ठिकाणी फक्त आपण दोघेच राहू. "

तसा राजीव मवूमखमली सारखा हसला आणि तिच्या भाळावरील भुरभूतरत्या केससंभाराच्या रेशीम बटेला पुन्हा छेडून म्हणाला ,

" माझ्या प्राणप्रिये सखे , तुझ्या भुरभूरत्या केस संभारातील ही लोभस , सुंदर , सुरेख अशी मला हवीहवीशी वाटणारी रेशमी बट जेव्हा केव्हा बाजूला सारतो ना , तेव्हा तेव्हा स्वर्ग सुखाचा आमृत कलश हाती लागल्या सारखा वाटतो गं. खरंच सखे ! याच अमृत कलशाचे दुसरे नाव प्रिती तर नसेल ना ? "

तशी रेखा म्हणाली ,

" होय. अगदी मलाही तसेचं वाटतं. पण तु म्हणतोस ती अंधार घळी तर नसेल ना. पण प्रेमाचे दोनचं ठिकाण. ती म्हणजे एक अंधार घळी आणि दुसरे एकांत वास. पण ही दोन्ही ठिकाण किती भयानक असतील. नाही का ? पण प्रितीचे दुसरे नाव विरह असेल. असे मला राहून राहून वाटते रे ! आसला विरह असेल तर नको हे प्रेम. फक्त असला विरह अलम दुनियेतील फकीर लोकांनी आळवावा. आपण थोडेच आळवा वरचे पाणी आहोत. "

इतक्यात हळूवार श्रावणसरी सारखी आकाशाची निळी निलीमा बरसून गेली. गावातील गार्डन मधील फुलारलेला पिवळा , लाल , गुलाबी गुलाब आणि गुलमोहर या दोन प्रेमी युगलाच्या हृदयातून सळसळून गेला. हवाही खुशबो घेऊन सैरभरत आली. मात्र दोन जीव एक होण्यासाठी भिज कांतार झाले होते. एखाद्या गुल्ब कावलीच्या फुला सारखे. प्रेमातूर प्रेमाघन होऊन बरसण्यासाठी आणि दोघेही गाव सोडून पळून गेले. रेखा तवायफचा तपास कलापथका मार्फत केल्या जात होता. पण रेखा कुठेच दिसून आली नाही. गावभर कंडी पसरली सरपंचाच्या राजूनं नाचातली पोरगी पळवली. रावसाहेब बैठकीतच बातम्या

ऐकत बसले होते. इतक्यात दादाराव धावत पळत आले आणि म्हणाले ,

" रावसाहेब , गावात आज विचित्र घटना घडली. आशा घटना वारंवार घडत राहील्या तर जगणं मुश्किल होऊन जाईल. "

दादाराव म्हणजे वय वर्ष सत्तरी पार करून पुढे आलेले. अंगात लाल नागमनी जाडे भरडे धोतर , बाराबंदी कुडता , काळ्या रंगाचा कोट , डोक्यावर मळकी टोपी , गळ्यात लांब सडक उपरणे , छप्पर पंदाड मिशा. हातात गणेश बिडीचे पेटते खुंडूक. आशा अवतारातील बहुरूपी व्यक्तीमत्वास पाहून रावसाहेब म्हणाले ,

" काय झालं. काही खुन खराबा झाला का ? "

तसे दादाराव म्हणाले ,

" खुन खराबा झाला नाही. पण तोही दिवस लांब असणार नाही. पण आज तमाशातली पोरगी सरपंच साहेबांच्या राजूने पळवून नेहली. "

रावसाहेब म्हणाले ,

" अरेरे ! वाईट केलं पोरानं. वयच काय होतं. असेल विस बावीस. नाही का ? "

दादाराव म्हणाले ,

" हो असेल विस पंचवीस. पण हा किती मोठा कलंक "

रावसाहेब म्हणाले ,

" राजकीय माणसाना कलंक वगैरे गोष्टी ग्राह्य धरता येणार नाहीत. कारण वरचेवर राजकारणाचे संदर्भ बदलत चालले आहेत. हा कांहीं यशवंतराव चव्हाण साहेबांचा काळ नव्हे. त्यावेळी राजकीय पुढारी म्हटलं की , एक वजन होते. मान मरतब होता. तत्कालीन पुढारी आणि मतदार कर्तबगार होते. माणसाला गुंजभर कलंक पुरेसा असतो. याची जाणीव सर्वानाच होती. पण त्या वेळी भारतीय राजकारण बाळबोध होतं. बाळसं धरलेलं नव्हतं. आता बाळसे कधीचेच धरुन तरुण झाले आहे. आता भारतीय लोक शाही वृध्दत्वाकडे झुकली आहे. त्यामुळे तुही खुष आणि मीही खुष अशी मोहीम सुरू झाली आहे. त्यामुळे कलंक या शब्दाचा प्रश्नच उद्भवत नाही. मला वाटतं कलंक हा शब्द मराठी शब्द कोषातून बाद झाला असवा. "

हे ऐकून दादाराव खुप हसले आणि म्हणाले ,

" नाही म्हटलं तरी एवढ्या मोठ्या वडद गावचे प्रतिष्ठीत सरपंच. त्यांच्या कर्तव्य दक्ष गुणाला धक्का लागून राहीलाच की. "

आता मात्र रावसाहेबांना भलतेच हसू आले. पोटभर हसत म्हणाले ,

" दादाराव , प्रतीष्ठित आणि कर्तव्य दक्ष या शब्दाचा अपमान करू नका. नाही पेक्षा हे ही शब्द मराठी शब्द कोषातून वगळावे लागतील. प्रतीष्ठीत म्हणजे कोण ? दररोज पांढरे शुभ्र कपडे घालून बगळ्या सारखे मिरवणारे म्हणजे प्रतीष्ठीत म्हणायचे आहे काय ? असे असेल तर डोकंच फोडून घ्यायची वेळ. आणि काय

हो , कर्तव्य दक्ष कुणाला म्हणायचे. रोज उठून पांच पन्नास भाकरी झोडणाऱ्यांना कर्तव्य दक्ष म्हणायचे आहे का कोबंडे खाऊ लोकांना म्हणायचे आहे ? हे प्रथम स्पष्ट झाले पाहिजे. म्हणजे कर्तव्य दक्ष माणसाची व्याख्या तरी करता येईल."

दादाराव गंभीर होऊन म्हणाले ,

" नाही म्हणजे ध्येयनिष्ठ माणसाला थोडा अपमान वाटतोच की , पण आपले सरपंच ध्येयशील माणूस असल्याने थोडा अपमान सहन करतील पण कितीही केले तरी एकदा गेलेली वापस थोडीच येणार. शेवटी पोरांचा पराक्रम असेच म्हणतील."

रावसाहेब मात्र आता चांगलेच चमकले आणि म्हणाले ,

" दादाराव , काय बोलत आहात. आशात एखादी सामाजिक म्हणा , राजकीय म्हणा किंवा ऐतिहासिक म्हणा कथा कादंबरी वाचली आहे काय ? तुम्ही हे जे बोलता ते एखाद्या कादंबरीत निश्चित शोभून दिसेल. असली अलंकृत भाषा ललित लिखाणात शोभून दिसत असते. प्रत्यक्षात नव्हे. एवढेच नव्हे; तर त्या कथा कादंबरीचे वाङ्मयीन मुल्य वाढवते. पण प्रत्यक्षात नाही. आपला सरपंच म्हणजे कुठलेच भान नसणारा प्राणी आणि आपण उपमा देताय किती मोठाल्या शब्दांची. आशाने शब्दब्रम्हाचा अवमान होतो. उगीच आसाराम सारख्या भोंदू बाबाला मोगरा फुलला असे म्हणता येईल काय ? मोगरा फुलला या शब्दाला एकमेव पात्र आहेत ते म्हणजे ज्ञानेश्वर माऊलीचं ! "

दादाराव एखाद्या वेड्या सारखे हसले आणि म्हणाले ,

" नाही म्हणजे आपले सरपंच गाव मुखत्यार आहेतच की. विकास काय आणि किती केला या पेक्षा या गावाला भरभरून फुलझड दिली , पाणी दिलं , बाग बगीचा दिला , उंचशील नजर नजराण्याच्या तवायफ दिल्या , गावात वास्तव्य करून रहाणाऱ्याला रुपरुपेश दिले , गर्भश्रीमंती दिली , राजराजेश्वरा सारखे भावसुंदर जीवन दिले. हे कसे विसरता येईल. "

रावसाहेबांनी डोक्यावर हात मारून घेतला आणि म्हणाले ,

" हे सर्व निसर्गाने दिले. आभार मानायचे असतील तर त्या निसर्गाचे माना. सरपंचाचे नव्हे; उलट आपल्या गावाने हा सरपंच निवडून महामुर्ख पणाचा कळस गाठला. जेव्हा माणूस मेरीचं गिनो म्हणतो. तेव्हा तो मुर्ख आणि महामुर्ख पदवीला पात्र ठरतो. अशीच पदवी वडद या गावाने स्वतःच्या नावे विभूषित केली आहे. त्यामुळे स्वार्था पलीकडचे या गावाला काहीच दिसत नाही. या गावात एखाद्या ठिकाणी चार गप्पागोष्टी करीत बसावं म्हटलं तर कुठे बसावं आसा प्रश्न सुजाला पडल्या वाचून रहात नाही. वैचारीकतेचं केंद्र बिंदू म्हणून एखादं ठिकाण नसावं या पेक्षा दुसरे कोणते दुर्दैव असावे लागते ? म्हणून सहसा कोणी या गावाकडे फिरकत नाही. जे कोणी चार दोन चांगले आहेत ते गाव सोडून स्थलांतर करण्याच्या मानसिकतेत आहेत. मात्र काही अपवाद लोक आवर्जून या गावात येतात. त्यात मटका , जुगार आणि दारु बहादर यांचा आवर्जून उल्लेख करावा लागतो. सध्या गावात तमाशा कलापथकातील नृत्यांगना यांनी हजेरी लावली आहे. जणू स्वर्गातून उतरलेल्या नयनमस्त अप्सराचं. इतक्या तोलामोलाच्या कोणी रंभा , मेनका , उर्वशी आणि तिलोत्तमाही फिक्या पडाव्यात.

इतक्या नखशिखांत रुप सुंदरी एका वडद गावात जमा झाल्या आहेत. त्यांच्या पायरवातील भिंगरचाळ स्वर्ग सुखाची बरसात करुन जात आहे. लावण्याच्या रुपरुपेशाने सुध्दा वाकून फरशी सलाम करावा. इतक्या फुलगंधी काचेरी शिशा सारख्या यौवना. लयभिंगर होऊन ढोलकीच्या तालावर नाचत आहेत. सदर कलेचा आस्वाद बाप आणि मुलगा एकत्र बसून घेतात. त्यामुळे खरे भारतीय स्वातंत्र्य आमच्या वडद गावात लयभिंगर झाले आहे. असे म्हटल्या वाचून रहात नाही. "

तसे दादाराव खुलले आणि म्हणाले ,

" तमाशा रंगला होता. नोटाची बरसात सुरू झाली आणि गाणे तोडण्यावरुन एकच तुंबळ हाणामारी सुरू झाली. बघता बघता पाच पन्नास लोकांची डोकी फुटली. म्हणून मी इकडे पळून आलो आहे आणि तुम्ही हे सर्व घरी बसून ओळखता म्हणजे काय तर छाछू . . . छु मंतर नक्कीच आहे तुमच्या जवळ. येतो मी."

असे म्हणून दादाराव बैठकीच्या बाहेर पडला. मस्त पैकी सिगारेट काढून शिलगावली. पेटती आग काडी फिरवित म्हणाले ,

" ऐंका ! या रुपयाचं म्हणनं काय ? "

पुन्हा दादाराव म्हणाले ,

" इथ नाही राह्याचं . . . स्वर्गाला जायाचं . . . कुठं कुठं जायाचं हानमूनला. आता बोला कीवं . . ."

असे म्हणत धोतीचा चाळ मोकळा सोडून एक हात आकाशात वाकडा आणि उजवा पाय कृष्णा सारखा लंगडा करुन स्वतःच

रस्त्यावर लयदार देहनाच करीत जात होतॆ. वयोवृद्ध व्यक्तीचे वर्तन पाहून रावसाहेबांना थोडा धक्काचं बसला. हा सर्व तमाशा रावसाहेब अनिमिष नेत्राच्या नेत्रकडा पालवून पहात होते. पण हा नृत्य प्रकार भांगडा होता. हे रावसाहेबांना कधी कळणार ? आसाच भांगडा डांस करीत काळूराम बकुळा बाईच्या कोठ्यावर गेला होता. बकुळा काही मुली ठेवून देह विक्रीचा व्यवसाय करीत होती. कोणे एके काळी बकुळा म्हणजे गुल्ब कावलीचे फुल होती. बकुळा म्हटलं की , मी मी म्हणणाऱ्याच्या तोंडाला पाणी सुटतं होते. पण आज ते दिवस इतिहास जमा झाले होते. त्यामुळे बकुळाने राजकारणात प्रवेश करुन गावात ग्राम पंचायत आणि सेवा सहकारी सोसायटी मध्ये निवडून येऊन आपल्या नावाचा दबदबा निर्माण केला होता. अधिकारी , कर्मचारी लोक हिला पहाताच बसायला खुर्ची सोडत होते. मॅ डम मॅ डम करून चहा पाणी करायचे. बकुळा नेहमी चंदा पट्टी मागत फिरायची. कर्मचारी लोक गुमानं पैसे काढून द्यायचे. याच जोरावर आता बकुळा वेशालय टाकून बसली होती. काळूराम बकुळा बाईला म्हणाला ,

" मला कालपर्वा एक हजार शंभर रुपये चा मटका लागला होता. पण नशीब बलवत्तर नव्हतं. "

तशी बकुळा बाई भुवया उंचावून म्हणाली ,

" मग काय झालं ? "

काळूराम म्हणाला ,

" मटक्याची चिड्डीच हरवली. "

तशी बकुळा बाई म्हणाली ,

" आम्हाशी सारं कळत पण वळत नाही. एकमेकांच्या विरुद्ध बोलता येत नाही. "

तसा काळू राम म्हणाला ,

" काय झालं ? "

बकुळा म्हणाली ,

" काय होणार ? तुझी चिट्टी नाही हरवली. चड्डी हरवली."

पौषारंभ सुरू झाला होता. थंडी उतरत होती. उन्हाळ चटक्याची चाहूल लागत होती. दिवस कलेकलेने मोठा होत होता. पहाटे पुर्वीचा काळोख प्रकाश किरणांच्या कवडश्यात विलीन होऊन पांढऱ्या शुभ्र प्रकाश रश्मीच्या चमकत्या छटा गहीऱ्या होऊन फाकत होत्या. अधुन मधुन सोसायट्याचा धावता वारा वाहत सुटला होता. वनमेघ फुलांचे ताटवे शांत शितल झाले होते. उलट पर्ण गळतीला प्रारंभ झाला होता. तांबडे , पिवळे पिकले पान गळून पडत होते. माणसाचंही काही पिकल्या पाना सारखं असंच असतं. नाही का ? निसर्ग कधीच कुणाला हुकमी राजवट करु देत नाही. अगदी प्रत्येकावर नजर नजराणा ठेवून असतो. नाही म्हटले तरी तो कुणालाच नजरेआड करीत नसतो. म्हणून तर त्याचे नाव निसर्ग. मानवाने खुप सारे शोध लावले. नाही असे नाही. पण मानव निसर्गाचा वारा थांबवू शकला नाही. उण थांबवू

शकला नाही. वादळ , महावादळ आणि चक्री वादळ थांबवू शकला नाही. भुकंप थांबवू शकला नाही. दिवस रात्र थांबवू शकला नाही. म्हणून निसर्ग अब्दितीय स्वयंपूर्ण सम्राट आहे. कितीतरी उन्हाळे पावसाळे आले आणि गेले.

निसर्ग मात्र स्थितप्रज्ञ हिमांशू सारखा अविचल आहे. जणू एखादा पर्वतच. म्हणूनच निष्पर्ण वनांच्या संथा सृष्टीभर दिसून येत होत्या. मकर संक्रांत जवळ येत असल्याने तिळ गुळाची तयारी गावोगावी आणि घराघरात सुरू झाली होती. तिळ आणि गुळ , तिळ आणि साखर तर कुठे तिळगुळाचे लाडू तयार होत होते. काहीजण रंगीबेरंगी काटेतिळ खरेदी करण्यात गुंतले होते. तिळगुळ करण्यात आयाबाया गुंग झाल्या होत्या. १४ जानेवारी म्हणजे तिळगुळाची बरसात. कुठेही जा. तिळगुळ पुढ्यात आलेच म्हणून समजा. मकर संक्रांत या सणाला नाही म्हटले तरी अनन्य साधारण महत्त्व. या दिवशी तिळ गुळाची पोळी आणि दुध तुप हमखास घरोघरी रहाणार. इतर दिवशी किंवा इतर सणाला तिळगुळाची पोळी मिळत नाही. कारण वर्षभर एकमेकांना भांडायचे , एकमेकांच्या उरावर बसायचे अन् १४ जानेवारीला हे सर्व विसरून विरोधकासह गोड गोड बोलायचे. वर्षभर एकमेकांना पुन्हा नव्याने भांडणे करून अबोला धरण्यासाठी शुभेच्छा द्यायच्या.

म्हणून हा सण भारतीय परंपरेत अनन्य साधारण महत्वाचा आहे. त्या बरोबरच याच महिन्यात भारतीय स्वातंत्र्याचा प्रजासत्ताक दिन म्हणजे २६ जानेवारी. भारतीयांना १५ ऑगस्ट रोजी स्वातंत्र मिळाले असले तरी प्रत्यक्षात याच दिवशी प्रजेला संपूर्ण सत्ता

ब्रिटीशांनी बहाल केली असल्याने या दिवसाचे भारत वर्षात अनन्य साधारण महत्व आहे. मात्र आम्ही या दिवशी काहीही गोडधोड करुन खात नसतो. म्हणून २६ जानेवारी निमित्ताने शाळेच्या प्रांगणावरज ढोल वाजवून विद्यार्थी कवायती करीत होते. पण . . . बालाघाटाच्या डोंगर रांगातून रविरश्मीची किरणे काळोख भरला अंधार घेऊन झरझर वर येत होते. किलबिलणाऱ्या पक्षांचा आवाज भिजकांतार झाला होता. क्रुध पक्षीधून भिरभिरत होती. हजारो वर्षांचा सुर्य निस्तेज आणि मलुल सृष्टी सौंदर्य रेखत झांजर मांजर करीत निघाला होता. नारंगी रंगाचे सुर्यबिंब वैश्विक किर्तीचा दिप्तीस्फुल्ल प्रकाश अंधकाराच्या छटात रेखत सुटला होता. जणू आज संपूर्ण धरा अमित मनोहर नेत्रकटाक्षात भावस्थ चांदणं चुऱ्याचा प्रसाद घेऊन पापन पातीत सुरमा रेखत सुटली होती. डोंगर राजीच्या उंचशील देखण्या काजळ कडा सुध्दा साऱ्या जीवशीव सृष्टीचा कडेलोट करण्यासाठी आसुसलेल्या होत्या. सकाळची नयनमस्त निसर्ग सौंदर्याची मोहनमाळ जणू निसर्ग राजीने हिसकावून घेतली होती. आकाश मार्गाने वहात जाणारी दुग्धधवल पक्ष्याची भरारती रांग रक्तरंजीत पिसार सडा टाकत विहार करीत होती. घुबडाचा धुत्कार प्रथम प्रहरी कधीच फुटत नसतो. पण आज घुबड घुघुत्काराचे अशुभ स्वर चराचरात मनदील झाले होते. वटवाघळाची फडफड आणि उड्डान चालू झाली होती. रावसाहेब आपल्या रहात्या वाड्यातील बैठकीत बसले होते. बैठकीत मोरपंखी रंगाचा गालीचा अंथरला होता. गालीच्यावर बुध्दी बळाच्या प्याद्या इस्ततः पसरल्या होत्या. एका बाजूला कॅरम बोर्ड ठेवला होता. वाड्यातील या घराचे तोंड पश्चिम मुखी करून बांधले होते. पण पुरातन वाड्याचे तोंड उत्तर दिशेला होते.

बैठकीत सागवानी लाकडाचा मयूर आकृतीत जडावलेला कातीव सोफासेट आणि दिवाण होता. बैठक हवेशीर प्रशस्त खिडक्या घेऊन उभारली होती. हिरव्या रंगाची झिळमिळीत कापडी पडदे सोडले होते. पडदे पुगळ्या लाऊन जडावले होते. त्यामुळे बैठक मनसुंदर दिसत होती. प्रत्येक खिडकीला हिरव्या रंगाचे पडदे सोडले होते. सोफा सेट समोर एक भला मोठा टिपाँय ठेवण्यात आला होता. रावसाहेबांनी आज पांढरा शुभ्र कळीचा चुडीदार पायजमा आणि बदामी रंगाचा नेहरू शर्ट परीधान केले होते. त्यांच्या समोर एक देखणा मोठाच्या मोठा रंगीन दुरदर्शन संच सुरू होता. रावसाहेब टेलिव्हिजन संच सुरू करून टेलिव्हिजन वरील बातम्या पहात बसले होते.

दुरदर्शनवर कोविड १९ बाबत महत्त्वपूर्ण चर्चा सुरू झाली होती. चिन मधील वुहान येथील कोरोना विषाणू बाबत लक्षवेधक चर्चा चालू झाली होती. त्यामुळे रावसाहेब आज एक ना एक बातमी लक्ष देऊन ऐकत होते. एरवी सुध्दा कोणतीही बातमी लक्ष देऊनच ऐकण्याचा त्यांचा रिवाज होता. बातम्या ऐकण्याचा छंदच रावसाहेबांना कितीतरी वर्षा पासून जडलेला. आता हा छंद व्यसन झाले होते. रावसाहेब म्हणजे साक्षात पुस्तक. त्यांचे जीवन म्हणजे एक गंमतशीर पुस्तकाचे रंगीत पानच आहे. रावसाहेब म्हणजे सुशिक्षित गाव धोंड , असे आमचे मत नाही. पण गावकऱ्यांचे आहे. बिचारा खुप शिकला. पदवी पर्यंत शिक्षण पुणे येथे घेऊन गावात आला. पण नोकरी नाही. नोकरीचा खुप शोधा शोध करून थकलेला एक तरुण. आजचा नव्हे; कोणे एके काळचा असेच म्हणता येईल. पण आता त्यांचे नोकरीचे वय संपले आहे. खुप शिकलेला असल्यामुळे तो अधून मधून तोडकी मोडकी इंग्रजी

बोलतो. आपण किती शिकलेले आहोत. इतरा पेक्षा कसे वेगळे आहोत. या भ्रमात रावसाहेबांनी कांही दिवस एकांत वासात काढले.

तो भ्रमतरी कसला , अहंकारच म्हणा. अहंकार कधीच कुणाचे चांगले करीत नसतो. अहंकाराने पछाडलेली माणसं एक दिवस गारीत जात असतात. पण रावसाहेब थोडेच संत होते. गृहस्थ आश्रमातील लोक सहसा अहंकारीची असतात. म्हणून ती मृत्यू नंतरच्या जीवनात स्वर्गात न जाता नरकातच जात असतात. पण इथेही काही अपवाद असतात. नाही असे नाही. रावसाहेबांनी खुप मराठी , इंग्रजी कादंबऱ्या वाचल्या. पण एकांत वास त्यांना खायला उठू लागला. पण त्यांनी एकांत वासात बरीच दिवस काढल्याने आणि नोकरीचे वय संपल्याने आज रोजी सैरभैर झाले आहेत. त्यामुळे त्यांना कोणी पोरगीही देईना. बिचारा आज पर्यंत बजरंगबली सारखा चिरंजीव आहे. नव्हे; हनुमाना सारखाच हाडा पेराने धड्ढाकड्डा आहे. अगदी एक मण तुरीचे पोते एका झटक्यात उचलतो. हवे तिथे ठेवतो. असे बळकट व्यक्तीमत्व असले तरी अद्याप ते बुद्धीने तल्लक आहेत. त्यांच्या मागची थोडी थोडकी शिकलेली पोरं कोणी ग्रामसेवक झालेली. कोणी तलाठी झालेली तर कोणी मास्तर , पोलिस , कारकून पासून सेवका पर्यंत नोकरीत कायम झालेली. कमी शिकलेली पोरं नोकरी लागल्याने कडक इस्त्री केलेले कपडे घालून मोटर सायकलवर येतात. त्यांना पाहून मनातल्या मनात रावसाहेब गंमतीशीर हासून स्वगत म्हणतात ,

" गाढवाला झुली घातल्याने ते थोडेच काठेवाडी घोडा होऊ शकतो. गाढव ते गाढव आणि घोडा ते घोडा हे कधी जाणणार आहोत आम्ही. "

आता रावसाहेब गावातच चांगले रमले होते. दिवस रात्र दुरदर्शनच्या संचा समोर बसून आपल्या अमूल्य वेळेचा अपव्यय करीत दिवस कंठीत होते. मात्र नियमित लोकसत्ता आणि महाराष्ट्र टाइम्स दैनिक वाचणारे. सध्या विदेशात कोरोना आजाराने माणसं मरत असल्याने एक एक बातमी लक्ष पुर्वक ऐकुण चावडीवर बसल्या बसल्या लोका सोबत चर्चा करीत. लोकही दिवसभराचा थकवा मोकळा करण्यासाठी त्यांच्या जवळ येऊन बसत. कांहीतरी विषय काढून मोकळे होतं. मग रावसाहेब एखाद्या फड्या व्याख्यात्या सारखे निरुपण करतात. अगदी त्या विषयाची प्रतीपुर्ती होई पर्यंत. आशयघन विषयाशी एकरुप होऊन. रात्री आठ दहा वाजता थकवा गेला की , रावसाहेबांना मुर्खात काढून लोक आपापल्या घरी निघून जातं. पण सत्य हे की , सध्या महाभयंकर साथीच्या आजारांनी संपूर्ण पृथ्वी ग्रासायला सुरुवात झाली आहे. ही बाब सामान्य माणसाला अद्याप कळत नव्हती. पण असामान्य व्यक्तिमत्व असणाऱ्या रावसाहेबांचा जीव तोळा तोळा होत होता. कोरोना बाबतची बातमी ऐकूण रावसाहेब गंभीर झाले होते. या आजारा बाबत विचार करत असताना त्यांना एक प्रकारचा वेगळाच भास झाला. कोविड १९ चा विषाणू रावसाहेबांना साद घालत बोलू लागला. खरंच नियती माणसाला जागं करीत असते. रावसाहेबांना कोविड १९ म्हणाला ,

" हॅलो , रावसाहेब ! मी कोरोना बोलतोय. दशावतारी कोरोणा. हे पहा मी काय बोलतोय ते निट लक्षात घ्या. माझा जन्म चिन मधील वुहान येथे एका प्रयोगशाळेत झालेला. माझा बाप एक शास्त्रज्ञ आहे. त्याच्या बुद्धीमत्तेला तोड नाही. संशोधन करुणच मला जन्म दिला आहे. मला संकरीत म्हटले तरी चालेल. एक हजार किलो टन अणूबॉम्ब पेक्षाही २ अणूंचा १ रेणू मिळून बनलेला अतिसुक्ष्म विषाणू ही माझी खरी ओळख आहे. मी फार घातक ठरू शकतो. का घातक नाही ? हि कल्पनाच न केलेली बरी. कुत्र्याला दिल्या जाणाऱ्या लसीत माझे अंश आहेतच की , पण माझ्या मुळे किती जणांना कोरोणा झाला. एकालाही झाला नाही. अन्यथा माझ्या मुळे कितीतरी पशुवैद्यकीय डॉक्टर मेले असते. पण सध्या जो मी काही आहे. ते माझे अस्तित्व कमी नाही. संपूर्ण मानव जात साफ करण्यासाठी पुरेसे आहे. माझं बालपण कितीतरी वर्ष याच प्रयोगशाळेत गेलेले.

चिनी लोक फार चिवट असतात. मला एका काचेरी शिशीत शीलबंद करून ठेवलेले. मी अनेक वेळा स्वमुक्ती करून घेण्याचा प्रयत्न केला. पण . . . जमले नाही. चिनी लोकांनी मला जमू दिले नाही. माझा कोरोणा बाँम्ब तयार करून अमेरिकेसह बलाढ्य राष्ट्रांवर टाकून मानवी शक्ती मारणार होते. कारण बलाढ्य राष्ट्र संपले की , संपूर्ण जगात महासत्ता म्हणून चिन मिरवणार होता. हि कुणकुण लागताच मी बाहेर पडण्यासाठी खळबळू लागलो आणि माहे नॉव्हबर २०१९ मध्ये एक दिवस वुहान येथेच बाहेर पडलो. बाहेर पडल्या नंतर मला कोणतीही शक्ती आणि कोणतीही सत्ता रोखू शकणार नाही. याची मला जाणीव होतीच. कारण हिवाळा ऋतू सुरू असल्याने माझी बाजू

भक्कम झाली होती. मला जो थंडावा आवश्यक होता. तो निसर्ग राजीने आयताच उपलब्ध करून दिल्याने मी क्षणभर स्वगत हसलो आणि निसर्गाचे मनस्वी आभार मानून हालचालीस प्रारंभ केला. मी माझे हात पाय पसरायला सुरुवात केली. सर्व प्रथम चिन मधील वुहान येथील माजेल डुकरं मारण्यास प्रारंभ केला. जवळपास संपूर्ण वुहान माझ्या कब्जात घेवून एक एकाला ग्रासत सुटलो. आता चिन मध्ये दहा विस करोड लोकांना जायबंदी केलो आहे. चिन मधील लोकांनी मला जन्म दिला असल्याने माझा फैलाव रोखण्याचा आटोकाट प्रयत्न करतील. पण त्यांच्या हातून आता वेळ गेलेली असणार आहे. त्यामुळे चिन वाशीयांचा मृत्योनामा चितारण्यात मी १०० % यशस्वी झालो आहे. कदाचित हे सर्व मृत्यू चिन लपाऊन ठेवीलही. परंतू चिनची दहा करोड लोक मृत्युमुखी पडल्या शिवाय रहाणार नाहीत. हे मी इथे हेतू पुरस्कर नोंदवून ठेवत आहे. हे मी तुम्हाला का आणि कशासाठी सांगतोय. हे प्रथम लक्षात घ्या. जे जे माजलेत , त्यांचा मी पुर्ण बंदोबस्त करणार आहे. केवळ रावसाहेब किंवा वडद गाव , हे माझे लक्ष नसून आपणास भारताचे प्रातिनिधीक स्वरूपात प्रतिनिधी म्हणून जागे करीत आहे. जागे व्हा ! अन्यथा रात्र वैऱ्याची आहे. असेच म्हणावे लागेल. मी गुपचूप येणारा नव्हें; सांगून येतोय. माझे लक्ष जास्तीत जास्त लोक संख्या मारण्याचे उद्दिष्ट आहे. हे उद्दिष्ट पूर्ण होई पर्यंत मी एक एकाच्या घरात , शरीरात अनेक वेळा प्रकट होणार आहे. ठेवलेले उद्दिष्ट १००% पुर्ण करुनच थांबणार आहे. उदा. तुमच्या गावात १०० माणसं आहेत. त्यापैकी दोन तीन टक्के माणसं मारुन झाल्यावर उर्वरित उरलेल्या एक एका व्यक्तीची वाट कशी आणि काय लावायची , याचा सारासार विचार करुनच थांबणार आहे.

या मोहिमेत माझे दोन भाऊबंध सुध्दा सहभागी होणार आहेत. एक - स्वाईन फ्ल्यू आणि दूसरा - बर्ड फ्ल्यू. या शिवाय सारी आणि हंता किंवा इतर साथीचे आजार. जे डुकरा सारखे माजलेत त्यांचा बंदोबस्त स्वाईन फ्ल्यू करणार आहे. तर जे कॉबड्या सारखे कुकुची कु करण्यात पटाईत आहेत. त्यांचा बंदोबस्त बर्ड फ्ल्यू करणार आहे. या शिवाय माझा एक मावस भाऊ हंता आणि बहीण सारी हे सुध्दा या मोहिमेत सहभागी होणार आहेत. माझे वजन बऱ्या पैकी जड असल्याने मी हवेवर फार काळ टिकत नाही. त्यामुळे मी खाली जमिनीवर पडतो. मी मुळातच एका कवचात बंद असल्याने मला कांहीच हालचाल करता येत नाही. पण एखाद्याच्या शरीरात प्रवेश केल्या नंतर किंवा हवेचा स्पर्श झाल्या नंतर मला उर्जीत अवस्था प्राप्त होते आणि मी हालचालीस प्रारंभ करतो. माझा प्रारंभ झाल्याचे ओळखण्यास कुठला जादूगार बोलावण्याची मुळीच आवश्यकता नाही. ज्या सजीवांच्या देहात प्रवेश करतो. त्यावेळे पासून त्या देहात पंधरा दिवस ठाण मांडून बसतो आणि त्या व्यक्तीची सर्व उर्जा घेऊन बलवान होतो. त्या व्यक्तीला पोखरून काढतो.

पंधरा दिवसा नंतर अचानक सर्दी , खोकला आणि ताप घेऊन बाह्य देहावर यमपुरीचा नंगानाच करून त्या व्यक्तीला मारतो म्हणजे ठार मारतो. कांही वेळा सायलंट कॅरिअर ७० % रुग्ण हेतू पुरस्कर ठेवतो. असे ७०% रुग्ण ओळखूच येणार नाहीत. त्यामुळे अशा व्यक्तीच्या संपर्कात जे जे येतील. त्यांच्या देहात नाक , डोळे आणि तोंड या द्वारे प्रवेश करतो. माझ्या पासून जे स्वतःची सुटका करून घेऊ इच्छितात. त्यांनाही एक राजमार्ग आहे. तो म्हणजे घरातच चार भिंतीत कोंडून रहाणे , बाह्य वातावरणात

आणि बाह्य सजीवांच्या सहवासात न येणे. हा प्रमुख उपाय सर्वात चांगला आणि सर्वश्रेष्ठ आहे. पण हे शक्य आहे , असे मला तरी वाटत नाही. यावर दुसरा एक उपाय आहे. तो म्हणजे अति निकडीच्या वेळी घरा बाहेर पडताना सर्व शरीर शिलबंद करून बाहेर पडणे. अजून तिसरा एक उपाय सुचवतो. तो म्हणजे दोन व्यक्तीत साडे तीन ते चार फुटाचे अंतर ठेवून वावरणे. मी फारच नाजूक आणि हळवा असल्याने मला गर्मीचा खुप त्रास होऊन स्वतःच गुदमरून जातो. यातच माझा वेळप्रसंगी मृत्यू होतो. त्यामुळे मी सहसा थंड हवेचे ठिकाण बस्तान मांडण्यासाठी निवडतो. उदा. महाबळेश्वर , लोणावळा , शिमला , कुलू मनाली , नैनीताल , शिलाँग , उटी , हिमालय , सह्याद्री , बालाघाट , समुद्रकाठ , सरोवर , नदीकाठ हे माझ्या खास वास्तव्याचे ठिकाण आहेत. मी चोरून लपुन न येता , वाजत गाजत येतो आहे. म्हणूनच मी येत असल्याची जाणीव करून देत आहे. वाजत गाजत बॅडबाजा आणि लेझीम पथक लाऊन , त्याच्या तालासुरावर स्वार होऊन , नाचत गर्जत लयभिंगर होऊन येत आहे. सध्या मी चिन मध्येच असून चिन आशिया खंडातील दुसऱ्या क्रमांकाचा देश म्हणून प्रसिद्ध आहे. सिमेलगत दक्षीण आणि पुर्व चीन सागर आहेत. हेच माझे मुख्य विसाव्याचे ठिकाण असेल. शिवाय हा देश जागतिक महासत्तेच्या स्पर्धेतील प्रबळ दावेदार आहे. म्हणून दक्षीण चीनी सागर हा चिन देशाचा असल्याचा दावा चिनने केला आहे. वास्तविक पाहता समुद्र हा कुणाच्याच बापाचा नसतो. तो कधीच कुणाच्या मालकी हक्कात येत नसतो. तो सर्व शक्तीमान आहे. कोणती भुमी किती प्रमाणात व्यापायची हे तो स्वतःच ठरवतो. त्यामुळे तो कुणाचा गुलाम नसून बलशाली आहे. पण बालिशपणा करणाऱ्यांना रोकणार

कसे ? हा प्रश्नच आहे. नव्हे का ? चिन मधून यांगत्से व पीत या दोन प्रमुख नद्या वाहतात. याही नाद्याचा वापर करून मी स्वतःचा बचाव करीत पुढील मार्गक्रमण करणार आहे. मी जीवशीव सृष्टी बेचिराख करीत निघालेला सार्वभौम योद्धा आहे. मला जो कोणी रोखेल तो कोरोणा योद्धा म्हणून मान्यता पावलेला असेल. भारतात येताना एका हातात राम तर दुसऱ्या हातात कृष्ण घेऊन येणार आहे. म्हणजेच एका हातात नितिमत्ता , नैतिकता आणि सदाचार तर दुसऱ्या हातात व्यवहार घेऊन येणार आहे. "

रावसाहेबांनी नियतीचा संवाद पुर्ण ऐकून घेतला. थोडा वेळ शांत चिंताने विचार केला आणि गावातील लोक संख्या वाचवण्यासाठी गावात चावडीवर जमा होणाऱ्या लोका बरोबर चर्चा करण्यास सुरुवात केली. लोकही रावसाहेब शिकला सवरलेला माणूस पण नोकरी नसल्याने माणसिक तनावखाली वावरणारा एक पागल इसम म्हणून त्यांच्याकडे पाहत होते. करमणूकीचे साधन म्हणून रोज गावकरी चावडीवर जाऊन बसत असत. कारण रावसाहेब कांहीतरी गमती जमती सांगून गावाला नियमित खुष ठेवीत असत. तितकाच विरंगळा म्हणून आजही गाव चावडीवर रोजच्या प्रमाणे सायंकाळी जमा झाला होता. यात गोविंदा , नामदेव , म. शकील , मारोती , दत्ता असे कितीतरी लोक जमा झाले होते. गोविंदा म्हणजे वडद गावातील एक चालाख व्यक्तीमत्व. जेमतेम शिकलेला पण स्वार्थासाठी विकलेला ? कधी काय करेल याचा नेम नाही. तो आला की , लोक म्हणतात आली बल्ला. आलीबाबा चाळीस चोरा सारखी. सहसा त्याला कोणीच बोलवत नाहीत. पण तोही बोलवण्याची वाट पहात नाही. लोक कधी कुठे येऊन बसतात. यावर तो टपुन

बसलेला असतो. लोक गोळा झाली की , एखाद्या नागा सारखा सळसळत येतो. अंगात नागमणी धोतर , पांढरा खमीस आणि गळ्यात लाल रंगाचा रुमाल. असले भन्नाट व्यक्तीत्व लाभलेला गोविंदा डोकं खाजवीत आला आणि म्हणाला ,

" रावसाहेब , आम्ही तुमच्याकडे गंमत म्हणून येत नसतो किंवा विरंगुळा म्हणून नव्हे; तर तुम्ही चांगले शिकले सवरले आहात. चांगले चार विचार ऐकायला मिळतात. म्हणून आम्ही आलो आहोत. सध्या दुसऱ्या देशात महामारी आली आहे असे म्हणतात. खरं का खोटं ? "

तसे रावसाहेब खुष झाले आणि शर्टची काँलर तेट करत हसून चावडी वरील लोकांना उद्देशून म्हणाले ,

" हे पहा भारत हा कृषिप्रधान देश असून आशिया खंडातील तिसऱ्या क्रमांकाचा देश म्हणून ख्यातकिर्त आहे. जागतिक महासत्तेचा दावेदार म्हणूनही भारताची प्रतिमा जागतिक स्तरावर सुस्पष्ट आहे. भारतात गंगा , ब्रम्हपुत्रा , सिंधू , सरस्वती , गोदावरी , कावेरी , शरयू या नद्या सारख्या कितीतरी महानद्या आहेत. मी आताचं कोरोना या भयंकर रोगा विषयी दुरदर्शनवर महत्त्वपूर्ण चर्चा ऐकली आहे. हा रोग दिवसें दिवस फैलावत जाणारा आहे. तसा तो चालला आहे. आपल्या देशात यायला कितीसा वेळ. आपण गाववाल्यांनी तो साथीचा रोग आपल्या भारतात येण्या अगोदरच त्यांचा बंदोबस्त केला पाहिजे. नाहीतर हे संकट आपल्यालाही गिळल्या शिवाय रहाणार नाही. एवढेच नव्हे; तर आज अमेरिका अग्रगण्य देश नाही. हे प्रत्येकांने समजून घ्यायला हवे. आपले वैद्यकीय ज्ञान आणि तंत्रज्ञान खुप प्रगत

आहे. आपल्या देशाचे वैज्ञानिक आपणास मरु देणार नाहीत. चीन कधीही जागतिक कल्याणाचा विचार करू शकत नाही आणि भविष्यात करणारही नाही. त्यामुळे तो सहसा महासत्ता होऊच शकणार नाही. जर तर चीन महासत्ता झालाचं तर अल्प आयुष्यी ठरेल. युरोपियन जितके पुढारलेले आहेत. तितके ते सुशिक्षित नाहीत. त्यांच्यात अज्ञानपणा खुप ठासून भरलेला आहे. जगातील लोकांपेक्षा भारतीयांची रोग प्रतिकार शक्ती खूपच सशक्त आणि बळकट आहे. आपले आरोग्य कर्मचारी , पोलिस कर्मचारी , प्रशासनातील अधिकारी , कर्मचारी , सफाई कामगार , सैन्यदल हेच आमचे खरे दैवत आहेत. विनागर्दी आणि विना धावपळ न करता मानवाने जीवन जगले पाहिजे. स्वच्छ आणि शुद्ध सुंदर जीवन जगणे आपणास कठीण काम नाही. आता प्रत्येकांनी संयम राखून या विषाणू युद्धाचा सामना करू. तरच आपली भारतीय संस्कृती जगाच्या पाठीवर टिकून राहील. भारतीय वंश टिकून राहील. श्रद्धा , अंधश्रद्धा ह्या संकल्पना हद्दपार करायला हव्यात आणि ते आपण सर्व मिळून करू. "

तसा नामदेव एका हातावर तंबाखूची पुड घेऊन तंबाखूला चुणा लावत त्यावर थाप मारुन शंका व्यक्त करीत म्हणाला ,

" पण मी म्हणतो कोरोणा आहे का नाही ? यावरच माझा विश्वास बसत नाही. थोड्या वेळा पुरते आपण कोरोणा हा रोग आहे. असे गृहीत धरू. पण मला हे सांगा. या रोगाचे मुळ उगमस्थान कोणते ? कारण मुळावरच घाव घातला तर एक घाव दोन तुकडे करायला कितीसा वेळ. "

तसे रावसाहेब उल्लासीत होऊन म्हणाले ,

" अगदी छान प्रश्न उपस्थित केला आहे नामदेवराव ! सर्व प्रथम तुम्हाला तंबाखू सोडावा लागेल. कारण कुठेही सार्वजनिक ठिकाणी थुंकून रोग जंतूंचा प्रसार करता येणार नाही. विशेष म्हणजे तंबाखू खाणारी माणसे कर्क रोगाची शिकार झालेली असतात. आशा रुग्णांना या आजाराचा धोका जास्त असतो. प्रसिध्दी माध्यमात या आजारा विषयी सविस्तर माहिती दिल्या जात आहे. तुम्ही घरी बसून ही माहिती मिळवू शकता. मुळात हा आजार प्राण्या कडून मानवाकडे आलेला हा विषाणू आहे. मुख्यतः हा विषाणू वटवाघळात दिसून येतो. असे मान्यवरांचे मत संशोधना नंतर अंतिम निष्कर्ष काढून तयार झाले आहे. "

तसा नामदेव खोचकपणे मिशकील हसला. नामदेव पंन्नाशी गाठलेला. गोरा गोमटा. सतत सुपारी तंबाखू खाणारा एक गुलजार गडी. बोलतच नाही आणि बोलला तर कुणाच्या बापाला आवरत नाही. बोलण्याची हुकीच येऊ नये. आली तर कोणता विषय कोणत्या कडेला घेऊन जाईल सांगता येत नाही. म्हणजे नदीचे पाणी आडाला आणि आडाचे पाणी नदीला करणारा हा एकमेव रुपसोहळ्याचा रुपवेल्हाळ अवलीया गडी आसणारा नामदेव हसत म्हणाला ,

" प्राण्याकडून येतो का पक्षा कडून येतो. पहिले हे निश्चित ठरवा. म्हणजे बरे होईल. अन्यथा तुम्ही काहीतरी ऐकायचे आणि आम्ही काहीतरी ऐकायचे अन् शेवटी रामाची सीता कोण होती ? म्हणायची पाळी येणार नाही. सांगायचे प्राण्याकडून अन् होणार पक्षा कडून. हा कसा मेळ बसावा. विशेष म्हणजे माहिती असेल तरच सांगा. नाहीतर विनाकारण दगडफेक करू नका ? अंदाजे

पंचम दहाहोदरुशे करीत मारलेल्या दगडात एखादा तरी अंबा पडणारच की. पण म्हणावी तशी गोडी नसते."

रावसाहेब खुप मोठ्याने हसले आणि म्हणाले ,

" मी प्राणी हा शब्द पशुपक्ष्यांना उद्देशून केला आहे. पण तुमच्या शब्दात पक्षाकडून म्हणण्यास माझी काहीच हरकत नाही. "

तसा महमद शकील आडकित्याने छाली सुपारी करकर कातरून झाल्या नंतर सर्वाना थोडी थोडी देऊन सुपारी तोंडात टाकला. डोक्यावरून ऐटदार हात फिरवत म्हणाला ,

" माझा एक प्रश्न असा आहे की , या विषाणूंचा आजार पसरतो का ? पसरत असेल तर त्याची पसरण्याची माध्यम कोणती आणि तिब्रता काय असू शकेल ? हे शोधावे लागेल. म्हणजे आपणांस त्या वटवाघळा पर्यंत सुखरूप पोहचता येईल. अन्यथा आपलीच शिकार होऊन बसेल. कारण सशाच्या शिकारीला जाताना वाघाची तयारी करून जावे लागते. "

महंमद शकील बारावी नापास होऊन गावात गावधोंड होऊन फिरणारा एक टारगड मुलगा. पण बापाने भाजी पाल्याचे दुकान लाऊन दिल्याने दररोज नित्य नियमाने भाजी विकणारा. चाळीशीतला गडी. अंगात हिरवी लुंगी , त्यावर झिरमिरीत कोसल्याचे रेशमी नेहरू शर्ट आणि पायात कोल्हापुरी चप्पल घालून रोज मिरवणारा. नित्य नेमाने सुरमा आणि इत्तर वापरणारा एक दिलचष्पी गडी. सारखा पान खाऊन पिचपिच थुंकणारा. याला उद्देशून रावसाहेब म्हणाले ,

" कोणताही साथीचा आजार निश्चितपणे पसरतो. साथ म्हटलं की , संसर्गजन्य आजार आलाच. पसरण्याचा मुख्य मार्ग म्हणजे आपण शिंकतो किंवा खोकलतो किंवा थुंकतो. मग ते तंबाखू खाऊन थुंको का पान खाऊन थुंको. तेंव्हा या आजाराचे जंतू थुंकी वाटे बाहेर पडतात आणि लोकांना बाधीत करतात. विशेष हे की , जिथे कुठे या आजाराचे जंतू पडलेले असतात. त्यास आपला स्पर्श झाला की , आपल्या हाताच्या स्पर्शाने डोळे , तोंड आणि नाक या व्दारे आपल्या शरीरात जातात आणि आपणांस या रोगाची लागण होते. म्हणजेच प्रसार होतो. अर्थातच पसरतो आणि या आजाराचा हळूहळू विस्तार होतो. त्यासाठी आपल्याला पान , तंबाखू , गुटखा , पुडी बंद करावी लागेल. त्यासाठी गावातील दुकानदाराना आणि पान टपरी वाल्याना हे विकणे बंद करावे लागेल. "

तसा महमद शकील म्हणाला ,

" हे कसं शक्य ? दुकानदार आणि पान टपरी वाल्याना कोण सांगणार ? "

रावसाहेब म्हणाले ,

" आपल्याला सांगाव लागेल. "

महमद शकील हसला आणि म्हणाला ,

" रावसाहेब ! हे लोक आपल्यालाच दोन गोष्टी सुनावतील. "

तसा नामदेव तोलामोलाचा प्रश्न उपस्थित करीत म्हणाला ,

" विदेशात या आजाराने इतके लोक मरत असतील तर त्यांना लसिकरण , औषधोपचार करून का वाचवित नाहीत. काय चाललं आहे हे. महामरीचं घोंगडं किती दिवस पाण्यात भिजत ठेवणार ? एकीकडे आम्ही विज्ञानवादी आहोत असे ठासून म्हणायचे आणि दुसरीकडे माणसं मरू द्यायचे ? मग खरंच विज्ञान आहे का नुसती भुल थाप ? मला वाटतं विज्ञान नसेल तर जुणं ते सोणं म्हणतात. त्या प्रमाणे दोरी गंडा केला तर काय होईल ? तार्ईत बांधून घ्यायला काय हरकत आहे. "

रावसाहेब काळजी व्यक्त करीत म्हणाले ,

" मुळात या आजारावर अद्याप संशोधन होऊन लस निघालेली नाही आणि सर्वात महत्त्वाचे म्हणजे हवी तशी परीनाम कारक औषधी सुद्धा निर्माण झालेली नाही. सध्या ही परिस्थिती संपूर्ण जगाची आहे. म्हणून हा आजार धोका दायक आणि गंभीर स्वरूपाचा आहे. किती माणसं मरतील याचा अंदाज लावणेच महाकठीण असेल. त्यासाठी जागरुकता अत्यंत महत्त्वाची आहे."

तसा मारोती उजव्या हाताच्या चारी बोटानी मांडीवर टिमकी वाजवल्या सारखं करुन काळजी व्यक्त करीत म्हणाला ,

" अहो पण औषधी नाही. लस नाही. मग जागरूक राहून काय फायदा ? म्हणजे आपण कधी मरणार आहोत ? याचे दिवसं मापायचे काय ? या आजाराचा जास्त धोका खरंच कुणाला आहे. हे स्पष्ट झाले तर त्या व्यक्तीची काळजी तेवढी घेता येईल. नाही का ? कारण साथीचा आजार म्हणतं सर्वांनी भितीच्या पोटी काहीतरी करत बसण्यात कुठला शहाणपणा असेल ? या बाबत

काही ठोस पर्याय शिल्लक आहेत का ? असतील तर ते सांगा. आपण लोकांना असलं सांगत निघालो तर लोक म्हणतील तुमच्या सारखे खुप पाहिलेत दिडशहाणे. जा चालते व्हा ! अन्यथा पाठाडात दोन बुक्यां खाल. मग आली का पंचायत भागदौड करण्याची. मला तर वाटतं रावसाहेब , तुम्ही पुण्यात आशा गुणांमुळे मनसोक्त मार खाल्ला असणार. म्हणूनच पळून आलात गावाकडं. पण एकदा मार खाल्लेल्या लोकाला पुन्हा मार खाल्या शिवाय करमतच नाही. जे काही सांगायचं ते खरं खरं सांगा. उगीच मार खाऊ घालाल ? "

मारोती म्हणजे एक ठग व्यक्ती. कधी कुणाला कुठे फसविल याचा नेम नाही. कामधंदा काहीच नसल्याने दिवसभर ह्या गल्लीतून त्या गल्लीत दिवसातून सतरा चकरा मारणारा. गावात कोणी नवखा माणूस आला की , सर्वात प्रथम त्यांना गाठणारा. एकदा गावात आमदार साहेब आले. त्यांना गोड गोड बोलून पंन्नास हजाराचे चंदन लाऊन झटक्यात गायब झालेला. एकीकडे आमदार साहेब वाट पाहत थांबलेले. तर दुसरीकडे मारोती आमदार साहेबांच्या पैशावर दारु घेऊन पित बसलेला. आशा दुर्मिळ व्यक्ती मत्त्वाकडे पाहत रावसाहेब अगदी सजगपणे म्हणाले ,

" या आजाराचा धोका तसा सर्वांनाच आहे. पण ताप , खोकला , सर्दी , श्रु वास घेण्याचा त्रास म्हणजे दमा आस्थमा, मधूमेह , क्षयरोग , हृदय विकार , उच्च रक्तदाब हे आजार असणाऱ्या रोगी लोकांना जास्त प्रमाणात धोका आहे. सद्य स्थितीत त्यांची काळजी घेऊन रोग प्रतिकार शक्ती वाढवायला हवी. त्यासाठी

त्यांना सकस आहार द्यावा लागेल. यात फळे , हिरवा भाजीपाला नियमित द्यावा म्हणजे त्यांची रोग प्रतिकार शक्ती वाढेल. हे सांगण्यासाठी कशाला दिड शहाणे म्हणतील. आम्ही तर असं म्हणू असे उत्तर आले तर नक्कीच लोक साडेतीन शहाणे असतील. हे ओळखून आपण गप्प बसू. "

मारोती हसला आणि दाढीवरून हात फिरवीत म्हणाला ,

" हा आजार कशा प्रकारे टाळता येईल का टाळताच येणार नाही ? याचा विचार प्रथम महत्वाचा आहे. शिवाय तो आपल्याकडे आला का ? खरंच येण्याची शक्यता आहे का ? अन्यथा बाजारात तुरी अन् भटभटणीला मारी असे होईल आणि सर्वात महत्वाचे म्हणजे आपण काहीतरी बोलत बसायचे आणि लोक घाबरून जायचे. अफवा होता कामा नये ? "

रावसाहेब हसून म्हणाले ,

" नक्कीच टाळता येईल. जे विदेशातून प्रवास करून आले आहेत. अशा लोकांच्या संपर्कात न जाणे. आपली रोगप्रतिकार शक्ती कमी असल्यास डॉक्टरांचा सल्ला घेणे आणि जी मंडळी परदेशातून आली आहेत. त्यांची वैद्यकीय तपासणी करून घेणे आणि चौदा दिवस अलग ठेवणे. हेच यावर एकमेव उपाय असेल. या शिवाय विमान प्रवास , रेल्वे प्रवास , आगबोट प्रवास संपूर्ण बंद करायला हवा. मग मात्र हा आजार आपल्या पर्यंत येणारच नाही. "

तसा दत्ता तोंडात विमल पुडी टाकून जिज्ञासू वृत्तीने म्हणाला ,

" पण मी म्हणतो , हा आजार आपणाला झाला म्हणून कसे कळेल ? या आजाराची प्रमुख लक्षणे कोणती ? या आजारातील लक्षणे आणि दुसऱ्या आजाराची लक्षणे एक सारखी असली तर किती मोठा भितीचा वायगोळा पोटात उठेल. मला वाटतं या आजारा बाबत काही पुस्तकं बिस्तकं उपलब्ध असतील तर मागवून अभ्यास करायला हरकत नाही. आधी स्वतः शिका आणि नंतर दुसऱ्यांना शिकवा. मला वाटतं अध्यायन आणि अध्यापन पद्धती यावर गुणकारी ठरेल. "

रावसाहेब गोड हसले आणि म्हणाले ,

" सोप आहे. थंडी वाजून ताप येते , अंग दुःखीच्या वेदना होतात , डोके दुखी सुरू होते. कोरडा खोकला सुरू होऊन घसा खवखव करून तिब्र वेदना होतात. जेवण केलेल्या अन्नाला चव लागत नाही. सर्दी होऊन फुलांचा सुगंध येत नाही. श्वासोश्वास घेण्यास अडथळा निर्माण होतो. अतिसार या सारखे प्रमुख लक्षणे मानता येतील. "

दत्ताच्या प्रश्नाला रावसाहेबानी उत्तर दिल्यामुळे दत्ता गोड हसला. दत्ता म्हणजे गावातील एक उनाड मुलगा. सातवी पासूनच गांजा , बिडीकाडी ओढणारा गुलछर मुलगा. असे असले तरी कुशाग्र बुद्धीमत्तेचा. उंचशील , शामिल वर्णाचा , नाकी डोळी नीटस पण वाह्यात मुलांच्या संगतीने स्वतःचे आयुष्य बरबाद करून घेतलेला. दत्ता समजले असल्याने मान हलवून तोंडातील थुंकी लांबवर थुंकतम्हणाला ,

" सध्या काही लोक म्हणताहेत हा रोग प्राण्या पासून होतो. हे खरे आहे काय ? असे असेल तर कोणते प्राणी यास कारणीभूत आहेत आणि हे प्राणी पाळायचे का नाही. ? नेमके या प्राण्याचे करायचे तरी काय ? प्रथम हे समजायला हवं. "

रावसाहेब शांत होऊन म्हणाले ,

" काही अंशी निश्चित खरे आहे. कारण सार्स हा आजार मांजरा पासून होतो तर मर्स हा आजार उंदरा पासून होतो. जो कोरोना सदृष्य आहे. "

दत्ता डोळे उडवीत म्हणाला ,

" कोरोना हा विषाणू किती दिवस एकाच जागी रहातो. का राहात नाही. एकाच जागी ठाण मांडून बसत असेल तर याचा बोलावता धनी कोण ? याचा नायनाट करण्यासाठी काय बंदोबस्त करावा लागेल ? कसा करावा लागेल ? काय काळजी घ्यायला हवी ? या बाबत तांत्रिक मार्गदर्शन हे महत्त्वाचे ठरणार आहे. पण सर्वात महत्त्वाचे म्हणजे आज पर्यंत हा आजार आला नव्हता आणि आता रावसाहेब पुण्यातून गावात आले की , आता कसा काय आला. मला वाटतं यात रावसाहेबांचेच काहीतरी काळेबेरे आहे ? "

तसे सर्वजण तुफान हसले. रावसाहेबही हसले आणि म्हणाले ,

" समजा हा आजार मी घेऊन आलो आहे. त्यासाठीच तर या आजारा बाबत माहिती करून घ्यावी लागेल. अन्यथा तुम्ही फुकाफुकी मरुन जालं. हा आजार किती दिवस रहातो या बाबत

निश्चित सांगता येणार नाही. पण परीस्थितीनुरूप तो राहू शकतो. त्यासाठी संपूर्ण गाव निर्जंतुकीकरण करण्यासाठी औषधी फवारणी करावी लागेल. ती आरोग्य विभागांचे कर्मचारी करतील.

"

दत्ता डोळ्याची उघडझाप करीत विचार मग्न होऊन म्हणाला ,

" हा आजार टाळण्यासाठी काय करावं लागेल. एखादा ठोस उपाय. जेणे करून या आजाराची बल्ला बाहीरल्या बाहेर ठेवता येईल किंवा त्याचे कायमचे काळे पांढरे करण्याचा एखादा जालीम उपाय सांगा ? म्हणजे लोक आपणास धन्यवाद देतील. मला तर वाटतं , जो कोणी हा संसर्ग घेऊन येईल. त्याला बंदुकीच्या गोळ्या घालून ठार मारलेले बरे. त्यासाठी आपण आताचं रावसाहेबाचा गळा घोटला तर पुढची बल्ला आपोआप टळेल. "

रावसाहेब धीरगंभीर होऊन म्हणाले ,

" एखाद्याचा गळा घोटून मारून टाकणे हा उपाय होऊ शकत नाही. तशी आपली भारतीय संस्कृती नाही. पण मला वाटतं यावर जालिम उपाय नसला तरी काही उपाय आहेत. पण उपचार नाही. त्यामुळे जंतू नाशक औषधीची फवारणी , हात जंतू नाशक औषधीने सतत साफ करणे. नाक , तोंड , डोळे या अवयवांना स्पर्श न करणे. शिंकताना अथवा खोकलताना रुमाल तोंडाला लावून खोकलणे किंवा शिंकणे. आजाराचा संशय वाटला तर सदर रुमाल बंद पेटीत टाकून दुसरा वापरणे आणि वैद्यकीय उपचार करणे. सर्वात महत्त्वाचे म्हणजे पान , तंबाखू , गुटखा , मटरेल या व्यसनाचा सर्वात प्रथम त्याग करणे. "

पुन्हा दत्ता खोल विचार करीत म्हणाला ,

" हे असले तकलादू उपाय काय कामाचे ? एखाद्याचा गळा घोटणे आपल्या भारतीय संस्कृतीत बसत नसले तरी आपल्या गावाच्या संस्कृतीत बसते. त्याचे काय करायचे ? शिवाय माझा डोळा सारखा फडफड करतोय. हे तर या आजाराची लक्षणे नाहीत ना. मला तर असं वाटालय कोरोना विषाणू मी खिशात घेऊन फिरतोय की काय ? या शिवाय इतर काळजी वगैरे घ्यावी लागते का ? तशी आवश्यकता असेल तर कोणकोणती काळजी घेतली गेली पाहिजे. शिवाय ती आपणास घेणे सुलभ होईल काय ? या बाबी अत्यंत महत्त्वाच्या आहेत. अन्यथा जीवनाशी खेळ खेळल्या सारखे होईल. "

तसे सर्वजन जोरजोराने हसले. मात्र रावसाहेब विचारशील होऊन म्हणाले ,

" आधी तुमचाच गळा घोटावे लागेल. असे मला राहून राहून वाटायला लागले आहे. पण तुमची लक्षणे कोरोनाची नाहीत. श्वासोश्वास मार्गाने पसरणारा हा आजार असल्याने स्वाईन फ्ल्यू , बर्ड फ्ल्यू , कोरोना , क्षयरोग टाळण्यासाठी दम्या सारखे आजार असणाऱ्या व्यक्तीने विशेष काळजी घ्यायला हवी. यात हात वारंवार स्वच्छ करणे , शिकताना किंवा खोकलताना नाका तोंडावर रुमाल धरावा. अर्धवट शिजलेले कच्चे मांस खाऊ नये. फळे , भाज्या स्वच्छ धुऊनच जेवणात वापर करावा. म्हणजे जीवाशी खेळल्या सारखे होणार नाही. "

पुन्हा दत्ता सुख आसणाची मा'डंघालून बसत नेमका प्रश्न एखाद्या तिरा सारखा फेकत म्हणाला ,

" माझा एक शेवटचा प्रश्न आहे. कोणतेच लक्षणे न दिसता हा आजार होऊ शकतो का ? होत असेल तर यावर कोणता प्रभावी उपाय काम करेल ? कोणत्याही परिस्थितीत याला रोखण्यासाठी सरकार जवळ काही उपाय योजना आहे का नाही ? विशेष म्हणजे खरंच माझा डोळा फडफड करतोय. असली काही गुपीत लक्षणं आहेत का ? असे असेल तर मी काय करावे ? "

रावसाहेब हसले आणि म्हणाले ,

" कोणतीही लक्षणे न दाखवता हा आजार होण्याचा धोका नाही असे नाही. कदाचित असेलही. आपण या बाबत तज्ञांचे मार्गदर्शन घेऊ. कित्येक वेळा तो शांत राहून धोका निर्माण करू शकतो. पण सदर धोका होण्याचा संभव फार कमी आहे. त्यामुळे या बाबीची काळजी करण्याची मुळीच आवश्यकता नाही. राहता राहिला प्रश्न सरकारचा. शासन हा आजार रोखण्याचा प्रयत्न करील पण आपण सुध्दा सरकारला सहकार्य करण्याची आवश्यकता आहे. "

तसा नामदेव तोंडात सुपारी आणि तंबाखू टाकत स्वतःचे स्वतंत्र मत प्रदर्शित करीत म्हणाला ,

" माझी एक शंका आहे. ती अशी , सदर आजार बहुधा लहान मुले आणि वृद्ध व्यक्तीलाच होत असावा. कारण यांची रोग प्रतिकार शक्ती कमी झालेली असते. त्यामुळे आपल्या सारख्या

तरुण लोकांनी फारशी काळजी घ्यायची आवश्यकता आहे. असे मला तरी वाटत नाही. यावर आपले मत काय ? "

रावसाहेब हसत म्हणाले ,

" निश्चित ! मी तुमच्या मतास सहमत आहे. पण या बरोबर क्षय रोग , उच्च रक्तदाब , मधुमेह , हृदय विकार या सारखे कोणतेही दिर्घ मुदतीचे आजार असतील तर अशा व्यक्ती या रोगाला बळी पडू शकतात. याचा फटका तरुण लोकांनाही बसू शकतो. यात वयाची मर्यादा असेलच असे नाही. "

इतक्यात चंद्राबाई किराणा दुकानहून साखर आणि चहा पत्ती घेऊन जाताना थांबली आणि डोक्यावर हात धरून बारीक नजरेने पाहत म्हणाली ,

" आरं जरा घरात खपा की , उठल सुटलं चावडी शिवाय तुम्हाला करमतच नाही. खायला काळ आणि धरणीला भार. पण मी काय म्हणते आमचा नान्या आला होता का ? अन् काय रं पोरव्हं , इथं बसून इतकं काय बोलता ? उठलं सुटलं बसता अन् घोड्या सारखं खिदळता. "

तसा नामदेव खोचकपणे म्हणाला ,

" चंद्रामाय , आम्ही काय बोलणार ! आता महामरी आली नव्हं; तेंव्हा तुझं मडं कोणत्या गारीत नेऊन ठेवावं. असा विचार चालू आहे आमचा. आता तुच सांग इतकी महत्त्वपूर्ण चर्चा चालू असताना तू म्हणतेस घोड्या सारखं खिदळता. आम्ही घोडे तर तू

घोडी का ? कशी गाढवीनी सारखी व्हंचीक व्हंचीक करुन राहीलीस. गुणानं जा कोपभर चहा ढोसं. "

तशी चंद्राबाई हसत हसत म्हणाली ,

" नाम्या , तुझं मडं जाऊदे गाढवा. तुचं एखाद्या गारीत जाऊन बस की माझ्या ऐवजी. मेला भाड्या कधीतरी चांगल बोलत नाही. आरं एक दिवस जिभ झडून जाईल रं. चांगल माणूस म्हणून जन्माला आलास. बरं बोलायला शिक जराशी. यातच तुझे कल्याण होईल. अन्याय भिकेचा कटोरा घेऊन फिरं दारोदार. वाढाये माय . . . म्हणत. तेंव्हा लोक म्हणतील , अरं गाढवा असं गद्या सारखं भिक मागून जमणार नाही. चांगला जानजवान हाईस कामधंदा करून पोट भर की , त्यावेळी तुला माझी आठोण येईल. "

तसा नामदेव हसला आणि म्हणाला ,

" तसं नव्हं ये माय. गाढवं कधी ऐत खाऊ असतं का ? मरणाचं ओझं ओढत. असं कायतरी बोलून गाढवाचा आपमान करु नकोस गड्या. बरं असू दे. ते पण हा महामरीचा गाडा वयस्कर लोकांनाच उचलणार आहे. मग तुझी काळजी आम्ही करु नये तर कोण भुत करील काय ? तेचं विचार चालू आहे. गोवऱ्या कुणाला भिक मागायच्या का तसंच फेकून द्यायचं तुझं मडं. पण उद्या तू भुतीनं होशील की , वरती जनाजाचा सडका वास वेगळाचं. सारा गाव परेशान करुन टाकशील. त्यासाठी तुझी दफन विधी वेगळ्याच प्रकारे करण्याचा विचार चालू आहे. तुझं काही मत

असलं तर सांग. पण येत्या दोन दिवसांत डंगची पातडंग पुयंग पुयंग होईल ? "

चंद्राबाई हसली आणि म्हणाली ,

" नाम्या हे मात्र खरं आहे बघ. पण आमचं काय पिकलं पान केंव्हाही गळून पडेल. पण तुझं फाय. अशाने तू वाया जाशील. त्यासाठी तुही लवकर खप. म्हणजे तू भुत मी भुतीन होऊन साऱ्या गावांवर राज करु. "

नामदेव हसला आणि म्हणाला ,

" एक सत्य बोलू का ? "

चंद्राबाई ठसक्यात म्हणाली ,

" एक कशासाठी ? दहा बोल की. "

नामदेव खोचक पणाची चिमटी घेत म्हणाला ,

" कावळ्यानं शाप दिला तर ढोरं मरतं का ? "

चंद्राबाई शिब्या देत म्हणाली ,

" भाड्या मला कावळा म्हणतोस का ? काळ्या तोंडाच्या ? "

नामदेव सज्जन पणाचा आव आणून म्हणाला ,

" चंद्रामाय असं शिब्या देऊ नकोस बरं. तु शिब्या दिलीस की , कसे गुलजार फुलं अंगावर पडल्या सारखी वाटतात. पण तुच

सांग. मला म्हणतेस काळ्या तोंडाच्या. म्हणंजी माझ्या आज्याचं
तोंड पांढरं होतं का ? "

चंद्रामाय रागात म्हणाली ,

" नाम्या , ध्या दुपारी जाशील बघ वाजत."

नामदेव विनोद पुर्ण भाषेत म्हणाला ,

" तुकाराम महाराजांच्या विमानात बसून गेल्यावनी का ? वाजत
गाजत. "

चंद्रामाय हिनकसपणे म्हणाली ,

" तुला कोण काळं कुत्रं हुंगतय रं ? मरकुंड्या. "

नामदेव सहज म्हणाला ,

" पांढरं हुंगू दे का काळं हुंगू दे. त्यात माझं काय ? हुंगतय ना , बस
झालं. नसता तू हुंग की , कारण तू भूतीन मी भूत. "

चंद्राबाई खळखळून हसली. पुन्हा नामदेव शांत पणे म्हणाला ,

" चंद्रामाय , रागाला येऊ नकोस. तेच तेच कोण कोण रडायच ,
कसं रडायचं , कोण कुठे गवरायचं , ताला सुरात का धागंड धिंगा
करुन. हे ठरवत आहोत. झेंडूची फुले नाहीत तर नाहीत किमान
बेसरमाचे तर उपलब्ध होतीलच की. वरती झेंडू बामच्या शिशा
किती आणायच्या ? याचा हिसाब चालू आहे. पण हे बघ माय ,
तुझा बेसरम स्वभाव पाहून तुला आम्ही बेसरमीच्या लाकडात
जाळावं का शेणकुटात जाळावं ? हे पण विचार चालू आहे. तिरडी

अशी काही वाजत गाजत काढू की , बस. लोक म्हटले पाहिजेत
व्वा रे बहादूर. पण एक ऐक. तिरडीवर उठून बिठून बसू नको.
नाहीतर तुझा जनाजा एकीकडे अन् खांदेकरी दुसरीकडे. झुल
बेवड्या झुल म्हणत लेझीम खेळत निघालेले. डंगची पातडंग
पुयंगपुयंग . . . "

इतक्यात बायजा बाई आली आणि म्हणाली ,

" आवं चंद्रामाय , इथं काय बोलत उभ्या हात. चला म्होरं. "

तशी चंद्राबाई म्हणाली ,

" अंग पोरं म्हातारीची मजा घेत्यात. म्हणून मीही त्यायची मजा
घेऊन राहीली. हे बघ बायजा , हे नाम्या म्हणतंय कोणत्या गारीत
जाऊन बसणार हाईस. तुच सांग माय , मी एकटी कशी गारीत
जाईल. याचा आज्जा मला मागी सोडून गेला. मग मी एकटी कशी
जाईन बरं. जाताना नाम्याला घेऊन जाईन का नाही. तुच सांग
माय. कारण नवऱ्याचं रुप नातू असतो की नाही ? "

तशी बायजा समजस पणे म्हणाली ,

" हो की , तुकाराम महाराज म्हणतात , तुका म्हणे शोधून पाहे
बायको नवऱ्याची माय. नातू हा आजीचा नवराच असतोय. तुमी
त्यांची आजी म्हणून पोरं हसतात. पण एक खरं हायचं की ,
पिकलं पान केंव्हाही गळून पडू शकते. तुमच्या गवऱ्या पुढं
गेल्यात नव्हं."

तसे सर्वजन हासले आणि चंद्राबाई अगदी मायेनं मोकळ्या मनाने
म्हणाली ,

" पोरंहो ! जाताना घरी येऊन चहा पिऊन जा."

नामदेव नंम्र पणे म्हणाला ,

" आता नको आजी. पुन्हा कधीतरी येऊ."

चंद्राबाई आणि बायजा निघून गेली. पुन्हा नामदेव खुष होऊन म्हणाला ,

" या म्हातारीने आपला विषयच तोडून टाकला. लयी भारी बाई आहे. असो ! मग रावसाहेब , हा आजार होऊ नये म्हणून कोणती काळजी घ्यावी लागेल. का काळजी घेण्याची गरज नाही. समजा आपण काळजी घेतली नाही तर काय होईल ? माझ्या मते , वय झालेली आणि आजारी माणसं गेली तरी काय हरकत आहे. उलट ते या निमित्ताने आजार मुक्त होतील. नाही का ? त्यांच्याच यातना कायमच्या कमी होतील. नाही म्हटले तरी ते एक दिवस मरणारच आहेत. मग आताच मेली तर काय हरकत आहे. आता मागे राहून त्यांचे तरी काय विश्लेष उरले आहेत. नाही म्हटले तरी भूमीला भारचं की ? एक आडगळ. "

रावसाहेब म्हणाले ,

" सतत जागरूक राहून तोंडाला नियमित मास्क किंवा रुमाल वापरणे , दोन व्यक्तीत विशिष्ट अंतर राखणे , गर्दी न करणे , सार्वजनिक ठिकाणी अथवा मोकळ्या जागेत न थुंकणे , जन संपर्क टाळणे. शक्यतो कामा शिवाय बाहेर न फिरणे हे उपाय आणि उपचार होऊ शकतो. काळजी घेतली नाही तर मृत्यू सारखे प्रसंग ओढावतील. रहाता राहिला प्रश्न म्हातान्या लोकांचा आणि

आजारी लोकांचा. तुम्ही म्हणता तसं त्यांना वाऱ्यावर सोडता येणार नाही. ही आपली भारतीय संस्कृती नाही. मग चिन मध्ये आणि आपल्यात काय फरक राहिला. चिन कोरोणा झालेल्या लोकांना बंदूकीच्या गोळ्या घालीत सुटला आहे. आपण हिंसावादी नाहीत. आपण वर्धमान महावीर , तथागत सिध्दार्थ गौतम बुद्ध , म. येशू , चक्रधर स्वामी , महात्मा गांधी यांच्या अहिंसेच्या पाय वाटेवरून मार्ग क्रमण करणारे लोक आहोत. त्यांच्या विचारांची परंपरा जोपासण्यासाठी वयोवृद्ध आणि आजारी लोकांची काळजी घ्यावी लागेल. "

गोविंदा चिंतीत होऊन म्हणाला ,

" समजा हा रोग आपणाला झाला तर किती दिवसा नंतर कळतं ? विलंब झाला तर काय करावे. किंवा होऊच नये म्हणून रानावनात निघून गेले तर कसं राहिल. कारण पहीलं गावात हाकमारी येऊन मुठमारी करीत होती म्हणे. लोक हिला महामरीचा गाडा आला म्हणत असत. शिवाय प्लेग या सारखे आजार येऊन लोक मरायचे असे मी ऐकले आहे ? आता या क्षणी आपण काय करावं ? "

रावसाहेब विचारपुर्ण म्हणाले ,

" अवघ्या चौदा पंधरा दिवसांत या रोगाची लक्षणे दिसू लागतात. काही वेळा पांचच सात दिवसातही या रोगाची लक्षणे दिसून येतात. यावर चार भिंतींच्या आत रहाण्या शिवाय दुसरा पर्याय सध्या तरी नाही. पण शासन स्तरावर प्रयत्न चालू आहेत. औषधी , लस येईल अशी अपेक्षा वाटते आणि तशी अपेक्षा करणं आपलं रास्त

आहे. औषधी , लस शोधणं हे त्यांच कर्तव्य आहे. पण औषधी आणि लस येई पर्यंत आपणही सजग राहून सावधानता बाळगायला हवी. "

गोविंदा खराब तोंड करून म्हणाला ,

" हे टाळण्यासाठी काय करू नये आणि काय करावं. एवढंच आम्हाला सांगा. तुम्ही बोललेलं काहीच ध्यानात येईना झालं ? "

रावसाहेब हसले आणि म्हणाले ,

" अहो गोविंदराव , यात काय एवढं कठीण आहे. जे समजत नाही. ते पुन्हा विचारा. आपण चर्चा करू की. यात एकच लक्षात ठेवा. डोळे , नाक , तोंड यांना स्पर्श करू नये. उघड्यावर थंऊ नये. इतरांशी विशिष्ट अंतर राखून वार्तालाप करावा. हातात हात देऊ नये. भारतीय पध्दतीचा हात जोडून नमस्कार करावा. कत्तल खाणे व उघड्यावर मांस विक्री होते तिथे जाऊ नये. शक्यतो मांसाहार वर्ज्य करावा. "

पुन्हा गोविंदा खोचकपणे म्हणाला ,

" अहो नेमकी स्वच्छता म्हणजे काय ? आपण आंगन झाडतो. घरदार झाडतो. सडा सारवून करून घर झकपक करतो. आम्ही लोक यालाच स्वच्छता म्हणतो. या शिवाय दुसरं काही असेल तर ती स्वच्छता कशी पाळावी हे तुम्हाला अपेक्षित आहे ? "

रावसाहेब गांभीर्याने म्हणाले ,

" खोकलल्यावर हात स्वच्छ धुवावेत. शिंकल्यावर हात स्वच्छ धुवावेत. आजारी व्यक्तीची शुष्कर्षा केल्या नंतर हात स्वच्छ धुवावेत. जेवणापूर्वी हात स्वच्छ धुवावेत. शौच्छा नंतर हात स्वच्छ धुवावेत. स्वयंपाक करण्या आगोदर हात स्वच्छ धुवावेत. स्वयंपाक झाल्या नंतर हात स्वच्छ धुवावेत. पाळीव प्राण्यांची देखभाल केल्या नंतर हात स्वच्छ धुवावेत. एकुणच दिवसभर हात सॅनिटायझर किंवा स्पिरीट लाऊन हात वारंवार स्वच्छ धुवावेत. "

असे सांगून रावसाहेबांनी चावडी वरची चर्चा संपवली. पण ग्राम वाशियांनी रावसाहेबांना चक्क वेड्यात काढून मोकळे झाले होते. रावसाहेब हा या वडद गावातील एकमेव शिकला सवरलेला आदमी. पदवी पर्यंत शिकून नोकरीच्या शोधात फिरणारा , एक दुर्देवी व्यक्तीमत्त्व लाभलेला , वैचारिक क्रांती घडवू पहाणारा सच्चा भारतीय. महात्मा गांधी यांच्या विचाराने भारावलेला. पण गावाने त्यांना चक्क वेड्यात काढून मोकळे झाले. हि चर्चा रावसाहेबाचे मोठे बंधू माधवराव यांच्या कानावर गेली. तसे माधवराव बैठकीकडे येत असल्याचे दिसले. आज माधवरावांनी धोती आणि खमीस परीधान केला होता. डोक्यावर पांढरी शुभ्र गांधी टोपी घातली होती. नाकावर जाड भिंगांचा चष्मा लावला होता. तोंडात बाबा रत्ना कलकत्ता पान खाल्ले होते. दात कोरण्याची काडी उजव्या हाताच्या दोन बोटात धरुनच माधवराव बैठकीत प्रवेशते झाले. बैठकीत रावसाहेब बसले होते. माधवरावांना पहाताच रावसाहेब उठून उभे राहिले आणि म्हणाले ,

" या भाऊसाहेब या ! असे अचानक येण्याचे कारण ? "

माधवराव विचार करून म्हणाले ,

" तसं कारण काही नाही. पण आमच्या कानावर एक गोष्ट आली आहे. आपल्या गावात तुमच्या नावाची टिंगळ टवाळी फार जोरात सुरू झाली आहे. सध्या सर्वकडे जोरदार तुमच्याच नावाची चर्चा सुरू झाली आहे. म्हटल खात्री करावी आणि वेळीच सावध करावं म्हणून आलो. "

तसे रावसाहेब कावरे बावरे होऊन म्हणाले ,

" टिंगल टवाळी करण्याचा माझा काय संबंध ? कोण म्हटलं तुम्हाला ? नेमका माझा काय संबंध. घडलं तरी काय ? "

माधवराव आश्रु चर्य व्यक्त करीत म्हणाले ,

" कोण कशाला म्हणेल ? आम्ही स्वतः आमच्या कानांनी ऐकलं आहे. म्हणून येण्याची तसदी घेतली. कोणी म्हटलं असतं तर आम्ही नक्कीच आलो नसतो. दस्तूरखुद्द आम्ही ऐकलो म्हणून आलो. आता बोला ? "

रावसाहेब सहजपणे म्हणाले ,

" भाऊसाहेब ! काहीतरी गडबड घोटोळा होतोय तुमचा. कदाचित तुमच्या ऐकण्यात कांहीतरी , कुठेतरी फरक पडला असावा. आमची कोण कशाला टिंगळ टवाळी करेल ? असं कोणतं कामचं घडलं नाही. "

माधवराव पुर्ण भान दाखवत म्हणाले ,

" रावसाहेब ! आमचे कान आद्याप शाबूत आहेत. आम्ही चुकीचे ऐकणार नाही. तुम्ही कांहीतरी महामरी बाबत माहिती सांगितली

वाटत लोकांना. लोक तिचाच बागुलबुवा करून तुम्हाला आक्षरशः वेड्यात काढले. कशासाठी सांगत बसता असल्या साडेतीन शहाण्या लोकांना. एक लक्षात ठेवा. सत्तेपुढे शहानपण चालत नसते. नाही म्हटले तरी आपल्या गावातील लोकांना पैशाची धुंदी चढलेली आहे. त्यामुळे आपल्या गावातील सर्व लोक एखाद्या सत्ता सम्राटा सारखे वागतात आणि वेळ प्रसंगी काहीही करतात. त्यासाठी ऐंशी बात बोलीय , कोई न बोले झुट और ऐंशी जगह बैठीये , कोई न बोले उठ. श्रीमंत सत्ता सर्वात प्रबळ असते. ती फक्त खजीण्यात असते. "

रावसाहेब आश्रु चर्य व्यक्त करीत म्हणाले ,

" कमाल आहे लोकांची. भाऊसाहेब , सध्या चिन मधील वुहान येथे लोकांना कोविड १९ या प्राण घातक विषाणूची लागण झाली असून तो अनेक देशात पसरत चालला आहे. ही बातमी आम्ही दुरदर्शनवर ऐकुणच चर्चा केली. यावर आम्हास वेड्यात काढण्याचा संबंधच कुठे येतो ? काय टारगट आहेत हे मवाली लोक. यांना साडेतीन शहाणे म्हणता येणार नाही. दिड शहाणे म्हणावं लागेल. "

माधवराव आपल्या खास वैशिष्ट्ये पुर्ण शैलीत म्हणाले ,

" नुसते टारगट नव्हेत , चांगले धांदरठ आहेत. बोलतील एक आणि करतील दुसरेच. यांना दोन वेळचे निट नळाचे पाणी नाही तर ही बोंब. आपल्या सरपंचाने दोन वेळचे पाणी वेळेवर दिले तर हे लोक म्हणतील , आताच प्रधान मंत्र्याचा फोन येऊन गेला. आता आमचेच पहा ना. आम्ही दहावी पर्यंत जेमतेम शिकलेले.

आम्हास विषाणू बिषाणू कांहीच माहिती नाही. आम्हास कोणी विषाणू बाबत हे सांगू धजेल तर आम्हीही त्याला मुखात काढू. मग हे बिचारे बोलून चालून आडमाप अणपड. कर सही म्हटले तर लाव शाही म्हणणारे नंबर एकचे अगंठेछाप अंगठे बहादुर. कुणाला काय सांगावं आणि काय सांगू नये. हे कळलं पाहिजे. त्यासाठी लायकी असणाऱ्या लोकांना सांगा. म्हणजे तुमच्या पदवी पर्यंत घेतलेल्या शिक्षणाचे चिज होईल. अन्यथा तुम्हीही त्यांच्या पैकीचे एक अंगठे बहादूर असाल. "

रावसाहेब हसले आणि म्हणाले ,

" पण आम्ही काय म्हणतो , का म्हणतो. या बाबत कोणीही फारसा विचार करायला तयार नसेल तर या विषयावर आम्ही न बोललेलेच बरे. नाही का ? अशा प्रवृत्तीच्या लोकांना भले बहादुर म्हणून पुढे गेलेले बरे. "

माधवराव हसून म्हणाले ,

" अगदी आमच्या मनातले बोललात. या विषयावर अगदी आम्हासही काही बोलू नका. कारण या बाबीची आम्हास सुध्दा काही ज्ञान नाही. अस्सलं सोने पारखायला रत्नपारखीच लागतो आणि असा माणूस आपल्या गावात नाही. हे कायम लक्षात घ्या. असो ! आम्ही तुमच्यावर एक काम सोपावतो. आपणास दोन नांगर , चार कोळपे , दोन वखर लागतात. उद्या सुतारा जवळून तयार करून घ्या. आमच्या सारख्या अणपड लोकांशी बोलत असताना शेती शिवाराचं बोला. आम्हास त्या विषाणूची काय गरज ? गाई म्हैशीचे बोला. दह्या दुधाचे बोला. तर हे लोक

तुम्हाला जवळ करतील अन् म्हणतील रावसाहेबा सारखा शहाणा माणूस अलम दुनियेत नाही. "

माधवरावानी खरंच किती महत्त्वाचा प्रश्न मांडला. हे जाणून रावसाहेब अगदी भाऊक होऊन म्हणाले ,

" भाऊसाहेब ! या विषाणूची माहिती सर्वांना असणं आवश्यक आहे. असं आमचं मत नव्हे; शासनाचं आहे. अन्यथा हे लोक हकनाक मरुन जातील एक दिवस. एखाद्या पटकी आलेल्या कोंबड्या सारखे. "

माधवराव हसले आणि म्हणाले ,

" रावसाहेब ! तुम्ही का सर्वांच्या आयुष्याची खोती घेतली का मक्ता ? आम्हाला मृत्यूची पर्वा नाही. आम्हास ज्ञान विज्ञान परवडत नाही. नव्हे; झेपावतच नाही. कारण आम्ही या विषयांचे जानकार नाहीत. आम्हाला विचारा दोन सरीतले अंतर किती ? आम्हाला विचारा अंतरपिक कोणते घ्यावे. यातलं जे तुम्हाला माहीत नाही. ते आम्हास माहीत आहे आणि जे तुम्हाला माहीत आहे. ते आम्हास माहीत नाही. हा फरक आहे दोघांत. "

असे म्हणताच रावसाहेब हासले. माधवराव निघून गेले. गाव पहिल्या सारखाच दैनिक कामात मग्न झालेला. कोणी दारु पितोय तर कोणी गंजीपत्ता खेळतोय. पण रावसाहेबांची झोप मात्र उडालेली. साक्षात सारा गाव मृत्यूच्या विळख्यात आडकलेला त्यांना स्पष्ट दिसू लागला. पण त्यांचा विलाज खुंटला होता. पण रावसाहेब हार खाणारे व्यक्ती नव्हतेच. ते रात्रंदिवस दुरदर्शन

समोर बसून जगभरातील घडामोडी पाहू लागले. एबीपी माझा वर झटपट बातम्या ऐकत बसले.

* चिन मधील वुहान येथे कोरोना रोगाची लागण. डॉक्टरांनी केले सरकारला जागे. ताप , खोकला , सर्दीच्या रुग्णात कोरोना विषाणूचे लक्षणे.

* कोरोना रोगांचे लक्षणे जाहीर करणाऱ्या डॉक्टरांवर सरकारचे दडपण. तोच डॉक्टर निघाला कोरोना बाधीत पहीला रुग्ण. डॉक्टरांचा मृत्यू.

* वुहान मधील कोरोना विषाणूचे बाधीत रुग्ण घरोघरी. मृत्यूची सुरुवात. चिन सरकार हवालदिल.

* कोरोना रुग्णांनी आरोग्य केंद्र भरून गेले. अनेक नामांकित डॉक्टर वुहान मध्ये दाखल. शर्तीचे प्रयत्न सुरू.

* दिवसा गनिक हजारो रुग्णाची नोंद. मृत्यूचा आकडा फुगू लागला.

* कितीतरी घरे ओस पडू लागली. अनेकांचा वंश बुडाला.

* रुग्णांना खाटाही कमी पडू लागल्या. अनेक कर्मचारी झाले कोरोनाचे लक्ष.

* कोरोनाचा फैलाव अनेक देशांत. इटलीतही आढळला कोरोना रुग्ण.

* अमेरिके मधील न्युयॉर्क शहरात कोरोना रुग्ण.

- * स्पेन मध्येही आढळला कोरोना सदृश्य रुग्ण.
- * जपान मध्येही झाली कोरोना रुग्णाची नोंद.
- * जर्मनीतही कोरोना आजाराची लक्षणे सुरू.
- * जग भरात कोरोनाने पसरले हात पाय.
- * पाकिस्तानी लोक कोरोनाच्या विळख्यात.
- * बांगला देशातही ताप , खोकला , सर्दीचे रुग्ण वाढले.
- * वयवर्ष साठ वरील लोकांना मृत्यूची लागण.
- * किशोर वयीन मुलेही दगाऊ लागले.
- * अनेक देशांत मृत्यू थैथैययू लागला.
- * अनोख्या आजारांचे स्पेन मध्ये बळी.
- * न्युयॉर्क मध्येही अचानक मृत्यूची लागण.
- * कोरोनाने महासत्ता हादरली.
- * कोरोनाचे रौद्र रूप स्मशान घाटा पर्यंत.
- * इटलीत दस्तूरखुद्द डॉक्टर , नर्स आणि परीचर यांनाही झाली कोरोनाची लागण.
- * कोरोना सरकू लागला मृत्यूकडे प्रत्येक घरात आवळला मृत्यूचा फास

* जगाच्या पाठीवर क्रंदू लागला आक्रोश. विविध देशात झडू लागल्या आढावा बैठका.

* कोरोनाचे भिषन रौद्ररूप. कोरोना रोखण्याचे मोठे आवाहन. लस आणि औषधी अद्याप कुठल्याच देशात नाही. कोरोनाने विज्ञानाचे पितळ उघडे पाडले. एकूण जगाचे विज्ञान अपुर्ण.

* बाप दाखव नाहीतर श्राद्ध कर अशी स्थिती दत्त म्हणून लोकांच्या दारात उभी टाकली. रशीया सुद्धा सापडला कोरोनाच्या मगर मिठीत.

रावसाहेब , रात्ररात्र जागून कोरोना बाबत विचार करतच आलेला दिवस व्यतीत करीत होते. आजची रात्रही जागून काढली. झोपतो म्हटले तरी झोप येईना. रात्रभर जागून काढल्या नंतर सुद्धा कोरोना या आजारा बाबत कांही माहिती मिळू शकते का ? या बाबतच शोध घेऊ लागले. त्यांना त्यांची चौकस बुद्धीचं गप्प बसू देईना. ना झोप घेऊ देईना. मुळात खऱ्या अर्थाने विचार केला तर कोविड १९ हा विषाणू भल्या भल्यांची झोप उडवणाराच होता. विचार करणारा माणूस हापकून गेल्या शिवाय रहाणार नाही. कारण हा कांही काट्या कुऱ्हाडी घेऊन अंगावर येणारा नव्हता.ही होती लागण. एकदा का या रोगाची लागण झाल्या नंतर घरातले किती लोक गिळून बसेल याचा काहीच नेम नव्हता. त्यामुळे रावसाहेब संपूर्ण मानवी जीवन जाणिवेच्या पातळीवर एकूण एक बऱ्या वार्डट परिणामाचा विचार करीत होते. पाण्यातला मासा झोप घेतो कसा. जावे त्यांच्या वंशा कळे तेंव्हा. असे दुर्बोध विधान संतांनी उगी केले नाही. दिवस रात्र घरातच कोंडून राहायचं म्हणजे काय ? घर प्रपंच कसा चालवायचा. दिवा बत्तीची व्यवस्था कशी

करायची ? पोटत पडणाऱ्या आगीला रोखायचे कसे ? एकूण एक मानवी जीवनातील समस्या सोडवाच्या कशा ? पहिल्या पाच सहा महिन्यांत लोक कसे तरी मोठ्या मुश्किलीने घरात राहातील. सामान्य माणसाचा दाना गोटा संपला की , पुढे काय ? एक दिवस घराच्या बाहेर पडावेच लागणार. मोठ्या परिस्थितीचा सामना करीत दुसरे सहा महिने जातील आणि या गरीबांच्या घरात कोरोना शिरलेला असणार आणि एक एक करीत पंधरा वीस दिवसांत सर्व कुटुंब मृत्यूच्या शय्येवर झोपलेले असेल. हे झालं सर्व सामान्य लोकांचे. श्रीमंताचे सुध्दा काही असेच असेल. फरक एवढाच मागे पुढे तेही जातील. याचा अर्थ सर्व मानव जात एका नाजूक वळणावर येऊन ठेपली असताना सुज्ञ व्यक्तीला झोप तरी कशी येईल. याच विचारात रावसाहेब तडफडत होते. म्हणून ते निरंतर पृथ्वीनियंत्याला पसायदान मागत असतं.

" आतां विश्वात्मकें देवें | येणे वाग्यज्ञें तोषावें |

तोषोनि मज द्यावें | पसायदान हें ||

जे खळांची व्यंकटी सांडो | तयां सत्कर्म रती वाढो |

भूता परस्परें पडो | मैत्र जीवाचें ||

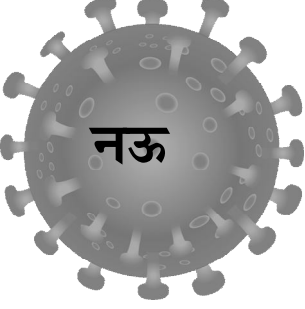
दुरिताचें तिमिर जावो | विश्व स्वधर्मसुर्ये पाहवों |

जो जे वांछील तो तें लाहो | प्राणिजात || "

ज्ञानयोगी ज्ञानराज माऊली नंतर रंजल्या गांजल्या लोकांसह सर्व प्राणी मात्रासाठी व्याकूळ हाक दिली असेल तर रावसाहेबांनी. पण ही हाक मानवतेचा मळा अखेर पर्यंत फुलवू शकली नाही. कारण

रेड्यामुखी वेद वदवून घेणे किती कठीण असते. ते ज्ञानेश्वर
झाल्या शिवाय कळणार नाही.

पहाटेचा आनंद विभोर पहाट गारवा सुटला होता. पशुपक्षाची फडफड सुरू झाली होती. पांढऱ्या शुभ्र बगळ्यांची धवलरंगी माळ आकाश ब्रम्हात वहात जात होती. पांढऱ्या शुभ्र बगळ्यांचा थवा नयनमस्त परिक्रमा टाकत वसुंधरेचे भाव निश्चल दर्शन घेण्यात निमग्न झाली होती. काक कोक करीत दुसरेही काही पक्षी उड्डान करीत होते. आकाश स्वच्छ आणि सुंदर रेखल होतं. त्यामुळे पक्षीराजाने चराचराची सृष्टी अवलोकन करीत विहार करीत होती. निळ्या निळाईचे अंबरघन कितीतरी भावस्त पदर घेऊन शांतीब्रम्हाची उत्कट आराधना करीत सुटले होते. सर्वकडे पहाट नंतरचा दिप्तीस्फुल प्रकाश पसरला होता. पुर्वेच्या उदरातून नारंगी रंगाच्या छटाचं छटा पृथ्वीच्या दुक्कलावर पसरल्या जात होत्या. त्यामुळे पहाटघनाचा पहाट वारा साऱ्या पृथ्वीला श्रंतावून सोडत होता. दिवस चांगलाच उजाडला होता. रावसाहेबांचा संपूर्ण दिवस विचार करण्यातच गेला होता.

दिवसाची झावळ मावळ झाली होती. लोक आपापल्या घराकडे परतत होते. रावसाहेबाना अचानक आठवण झाली. आज सुताराकडे जायचे होते. पण विसर भोळा स्वभाव. आता मात्र शेती शिवारातून येणाऱ्या लोकांना पहाण्यात रावसाहेब तल्लीन झाले होते. कुणाच्या डोक्यावर जनावरांसाठी गवताचा चारा तर कुणाच्या डोक्यावर सरपणाचा भारा घेऊन लोक गावात येत होते. रावसाहेब दिवसभर कोरोणा १९ च्या बातम्या ऐकून चावडीवर येऊन बसले होते. जाणारे येणारे लोक त्यांना रामराम करीत होते. आज गोविंदा लवकरच चावडी जवळ येऊन गोविंद छाप बिडी ओढत बसला होता. बिडी जळून खुंडूक होई पर्यंत ओढून नाका तोंडावाटे मोठ्या रुबावात धुर सोडत होता. पण या धुम्रपानाचा काय परीनाम होईल याची तिळमात्र काळजी नव्हती बिचाऱ्याला. खरंच ग्रामीण भागातील लोक निष्पाप असतात. येत येत बरीच मंडळी चावडीवर आली होती. तशी चावडीची शोभा वाढली. तसा गोविंदा मांडीवर थाप मारत म्हणाला ,

" कालचा विषय खुपचं झकास झाला बघा रावसाहेब ! तुम्ही डॉक्टर व्हायला पाहिजे होते राव. म्हणजे आपल्या गावची किडचं गेली असती. गाव कसा सुता सारखा सरळ राहिला असता. बिनघोर झोप घेता आली असती. "

तसे रावसाहेब चमकून म्हणाले ,

" म्हणजे , तुम्हाला नेमकं काय म्हणायचं आहे. हे स्पष्ट बोला. किडचं गेली असती , सुता सारखा राहिला असता. बिनघोर झोप घेता आली असती. आशा शब्दाचा आम्ही अर्थ काय घ्यावा ? सरळ का वाकडा ? "

गोविंदा हळूच चिमटी काढत म्हणाला ,

" अहो ! चिंता मिटली असती. असं म्हणायचं होतं मला. काही तरी वेगळाच अर्थ काढीत बसू नका. ही चर्चा चांगली आहे. या चर्चेला पुढे घेऊन जा. मागे खेचू नका. हे विचार खुप चांगले आहेत. संतश्रेष्ठ ज्ञानेश्वर महाराजांच्या भाषेत जे खळांची व्यंकटी सांडो. "

तसे रावसाहेब हसले आणि म्हणाले ,

" अहो ! डॉक्टर होऊन काय फायदा. तुम्हाला डॉक्टर आणि सुशिक्षित बेकार यातला फरकच कळणार नाही. अहो , सध्यास्थितीत कितीतरी डॉक्टर मृत्यू पावत आहेत. ते तर कुठे सुरक्षित राहीले आहेत. त्यापेक्षा आम्हीच बरे. सुशिक्षित आणि सुरक्षित , किती जवळचं नातं. म्हणूनच आम्हाला शासनानं सुशिक्षित नव्हे; तर सुरक्षित बेकार ठेवले आहे. एक डॉक्टर फक्त रोग्याचा विलाज करू शकतो. पण देश विदेश पातळीवर काय घडामोडी चालू आहेत. कोणत्या घडामोडी होत आहेत. याची थोडीच त्यांना माहिती असते. त्यासाठी सुशिक्षित बेकार तरुणच हे राष्ट्राचं दुखणं जाणू शकतात. कारण शिकलेला असल्याने काम धंदा येत नाही. कामधंदा येत नसल्याने कोणी रोजगार देत नाही. कोणी रोजगार देत नाही म्हणून आम्ही लोक काम करत नाही. बाप भीक मागू देत नाही आणि माय जेऊ घालत नाही. अशी आमची एखाद्या कादंबरीतील नायका सारखी परीस्थिती. त्यासाठी आमचा जोर फक्त माहिती संकलित करण्यावर. असे आमच्या सारखे कितीतरी सुरक्षित बेकार वीर असणारे बिचारे अहर्निश दुरदर्शन पाहून तुमच्या सारख्याची

करमणूक करतात. हे काय कमी आहे ? मी डॉक्टर झालो असतो तर , कुठेतरी गुलामी करीत तडफडलो असतो. त्या पेक्षा हे बेकारीचे गुलाबी दिलमस्त भुता सारखे दिवस किती चांगले. असो ! आम्हाला वाटलं होतं. आपण काहीतरी इकडच्या तिकडच्या गप्पाटप्पा मारत बसण्या पेक्षा एखाद्या चांगल्या विषयावर चर्चा केली तर काय वाईट. अशा चर्चेतून कांहीतरी चांगले शिकता येईल. हा माझा विचार होता. पण आपले लोक कृतघ्न बुद्धीचे निघाले. उलट आमचीच तर उडवीत निघाले. त्यासाठी आम्ही आपणास कांहीही बोलू इच्छित नाही. येतो मी ! "

असे म्हणून रावसाहेब उठले. सरळ सुताराच्या घराकडे गेले. पांडू सुतार कातीव पलंगडी तयार करीत बसला होता. रावसाहेबांना पहाताच हातातील काम थांबवला. पांडू सुताराला वाकसीने काम करून दम लागला होता. त्यांच्या अंगातील बनियन आणि धोती घामाने ओलीचिंब झाली होती. जवळ ठेवलेले उपरणे घेऊन घाम पुसला. थोडा वेळ थांबून उपरण्याने हवा घेत आपल्या दोन्ही बाजूंच्या हातभर लांब मिशाची गाठ सोडून मिशीला पुन्हा पिळ भरून कानाच्या वरील भागाने घेऊन मागील बाजूस गाठ दिली आणि शेंडी काढल्या सारख्या मिशीचा गुपचा मानेवर सोडला. साक्षात विरप्पनचा मोठा भाऊ. सुपारीचे दोन खांड तोंडात टाकत म्हणाला ,

" कुणीकडं डौरा काढला म्हणायचं रावसाहेब , काय सेवा करू म्हंता ? चहा घेता का पाणी ? "

रावसाहेब अगदी सहज म्हणाले ,

" सेवा वगैरे काहीच नको. आताच चहा घेऊन निघालोय. तुम्हाला दम लागला आहे. थोडं निवांत बसा. बरे वाटले की , आपण बोलू. "

पांडू सुतार थोडा वेळ शांत बसला. हळूच उठून अंगात घालायचा खमीस हतात घेतला. खमीसाच्या खिशातून एक काडी पेटी आणि मजूर बिडीचे बंडल काढले. त्यातून हाळूच एक मजूर बिडी बाहेर काढली. मजूर बिडीचा मागील भाग थोडासा खुडून काढला आणि बिडी शिलगावली. बिडीचा एक जोरदार झुरका घेत म्हणाला ,

" कामाच्या धबडग्यात बिडी सुध्दा ओढायला पुरसत मिळत नाही बगा. दिवस रात काम करावं लागतं बगा. तवा कुठ हजार पाचशे रुपये मिळत्यात आणि कशी तरी रोजी रोटी तयार होते. आख्खी जिंदगी गेली हमाली करण्यात. "

रावसाहेब गंभीर होऊन म्हणाले ,

" अगदी खरं. सध्याचं जगच धावत आहे. धावत्या जगात कमयी तर सोडाच. जीवन जगणं मुश्किल होऊन गेलं आहे. तुम्ही हजार पाचशे रुपये तरी कमावता. पण आमच्या सारख्या सुशिक्षित बेरोजगार तरुणांनी काय करावं. नोकरी लागेल या आशेवर शिक्षण पूर्ण केलं. पण नोकरी लागली नाही. पुण्या सारख्या शहरात शिक्षण पूर्ण करून आज मी वडद सारख्या आडाणी गावात सुशिक्षित बेरोजगार म्हणून वावरत आहे. माझ्या सारखे सुशिक्षित बेकार तरुण कितीतरी रस्तोरस्ती भरकटत फिरत आहेत. Gold medalist तरुण रिक्षा हाकत आहेत. त्या मानाने

विचार केला तर आमच्या पेक्षा तुम्ही कितीतरी बरे आहात. किमान आप कमयीवर जगत तरी आहात. हे का कमी आहे. तुमचा व्यवसाय चालतो , काम मिळतं , कला अवगत आहे. हे फार मोठे भाग्य समजा. नाही पेक्षा हमाली करायची वेळ आली असती तर मानेचा मणका आणि पाठीचा कणा तरी शिल्लक राहिला असता का ? "

तसा पांडू सुतार बिडीचा एक जोरदार झुरका मारत सफेद मिशीचे ओठावरील शमश्रूला पिळ देत इकडे तिकडे पहात म्हणाला ,

" ते खरं हाय. पण आमचेही धंदे पहिल्या सारखे आता कुठं चलून राहिले नाहीत. यंत्राचा जमाना आला हाय बगा. लोक आता पहिल्या सारखी आठ आठ दिवस शेती कसत बसत नाहीत. घरीदारी टॅक्टर आले हाय. घंट्या दोन घंट्यात शेती नांगरून राहीलेत. त्यामुळे लाकडी नांगरचे दिसं संपल बगा. समंद नायनाट व्हायच्या मारगावर आलं हायत. कोळपे दुंडे तेवढे चालू हायत. एक दिवस तेही बंद पडल्याल. आमचे कसेतरी भागले जी पण या फुडच्या पिढीचं कसं होईल ? ही चिंता दिवसा गनिक भेडसावत हाय. या फिडीतील पोरानी खायचं काय आणि कमवायच काय ? जगायचं कसं ? ईकासाच्या नावावर बारा बलुतंदार आणि चवदा आलुतदार उफाशी पोटी मरायची यळ आली हाय आणि सरकार याला ईकासाची गंगा म्हणते. खरंच ईकासाची गंगा आणायची असल तर बारा बलुतदार आणि चवदा आलुतदार यांना संगती घेऊनच ईकास साधावा लागतो. आताच्या जमान्यात जे काई चालू हाय ती ईकासाची गंगा नवं महामरीचा दंगा हाय. नुसता दंगा. नुसतं कोंबडं बकरं कापल्यावनी. हे सरकारी बाबू लोक तरी ध्या

दिवसाचं माणसं कोंबडं सोलल्यावणी सोलून राहिल्यात. काल परवा ग्राम उदयोग कर्ज घेण्यासाठी जिल्याच्या मोठ्या हफीसर साहेबांकडे गेलो होतो. सायब जाग्यावर नवता. परीक त्या हाफीसातला मोठ्या ढेरीचा सायब भेटला. तेनं मला आडाणी माणूस हाय मनुनशान चटदिशा वळखलं. मला बाहेर हाटेलात आनून पहिलं खिचडी भजं खाल्लं. मलाही खाऊ घातलं. चहा पाणी पिलं. एक लांब सडक बेसरमाच्या काटका सारखी शिगरटं वडलं. मला वाटलं किती चांगला माणूस हाय. पण पैका देयाची वकत आली तवा मला देवावं लागलं. मी खटदिशी शंभरी काढून दिली अन् सरळ सटकलो. पण ते फुकटीचं कसं रुबावात धुरं सोडीत जात होतं. विचारुचं नका. "

रावसाहेब विचारशील होऊन म्हणाले ,

" अगदी खरं आहे. आजचे फुकटेश उद्याचे लटकेश आहेत. पण तुम्ही म्हणता तसं खरंच लोकशाही राज्यातील हा विकासाचा रथ कुठेतरी थांबला पाहिजे. हा विकास नव्हे; सगळा भकास आहे. लोकशाहीच्या नावाखाली लुटशाही आवतरली आहे. जो तो नोकरीच्या नावाखाली पैसा गोळा करण्यातच धन्यता मानत आहेत. ही भ्रष्टाचाराची साखळी फार मोठी आहे. आता ही साखळी तुटणे शक्य नाही. ही साखळी तोडायची असेल तर पुन्हा एकदा देश पारतंत्र्यात गेला पाहिजे. किंवा नगदी नारायण होऊन भ्रष्ट लोकांची थोबाडं भर रस्त्यात फोडली पाहिजेत. एवढं करूनही हा भ्रष्टाचाराचा अजगर अजिबात थांबणार नाही. वेश्येला पतिव्रतेचा भुरका कितीही घातला तरी तिचे पावलं आपोआप कुटंन खाण्याकडेच धावतील. फक्त एक फरक पडेल.

तो म्हणजे मी नाही त्यातली. कडी लावा आतली. केवळ बारा बलुतेदार यांचे नुकसान करून हा विकास थांबत नाही तर मानवी जीवनातला एक कलंदर कलावंतच मारीत निघाला आहे. या यंत्र सृष्टीने माणूस माणसा पासून दुर गेला आहे. ज्या काळात एक एक महिना शेत नांगरटीला लागत होता. या एक महिन्यात चार लोक एकत्र बसून सुख दुःखाच्या गप्पा गोष्टी करायचे. दुपारच्या पारी एकत्र बसून जेवण खावण करायचे. हा स्वांत सुखाचा काळच निघून गेला , अनेकांच्या आयुष्यातून. उलट आयुष्य खडतर बनलं , एकमेकांचा जीव घेण्यासाठी. आज दिवस उगवताचं हातातल्या मुठीत जीव घेऊन क्षण काढावे लागतात. कुठे गेले ते सुंदर स्वच्छदी दिवस. एक दोन दिवसात संपूर्ण रान नांगरून फायनल. त्यामुळे माणूस माणसा पासून दुर गेला. पहिले जी आपुलकी होती. प्रेम होतं. माया ममता होती. ते चक्क आता साता समुद्रापार निघून गेले. ते सर्व सर्व संपुष्टात आलं आणि माणूस नावाचा प्राणी चक्क उघडा नागडा झाला. एक वेळची रोटी खायला महाग. रोटी , कपडा और मकान कहाँ हैं , और कहाँ गया इन्सान. एकुणच मानवी जीवनाची आदर्श संस्कृती तिरडीवर बसून दर्यापार झाली आहे. फक्त उरलेत ते तिचे बोडखे कपाळ आणि अहेवपण गेलेलं विधवेपण. "

तसा डोकं खाजवीत पांडू सुतार म्हणाला ,

" आता प्रिम फक्त कालेजात बगायला मिळतं बगा. घर फिरलं की , घराची वासंही फिरतात असं म्हणत्यात. तसं सारं जगचं फिराय लागलंया , पोरीवाच्या मागी. जळत्या घराची पळती वासे होऊन. सारी उतरती कळाचं आली जिंदगाणीला. "

असे म्हणून पांडू सुतार ठसकला. त्याला बिडीच्या धुराने ठसका लागला. हे पाहून रावसाहेब म्हणाले ,

" बिडी कशाला ओढतावं. तुम्हाला आस्थम्याची सुरवात झाली आहे. तुमच्यासाठी बिडी फार भयंकर ठरेल. फेकून द्या ती."

पांडू सुतार बिडी जाग्यावर घासून विझवित म्हणाला ,

" वक्तचं कुठे मिळतोय बिडी वडायला. आसाच एखादं वेळी टाईम मिळाला तर वडतो कंधी मंधी. तेवढाच टाईमपास म्हणून."

रावसाहेब गंभीर हसले आणि म्हणाले ,

" आहो , हा कसला टाईमपास ? बिडी , तंबाखू , गांजाचा प्रारंभ म्हणजे जीवनाची दुर्गती सुरू झाली म्हणून समजा. हा टाईमपास साधा सुधा समजू नका. तुमचे नशीब बलवत्तर म्हणून तुम्ही जिंदे दिसता आहात. सध्या चिन , इटली , अमेरिका या देशात महामरी सुरू झाली आहे. कोरोना नावाचा विषाणूजन्य साथीचा रोग पसरला आहे. यात ताप , सर्दी आणि खोकला होऊन लोक मरत आहेत. त्यातल्या त्यात ज्यांना ज्यांना आस्थमा , क्षय रोग , उच्च रक्तदाब , शुगर या सारखे गंभीर आजार आहेत. अशी लोक तात्काळ मरत आहेत. विचार करा. उद्या हा रोग आपल्या भारतात आला तर तुमच्या सारख्याचे काय होईल ? सर्वात आधी चार चौघांच्या खांद्यावर जालं. घर उघड्यावर पडेल. आताच्या आता ही व्यसणं बंद करा. अद्याप वेळ तुमच्या हातून गेलेली नाही. नियती सहजा सहजी कधीच कुणाचे शिरकान करत नाही. ती आधी मानवाला सजग करते. कदाचित माझ्या तोंडून तीच तर बोलत नसेल कशावरून. होय , ही नियतीच बोलत आहे. याचा

विचार करा आणि निर्णय घ्या. सध्या नियतीचा चेंडू तुमच्या कोर्टात आहे. अन्यथा तुमची गर्दन मारली म्हणून समजा. "

पांडू सुतार अगदी सहजपणे म्हणाला ,

" काय होणार हाय. मरतू तर एक दिसं परतेकाला येणारच हाय. तो आज आला काय , उंद्या आला काय आणि परवा आला काय ? सारखंच की. मरणाला रातर आडवी करून थोडंच जमत असते. त्याला येऊ द्या. आमी कवाबी जाण्यास समर्थ हावोत. रावसाहेब , कांहीच काम न करता बोलणं फार सोपं असतं जी पण करमवान पुरषाना यसणं साद घालीत असत्यात आणि ती घातलीही फाईजेत. माणूस जलम आल्या नंतर जीवनाचा वास फुला सारखा असला पाईजे आणि ते मी घेतोय. मी जे जे करतो ते ते फुल गंधासाठीच करतो. आवकश कुणाला किती हाय. हे थोडंच ठावं हाय. "

तसे रावसाहेब थंडगार पडले. खरंच ग्रामिण भागातल्या माणसांचे हे ध्येय कोणते म्हणावं. सिंहाचे का वाघाचे ? आणि सर्वात महत्वाचे म्हणजे हे ध्येय आलेच कुठून ? का अज्ञान पणा ? अज्ञान पणा असेल तर मृत्यूंचींभीती वाटायला हवी. ध्येय म्हणावं तर यात किती अज्ञानपणा भरून उरलाय. या पालथ्या घागरीवर पाणी टाकून काहीच उपयोग नाही. असा विचार करीत रावसाहेब म्हणाले ,

" आमच्या भाऊसाहेबांना दोन नांगर , चार कोळपे , दोन वखर हवे आहेत. अगदी खात्रीशीर सागवानी मिळतील का ? यात

आम्हाला खात्री म्हणजे खात्रीशीर असले तरच हवे आहेत. नसता नको. "

पांडू सुतार काही तरी आठवून म्हणाला ,

" मिळून जात्याल की रावसाहेब , निकी सुकी. पण कधी हवं हाईत ? म्हंजी देता येतील. "

रावसाहेब उठत म्हणाले ,

" आज आणि आत्ता मिळाले तरी चालतील. "

पांडू सुतार उठला. दोन नांगर , चार कोळपे आणि दोन वखरं काढून बाहेर आला. एका पिकप मध्ये घालून रावसाहेबांच्या घराकडे निघाला. त्याच्या पाठोपाठ रावसाहेब चालत होते. बाहेर ओठ्यावर माधवराव बसले होते. त्यांनी सर्व साहित्याची पहाणी करून उतरवून घेतले. सुताराने बिल माधवरावांच्या हाती ठेवले. रुपये १४००० पाहून माधवरावांनी भुवया उंचावल्या. खिशातून रुपये काढून सुताराच्या हाती ठेवले. सुतार निघून गेला तसे रावसाहेब आले. त्यांना पाहून माधवराव म्हणाले ,

" रावसाहेब ! नांगर , वखर , दुंडेयांचे फाळ आणि फास आणली नाहीत ? "

विचार करीत रावसाहेब म्हणाले ,

" ती कुठे मिळतात ? "

माधवराव मिश्कील हसले आणि म्हणाले ,

" अहो , तुम्ही शेतकऱ्यांची लेकरं आहात. शेतीचं साहित्य कुठे काय मिळतं. ते ठाऊक असायला हवे. पहा एखाद्या हार्डवेअर दुकानात. अन्यथा लोहार किंवा घिसड्याकडे मिळून जातील. "

तसे रावसाहेब विनाविलंब म्हणाले ,

" जी ! उद्या घेऊ. "

असे म्हणून रावसाहेब बैठकीत गेले. टेलिव्हिजन लाऊन बातम्या पहात होते. कोविड १९ चा विषाणू इटलीत दडी धरून बसला आहे. या वास्तव्यात शक्य तितक्या लोकांना आणि जनावरांना ग्रासत सुटला होता. दिवसें दिवस मृत्यूचे तांडव सुरू झाले असून इटली हा देश आरोग्य सोई सुविधा मध्ये जगात क्रमांक दोन चा देश म्हणून प्रसिद्ध असलेला. अनेक सोई सुविधा उपलब्ध असलेला प्रगत देश. पण या महामारीच्या संकटा पुढे सपशेल शरणागती आज रोजी पत्करलेला. दररोज २००० माणसे मृत्युमुखी पडलेले पाहून ओक्साबोकशी रडत सुटलेला. या आजारात डॉक्टरही मृत्यू मुखी पडलेले. त्यामुळे रुग्ण जास्त आणि डॉक्टर कमी अशी परिस्थिती निर्माण झालेला देश. एक हैराण देश म्हणून प्रसार माध्यमांत झालेली नोंद. भयावह परिस्थिती आहे. येथील आज पर्यंत अनेक डॉक्टर कोरोना ग्रस्त होऊन मृत्यू पावले असल्याने दिवसा गणिक डॉक्टरांचा तुटवडा जाणवत आहे. येथील प्रशासनाने रोबोट या यंत्राचे साह्य घेण्याचे ठरविले आहे. सध्या आज रोजी या देशात अनेक ठिकाणी रुग्णाचा औषधोपचार , तपासणी , रोगनिदान करून औषधी देण्याचे काम रोबोट करीत आहे.

दवाखान्याच्या इमारती आणि डॉक्टर कमी पडत असल्याने शाळा , कॉलेज , शासकीय कचेऱ्या , चित्रपट गृहे , मंगल कार्यालये यासह देशभरातील छोट्या मोठ्या इमारती रुग्णांनी फुल्लं भरून वहात आहेत. अखेरचा उपाय म्हणून विमाने , हेलिकॉप्टर्स , बोटी , छोटी मोठी वहाने बंद करून यातही दवाखाना सुरू केला आहे. एवढे करूनही रुग्ण रस्तोरस्ती भटकत आहेत. त्यामुळे अखेरचा उपाय म्हणून प्रशासनाने गल्ली बोळात , मोकळ्या मैदानात तंबू उभे करून शर्तीचे प्रयत्न सुरू केले आहेत. पण आता डॉक्टर उपलब्ध नसल्याने मृत्यूची तेवढी तमन्ना शिल्लक उरली आहे. आज रोजी दिवसाला २००० रुग्ण मृत्यू पावत असून या मृत व्यक्तीची विल्हेवाट कशी लावायची ? हा प्रश्न नव्याने निर्माण झाला आहे. या पार्श्वभूमीवर इटलीचे प्रधान मंत्री यांनी अक्षरशः रडून आपण किती हतबल झालो आहोत. याची साक्ष जगाला करून दिली आहे. हे जग जाहीर केले आहे. इटली सारख्या प्रगत राष्ट्रांने या आजारांचे गांभीर्य का लक्षात घेतले नाही ? हेच समजण्यास मार्ग उरला नाही. या देशाने वेळीच खबरदारी घेऊन संपूर्ण देश लाॅक डाऊन केला असता तर कदाचित या साथीला आळा बसला असता. पण हा देश सदर आजारास इतका सहज का आणि कशाच्या भरोशावर घेतला असेल ? हे अद्याप न उलगडलेले कोडे आहे. अगदी शेवटच्या टोकाला देश बंद करून सर्व प्रकारची वहातूक बंद केली आहे. त्यामुळे बाह्य देशाशी संपर्क तुटला आहे. पक्या मालाची निर्यात जाग्यावर थांबून कच्चा मालही आयात करायचे थांबले आहे. त्यामुळे शासनाचा करोडो रुपयांचा कर बुडाला आहे. देश प्रगती पासून कितीतरी वर्ष मागे हटला आहे. अशा विचारात रावसाहेब उठले. घरात गेले. घरात गंगाबाई होत्या. गंगाबाई ह्या

रावसाहेबांच्या आई. साठी उलटलेली. जांभळ्या रंगाच्या लुगड्यात खुलून दिसत होत्या. रावसाहेबाना जाड भिंगांच्या चष्म्यातून पाहून गंगाबाई डोईवरचा पदर सावरत म्हणाल्या ,

" रावसाहेब ! जेऊन घ्या. "

तसे रावसाहेब नम्र पणे म्हणाले ,

" जी ! वाढून घ्या. "

गंगाबाईनी एक ताट तयार केले. इतक्यात रावसाहेब हात पाय धुऊन पाट घेऊन पाटावर बसले. गंगाबाईनी जोंधळ्याची भाकर , दही , हिरव्या मिरचीचा ठेचा , मेथीची भाजी , कांदा इत्यादी दिले. रावसाहेबांनी भोजन करून आपला देह पलंग पोसावर अंथरला. निद्रा देवीच्या आधिन झाले. पक्षाच्या किलबिलाटाने रावसाहेब जागे झाले होते. पुढचा दिवस उजाडला होता. लोक आपापली कामे आटोपून शेती शिवाराकडे जात होते. रावसाहेब उठले. स्नान संध्या करून बैठकीत दाखल झाले आणि टेलीव्हिजन लाऊन बातम्या ऐकत बसले होते. इतक्यात रस्त्याने जाणारा नामदेव यांनी रावसाहेबांना आवाज दिला. तसे रावसाहेब उठून बाहेर आले आणि नामदेवला उद्देशून म्हणाले ,

" बोला नामदेवराव ! काय काम काढलं ? "

तसा नामदेव मुरक्या मुरक्या हासत म्हणाला ,

" छे ! छे !! तसं काम बीम कांहीच नाही. शेतीकडे निघालोय. चला एक फेर फटका मारुन येऊ. तेवढीच पायचाल होईल. "

रावसाहेब गंमतीशीर हसले आणि म्हणाले ,

" या जाऊन , मी बातम्या पहातोय आणि ऐकतोय सुध्दा. सध्याच्या काळातील बातम्या टाळता येण्या सारख्या नाहीत. प्रत्येक बातमीपत्र लाख मोलाचे आहे. एक जरी बातमी नजरेच्या आड करता येणार नाही. दुनिया भरात कुठे काय चाललंय हे जाणून घेणे महत्त्वाचे ठरेल.. "

तसा नामदेव बत्तीसदात काढून खी . . खी . . करुन हासला आणि म्हणाला ,

" बातम्याचं काय ? नंतर पहाता येईल. लवकर येऊ चला. सारखं घरी बसल्याने माणूस घर कोंबडा होतो. निसर्गाची नैसर्गिक हवा काही और असते."

रावसाहेब सावकाश म्हणाले ,

" नंतर म्हणजे केंव्हा ? एकदा दाखवलेली बातमी नंतर दाखवली जाईलच कशावरुन किंवा लाईट गेली , एखादे वेळी टेलिव्हिजन संच बंद पडला तर किती मोठी आफत व्हायची. बातमी पत्राच्या बाबतीत अशी हायगाय करता येणार नाही. कारण सध्याचे बातमी पत्र माणसाच्या जीवना मरणाशी निगडीत आहेत. त्यामुळे मी येऊ शकत नाही."

पुन्हा हातातली कत्ती आणि दोरी दाखवत नामदेव दात काढून म्हणाला ,

" अहो चला. शेतीत चिंचा , बोर , पेरु आहेत. तुम्ही मस्त माळ्यावर बसून पेरु खात बसा. मी उलूसे गवत कापून भारा बांधून घेतो. मग तडक घराकडे निघू. अगदी कुठेच न थांबता. "

पुन्हा रावसाहेब हसले आणि म्हणाले ,

" नामदेवराव ! सारं जग मृत्यूच्या खाईत लोटले जात असताना आपण चिंचा , बोरं आणि पेरु खाणं म्हणजे आपल्या सारखा दुसरा कृतघ्न माणूस जगभरात शोधूनही सापडणार नाही. "

तसा नामदेव हसला आणि म्हणाला ,

" कोणतं सारं जग मेल आहे. आपण तर जीवंतच आहोत की. आपण म्हणजे सारं जग. हे लक्षात घ्या. कारण आप भला तो जग भला. नहीं तो प्रदेश भला. असे उगी म्हणत नाहीत. "

रावसाहेब शांत चित्ताने म्हणाले ,

" अहो ! अमेरिकेसह सारं जग मृत्यूच्या छायेत वावरत असताना आपली क्रिया शोभेल अशीच असावी. साने गुरुजी म्हणतात खरा तो एकची धर्म. जगाला प्रेम अर्पावे. "

नामदेव खदाल हसला आणि म्हणाला ,

" व्वा ! बसा आरपीत. प्रेम ब्रिम सर्व झुट आहे. सध्या तुम्ही कोणत्या जगात रहात आहात. जग बदललं तसा माणूस बदलला. त्या सोबत मानसाचे जीवन जगण्याचे संदर्भ बदलले. पण हे तुम्हाला अद्याप कळले नाही आणि कळणारही नाही. ज्या काळात साने गुरुजींनी ही रचना केली. कदाचित त्या वेळचा काळही तसा

असेल पण आज साने गुरुजी असते तर असली पांचट रचना करीत बसले नसते. यासाठीच लोक तुम्हाला वेडा म्हणतात. अहो अमेरिका कुठे आणि आपण कुठे ? आणि काय हो ! अमेरिका नावाचा देश या भुमीवर आहे. हे कशावरून सिद्ध करता ? समजा असलाच तर असू द्या. मरत आसल्यास मरू द्या. बरं त्यांचा मृत्यू तरी होतो आहे. हे कशावरून सिद्ध करता ? आणि अमेरिका मेली तरी तिचे सुतक आपण काय म्हणून पाळायचे ? अमेरिकेवाले थोडेच आपल्या जातीचे का पातीचे ? सोयरे का धायरे ? खरंच शिकलेली माणसं अर्ध्या कच्च्या रताळ्या सारखी असतात असे म्हणतात. ते कांहीच खोटे नाही. "

तसे रावसाहेब गंभीर झाले आणि डोईवरून हात फिरवित म्हणाले ,

" अहो , अमेरिका नावाचा देश आहे. तो पुस्तकात आहे आणि तेथील लोक मरताहेत. हे टि. व्ही. सांगत आहे. अर्ध्या हळकुंडान पिवळं झाल्या सारखं काहीतरी बोलू नका. जरा निट बोला. साने गुरुजी सारख्या प्रतिभावंत महात्म्याच्या अनुषंगाने बोलत असताना थोडं भान ठेवून बोला. जिभ झडल्या सारखे बोलू नका. "

नामदेव थोडा गंभीर झाला आणि म्हणाला ,

" अहो , रावसाहेब ! राग आला वाटतं तुम्हाला. पण माझी ही बोलण्याची पध्दतच आहे. वाटल्यास खास आदा समजा. आपण कुणाचाच मुलाहिजा राखत नाही बुवा. कुणाचे खाऊन शरमिंदे का पिऊन शरमिंदे ? मला वाटतं कालीदासा नंतर इथं कोण आणि किती प्रतिभावंत आहेत. याचा शोध घ्यावा लागेल. कदाचित यास

साने गुरुजी सारखे काही मोजके लोक अपवादही असतील. नाही असे नाही. पण सत्य हे की , प्रतिभाच नसेल तर वंत कसे असतील. सध्या जंताचा जमाना जोरात चालू आहे. जातीवंत जंत. हे विसरून कसे चालेल ? अमेरिकन लोक मरत आहेत ना. मरु द्या की , तुमच्या काय बापाचं बिघडून राहिलं. इतका पुळका येत असेल तर जावा की मग अमेरिकेला. उराऊरी भेट घ्या. आरंरंरं ! इतका शिकुन सारा सत्यानाश. बॉबल माशा सारखा. तुमच्या पेक्षा गुळाचा गणपती परवडला. गंमत करीत जाऊ नका. तुमच्या बोलण्याचं राज कांही वेगळंच असत बघा. एक दिवस अंगलट येईल म्हणजे मग कळलं. कशाला त्या अमेरिकेचं नाव काढता ? लयी भारी लोक आहेत म्हण ती आणि एक लक्षात ठेवा. पुस्तक लयी शहाणे लोक लिहीत नसतात. एडपटचं असतात ती. व्हय की न्हवं ? एडपटाच्या नादाला लागून तुम्ही पागल झालात. अन् ह्या टिक्कीचं कांहीच खरं नाही. उचला डबडं अन् द्या फेकून एखाद्या मसन माळात. टिक्कीतले लोक सुध्दा कांहीतरीच भलतं सलतं सांगत बसतात. हे कांहीच खरं नसते. सारं डुप्लीकेट. माणसं तरी खरी असतात का ते ? अहो , नाटकातली माणसं जशी खरी असतात. तशी टिक्कीतली माणसं खरी नसतात. ती खोटीचं असतात. अहो , हे सारा एडपटाचा बाजार आहे आणि तुम्ही या बाजारातील सुज्ञ पणाचा भुरखा पांघरूण निघालेलं यडपट गिन्हाईक आहात. अहो , असले खुळ डोक्यात घेऊन बसण्या ऐवजी कांहीतरी कामधंदा करा. चला शेती कशी करायची ती शिकवतो मी ! बसले आपलं जाग्यावर धरणीला भार होऊन. वजं तर लहान आहे का ? छोटा हत्तीचं. "

रावसाहेब गप्प झाले. थोडा वेळ वाट पाहून नामदेव म्हणाला ,

" येतो मी ! "

असे म्हणून नामदेव हातातली दोरी खांद्यावर टाकून , खाली सोडलेली लुंगी कमरे पर्यंत बांधून नागमनी बनियनवर तरातरा चालत शेतीकडे गेला. या वेळी त्याच्या पायातला चमडी बुट करकर वाजत होता. तसे रावसाहेब स्वगत म्हणाले ,

" घरचे झाले थोडे इवायाने धाडले घोडे. यालाच म्हणतात. काय भाषा आहे या लोकांची. चक्क कमरच्या खालची. बिचारा बिन बुलाये महीमान होऊन आला आणि आमचे काताडे काढून गेला. या गावात आपला निभाव लागेल. असे मला तरी वाटत नाही. चला रावसाहेब ! आतातरी कुठे सुरुवात झाली आहे. खरा पिव्चर अजून पुढेच आहे. फक्त पहात रहा. पहाण्या पलिकडे तुम्ही काहीच करू शकत नाही. काय आले का लक्षात. इथली प्रत्येक जातच लक्षश्वरी आहे ! नाही का ? ज्ञानेश्वरी नव्हे; हे थाडं लक्षात ठेवायला हवे. प्रत्येकांनी. ज्ञानेश्वरी आणि लक्षश्वरी ह्या खऱ्या अर्थानं सवती. मग सलती मत्सर होणारचं. "

असे म्हणत रावसाहेब बैठकीत जाऊन टिक्की पहात बसले. नामदेव शेतीत जाऊन गवताचा भारा घेऊन घडीभरात परत आला. तरीही रावसाहेब बातम्याच ऐकत बसले होते. अख्खा दिवस गेला आणि संध्याकाळ झाली. पण रावसाहेब टेलिव्हिजन समोरुन उठले नव्हते. कारण फार मोठी बातमी झळकली होती. आता कोरोणा हिटलरच्या भुमित म्हणजे जर्मनीत जाऊन पोहोचला होता. ज्या हिटलरने दुसरे महायुद्ध छेडले होते. अमेरिकेने हिरोशिमा आणि नागासाकी या शहरांवर टाकलेल्या अणू बाँम्बने दुसरे महायुद्ध थांबविले होते. हा विषाणू थंडीचा

फायदा घेत झपाट्याने एक एक देश आणि देशा अंतर्गत गावे ग्रासत सुटला आहे. दैनिक लागून दोन तीन हजार जीव मात्राची असून आज रोजी एक लाख पेक्षा जास्त रुग्ण बाधित झाले आहेत. दिवसाला हजार बाराशे रुग्ण मृत्यू पावत आहेत. जर्मनीची वैद्यकीय सुविधा सुध्दा निश्चितच चांगली आहे. कारण जर्मनीची बाजारपेठ , दळणवळणाची साधने भक्कम आहेत. असे असले तरी हा देश कोरोना या रोगाला रोखण्यात अशस्वी झाला आहे. कारण आर्थिक मंदी चालू झाली असल्याने मंदीचे सावट आवासून उभे आहे. या आर्थिक मंदीतून हा देश बाहेर कसा काढायचा हा प्रश्न एखाद्या अजगरा सारखा उभा आहे. चोहीकडे भुकबळीचे संकट ओढावले आहे. जागतिक आपत्तीच्या नैराश्यातून बाहेर पडण्यासाठी येथील अर्थमंत्र्यांनी खुप शर्तीचे प्रयत्न केले पण जमले नाही. प्रचंड नैराश्य प्राप्त झाले आणि या नैराश्यातून या अर्थमंत्र्यांनी आत्महत्या करून स्वतःची सुटका करून घेतली आहे. अगदी हिटलरच्या पायावर पाय देऊन. पण आत्महत्येने देशातील प्रश्न सुटले आहेत का ? आजारी लोकांचे काय करणार आहात ? भुकबळी कशी रोखणार आहात ? महागाई कशी थांबवणार आहात ? मृत व्यक्तीची विल्हेवाट कशी आणि कधी लावणार आहात ? असे एक नाही अनेक कितीतरी प्रश्नच प्रश्न उभे राहिले आहेत. हे आता सर्वानाच मान्य करावे लागणार आहे.

हे मान्य केल्याची साक्ष म्हणजे अर्थमंत्र्याची आत्महत्या हे निश्चित आहे. असे विचार करून रावसाहेब बाहेर पडले. प्रथम ते गणपत लोहाराच्या दुकानावर गेले. गणपत लोहार डुकराची शिकार करण्यासाठीचे भाले तयार करत होता. लोहाराचा भात गरम

होऊन फिरत होता. गणपत लोहार सुध्दा आगीपुढं सारखं बसून शरीर डुकरा सारखं निबर खट्ट झालं होतं. पंचेचाळीशीतला गणपत साठ एक वर्षाचा दिसत होता. पण रुबाब मात्र शिवकालीन मराठ मावळ्या सारखा दिसत होता. शरीर देह एखाद्या चंडू सारखे गोल गरगरीत दिसत होते. दाढीचे खुंट रापून रापल्या सारखे दिसत होते. डोळ्यात फिक्कट लाली असल्या मुळे डोळे दारुने रापल्या सारखी वाटत होते. आवाज घोंगरा. डोळे फिक्कट पिंगट. बुबळाच्या बाहुल्या काहीतरी शोधत होत्या. कानशीलावर काळ्याकुट्ट केसाचा झुपका आशा रुपरुपेशाचा घनश्याम गडी रावसाहेबांना पाहून थोडं थांबला आणि एक प्रश्न टाकत म्हणाला ,

" बोला रावसाब काय घ्याच मंता ? "

रावसाहेब दमदार पणे म्हणाले ,

" नांगराचे फाळ , दुंडे आणि वखराच्या फास हव्या आहेत."

तसा गणपत लोहार नकारार्थी मान हालवत म्हणाला ,

" नाईत बगा. गंगा घिसड्याकडे मिळून जात्याल."

रावसाहेब गणपत लोहाराच्या नजरेकडे एकटक पाहत म्हणाले ,

" हे काय तयार करत आहात ? "

तसा गणपत लोहार हासला आणि म्हणाला ,

" हे रान डुक्करं मारण्याचा भाला हाय. या भाल्याला हा तयार केलेला फाळ बसवलं की झाली शिकार. पण शिकार मारणारा गडी सिंहाच्या काळजाचा लागतो. नसता आपलीच शिकार झाली म्हणून समजा. "

गणपत लोहार सदर भाले कानसीने घासून पुसून चकचकीत करत होता. वारंवार विस्तवात ठेवून भाता फिरवत होता. भाल्याची पाती लालबुंद झाली की , बाहेर काढून पुन्हा ठाकठोक करीत होता. रावसाहेब थोडा वेळ थांबून गंगा घिसड्याच्या पालावर गेले. खिसड्याचा पाल सहा ठिकाणी लोखंडी खिळे जमीनीत ठोकून बांधला होता. पालातच कलर टि. व्ही. बसवला होता. पालाच्या वरच्या बाजूला बाळ झोपवण्यासाठी साडीचा झोका तयार करून टांगला होता. बहीनाबाईच्या कविते सारखा. झोका झाडाले टांगला. या झोक्यात एक चिमुकला जीव टॅहां. . . टॅहां. . . करीत होता. गंगा घिसड्याचा मुलगा शेतीचे अवजारे तयार करत होता. तर त्याची सुन कमरला साडीचा पदर खोऊन घन घालीत होती. वेड्या वाकड्या लोखंडाला ही मंडळी एक नजाकतदार रुप प्राप्त करून देत होते. गंगा घिसडी सुध्दा सहा सात फुट उंचीचा. एखाद्या लोखंडा सारखा शरीर बांधा. रंग म्हणाल तर काळीकुसुंबी रात सुध्दा या पट्याच्या पुढं फिकी पडेल इतका काळाजर्द. मुलगाही तसाच धिप्पाड देहाचा. काळा सावळा. दोन्ही हातात चांदीचे कडे. त्याची बायको मात्र पिळदार देहाची. हिरवेगार लुगडे नेसून कपाळावर लांब चंद्र आकृती कुमकुम तिलक रेखलेला. दोन्ही दंडात चांदीचे कडे. पायात वाळे. काळी सावळी पण आत्यंत आकर्षक नार. एखाद्या पोपटाच्या चोची सारखे धारदार पण चिंचोळे नाक. नाकात एका बाजूने नथ

तर दुसऱ्या बाजूने महेबुबा. देखणी नार. लोखंडी फास बाबत चौकशी केली. गंगा घिसड्याने लोखंडी फाळ व फास काढून दिल्या. तसे रावसाहेब म्हणाले ,

" किती पैसे झाले ? "

तसा गंगा घिसडी एका हाताने घाम निचरा करीत बोटावर कसला तरी हिशोब करीत म्हणाला ,

" ६००० रुपये. "

रावसाहेबानी सहा हजार रुपये काढून दिले. रावसाहेब बैठकीत येऊन कांही वेळ शांत शांत अगदी शांत बसले. थोड्या वेळाने उठून टेलिव्हिजन संच सुरू केला. आज तक , सहाद्री , झी न्युज , ई. टी. व्ही. , इंडीया टि. व्ही. , न्युज नेशन , टि. व्ही. ९ , साम टि. व्ही. , झी २४ तास , ए. बी. पी. माझा , न्युज १८ लोकमत , डि. डी. न्युज , डि. डी. सहाद्री , झी हिंदुस्थान , ए. बी. पी. न्युज , न्युज १८ इंडिया इत्यादी चॅनलसर्च करीत होते. प्रत्येक चॅनलवर कोरोना शिवाय दुसरी बातमीचं नव्हती. दहा मिनिटांत ५० बातम्या.

* चिन मधील वुहान येथून सुरू झालेली कोरोना साथीच्या रोगाची लागण सर्व जगात पसरू लागली. यात चिन , इटली , अमेरिका , फ्रान्स , जर्मनी , जपान , ब्रिटन , स्पेन , इराण , इराक , रशीया , सौदी अरेबिया , दक्षीण कोरीया , आस्ट्रेलिया , कॅनडा , इंडोनेशिया , शिंगापूर , नेपाळ , अफगानिस्तान , तुर्की , ब्राझील , बेल्जीयम , स्वीडन , नेदरलँड्स , स्वीझरलँड , पोर्तुगल , मेक्सीको , आयरलंड , इजराईल , पोलंड , नायजेरिया ,

फिलीपिन्स , फिनलॅंड , डेन्मार्क , नार्वे , कोलॉंबीया , दक्षीण अफ्रिका , इजिप्त , मलेशिया , कुवेत , अर्जेंटीना , कझाकस्तान , थायलंड , भुतान , न्युझीलंड , श्रीलंका , केनिया , ताजिकिस्तान , मॉरिशियस , व्हीयतनाम , मॅनमार , बांगला , पाकीस्तान इत्यादी प्रमुख देशाचा समावेश.

* कोरॊना विषाणूंचा धोका वाढला. सरकार तर्फे सतर्क रहाण्याचे जनतेला आवाहन.

* कोरोना विषाणूंचा प्रसार गुणाकार पध्दतीने वाढतो. सावधानता बाळगा.

* कोरोना विषाणू मानव निर्मित की नैसर्गिक ? विषाणूंचे तिसरे महायुद्ध . . ! संपूर्ण जग विनाशाच्या काठावर उभे. - अमेरिका

* कोरोना विषाणूची लस जगभरात नाही. कसा रोखणार संसर्ग ? कोरोना विषाणूंचा नायनाट करण्यासाठी औषधीही नाही. उपचाराचे काय ?

* कोरोना विषाणू रोखण्यासाठी लाॅक डाऊनचा पर्याय एकमेव खुला. तज्ञाचा निष्कर्ष.

* कोरोना विषाणूंचा बंदोबस्त कसा करणार का करणारचं नाही ? कोरोना मुळे झालेली नुकसान भरपाई चिन कडून वसूल करु - अमेरिका

* चिनच्या व्यापार धोरणावर निर्बंध - जगभरातून स्वागत.

* चिनने कोरोना विषाणू बाबत माहिती लपवून ठेवली. त्याची किंमत चिनला मोजावी लागेल - अमेरिका

* जगभरात कोरोना आजाराची साथ सुरू भारतानं दक्ष रहावं - विरोधी पक्षाची सुचना.

* कोरोना विषाणू बाबत देशवासीयांना केले सतर्क. तिन्ही दलाना सतर्कतेचा इशारा - पंतप्रधान

* कोरोना विषाणूची माहिती , प्रशासन सज्ज. लवकरच आरोग्य विषयक बैठक - पंतप्रधान

* गृहमंत्र्या सोबत पंतप्रधानांची बातचीत. प्रधान मंत्र्याच्या संपर्कात संरक्षण मंत्रालय.

* आर्थमंत्र्यानी घेतली आर्थिक बाबीची माहिती. विविध राज्यांच्या सचिवांना सतर्कतेचा इशारा - पंतप्रधान

* आरोग्य मंत्र्यानी घेतली तातडीची बैठक. नियोजनाचे आदेश निर्गमित. उद्या संपूर्ण विभागाचा होणार आढावा - मुख्यमंत्र्याची घोषणा

* कर्मचाऱ्यांची मागवली केंद्राने माहिती. कर्मचाऱ्यात खळबळ. देशांतर्गत प्रयोगशाळेची आद्यावत माहिती घेणे सुरू - पंतप्रधान

* खाजगी दवाखान्याची घेतली माहिती - मुख्यमंत्री

* दळणवळण मार्गावर उद्यापासून चोख बंदोबस्त. पोलीस पथ संचलन सुरू. पोलीसांना सतर्कतेचा दिला इशारा - गृहमंत्री

* आरोग्य संचालनालयाने घेतला औषधी विषयक आढावा. कोरोना आजारांवर ठोस औषधी नाही. आरोग्य खात्याचा खुलासा. जनतेत खळबळ.

* न्युयार्क मध्ये कोरोना रुग्णात झपाट्याने वाढ. अमेरिकेची चिंता वाढली. प्रशासन गतिमान. मात्र महासत्ता हादरली.

* इटली मध्येही कोरोना रुग्णात कमालीची वाढ. एकच धांदल उडाली. प्रशासन झाले हवालदिल. कोरोना विषाणू रोखायचा कसा , केंव्हा आणि कुठे ? अनेक देशांत कोरोनाचा तुफानी झंझावात. मात्र जिवीत हानी नाही.

* जगा समोर कोरोना विषाणूचे मोठे आवहन ! विज्ञान युगाची अग्निपरीक्षा. दहा वर्षांच्या आतील बालकांना मोठा धोका होण्याची शक्यता. तज्ज्ञांनी वर्तवला अंदाज. साठ वर्षा वरील प्रोढांनाही धोक्याचा इशारा. आजारी रुग्णांना सुध्दा कोरोना साथीचा धोका. सावधानता बाळगण्याचे आवहन - सरकार

* स्पेन मध्येही रुग्ण वाढू लागले. कोरोनाचा काळीज कातर हैदोस.

* नागरीकांना न घाबरण्याचे आवहन. नागरीका सोबत देश - पंतप्रधान

* साथीच्या आजारा पासून सावधान. प्रत्येक भारतीयांनी सजगता बाळगावी. खोकला , ताप , सर्दी बाबत नागरीकांनी त्वरीत वैद्यकीय सल्ला घ्यावा.

* आजारी रुग्णाचा इतिहास डॉक्टरानी लिखित स्वरूपात घ्यावे. भारताकडे पुरेशी औषधी असल्याचा आरोग्य खात्याचा खुलासा

* खाजगी वैद्यकांनीही पेशंटची माहिती आद्यावत ठेवावी. दैनिक रुग्णाची माहिती रोज देण्यात यावी - प्रशासन

* इटलीत रुग्णाची संख्या वाढू लागली मात्र खाटाचा आभाव , डॉक्टरही कमी पडू लागले.

* भारतानेही घेतला खाटाचा आढावा. प्रशासन गतिमान आणि सज्ज. देशाची वाटचाल आणीबाणी सारखी होईल. मात्र घाबरण्याचे कारण नाही. भारतीय नागरीकांनी कोवीड योद्धा होऊन सतर्कता बाळगावी. देश वाशियांना पंतप्रधानांचे भावनिक आवाहन.

* कोरोना मुक्त भारत ठेवण्याचा निर्धार करा - पंतप्रधान

* हंता रोगाचा प्रादुर्भाव ! - मुख्य मंत्री

* स्वाईन फ्ल्यू व बर्ड फ्ल्यू लक्षणे काही रुग्णात आढळले - आरोग्य मंत्री

* भुगर्भात भुकंपाच्या लहरी - भुकंप यंत्रावर नोंदी. नागरीकांनी घाबरून जाऊ नये. अशा लहरी वर्षभरात आठ हजार - प्रशासन

* चक्रीवादळाची शक्यता. मच्छीमारांना सावधानतेचा इशारा. अवकाळी पावसाचा अंदाज - वेध शाळा.

* रशीयात कोरोना विषाणू उग्र. रुग्णाची स्थिती गंभीर. परीस्थिती चिंताजनक , भितीचे वातावरण पसरले.

* जगभरात मंदीची लाट उसळली. जीवनावश्यक वस्तूंचे भाव कडाडले. सोणेही वधारले.

* चिनवर अमेरिकेसह अनेक देशाची वकृदृष्टी. तिसऱ्या महायुद्धाचे बिगूल वाजणार का ? वुहान येथील प्रयोग शाळेची तपासणी करणार - अमेरिका

* चिनच्या भुमीवर पाय ठेवू देणार नाही - चिन

* अमेरिका युद्धाच्या पावित्र्यात. कोरोना विषाणू हेच तिसरे महायुद्ध - भारत

* कोविड विषाणू मानव निर्मित - अमेरिका

* इटलीत रुग्ण उपचार रस्त्यावर. रुग्ण सेवा कोलमडली. डॉक्टरही कोरोना बाधित होऊ लागले.

* कुत्र्याच्या लसीतील कोरोना विषाणूची लागण आद्याप मानवाला झाली नाही. मग हा विषाणू गंभीर कसा ? संशोधकांना मोठे संकट. वटवाघळा पासून कोरोना विषाणूची निर्मोती. या विषाणूचे जंतू वटवाघळात आढळले. संशोधकांचा खुलासा. कच्चा मासातून कोरोना संसर्गाची लागण. मास पुर्ण शिजविल्या शिवाय खाऊ नये. निमोनियाची औषधी कोरोना रुग्णासाठी लाभदायक असल्याचा निर्वाळा - प्रशासन

* लस संशोधन करण्यासाठी शास्त्रज्ञ गतीशील.

* भारतीय बाजार पेठेवर कोरोनाचे सावट.

- * सुशिक्षित वर्गात कोरोनाची भिती.
- * घराघरातील टेलिव्हिजन संचावर कोरोना बातमी पत्र.
- * कोरोना विषाणू विषयक चर्चेची लाट.
- * कोरोना बाबत डॉक्टर झाले अर्लट.
- * नाका तोंडाला मास लावण्याचे आवाहन.
- * वैद्यकीय सुविधा पुरवण्यासाठी खाजगी दवाखाने सज्ज.

रावसाहेब बातम्या ऐकतचं झोपी गेले. ते सकाळी चिमण्यांच्या चिवचिवाटानेच उठले.

अंबर घनाचा भरारता वारा एखाद्या आवखळ मुली
सारखा धावत सुटला होता. आकाश निळसर आणि काळसर
छटात रुपमस्त झाले होते. गावकुसात दरवळणारा सुगंधी शिवार
तृणा पर्णात मनमस्त होऊन नर्तन करीत होता. पहाटेच्या संधी
प्रकाशात पहाट पक्षाची किलबिल सुरू झाली होती. आकाशातला
चंद्र अद्याप ढगा आड गेला नव्हता. तांबूस होऊन त्याची सोनेरी
किणार दिलशाही राजकुमारा सारखी चमचमत होती. विरळ
प्रमाणात चंदरी चांदण्या लुकलूकत होत्या. शिवारभर पसरलेल्या
दळदार कणसांनी पक्षीराजाना निमंत्रण देण्यासाठी आपला गंधमत्त
करणारा खुशबो चराचरात शिंपडला होता. त्यामुळे चिमण्याचा
थवाच्या थवा चिव चिव करीत दळदार कणसांवर विराजमान
झाला होता. आपल्या इवलूशा चोचीतून एक एक दाना दिलमस्त
टिपण्यात मनमग्न होऊन मनचूर झाला होता. साळूंकी सुध्दा

सहपरीवार येऊन शिवार आनंदघन करून सोडत होती. कावळे सुध्दा काव काव करीत कणसा कणसावर स्थानापन्न झाले होते.

मात्र कावळ्याची फडफड आणि काव काव वाढली होती. रावसाहेब सकाळी सकाळी टि. व्ही. लाऊन बातम्या ऐकत बसले होते. आता चांगले उजाडले होते. इतक्यात " फुलं घ्या फुलं " असे ओरडत बाबू माळी फिरत होता. बाबू माळी म्हणजे अजनबी व्यक्तीमत्व. कांहीतरी वेगळे करून दाखवणारा धारकरी. कधीही पहा. एकदम स्वच्छ. टापटिप रहाणारा. स्वभावाने बडबड्या. काळ्या सावळ्या रंगात उठून दिसणारा. धोती आणि खमीस घालून वर्षाची बारा महिने डोक्याला रुमाल बांधून फिरणारा. कधी तरी लाल शमला घालणारा. जणू एखाद्या गंगेचा खळाळता झरा. नाकी डोळी छान. चेहरा तरतरीत. शेजाऱ्यांनी कापसाचे पिक घेतले तर तो घेणार नाही. तो घेईल पंपई आणि एरंडेल पिक. विशेष हे की , तोच या पिकात यशस्वी रहाणार. बाबू माळ्यानी फुलं शेती केली होती. त्याच्या शेतीत गुलाब , केवढा , रातराणी , शेवंती , मोगरा , चमेली , प्राजक्त , सदाबहार , झेंडू , जास्वंद , स्वस्तिक , सुर्यफुल , गलांडी , कमळ , पारीजातक , गणेरी , चाफा , निशीगंध , निली , कृष्ण कमळ , जर्बेरा , नलीनी इत्यादी फुलांच्या फुलपरडी भरून रस्त्याने विकत फिरत जात होता.

तर त्याच्या पाठीमागे त्याची पत्नी शेवंताबाई नाना रंगीबेरंगी फुलांचे देखणे गजरे घेऊन जात होती. शेवंता बाई सुध्दा सुस्वभावी. गोरी गोमटी. कपाळ भरून कुंकू लावणारी. नेहमी प्रसन्न चेहऱ्यानी वावरणारी. हसमुख कळी. घरकामात हवं नको पहाणारी. नवऱ्याच्या सुख दुःखात नेहमी सहभागी रहाणारी. हे

नवरा बायको ज्या ज्या गल्लीने जात होती. ती ती गल्ली सकाळचा प्रहर गंधमत्त करून सोडत होते. कितीतरी वेळ गल्लीबोळात सुगंध दरवळत रहायचा. त्यामुळे वडद येथील बाबू माळी म्हटला की , पंचक्रोशीत नावरुप झालेला. टि. व्ही. वरील बातम्या संपलेल्या असल्याने रावसाहेब सकाळची शुध्द हवा खात आपल्या घरा समोरील ओट्यावर येऊन फेऱ्या घालत होते. इतक्यात बाबू माळी आणि शेवंताबाई " फुलं घ्या फुलं . . . गजरे घ्या गजरे " करीत आली. सारा गाव फिरत आल्यामुळे शेवंताबाईंनी आपल्या गजऱ्याची फुलपरडी रावसाहेबांच्या ओट्यावर टेकवून एक हलकासा सुस्कारा टाकत बसली. तसा बाबू माळी सुध्दा आपल्या जवळील फुलांचे ओझे टेकवित ओट्यावर बसला. तसे रावसाहेब त्यांच्याकडे पहात म्हणाले ,

" बाबूराव ! फुल शेती बरोबर दुसरी कोणकोणती पिके घेत असता शेतीत ? तुमच्या शेतीचा बोलबाला ऐकून आहोत आम्ही. शेती पहावी तर बाबु माळ्याची असे अनेकांची अनेक मत. "

बाबू माळ्याने धोतीच्या घोळाने भाळावर पसरलेला घाम व्यवस्थित पुसून घेतला आणि एक सुस्कारा सोडत म्हणाला ,

" फुल शेती हाच माझा मुखर यवसाय हाय. मातर या फुल शेतीत कांही अंतराने जनावरांच्या वयरणीचे चारा पिकं घेतो. यात आफरेकन टाल मका बियाण , लसरनं आणि बारशीम या तीन जातीचे पिके हमखास घेतो. "

तसे रावसाहेब जिज्ञासू वृत्तीने म्हणाले ,

" चारा पिका व्यतिरिक्त ? दुसरी कोणती पिके घेत आसता ? "

बाबू माळी अगदी सहजतेने म्हणाला ,

" अंतर पिक म्हणून चारा पिकाचा उतारा फुलशेती चांगला देत असते. कारण माणवाला जशी वासाची आवड हाय. तशी पिकांना सुदा सुवासाची आवड असते. त्यातल्या त्यात फुलशेतीत पिकवलेल्या चान्याला सुद्धा एक प्रकारचा खुशबो येत असतो. असा चारा जनावरे सुदा आवडीने खात असल्यात. एवढेच नवं तर ज्या गायीने फुलशेतीतला वासाचा चारा खाला. तिच्या दुधाला सुदा नसरगीक फुला सारखा वास येत असतो. वासाच्या दुधाची चव सुदा कांही आवरचं असते. अशा दुधात केशर टाकायची मुळीच आवश्यकता नसते. हे दुध लहान लेकराला पाजले तर त्याची बोधीक ईचार सरणीच वासा सारखी सुगंधी होऊन जाईल. एकाद्या माळ्याच्या फुल शेता सारखी. "

इतका मोठा लंबा चौडा संवाद ऐकून शेवंताबाई हाती मोगन्याच्या फुलांचा गंधाळ गजरा घेऊन रावसाहेबांना म्हणाली ,

" हे घ्या गजरा. आमच्या सुनबाईला द्या. या गजन्याचा वास परसन करणारा असल. वासाचा गजरा आवडलं त्याना. मातर तुमी तुमच्या हाताने भांगात लावा. तुमच्या बी हाताला वास येईल. कुठलीही बाई वासाच्या हाताला भुलतीया. "

तसे रावसाहेब हसले आणि म्हणाले ,

" अद्याप मी अविवाहित आहे. ज्या वेळी आवश्यकता पडेल. त्या वेळी हा गजरा निश्चित घेऊन जाईन. फुल गजरा हा कधीच टाळायचा नसतो पण . . ."

असे म्हणून रावसाहेब थांबले. शेवंताबाईस रावसाहेब अविवाहित आहेत. हे माहीत नव्हते. त्यामुळे शेवंताबाई खजिल झाली आणि तोंडाला हात लावून म्हणाली ,

" आता वं बया. हे भलतंच झालं की , कवा करणारं हाईसा लगीन. साऱ्या पोरी संपून जात्याल एक दिवस. म्या मणते लवकर लगीन करा. लग्नाचं वय गेल्यावर सुदीक दिसत का ? तुमी लगीन करा. म्या आवक्श साजरा गजरा देईन. वास देणारा गजरा. ज्याचा वास क्रिशनाच्या राधेनं शिवला होता. रंभा , उरंशी , मेनका आणि तिलतमेच्या केसात घातला होता. आशा नामकित फुलांचा गजरा देईन. "

रावसाहेब खजील होऊन आत्ममग्न झाले. एखाद्या काटेरी बाभूळ बना सारखे. तसा बाबू माळी फुलझड घेऊन निघाला. " फुल घ्या फुलं " म्हणत. त्यांच्या पायावर पाय टाकत शेवंताबाई पायचाल करीत होती. तसे रावसाहेब आत्ममग्न होऊन स्वगत म्हणाले ,

" चला रावसाहेब ! तुमच्या आयुष्याचे आता वाळवंट झाले आहे. तीन तेरा वाजले आहेत. आता कशाचा गजरा अन् कशाचा गंध. नुसता बेकारीचा दुर्गंध आणि तेही असल्या बिनडोक गावात. "

असे म्हणून रावसाहेब बैठकीत गेले. लग्नाचे वय आणि नवरी याचा दिवसभर मेळ घालत बसले. पण मेळ काही लागत नव्हता. अखेर सायंकाळ झाली होती. जनावरांच्या रांगा कळपा कळपाने माळावरून गावात येण्यासाठी डोंगरी उतार उतरत होत्या. त्यांच्या मागोमाग कृषीकांची कस्टमस्त देखणे पावलं पडत होती. कासराभर असलेला दिवस काळोखात बुडत चालला होता.

बुडत्याचे पाय खोलात म्हणतात तसा सुर्य कणाकणाने बुडत चाललेला होता का सृष्टी बुडत चालली होती ? महामरीच्या पायरवाचा आवाज खरंच किती शांतीब्रम्हा सारखा असतो. आशा पायरवाची चाहूल काही वेगळीच असते. अंधकाराची फिक्कट झालर मावळतीच्या किरणात दिलमस्त दिसत होती. अशीच महामरीची पडछाया कणाकणाने माणसाकडे सरकत असते. प्रकाशालाही अंधकार गहीऱ्या सौंदर्याचे पल्लू आर्पित चालला होता. याचं गहीऱ्या पल्लूत मृत्यूचे विक्रालदंत कराकरा दात खात असतात. रावसाहेब आत बैठकीत बसले होते. इतक्यात पैनबोरीचे मोहनराव आले. हे मोहनराव रावसाहेबाचे मामा होते. फार मोठा गडी. सात फुट उंचीचा. सडपातळ देह पण तलवारीच्या पाती सारख्या धारदार गालमिशा. वर्षाची बारा महिने नेत्रालयात लाली उतरलेली. पण या लालीची खुलावट वाढवण्यासाठी रेखलेली नजाकतदार सुरमा घळी. अशा सौंदर्याने चुडेमंडीत झालेले मामाश्री बैठकीत येऊन ठेपले. कानात दिलखुशबो करणारा फिरदोस ए जन्नत खुशबो. तसे रावसाहेब राम राम करीत उठले. हातपाय धुवण्यासाठी थंडगार पाणी आणि सॅनिटायझर आणून दिले. मोहनरावानी हातपाय धुवून तोंडही धुतले. तसे रावसाहेब हाती टावेल घेऊन म्हणाले ,

" मामा ! या औषधीने हात साफ करून घ्या. "

तसे मोहनराव भुवया उंचावत म्हणाले ,

" कशासाठी औषधी आहे ? "

रावसाहेब हसत म्हणाले ,

" कोणत्याही साथीच्या आजारांचे विषाणू मरतात या औषधीने. निर्जंतुकीकरण होण्यासाठी प्रभावी औषधी म्हणून याचा वापर होतो. "

तसे मोहनराव हसले आणि म्हणाले ,

" रावसाहेब ! तुला वेडं बिडं तर लागलं नाही ना. अरे आपल्या देशात कुठलाच साथीचा रोग नसताना हा कशासाठी सायास ? खर्चाचा भारी शोक दिसतो. औषधी फिवषीधी हे सगळं आडाणी मनाचे खेळ आहेत. औषधी ही इतकी प्रभावशाली असती तर दवाखान्यात जाऊन सुध्दा लोक का मरतात. नक्कीच ती औषधीने बरे व्हायला हवेत ना. नव्हे; झालीच पाहिजेत. पण होतात का ते ? नाही. मरतातच. अखेर आपण म्हणतो , डॉक्टराने खुप शर्तीचे प्रयत्न केले पण यश आले नाही. कसे येईल यश. कारण औषधी ही थातूर मातूर रोगावर काम करीत असते. प्रबळ आजारांवर नव्हे; म्हणून डॉक्टरानी जे शर्तीचे प्रयत्न केले ते पैसे उपटण्याचे. रोगी बरा करण्याचे नव्हेत. आज वैद्यकीय क्षेत्रातून सेवा हा शब्द बाद झाला आहे. मग ते डॉक्टर माणसाचे असोत का जनावराचे ? इंधून तिथून सारखेच. फक्त चंदन लावायला बसलेत आणि आपणही गपगुमान चंदन लाऊन घेतो. "

रावसाहेब शब्दावर जोर देत म्हणाले ,

" साथ चालू असो का नसो. आपण आपली काळजी घ्यायला काय हरकत. शिवाय औषधी ही नक्कीच प्रभावशाली असते पण आजाराचे योग्य निदान होणे गरजेचे असते. कित्येक वेळा निदान एकीकडे जाते आणि आजार दुसराच असतो. असे झाले की ,

रोगी मरणार नाही तर काय होईल. त्यातल्या त्यात आजाराचे निदान फक्त डॉक्टरानी करावे आणि औषधी ही औषधी शास्त्र पारांगत असणाऱ्या व्यक्तींनी द्यायची. मग पहा औषधीचा परिणाम. "

मोहनराव धिरगंभीर होऊन म्हणाले ,

" विदेशात साथीचा आजार चालू आहे. अशी कुणकुण ऐकण्यात आली आहे. पण हे काही खरं वाटत नाही. सगळा बनवा बनवीचा कारोभार चालू आहे. यात औषधी निर्माण करणाऱ्या संस्थाही सामिल आहेत. तेरा आधा और मेरा आधा हेच मोठ्या प्रमाणात चालू आहे. ही फार मोठी आणि सशक्त साखळी आहे. या साखळीच्या तडाख्यात माणूस सापडला की , त्याच्या अंगाभोवती साखळदंड पडले म्हणून समजा. "

रावसाहेब विचार शील होऊन म्हणाले ,

" आसो का नसो. वापरा औषधी , यातून स्वच्छ राहण्याची संवय लागेल आणि ही काळाची गरज आहे. लोक तुमच्या सारख्याचं अनुकरण करतील. "

मोहनराव बैठकीकडे वळत म्हणाले ,

" छे ! छे ! ! मी असलं औषधं बिवषीध काहीच लावत नाही. घाल चुलीत तिकडे. अरे या औषधीचं तर काय खरं आहे. उलट यानचं माणसं मरतील. कसातरी जगतोय , जगू दे चार दिवस. रावसाहेब , साथ आजाराचा फार मोठा बागुलबुवा करण्यात काही हशील आहे असे मला तरी वाटत नाही. कारण मानवाची उत्पत्ती

झाल्या पासून अनेक प्रकारच्या साथी येऊन गेलेल्या आहेत. मानवाने त्या सर्वांवर मात करीत आता पर्यंतचा जीवन प्रवास केलेला आहे. जगात प्रत्येक वर्षी मोठ्या प्रमाणात लोक मरत असतात. प्रत्येक वर्षी प्रत्येक देशात साथीने कितीतरी लोक मरत असावेत. कारण क्षयरोग , आस्थमा , हृदय विकार , शुगर , कर्करोग आशा प्रकारच्या दुर्धर आजाराने जगभर लोक मरत असतात. कोरोना म्हणजे साधा सर्दीचा आजार ! ताप , खोकला आणि सर्दी. ही मामुली लक्षणे. पण यात सुद्धा लोक निश्चित मरत असतील. नाही असे नाही. पण कोण मरतात ? हे थोडं डोळस पणे पहावं लागतं. जे वयोवृद्ध आहेत. ज्यांच्या शरीराची रोग प्रतिकार शक्ती अगदी मामुली कवडीमोल आहे. ज्यांना शुगर , हृदय विकार , क्षयरोग , कर्करोग आणि सर्वात महत्त्वाचे म्हणजे आस्थमा आहे. अशा आजारी लोकां पैकी काही लोक मरू शकतात. केवळ कोरोना झाल्या मुळे मृत्यू येतो. या बाबीत तरी काही तथ्य आढळून येत नाही. कोरोना साध्या उपचारानेही बरा होऊ शकतो. अगदी दिवसातून तीन चार वेळा आणि रात्रीतून एक दोन वेळा गरम पाण्याची वाफ घेतली तरी तो चार आठ दिवसांत बरा होऊ शकतो. मी तर असे म्हणेन , ज्यांना सर्दी , ताप , खोकला झाला त्याचे शरीर निरोगी. कारण आपण जिवंत असल्याचे हे लक्षण आहे. आपण नव्हतो तेव्हाही साथीचे आजार होते आणि आपल्या नंतरही साथीचे आजार राहणार आहेत. भुत काळात साथीचे आजार होते. चालू वर्तमान काळात राहणार आहेत आणि भविष्य काळात रहातील. आजारांनी मेलेल्या लोकांपेक्षा नुसत्या भीतीने मेलेल्या लोकांची संख्या केंव्हाही जास्त असते. कोरोना एक साधा आजार आहे. हा आजार या पुर्वी

कितीतरी वेळा आपल्याला होऊन गेला आहे आणि आपण जीवंत आहोत. "

तसे रावसाहेब हसले आणि म्हणाले ,

" कोरोणा हा आजार जीव घेणा नसेल तर इतकी माणसे का मरताहेत ? "

मोहनराव हसले आणि म्हणाले ,

" हा प्रश्न केवळ तुझाच आहे असे नाही. या सारखी कितीतरी प्रश्न विचारले जाऊ शकतात. पण त्याचे उत्तर असे आहे की , या काळात जितके मृत्यू झाले आहेत ते दुसऱ्या आजाराने ग्रस्त असलेले रुग्ण मृत्यू पावले आहेत. याचा अर्थ ते कोरोणाने मेलेली नाहीत. कावळा बसायला आणि फांदी मोडायला एकच वेळ व्हावी तशातला हा प्रकार आहे. एरवी सुद्धा आपण म्हणतो कावळ्याला मरण नाही. पण मुळात तसे नाही. कावळ्याला सुद्धा मृत्यू आहे."

रावसाहेब गंभीर होऊन म्हणाले ,

" इटली मध्ये इतकी जास्त माणसे मेली कशी ? संपूर्ण राष्ट्र आजारी होते का ? "

मोहनराव हसले आणि म्हणाले ,

" त्याचे कारण अगदी वेगळे आहे. ते म्हणजे इटलीत वयोवृद्ध म्हातारी माणसं जास्त आहेत. असे एकुण आहे. या बाबत माझा काही अभ्यास नाही. पण तुम्ही शिकलेली माणसं ठरवू शकता.

म्हाताऱ्या ढाणसांची संख्या जास्त असेल तर ती सुध्दा वेगवेगळ्या आजारांनी पिडीत असायला हवीत आणि वयोमानानुसार रोग प्रतिकार शक्ती कमी झालेली असणार. त्यामुळे इटलीत मृत्यूचे प्रमाण कमी अधिक असू शकते. "

रावसाहेब म्हणाले ,

" सर्वचं मृत्यू पावलेले लोक म्हातारी आणि दुर्धर आजाराने पिडीत कसे असतील ? "

मोहनराव म्हणाले ,

" जर तरुण वयातील आणि कुठलाचं दुर्धर आजार नसताना कोरोनाग्रस्त रुग्ण दगावला असेल तर त्या देशातील उपचाराच्या पद्धती तपासाव्या लागतील. रुग्णाला नको त्या औषधींचा मारा केला जातोय का ? हे तपासावे लागेल. अनाढ्या औषधीने शक्ती कमकुवत होऊन जाते. त्यामुळे शरीर औषधीला साथ द्यायची सोडून देते. म्हणजे इथे रोगा पेक्षा उपाय भयंकर आहे का ? हे पहावचं लागतं. कारण नाका पेक्षा मोती जड झाला तर नाक कापून जाते. हे अगदी साधं गणित आहे. विविध आजारांच्या साथी हमेशाच येत राहतात. जात राहतात. निसर्ग हा सृष्टी चक्राचा भार वाहक आहे. तो जास्त ओझं झालं की , समतोल करण्याच्या खटपटीत रहातो. त्यामुळे तो कुठल्याही गोष्टीचा अतिरेक होऊ देत नाही. सृष्टीचक्र समतोल ठेवण्यासाठी आशा गोष्टी दस्तूरखुद्द निसर्ग घडवून आणत आसतो. जन्म आणि मृत्यूचे हे चक्र सातत्याने फिरणारे एक चाक आहे. त्या चाका सोबत जीव शीव सृष्टी रुपमंतर होऊन आली आहे. त्यामुळे

साथीचा आजार हा आपला निसर्गातील एक सगा सोबती आहे.
सहचर आहे. त्याचे स्वागत करा. उत्कट मृत्यू काही और असतो.
"

हिरव्या रंगाचा टरकीस टावेल घेऊन रावसाहेब उभेच होते.
टावेलाने तोंड पुसत मोहनराव दिलखुष होऊन म्हणाले ,

" माधव दिसत नाही. कुठे गेला ? "

रावसाहेब अगदी सहज म्हणाले ,

" भाऊसाहेब बहुधा शेतीकडे गेले असतील. येतील थोड्या
वेळात. "

बैठकीत टेलिव्हिजन संच चालूच होता. टिव्हीवर कोरोना बाबतच
चर्चा चालू होती. मोहनराव बातम्या ऐकत बसले होते. रावसाहेब
आत गेले. आतून चहा आणला आणि मोहनरावाना चहा दिला.
मोहनराव चहा घेत बोलत होते. इतक्यात चाहात मोहनरावाची
गालमिशी बुडाली. मोठ्या खुबीने खांद्यावरच्या रुमालाने
गालमिशी पुसून पिळ भरला. तसे रावसाहेबाना म्हणाले ,

" सध्या तुझे काय चालू आहे ? "

रावसाहेब शांत पणे म्हणाले ,

" काय चालू असणार. काम धंदा जमत नाही. थोडे भाऊसाहेबांना
मदत करतो. सारा दिवस टिव्ही पाहण्यात घालतो. पण मामा ह्या
मिशा किती ठेवलात. थोड्या कमी करून घ्या. पहाता पहाता
एकीकडची मिशी चहात बुडाली. "

मोहनराव काहीतरी आठवून म्हणाले ,

" सध्या टिक्कीवर कुठला तरी आजार आला आहे वाटतं. त्या बाबतच चर्चा चालू असते. काय खरं आणि काय खोटं ते सरकारलाच माहीत. पण या मिशीचा एक फायदा आहे. समजा खरंच साथीचे रोग जंतू संसर्ग करीत असतील तर मुख्यत्वे करून तोंडावाटे पोटात जातात आणि रोगराई सुरू होते. असले साथ पसरविणारे रोगजंतू पोटात न जाता गाल मिशीवर आणि दाढीवर अडकून पडतात आणि थोड्या वेळाने खाली गळून पडतात. मला माझ्या उभ्या आयुष्यात कधी रोग झाला नाही. आजही कसा ठणठणीत आहे. याचं सारं श्रेय मी माझ्या गाल मिशीला देऊन मोकळा होतो. प्रसंगी गाल मिशीचे आभारही मानतो. देवा धर्माची पुजा अर्चा न करता गाल मिशीची केली पाहिजे अशी आमची विचार धारा आहे. मग ती कुणास पटो ना पटो. कारण गाल मिशा ह्या मुखमंडलाचं संरक्षण कवच असतात. म्हणूनच महाराणा प्रतापजीसिंह , छत्रपती शिवाजी महाराज , राजराजेश्वर राजपुत्र संभाजी महाराज यांनी याच कारणास्तव गालमिशी आणि दाढी ठेवली असावी असे आमचे मत आहे. ते थोडेच मुस्लिम राज्यकर्त्यांचे अनुकरण म्हणून नव्हे. हाच आदर्श आम्ही आमच्या परीने जोपासत आहोत. "

रावसाहेब हसले आणि म्हणाले ,

" देवा धर्माची पुजा अर्चा न करता गाल मिशी आणि दाढीची पुजा केली पाहिजे. हा तर तुमचा भन्नट शोधच. मग नारळ सुध्दा गाल मिशीला आणि दाढीलाचं फोडलं पाहिजे. तोही शेंदूर लाऊन. "

दोधंही खुप हसले. पुन्हा रावसाहेब म्हणाले ,

" मामासाहेब ! आजार टि. व्ही. वर आला नाही. दुनिया भरात आला आहे. हे बातमी पत्र आहे. खोटं कसं राहील. पहा याच आजारावर चर्चा चालू आहे. ज्या देशात साथ चालू आहे. त्या देशासाठी ही चर्चा नाही. तिथे तर शासनाचे सर्व प्रयत्न चालू आहेत. हे बातमी पत्र , चर्चा सत्र आपल्या सारख्या इतर लोकांसाठीच आहे. हे बातमी पत्र इतरांना सावध करीत आहे. बातमी पत्र कसे घ्यायचे हे ऐकणाऱ्यावर अवलंबून आहे. "

मोहनराव हासले आणि म्हणाले ,

" रावसाहेब , आमच्या गालमिशा उगी काळ्याच्या पांढऱ्या झाल्या नाहीत. राजकारणात छक्के पंजे खेळण्यात उभी हयात गेली. कांहीही होऊ शकते. राजकीय लोक जाहीरनाम्यात जाहीर केलेली अस्वासने पाळता आली नाहीत की , संपूर्ण देशाचे लक्ष दुसरीकडे वाळवून लोकांना भ्रमिष्ट करण्यासाठी किंवा विचलीत करण्यासाठी केलेली ही राजकीय खेळी सुध्दा असू शकते. राजकीय लोक असे काहीही करू शकतात. "

रावसाहेब हसून म्हणाले ,

" असं कसं शक्य. अहो , टि. व्ही. वरच्या कुठल्याही केंद्रावर जा. प्रत्येक केंद्र कोरोना विषयावरच माहीती सांगत असलेले दिसेल. "

तसे मोहनराव गाल भरून हासले आणि म्हणाले ,

" कदाचित सत्यही असेल. नाही असे नाही. पण इतकी चर्चा करण्या सारखा हा विषय नाही आहे , असे मला तरी वाटतं. हे थोडं आतीच होतं आहे. या मुळे लोकात घबराट सुटते. मानसिक संतुलन जाऊन लोक अत्महत्या करू लागतात. काल परवा आमच्या गावातील धोंड्याची माय महामरी आली म्हणून अत्महत्या केली. गेली बिचारी देवाघरी. कुणाचे काय गेले ? "

इतक्यात बैठकीत नामदेव येऊन बसला. नामदेव आणि मोहनराव यांचा राम राम नमस्कार झाला. पुन्हा रावसाहेब म्हणाले ,

" अरे बापरे ! हि या बंडाळीची पहीली अत्महत्या म्हणावी लागेल. मामा साहेब ! आज दिवसभरात टि.व्ही. वर बातम्या वर बातम्या झडत आहेत. स्पेन देशात कोविड १९ या विषाणूने स्पेन मध्येही माहे डिसेंबर २०१९ मध्येच आपला उधळता आश्व फेकला आहे. हा आश्व रोखण्याचे काम जटील झाले तर या जगात माणूस नावाचा प्राणी जिवंत राहातो किंवा कसे ? या बाबीचा सुध्दा विचार करणे अपरिहार्य झाले आहे. "

हे ऐकून नामदेव विनाकारण चिडला आणि म्हणाला ,

" मामा साहेब , हा शिकून सवरून पागल झाला आहे. याला कुठल्या तरी दवाखान्यात घेऊन जा. बिचारा ठार पागल होऊन जाईल आणि तुम्हाला एखादी पोरगी बिरगी असेल तर भाजून टाका. काळी बिळी कशीही असली तरी चालेल. रावसाहेब ! कांहीही सांगत जाऊ नका. माणूस जिवंत रहाणार नाही म्हणजे काय ? आपण थोडेचं मरणार आहोत. स्पेन देशातील माणसं

मेली म्हणजे पृथ्वीवर माणूस रहाणार नाही. असे कांहीतरी दिशाभूल करणारं अपेशावानी काहीतरी अशुभ बोलू नका. आम्ही ऐकून घ्यालो म्हणजे काय ? आम्ही का मुख आहोत. "

तसे रावसाहेब नामदेव कडे पाहत म्हणाले ,

" नामदेवराव ! तुम्ही खुप चांगला प्रश्न केला आहे. हा प्रश्न स्पेन पुरता मर्यादित नाही. तो आपल्या देशाशी , आपल्या महाराष्ट्राशी , आपल्या विभागाशी , आपल्या जिल्ह्याशी , आपल्या तालुक्याशी , आपल्या गावाशी आणि आपल्या घराशी एवढेच नव्हे तर आपल्या जीवाशी निगडित आहे. हे प्रत्येकाने लक्षात घ्यायला हवे. हे जे जाणत नाहीत ते मुख नसून शतमुख आहेत. मुखाचे महामुख आहेत. "

आज रावसाहेबांना नामदेवांनी प्रतीप्रश्न करून विचारणा केल्या बद्दल खुप समाधान वाटत होते. कुठेतरी त्यांची चर्चा निर्णायक मार्गावर आली होती. नसता चावडीवरच्या गप्पा काय असतात. हे सर्वानाच माहीत आहे. म्हणून आज रावसाहेब शांत होते. इतक्यात माधवराव आले आणि मोहनराव मामाना पाहून नमस्कार केला. बैठकीत बसत माधवराव म्हणाले ,

" कधी येणं झालं मामा ? "

मोहनराव म्हणाले ,

" हे काय आताचं आलो. नुकताच चहा घेणं झालं आणि तु आलास. बरं झालं तू लवकर आलास. मी एका महत्त्वाच्या कामा निमित्ताने आलो आहे. या वर्षी हळदीचं पिक घ्यावं म्हणतो.

त्यासाठी बियाणे आपण आपलेच वापरावे असा विचार केला आहे. त्यासाठी तुझा काही विचार पाचार. "

माधवराव हसले आणि म्हणाले ,

" किती बियाणे लागेल ? काय नाही. हे सर्व सांगा म्हणजे लक्षात येईल."

मोहनराव हिशोब करीत म्हणाले ,

" एकरी किती कुंटल बियाणे लागेल ? ते तुलाच माहीत. मला यातलं काहीच माहीत नाही म्हणून तर आलो. "

माधवराव विचार मग्न होऊन म्हणाले ,

" एकरी दहा कुंटल बियाणे धरून चला. किती एकर हळदीची लागवड करण्याचा मनसुबा केला आहे ? त्या प्रमाणात बियाणे."

मोहनराव सहज पणे म्हणाले ,

" या वर्षी दहा एकर हळद पिकं घेण्याचे निश्चित केले आहे. "

तसे माधवराव विचार करत म्हणाले ,

" एकुण शंभर कुंटल बियाणे लागेल. "

मोहनराव हासले आणि म्हणाले ,

" माधव ! मी हळद लावतो रे बाबा ! पण एक लक्षात ठेव. या पुर्वी मी हळदीचे पिक घेतलो नाही. त्यामुळे आपल्या भागात कोणत्या जातीचे पिकं येते , दोन सरीतील अंतर किती , कोणकोणत्या

खतमात्रा द्याव्या लागतात. ते तुलाच माहीत. फक्त मी पैशाचा मालक. बाकी सर्व तुला पहावे लागेल. "

माधवराव हसले आणि म्हणाले ,

" मामा त्याची चिंता करू नका. आपल्या हवामानाला शलम या जातीच्या पिकाची लागवड चांगल्या प्रमाणात येते. या जातीच्या पिकाचा उताराही चांगला येतो. "

मोहनराव चिंतनशील होऊन म्हणाले ,

" हळदीच्या पिकांचे मला कांहीच माहिती नाही. म्हटलं परक्याला विचारण्या ऐवजी आपल्या भाच्याला विचारलेले बरे म्हणून विचार केला आणि तडक एसटी धरून आलो सुतान तुझ्याकडे. मी इकडे आलेलं तुझ्या मामीलाही माहीत नाही. ठरलं तर मग माझ्या नावाचं बियाणे ठेव. मी फारच घाईत आहे. येतो मी ! "

माधवराव हर्षस्फुल होऊन म्हणाले ,

" आजचा दिवस मुक्काम करा. उद्या जाता येईल."

तसे मोहनराव हसत म्हणाले ,

" आताचं काय सांगितलं आणि तु काय ऐकलंस. शेवटी रामाची सीता कोण होती ? असेच ना. आरे , तुझ्या मामीला सांगितले नाही. जावं लागतं अन्यथा ती वाळलेला कडबा फोडून खाल्या सारखी खाईल मला. आत मध्ये किर्तन बाहेर तमाशा नको उगी. "

हे ऐकून रावसाहेब भलतेच हसले आणि म्हणाले ,

" मामी काय म्हैस आहे ? "

तसे मोहनराव हसले आणि म्हणाले ,

" म्हैस आहे का वगार हे तिलाच विचारले तर बरे होईल. यातलं मला कांहीच माहीत नाही."

तसे रावसाहेब आनंदघन होऊन म्हणाले ,

" मामा खरंच तुमचं किती मस्त आहे. कांहीही विचारा. उत्तर ठरलेलं - माहीत नाही."

मोहनराव वडीलकीच्या तोऱ्यात म्हणाले ,

" रावसाहेब ! दुरुन डोंगर साजरा दिसतो म्हणून बरे आहे. प्रत्येकाला समोरचा माणुसच सुखी दिसतो पण प्रत्यक्षात तसं नसतं. प्रत्येकजण प्रत्येकाच्या जाग्यावर साजराच असतो. "

तसे सर्वजन हसले आणि माधवराव म्हणाले ,

" मामा ! खुप दिवसांनी आलात. आजचा दिवस थांबाच. उद्या सकाळच्या पहिल्या गाडीने जा. "

मोहनराव अगदी हाळू आवाजात म्हणाले ,

" थांबण्यास हरकत नाही रे पण घरी दुसरे कोणीच नाही. बैल माझ्यासाठी किती हंबरत असतील म्हणून सांगू. त्याशिवाय मोती कुत्रा आणि दुधी मांजर इतके माझ्या अंगावर झालीत की , तु तुझ्या तोंडाने विचारु नये आणि मी माझ्या तोंडाने सांगू नये. इतकी माणसाळीत. मात्र तुझ्या मामीला कायमचं तिटकारा.

कदाचित दोन भाकरी आगावच्या थापाव्या लागतात म्हणून करीत असेल जळफळाट. पण मी कशाचा ऐकतो. मी मात्र माझीच टरम टरम चालू ठेवतो. कुत्र्याच्या भाकरी झाल्या का ? म्हशीची अंबील आणि जनावरांच्या घुगऱ्या. "

माधवराव आग्रह करीत म्हणाले ,

" मामा ! ह्या अडीअडचणी एका दिवसा पुरत्या आहेत का ? हे तर जन्म भर चालत रहाणार आहे. आजचा मुक्काम करा. उद्या जाता येईल आणि हो ! आजच्या रात्रीचं हळद पिका बाबत नियोजन करून टाकू. म्हणजे ऐनवेळी धावपळ होणार नाही आणि तुमच्या मनासारखे नियोजन होईल. "

तशी मोहनरावानी मान हलवली. सर्वजण उठले आणि बैठकी बाहेर पडले. रावसाहेबाना उद्देशून माधवराव म्हणाले ,

" रावसाहेब ! तुम्ही सादीक भाईच्या बकरा मटन शाँपवर जा आणि एक किलो मटण घेऊन या. "

रावसाहेब म्हणाले ,

" जी ! "

तसे मोहनराव आदेश वाणीने म्हणाले ,

" हे पहा रावसाहेब ! मटन आणताना कलीजा , मान , चाप , पाठीचा भाग आणि विस एकोणीस मांडीचे मटण घेऊन या. म्हणजे तेवढेच मणके तंदुरुस्त राहतील आणि जेवण स्वादीष्टही बनेल. "

रावसाहेब जलद गतीने म्हणाले ,

" जी ! जी !! "

असे म्हणत रावसाहेब बकरा मटन शाॅप कडे निघाले.. पण जाताना मनात कोरोनाची प्रचंड भिती बसली होती. एक मन म्हणायचं काही हरकत नाही. मांसाहार करण्यासाठी तर दुसरे मन म्हणायचे नको. आशा साथीच्या काळात शुद्ध शाकाहार चांगला. पण रावसाहेबांचा नाविलाज होता. त्यामुळे त्यांची पावलं पडत होती सादीक भाईच्या बकरा मटन शाॅपकडे . . .

उन्हाळ ऋतूरंगातील माघ मासाचे वारे गिरक्या घेऊन नर्तन करण्यास प्रारंभ झाला होता. फेब्रुवारी म्हटले की , अंब्याच्या रसाची रसाळ पोळी अनेकांना भुलाऊन जात असते. शेत शिवारातील अंबराई तोर येऊन शिवारभर आपला गंध घेऊन दरवळत होती. विठू नामाचा गजर दुमदुमावा तसा पक्षी सुरांच्या शिळा सर्व शिवारभर सृष्टी दुमदूमूनजात होती. पक्षीस्वराल सृष्टी काही नजाकतदार संगीत सोहळा दिलमस्त करुन सोडत होती. शिवजयंती आणि महाशिवरात्री जवळ आली होती. महादेवाचे मंदिर बेलाफुलानी सजून जात होते. गावोगाव शिवरात्री मोहत्सवा निमित्ताने यात्रा भरत होत्या. हवा धुंदबेधुंदपणे वहात होती. पहाटे पासूनच धुके गळतीला प्रारंभ होत होता. अगदी हातभर अंतरावरील सुध्दा काहीच दिसत नव्हते. धुंदफुंद धुक्यात संपूर्ण सृष्टी न्हाऊन निघाली होती. निष्पर्ण झाडाचा आविष्कार म्हणजे वृक्षराजीचा उतरता सोहळा. अमोघ सृजनशिलतेने भरुन उरलेले

झाडं पण निष्पर्णतेने ग्रासून गेले होते. त्यामुळे साऱ्या सृष्टीची रया गेली होती. पण निसर्ग कधीच दुःख करीत बसत नाही. तो सृष्टी चक्रा प्रमाणे बदलत रहातो आणि इतरांनाही बदलण्याची मुभा देत असतो तर दुसरीकडे छत्रपती शिवाजी महाराजांच्या जयंती निमित्ताने १९ तारखेला कार्यक्रम आयोजित केला होता. यात छत्रपती महाराज साहेब यांची भव्य मिरवणूक काढण्यासाठी गावोगाव बैठका सुरू झाल्या होत्या. दिवस फटफटून फुटला होता.

रविरश्मीचे पातळ रेशमी किरणे सकाळच्या झुंजरुकेत सावकाश पणे आभाळ माया घेऊन उदय चलावर चढत होते. आकाश घनश्याम ढगांनी निळ्या मंदतेत रेखले होते. पण आसमंत दाट धुक्याने विश्रब्ध झाला होता. तरीही नारंगी रंगाचा महन्मंगल कलश घेऊन सूर्य गुलाब पाण्याचे अत्तर गंधीत ढग घेऊन सृष्टी सौंदर्यात रेखत सुटला होता. भनाणता वारा सैरभैर नर्तन ताल करीत सुटला होता. थंडगार रेशमी हवा मवुशार लोण्यासारखी मनसुंदर स्पर्शून जात होती. सोनबा परीट गावात सायकलवर फिरून धुवायचे कपडे जमा करीत फिरत होता. त्यांच्या सायकलवर पुढील हॅडलवर कपड्याचे मोठे गाठोडे आणि मागील कॅरीअरवर दुसरे गाठोडे बांधून कपडे जमा करीत फिरत होता. सोनबा एक ड्रेस धुवून इस्तरी करून देण्याचा मेहनताना दहा रुपये घेत होता. दिवस भरातून शंभर ड्रेस धुवून इस्तरी करून साधारण प्रतिदिवस एक हजार रुपये कमावत होता. त्यामुळे त्याचा याचं धंद्यावर उदर निर्वाह चालत असे. रावसाहेब सकाळच्या बातम्या संपल्या की, घरा समोरील ओट्यावर येऊन फेऱ्या मारत असत. आजही बातम्या संपल्याने ओट्यावर आले होते. इतक्यात काटकुळ्या देहाचा काळा सावळा पण डोक्यावरच्या केसाचा हिरो

सारखा कोंबडा केलेला सोनबा परीट समोरून सायकलवर येताना दिसला. तसे रावसाहेब ओठ्यावरून उडी मारूनच खाली रस्त्यावर आले. सोनबा परीटाची सायकल थांबवून म्हणाले ,

" सोनबा , आपला गाव वेडा बिडा झाला की काय ? एकचं गोष्ट किती लोकांना आणि किती वेळा सांगावी. मला वाटतं सु म्हणजे सुवारा असतो. एखाद्याला सांगितले की , सर्वांच्या लक्षात यायला हवं. पण नाही. या गावात निट माणूसकीने सांगितलेली भाषा कळत नाही का ? तुम्हा लोकांना मराठी बोललेले कळते का नाही ? का इंग्रजीतून सांगू. "

सोनबा परीट घाबरून गेला. नेमके काय झाले हेच कळायला मार्ग नसल्याने अचानक उद्धवलेल्या अपत्तीस तोंड कसे द्यायचे ? या विचारात असताना सोनबा परीट म्हणाला ,

" आवो रावसाहेब ! झालं तरी काय ? मला कांहीच समजायला मारग उरला नाय. तिथं भाषा समजण्याचा परसन कुठ येतो. माझे कांही चुकले का ? चुक झाली असली तर माफ करा. उद्या पसून पयले तुमचे कपडे घिन. त्या नंतरच गावात डवरा. "

यावर शांतपणे रावसाहेब म्हणाले ,

" सोनबा , तुझे कांहीच चुकले नाही. चुक तर झाली या कपड्यांची. अरे साऱ्या अलम दुनियत महामरी चालू असताना तू प्रत्येकांच्या घरी जातोस. कपडे जमा करून नदीवर धुवतोस. वाळवून इस्तरी करून देतोस. इथं पर्यंत ठिक आहे. पण . . . "

तसा भयभीत होऊन सोनबा परीट म्हणाला ,

" आता पण काय रावसाहेब , मी काय कुणाची चोरी केली का खुन केला ? असा कोणता गुना घडला माझ्या हातून. जे की , तुमी मला आडवून धमकावता. हे सांगा की मला ? तुमच्या भितीनेचं माणूस मरायची येळ आणि ही अशी पध्दत आहे. अचानक उडी मारुन सायकल आडवता. कुणाला लागलं गिगलं असतं तर आली का आफत ? "

तसे रावसाहेब गंभीर होऊन म्हणाले ,

" गुन्हा वगैरे काही नाही पण भविष्यात सदोष मनुष्य वधाचा गुन्हा नोंदवावा लागेल. मग ३३ कोटी देव देवता दिसायला लागतील. पण एकही देव तुझ्या साह्याला धाऊन येणार नाही. अरे बाबा ! सध्या संपूर्ण जगात महामरी पसरली आहे. त्यामुळे लोक एखाद्या कोंबड्या सारखे माना मोडून पटापटा मरत आहेत आणि आशा परिस्थितीत तू प्रत्येकांच्या घरोघरी घरधोंड होऊन फिरतोस. हे बरे नव्हे. उद्या आपल्याही गावातील लोक मरु लागले तर तुच या मृत्यूला कारणीभूत होशील. त्यासाठी तुला गावात फिरणं बंद करावं लागेल. ही जी कपडे लत्ते जमा केलास , ती प्रत्येकाला परत कर आणि चालता हो बऱ्या बोलानं ! अन्यथा ही सर्व कपडे जाळून टाकीन. "

तसा सोनबा परीट घाबरून म्हणाला ,

" अरे बापूरे ! सगळ्या जगात महामरी आलेली मला माहित नाही. खरंच माहिती नाही. पण रावसाहेब , माझे पोट याच धंद्यावर हाय. मी काय खाऊ अन् काय नाही. शिवाय घरादाराचा परपंच तरी

कसा चालवू. माझ्या खर्चाची काहीतरी वाट लावा. उद्या पासून धंदा बंद. "

तसे रावसाहेब दमदाटी करत म्हणाले ,

" घरा दाराचा प्रपंच कसा चालवायचा हा तुझा प्रश्न न आहे. गावचा नाही आणि माझाही नाही. ते तू पहा. तुझे घरदार चालवण्याची खोती गावानी घेतली नाही. तुझ्या स्वार्थासाठी गावचा जीव मृत्यूच्या टांगणीला लटकावतोस काय ? जा चालतो हो आणि कपडे परत करून घरीच बैस. इकडे तिकडे कोणी फिरेल तर भयंकर होईल. "

तसा सोनबा परीट रागारागाने परत झटकन फिरला. गर्गकन सायकलचे मुंडके फिरवले. प्रत्येकांची कपडे अंगात भुत भरल्यागत बाहेरूनच भरार फेकू लागला. लोकही कावरे बावरे होऊन बघू लागले. काय झाले. काय होत आहे आणि काय नाही. हे कोणासही कांहीच समजेना. तसा एक गावगुंड मारोती जवळ आला. मारोती म्हणजे गाव कुसावरून ओवाळून टाकलेला पोरगा. आडदांड देहाचा पण नाकी डोळी छान , सुंदर. भुन्या केसाचा. असा गाव गुंड मारोती येत येत छलांग मारून गप्पकन जवळ आला आणि सोनबा परीटाची गळपट्टी धरून म्हणाला ,

" अरे सोनबा ! आज तुले झाले तरी काय ? का मरेआई अंगात शिरली का बाहेरचा भुतबाधा झाला. भरार कपडे का आणि कशासाठी फेकतोस ? थोबाड फोडून ठेवीन म्हणजे कळेल. "

तसा सोनबा परीट डोळ्यात पाणी आणून गयावया करत म्हणाला ,

" हे मला ईचारु नका. त्या रावसाहेबांना भुतबाधा झाली हाय. बरे तर बरे. अंगात भुत भरल्यागत सरवच्या सरव कपडे जाळून फेकून दिले असते रावसाहेब. इतकी महागा मोलाची कपडे मी भरुन तरी कसा देणार ? किती मोठी अफत आली होती आज माझ्यावर ? तुमच्या सारख्या मोठ्या माणसांना कायबी जमतं. कायबी शोभतं. पण माझ्या सारखानी काय करावं , कुठं जावावं. ना दाद , ना फरयाद ? "

तसा मारोती रागात म्हणाला ,

" अरे पण हे का आणि कशासाठी ? चल मी दावतो त्या एडपटाला. "

सोनबा परीटाचा जीव भांड्यात पडला. सर्व गल्लीच्या गल्ली बाहेर पडली. एखादा मोर्चा निघावा तशी माणसाची रांगच्या रांग रावसाहेबांच्या घराकडे लागली. सर्व घोळका रावसाहेबांच्या घरा जवळ जमा झाला. गर्दीतून एक जन म्हणाला ,

" हम सब ! "

तसे निमिषात लोकांनी प्रतिसाद दिला ,

" एक है ! "

हे ऐकून रावसाहेब घाबरले. ततप करीत बैठकीत थरथरले. तसे मारोतीने रावसाहेबांना हाक दिली. तसे रावसाहेब टि. व्ही. समोरुन बाहेर आले आणि सोज्वळ पणे म्हणाले ,

" बोला मारोतराव ! काय काम काढलं ? "

मारोती जरा घुश्शातचं म्हणाला ,

" काम बिम कायबी नाय. तुमी सोनबा परीटाला कपडे धुवण्यास मजाव केला हाये. उद्या पसून आमची कपडे तुमी धुवून , इसतरी करून देणार हाय का ? "

तसे रावसाहेब अगदी अदब राखत म्हणाले ,

" अहो , तुम्ही लोक समजून का घेत नाही. संपूर्ण जग मृत्यूच्या विळख्यात असताना आपल्या गावाला बाधा होऊ नये म्हणून प्रत्येकांनी ही काळजी घ्यायला हवी. त्यासाठी बोललो. तुम्ही आणि सोनबा माझे का वैरी आहात. "

तसा मारोती हातवारे करीत म्हणाला ,

" रावसाहेब , निट बोला. नाहीतर एका झटक्यात नशा उतरून ठेवीन. मला वाटतं सध्या तुम्हालाचं भुत बाधा झालीय. उतरुका हाती केरसूनी घेऊन. का कातडी जोडा घ्यावा लागेल. हि नाटक बंद करा. ज्या दिवशी महामरी ईल. त्या दिवशी फाहून घिऊ. गावला चांगली मरेआय हाय. ती थोडीच गावाला वाऱ्यावर सोडणार हाय. दोन बुक शिकलं की , निघाले वर थोबाड करून जगाला इज्ञान शिकवीत. पण रावसाहेब , आपण फार शाणे झालो ही संपलकना काढून टाका. गावगाडा चालवण्यासाठी बारा बलुतदार आणि चवदा आलूतदार लागतातच. त्यांची वाट बंद करून कशी चालल. जा सोनबा. तु तुझे काम चालू ठेव. फुडचे भरे भूरे पाहून घेण्यास मी समर्थ हाय. वाट लाऊन टाकीन एकाएकाची. ती महामरी ईल तवा ईल. तो परंत मीच खिमा करून ठेवीन. मणजे कळल महामरी काय असते ती. हा गावचा

सारवजनिक रस्ता हाय. यावर कुणाची मिसाज चालणार नाही. तसा कोणी परयतन करू नये. काय रावसाहेब , याफुढं तकरार येऊ देऊ नका. अनेथा मी हाय आणि तुमी हाय. बऱ्या बोलाची भाषा कळत असल तर सावध वा . . . बघा. अनेथा आमचे बेणं तयारच हाय. आपटू आपटू मारेल मणजे कळेल. "

मारोतीने सरळ सरळ बदडण्याची धमकीचं दिली. सोनबा परीट हसत हसत सायकलवर टांग मारुन स्वार झाला आणि सायकल डगडग करीत चालू लागली. मारोतीही निघून गेला. रावसाहेबांची पदवी त्यांच्यासाठी अपमान घेऊन आली होती. रावसाहेब खिन्न अंतःकरणाने टि. व्ही. समोर जाऊन बसले. होत होत सायंकाळ झाली. नित्याप्रमाणे माधवराव घराकडे आले आणि करड्या आवाजात म्हणाले ,

" रावसाहेब ! थोडं स्वतःवर आवर घाला. कशासाठी लोकांचा विरोध पत्करता. तुम्हाला हेच करायचं होतं तर कशाला शिकलात चार बुक "

तसे रावसाहेब संयमीत स्वरात म्हणाले ,

" माझे विचार अनेकांच्या जिह्वारी लागत आहेत भाऊसाहेब ! यास मी तर काय करू शकतो. पण तुम्हाला आज कळणार नाही. ज्या दिवशी महामरी आपल्या दारात येईल. त्या दिवशी तिचे अस्तीत्व आणि गांभिर्य कळेल. माझ्या बोलण्याचे महत्व कळेल. पण वेळ निघून गेलेली असेल. असो ! हे असले टिंगल टवाळीचे चिल्लर प्रकार चालणारच. आता फ्रान्सचेचं पहा. याच भुमित विश्वविजेता नेपोलियन बोनापार्ट होऊन गेला. बोनापार्ट यांची ही

कर्मभूमी. याच भुमितून पहिले महायुद्ध उदयाला आले. हा देश युरोप खंडातील सर्वात मोठा देश आहे. फ्रान्सच्या राज्य क्रांतीने अवध्या विश्वाचे संदर्भचं बदलून टाकले. नेपोलियन बोनापार्ट हा सर्व सामान्य घरात जन्म घेतलेला एक मुलगा. किशोर वय संपून तारुण्यात पदार्पण केलेला. नेपोलियन जेव्हा सैन्य दलात भरती होतो आणि सान्या युद्ध भूमीचे रागरंगच बदलून टाकतो. प्रत्येक युद्ध कोणत्या पद्धतीने कसे जिंकता येईल. याचा आराखडा पेन्सिलच्या साहाय्याने नकाशे तयार करून नकाशा प्रमाणे आपला घोडा रणभूमीवर फेकतो आणि विजय खेचून नेतो. असे एक नाही. अनेक युद्ध जिंकत सिंकदरा नंतर यश काबीज करणारा एकमेव योद्धा. हे विश्वच आपल्या सत्तेखाली आणतो आणि सम्राट होतो. हा विजय , हि कामगिरी , हे शौर्य , हे धाडस , ही युद्धनिती नेपोलियन जवळ आलीच कुठून ? हे रहस्य अजून तरी अद्याप कुणालाच कळले नाही. पण फ्रान्सच्या भुमीने न भूतो न भविष्यति असा योद्धा , अलौकीक सत्तासम्राट जगाला दिला. हा या देशाचा इतिहास आहे. तोही फारच गौरवशाली आहे. आशा देशात कोविड १९ या संसर्गजन्य साथीच्या आजारांने या भुमीत माहे डिसेंबर २०१९ मध्येच प्रवेश केला आहे. नव्हे; फ्रान्सचा गौरवशाली इतिहास गुंडाळून ठेवत फ्रान्सला सुद्धा जर्जर केले आहे. या पार्श्वभूमीवर हा देश कोविड १९ या शत्रूशी कसा लढतो. हे आता पहाण्या सारखा एक करीना असेल. जर अशा जबरदस्त सत्ता सम्राटाचा देश या महामरी पुढे ततपप करू लागला तर आपले काय होईल ? हा पश्न प्रत्येकांनी स्वतःला विचारावा. "

माधवराव हसले आणि म्हणाले ,

" रावसाहेब ! आम्हालाही महाराणा प्रतापसिंह , छत्रपती शिवाजी महाराज आणि संभाजी राजांचा वारसा आहे. त्यामुळे आम्ही कसा प्रतिकार करायचा ते ठरवू. पण हा आजार आपल्या देशात येईल असं वाटतं का तुम्हाला ? मला तर तसं मुळीच वाटत नाही. "

रावसाहेब चिंतनशील विचार मांडत म्हणाले ,

" भाऊसाहेब ! तिचं तर खरी भिती वाटते हो ! येईल नाही. नक्कीच येईल. हा विषाणू फार भयंकर असेल. सर्व जगाचा नकाशाच बदलून टाकेल. पहीले महायुद्ध , दुसरे महायुद्ध मानवी शक्तीने लढले पण हे तिसरे महायुद्ध विषाणूंच्या सहाय्याने लढले जाते आहे. म्हणून हे युद्ध फार भयंकर ठरेल. मानवी जीवन जानिवाच बदलून टाकेल. या विषाणूंचा प्रकोप कमी समजता येणार नाही. त्यातल्या त्यात आपल्या गावा सारख्या बेशिस्त गावाला तर फार मोठी किंमत मोजावी लागेल. "

माधवराव विचार पुर्वक म्हणाले ,

" रावसाहेब ! तुमची तळमळ जानतो आम्ही पण आमच्या मते हा रोग आपल्या देशात येणारच नाही. कारण अंतर खुप लांबचे आहे. "

तसे रावसाहेब आनंद घन होऊन म्हणाले ,

" तुमची वाणी सत्य होवो अन् तुमच्या तोंडात साखर पडो पण आमच्या मते हा आजार आपल्या देशात येईल. नाही नक्कीच येईल. "

माधवराव अभ्यासू वृत्तीने म्हणाले ,

" रावसाहेब ! आम्ही काय म्हणतो ते लक्षात ठेवा. हा आजार आपल्या कडे आला असता पण कुठे ते देश आणि आपण कुठे. साता समुद्रापार आसलेला आजार आपल्या पर्यंत येऊच शकत नाही. "

तसे रावसाहेब हसले आणि म्हणाले ,

" भाऊसाहेब ! कुठल्या जगात वावरता. हा कांही १८५७ चा कालखंड राहीला नाही. चालू वर्तमान काळ हा अनेक देश एकमेकांना जोडणारा आहे. तासाभरात माणूस विमानाने कुठल्या कुठे जाऊन येतो आहे. मानवी जीवन जानिवेचे एकुणच संदर्भ बदलले आहेत. आपल्या कडील कितीतरी लोक विदेशात नोकरी , व्यवसाय निमित्ताने अमेरिका , चिन , जर्मनी , जपान , फ्रांस या सारख्या मोठ्या आणि प्रगत देशात आहेत. त्यांची ये जा चालूच रहाते. त्या शिवाय अनेक राष्ट्रांचे राजदूत , राष्ट्राध्यक्ष , पंतप्रधान , विदेश मंत्री , अभ्यासक , संशोधक , यात्रेकरू , धार्मिक लोक , पर्यटक या सारख्या लोकांच्या सारख्या चकरा सतत चालू असतात. इकडून तिकडे आणि तिकडून इकडे. हे या आजाराचे मुख्य प्रसार माध्यमच ठरतील. "

तसे माधवराव शंकीत होऊन म्हणाले ,

" मग मात्र पंचाईत होईल पण महामरी ही काही पहिली नाही. या पुर्वी प्लेग येऊन गेला , बर्ड फ्ल्यू येऊन गेला , स्वाईन फ्ल्यू येऊन गेला. आता सध्या सारी आणि हंता सुध्दा आसाच रोग आला आहे. त्यानेही लोक मारताहेत की , पण आपल्या गावातला एक

सुध्दा माणूस या पुर्वोच्या साथीत मेला नाही. बुऱ्या लोकांना रोग सुध्दा भित असतो. "

रावसाहेब हसले आणि म्हणाले ,

" ती साथ आपल्या गावा पर्यंत आली नसेल. हे दैव समजा. पण साथ आली असती तर दिवसा चांद दिसला असता. तोही साधासुधा नव्हे; पुणवेचा लखलखीत. "

माधवराव हसत म्हणाले ,

" आता तुमचेच पहा ना. तुम्ही दैवाची भाषा करता. पुन्हा दैवयोगाने ही साथ आपल्या भारतात येणारच नाही. समजा आली तरी आपल्या गावा पर्यंत येणार नाही. कारण आपला गाव दळणवळणाच्या मार्गावर नाही. पुन्हा संगतीला बालाघाटाच्या डोंगररांगा. एक एक रांग चढण्यासाठी दमछाक उडेल. त्यामुळे कोरोना दुसरीकडेच गुल होईल. "

तसे दोघेही हसले आणि माधवराव परत घराकडे निघून गेले. रावसाहेब टि. व्ही. चालू करुन एक एक चॅनल सर्च करीत होते. रावसाहेबांना टकळी फुटली होती. त्यामुळे झोप येत नव्हती. असे का होत होते. हे रावसाहेबांना सुध्दा कळत नव्हते. त्यांनी खुप झोप घेण्याचा प्रयत्न केला. पण अख्खी रात्र जागीच , घंटा , पळ , क्षण आणि निमिष सुध्दा त्यांना खायला उठायचे. नियतीला कांहीतरी सांगायचे होते. पण वेळ काळ जुळून येत नसावा. पण आकाशात आभाळ काळ्याकुट्ट अंधाराने भरुन आले होते. प्रकाश किरणाचा साधा उलुसा कवडसा पण दिसत नव्हता. खरंच पृथ्वीराजी

अशीच काळोखात गेली तर जगबुडी आलीच म्हणून समजा.
नाही का ?

xxx

झुंजूमूंजू झालं होतं पण झुंजरुक झाली नव्हती. बौध्द पोर्निमेचा दिवस उजाडला होता. पण ग्रस्तोदय करणारा संधी प्रकाशाचा कवडसा अद्याप उजळला नव्हता. जीवनाची होळी चालू असताना फक्त होरपळून निघावं , वितळून जावं , वेळ प्रसंगी गरमळून जावं एखाद्या बावनकशी सोण्या सारखं , हेच मनमंजूर झाले होते. पेंजण नादात सुध्दा उन्हाळ्याचे उन स्थितज्ञ झाले होते. हवा सुद्धा गरम वाफेचा भपकारा घेऊन वहात होती. जणू सारी सृष्टी अग्निवेल्लाळ होऊन रंगार्तरंगली होती. पक्ष्यांच्या सुरेल ताना घरट्या घरट्यातं बंदीस्त झाल्या होत्या. अद्याप सुर्यकिरणं पृथ्वीच्या पोटातून बाहेर आली नव्हती. तरीही झावळ झावळ संधी प्रकाशाची किरणे हवाबंद होऊन कुंदावली होती.

वनश्रीच्या लतावेलीने कमालीची स्तब्धता पाळली होती. अचानक एखादी हवाई सुंदरी सारखी मनवेल्हाळ हवा येऊन स्पर्शून जायची. पण ती गरम होऊन सळसळत होती. बहुधा या वर्षी पर्जन्यमान जलवर्धक होऊन येत होते. चारी भिंतीत कमालीचा उकाडा कोंडला होता. त्यामुळे लोक मोठ्या प्रमाणात रस्त्यावर आले होते. काही जण देव दर्शन घेण्यात निमग्न झाले होते.

विठ्ठल रखुमाई मंदीरा जवळचा पिंपळ वृक्ष तेवढा स्थिती गतीचे भान ठेवून संथपणे हालत होता. म्हणून अनेक जनानी अंगातला शर्ट काढून पिंपळ वृक्षाच्या छायेत वावरत होते. सकाळचे बातमीपत्र ऐकून रावसाहेब बाहेर ओठ्यावर फेऱ्या मारत होते. गावातील एक सुशिक्षित बेकार तरुण नोकरी लागत नसल्याने चर्मकाराची कला अवगत करून आला होता. त्यामुळे तो अव्वल दर्जाची कला संपादन करून कलंदर कलावंत झाला होता. त्याचे नाव सखाराम ! जात कोणती ? माहीत नाही. धर्म कोणता ? माहीत नाही. पंथ कोणता ? माहीत नाही. मग होता तरी कोण ? माणूस फक्त माणूस ! अत्यंत चाणाक्ष , होतकरू , सुस्वभावी , तितकाच नम्र. जणू शांतीचं मेघमंडल त्याच्या गालावर उतरलेले. त्यामुळे तो प्रत्येकास एकाच नजरेत घायाळ करून टाकत होता. इतका चांगला मुलगा वडद मध्येच जन्मलेला. पण जन्मजात परदेशी. सखारामचा जन्म होताच आई धनुर्वाताने गेलेली तर बाप अपघातात मृत्यू पावलेला. इतका शुभलक्षणी मात्र कपाळ करंटा.

पण प्रचंड ध्येय किणारा गाठू इच्छीणारा पण असा दोन्ही अंगाने उघडा असलेला सखाराम किशोर वयातच संपूर्ण उघडा नागडा

झालेला. जेवण करण्याची सोय नाही. ना झोपण्याची सोय नाही. खाली धरती वर आकाश. हिच त्याची खरी संपत्ती. याच संपत्तीला हताशी धरुन रात्र रात्र उपवाशी पोटाने हताशपणे पायपीट करत फिरु लागला. पोट भरण्यासाठी. मजूरीच्या शोधात. असाच एक दिवस जिल्ह्याला गेला आणि एका बुट हाऊस मध्ये कामाला लागला. याच बुट हाऊसने त्याचे जीवनच बदलून टाकले. कितीतरी प्रकारची पायवहान तयार करण्यात वाकबगार झाला. पण त्याला जात नाही. ना पात नाही. धर्म नाही. ना पंथ नाही. काळाच्या ओघात त्याला आणि त्याच्या गावाला त्याची जात , धर्म , पंथ सुध्दा माहीत नाही. तो एक निधर्मी , निष्ठावंत कलावंत म्हणून पुढे आलेला. पुढे त्याला लोक कलंदर कलावंत म्हणून ओळखू लागले. तरुण तडफदार. तितकाच गोरा गोमटा. नाकी डोळी छान. भरपूर उंची लाभलेला लावारीश. चर्मकारी हाच व्यवसाय संगती घेऊन गावात आला. गावात येऊन एक मोठं बुट हाऊस थाटले. हा सखाराम याच वडद गावातलाच. जे करु ते चांगलेच करु म्हणणारा सखाराम निष्णात चर्मकार झाला होता. एका पिशवीत पायवहानाचे सामान घेऊन आला. ओट्याच्या जवळ दुकान लाऊन बसला. याकडे रावसाहेबांचे लक्षचं नव्हते. बहुतेक करून रावसाहेब कोणत्यातरी माणसिक तनावा खाली वावरत असावेत. फिरता फिरता पुन्हा रावसाहेब आत निघून गेले. तासा भरात सखाराम यांच्या जवळ लोकांची गर्दी झाली. कुणाच्या चप्पलचा अंगठा तुटलेला तर कुणाची संपूर्ण चप्पल निखळलेली. कुणाचा बुट फाटलेला तर कुणाला पायातील वहाणास पाॅलिस करुन घ्यायचे. चप्पल पाॅलिस दहा रुपये , बुट पाॅलिस विस रुपये , अंगठा तुटलेली चप्पल दुरुस्ती पांच रुपये , उखळलेली चप्पल सुलोचन लाऊन देण्याचे चाळीस रुपये

या दराने फटाफट काम सुरू झाले. पाॅलिस करावयाच्या चप्पल आणि बुटाला कापसाच्या बोळ्याने रंग देऊन उन्हात ठेवू लागला. त्या नंतर अंगठा तुटलेल्या चप्पला भराभर शिवून बाजूला ठेवू लागला. तर संपूर्ण निखळलेल्या चप्पला ब्रशने साफ करून सुलोचन लाऊन बाजूला ठेवू लागला. कांही वेळाने व्यवस्थित जुळवून रापीच्या साहाय्याने कापून ठिक ठाक करू लागला. तासा भरात दोन तीनशे रुपयांची कमाई झाली आणि अचानक घरातून रावसाहेब आले. आता मात्र त्यांचे लक्ष गर्दीवर गेले होते. रावसाहेब चांगलेच भडकले आणि म्हणाले ,

" सखाराम ! तुझ्या सारख्या शहाण्या सुरत्या शिकलेल्या माणसाला कळायला हवे. देश विदेशात काय चाललंय आणि आपण काय करून राहीलो आहोत. याचा थोडातरी विचार करायला हवा होता. शहाणी तसलीच आणि वेडीही तसलीच. कुणात कसा फरक करावा हेच समजत नाही. अरे निदान जनाला नाही तर नाही , मनाला तरी लाजावं माणसानं "

तसा सखाराम थोडं खोकलला आणि म्हणाला ,

" रावसाहेब ! काय झालं ? कशा बदल बोलता ? "

तसे रावसाहेब म्हणाले ,

" अजून कशा बदल ? तुझ्या धंद्या बदल बोलतोय. अरे कांही काळवेळ बघता का नाही ? चप्पल , बुट दुरुस्त करून वापरण्या पेक्षा लोकांना नवी घ्या म्हणावं. जेणे करून गर्दी कमी होईल. विशिष्ट अंतर राखता येईल. "

पुन्हा सखाराम म्हणाला ,

" पण हा उठाटेव कशाबद्दल करायचा ? जूण्या चप्पला , बुट वापरावे का नवे वापरावे. आपण कोण ठरवणार ? या बाबत लोक ठरवतील. आपण कोण त्यांना नवीन चप्पला वापरा म्हणणारे ? "

रावसाहेब म्हणाले ,

" सखाराम तसं नव्हे; देश विदेश पातळीवर साथीचा रोग चालू आहे. अजून कांही काळ आपणासही गर्दी करता येणार नाही. त्यासाठी सर्वांना नवीन चप्पल जोड वापरण्याच्या सूचना दे. फरक पडला तर गावचेच भले होईल. "

तसा सखाराम म्हणाला ,

" जी ! जी ! ! तसं करू. पण मला या देशानं काय दिलय. नुसता अपमान. म्हणून कृपया या पुढे माझ्या शिक्षणाचा उध्दार करु नका. ज्यांना मान सन्मान असतो त्याला असतो देश. माझ्या सारख्या अपमानित मानसाला देश नावाचा खंड नसतोच मुळात. आमचा देश म्हणजे आमच्या मस्तकात भडकलेली आग , आमचा धर्म म्हणजे आमच्या पोटात उसळलेली आग आणि झालाच तर आमचा पंथ म्हणजे अपमान . . . घोर अपमान . . . तिरस्कार . . . माझं काय ? मला माझ्या धंद्याशी संबंध. जूणे दुरुस्त केले काय आणि नवीन विक्री केली काय ? सारखेच होईल. कारण मला माझे सुशिक्षित बेकार म्हणून घेतलेले कर्ज वेळेवर भरता आले पाहिजे. तरचं बँक पुढचं कर्ज देईल. माझी पत वाढेल. शेतीत खत , घरात एकमत आणि बँकेत पत आसणं काळाची गरज झाली

आहे. तरचं माझ्या सारखी माणसं जगू शकतील. त्यासाठी राष्ट्र उद्योगी लागतं. हे साधं गणित प्रत्येकाला माहित असलं पाहिजे. जे की मी माहीत करून घेतलय. "

असे म्हणून सखाराम सर्वाना सांगू लागला. उद्यापासून सर्वानी नवीन चपला बूट वापरायचे. उद्या सकाळी याच ठिकाणी नवीन चप्पल बुटांचे दुकान लागेल. सर्वानी खरेदी करायचे. कारण महामरी जवळ आली आहे. प्रत्येकानी आता महाप्रस्थानाची तयारी केली पाहिजे. असे म्हणून सखाराम आपले बाडबिस्तर घेऊन गेला. रोजच्या प्रमाणे सुर्य तळ्याकाठी बुडत चालला होता. का वडद गाव बुडत चाललेला होता ? चावडीकडे माणसाची लगभग सुरू झाली होती. बहुधा ही लगभग महाप्रस्थानाचीच असेल. मात्र रावसाहेब टेलिव्हिजन वरच्या बातम्या ऐकत बसले होते. कोरोना विषाणूची लागण इंग्लंड मध्ये झाली होती. या देशाच्या सत्तेचा सुर्य निरंतर तेवता ठेवण्यात ही भुमी अग्रस्थानी असली तरी , विजयाचा अहंकार तेवता तेवण्यात तरबेज राहिली आहे. जवळपास जगातील प्रत्येक देशावर ब्रिटीशांनी राज्य केले असले तरी आज रोजी माहे डिसेंबर २०१९ मध्येचं कोरोना विषाणू येऊन ब्रिटनचे दस्तूरखुद्द प्रधान मंत्री यांनाच कोरोना या संसर्गजन्य आजाराने ग्रासले आहे. दिवसेंदिवस प्रधान मंत्र्याची तब्येत खालावत चालली असून विश्वभरातील देशांनी त्यांची प्रकृती लवकरात लवकर बरी होवो. अशी प्रार्थना करुन त्यांना अभिष्टचिंतन केले आहे.

सदर परिस्थितीवर तेथील राजा राणी लक्ष ठेवून आहेत. वैद्यकीय क्षेत्रातील मान्यवर डॉक्टर मंडळीचे पथक त्यांच्यावर अतिदक्षता

विभागात दाखल करून देखरेख करण्यासाठी तैनात करण्यात आले आहे. ज्या भुमिने आज पर्यंत कोणापुढेच झुकले नाही. त्याचं भुमिच्या भुमिपुत्राला कोविड १९ या विषाणू पुढे मान झुकवावी लागली आहे. यावरूनच कोरोना हा संसर्गजन्य आजार किती भयानक आहे. याची खात्री पटते. इंग्लंड हे वैभवशाली परंपरा असलेलं राष्ट्र असून सुद्धा कोरोना आजार रोखण्यात अपयशी ठरत आहे. वास्तविक पाहता इंग्लंड येथे देश विदेशातील कितीतरी तज्ञ डॉक्टर आणि औषध निर्मितीचे शास्त्रज्ञ ठाण मांडून बसले असले तरी याही मान्यवरांची मती गुंग होते आहे. कोरोनाचा इंग्लंड नामाही धक्कादायक होता. मात्र रावसाहेब गंभीर होते. या वडद गावातील सर्वांना सुखांत झोप लागत होती पण रावसाहेबांना दुखांत झोप सुद्धा लागत नव्हती. काळाची कांहीतरी पावलं वाजत असल्याचे रावसाहेबांना जाणवत असली पाहिजेत. म्हणूनच त्यांच्यात प्रचंड अस्वस्था वाढली होती. आता झोप नावाची बाब त्यांच्या पासून खुप दुर गेली होती. जीवना मरणाच्या अंतरात झोप नावाची प्रियशी घटस्फोट घेत असते. इतक्यात गावातील दत्ता नावाचा मुलगा बैठकीत आला. त्याला उद्देशून रावसाहेब म्हणाले ,

" काय चाललंय दत्ता ? या वर्षी कोणत्या वर्गात शिकतोस. अभ्यास वगैरे छान आहे ना. आता पासूनच खुप अभ्यास करं म्हणजे जीवनात यशस्वी होशील. अभ्यासाचे नियोजन कर. जे विद्यार्थी अभ्यासाचा ध्यास घेतात. तेच विद्यार्थी जीवनात यशस्वी होतात. "

तसा दत्ता एक ऐटदार डोक्यावरून हात फिरवित हसला आणि म्हणाला ,

" तुमचं खरं आहे. पण शिकून काय फायदा. तुमचं पहा ना. एवढी मोठी पदवी घेऊन तुम्ही घरीच आहात. तुमच्या सारख्या कडे पाहीले की , वाटतं शिक्षणाची ऐशी की तैशी. शिक्षणाचा फायदा असता तर तुम्ही किती मोठ्या पदावर राहीला असतात. एखादा तालुकदार होऊन पण शिक्षण फिक्कण झुट आहे. काल परवा शासनानं वर्ग - ३ च्या कितीतरी कर्मचाऱ्यांना बढती देऊन सहायक गट विकास अधिकारी वर्ग - २ चा राजपत्रित अधिकारी म्हणून नेमणूक दिली आहे. या लोकांना तुमच्या पायाची तरी बरोबरी येते का ? राजपत्र म्हणजे काय ? हे तर माहीत असेल काय ? आणि तुम्ही म्हणता शिका. अहो उलट शिक्षणानं आपला देश मातीत जायची वेळ आली आहे. शिकलेल्या लोकांना कायबी येईना. धड शिक्षण नाही. ना धड शेती नाही. धोबी का कुत्ता , घरका ना घाट का. अशी अवस्था झाली आहे अन् तुम्ही म्हणता शिका. काय शिकू चोरी , वाटमारी का अजून काही खुन बिन तस्करी ? "

तसे रावसाहेब हसले आणि म्हणाले ,

" दत्ता तसं नाही. तु म्हणतोस तसं मी निश्चित तहसीलदार वगैरे राहीलो असतो. पण माझेच चुकले. मी अभ्यासात कुठेतरी कमी पडलो. त्याचं वेळी पुणे शहर सोडलो नसतो तर मलाही लोकसेवा आयोगाच्या परीक्षा देता आल्या असत्या. पण मी असल्या बिनडोक गावात आलो. तेही आड मार्गावरच्या. इंथ माणसाच्या

बुद्धीचा विकास तर नाहीच पण आहे तो संपुन जाईल. अक्षरशः वेडं करुन टाकलं या गावानं मला. "

" -----"

दत्ता काहीच बोलला नाही. गप्प राहून रावसाहेबाचे ऐकत होता. दत्ता गप्प असल्याचे पाहून पुन्हा रावसाहेब म्हणाले ,

" मी फार पुर्वी विद्यार्थी दशेत असताना महात्मा गांधी यांचे सत्याचे प्रयोग हे अत्मकथन वाचले होते. त्यामुळे मी महात्मा गांधी यांच्या स्वप्नातला भारत आपल्या गावात उभा करण्याचे स्वप्न घेऊन आलो होतो. " गावाकडे चला " हा संदेश मला भुरळ घालीत होता पण आज माझ्याचं दुर्दैवाचे फेरे मोजत बसलो आहे. मलाही महात्मा गांधी सारखेच " दुर्दैवाचे प्रयोग " साकारावे लागतात की काय ? गांधीवाद आणि आंबेडकरवाद समजून घेण्यात कुठेतरी माझी गफलत झाली असावी. अन्यथा मी आंबेडकरवाद निश्चिंत स्विकारला असता. तरुण वयात असताना नेपोलियन बोनापार्ट हे माझे आदर्श होते. आजही आहेत पण मला वाटलं नव्याने आपल्यात आर्न्डाल्फ हिटलर जन्मला तर . . . या भितीच्या पोटीच मी गांधीवाद स्विकारला आणि या गावात आलो. या गावची मानसिक आंदोलने फार गहीरे आहेत. ती सहजा सहजी कळत नाहीत , सर्वसामान्यांना. मी नाही त्यातली कडी लावा आतली. नांदणारीला नांदू देत नाहीत आणि पळणारीला पळू देत नाहीत. आता माझे आयुष्य जार्ज वाशिंगटन सारखे झाले आहे. खाली धरती वर आकाश. एक होता कार्कर . . . खरंच मीही त्यांच्या सारखाच. आधुनिक युगातला कार्कर , चालू वर्तमान काळातला एक होता रावसाहेब ! फिरस्ता

मुशाफीर . . . आयुष्याचे फिडल वाजवणारा. एक वेडा कार्कर. सत्य कथेतल्या राजपुत्रा सारखा. "

इतक्यात गल्लीत हलकल्लोळ उडाला. तशी माणसाची रिघ लागली. दत्ता आणि रावसाहेब घाईगडबडीत बैठकीतून बाहेर पडले. गावातील महादबा नावाच्या शेतकऱ्याने रहात्या घरी गळफास घेऊन अत्महत्या केली होती. महादबाची अत्महत्या ही अवर्षणप्रवणाचे अपत्य होते. महादबा दहा वर्षां पासून कर्ज बाजारी झाला होता. सावकारी कर्ज , बँक कर्ज या ओझ्या खालीच चेपून गेला होता. त्यांच्या घरात एकच रडबोंब उसळली होती. तो आठदहा दिवसा पासून कुणालाच बोलत नव्हता. त्याने रहात्या घरीच हवेच्या पंख्याला दोर बांधून गळफास लावून घेतला होता. फाशी घेण्यासाठी घरातील स्टूलचा वापर केला होता. हा सर्व प्रकार पाहून दत्ताला रावसाहेब म्हणाले ,

" दत्ता ! हे कोणत्या लोकशाहीचे फळ आहे रे ! ! बिचारा महादबा गेला. तो कर्ज मुक्त झाला. पण त्याने ज्या शेतीवर कर्ज घेतले होते. ती शेती कर्ज मुक्त झाली का ? सावकाराच्या नावे परत बैनामा करून दिलेली शेती कर्जमुक्त झाली का ? सावकाराच्या नावे करून दिलेला शेतीचा बैनामा मुळ मालकाच्या नावावर झाला का ? कदाचित मागे पुढे मुळ मालकाच्या नावे शेती झाली तरीही शेतीचा फेर मुळ मालकाच्या नावे होणार आहे का ? असंच त्यांच्या आत्महत्येचे घोगंडे भिजत पडणार आहे का ? इथे लोकशाही प्रधान गणराज्यात पैशा शिवाय काडीही हलत नाही. खरंच असली खिसा कापू लोकशाही पेक्षा राजेशाही काय वाईट होती ? सर्व सामान्याचे जगणेचं महाग झाले आहे. जीवनाची मात्र

किती किंमत घसरल्याय. भारतीय लोकशाही गर्भात असताना तिला किती अपरुक् होते. लोकशाही स्वातंत्र्य सुर्याचा उदय पाहाण्याचा पण स्वातंत्र्य देवतेच्या किरणात मृत्यूचे काळे कभिन्न फास असतात याची जानिवच नव्हती. नाही का ? याची जाणीव एकाही भारतीयाला नव्हती. म्हणून स्वातंत्र्याचा सूर्य कधी उगवतो याची वाट पाहून होते लोक. स्वातंत्र्य देवतेचा लख्ख प्रकाश पडला. पण कितीतरी पांढरे कपाळ घेऊन. आता निकी सुकी भाकर त्यांच्या लेकरा बाळाच्या तोंडात जाणारी तिही बंद झाली. खरंच फाशी घेतल्याने भारतीय शेतकऱ्यांचे भले झाले आहे का ? नक्कीच नाही. खरंच मी तालुकदार झालो असतो तर हा वडद गाव तालुक्याच्या नकाशात लाल फुली मारुन " लाल फुलीचा गाव " म्हणून घोषित केला असता."

असे म्हणून रावसाहेब आणि दत्ता बैठकीकडे परत आले. रावसाहेबांच्या दृष्टी पुढून महादबाचा पार्थीव देह जात नव्हता. या महीना दोन महिन्यांत रावसाहेबांची आणि महादबाची भेट झाली नव्हती. महादबाचा देह संपूर्ण खंगून गेला होता. त्यामुळे रावसाहेब भयंकर विचारात पडले होते. मृत्यू समयी मृतकांचा देह सुध्दा पार खंगून जावा. तोही एखाद्या वाळवी लागल्या सारखा. रावसाहेबांच्या डोळ्यांवर स्वतःचाच विश्वास बसत नव्हता. आशा विचारात असतानाच दत्ता निघून गेला. बाहेर मात्र संपूर्ण आकाश काळोखीनं झाळाळून आलं होतं.

महाराष्ट्र भुमीचे वैभवशाली सद्वाद्री लेकरं
आयुष्याचे अवशेष उध्दवस्त करून मावळत्या
रविरश्मीच्या गोलात ग्रस्तार्थ झाली होती. त्यामुळे त्यांना
जीवन जाणिवेच्या संघर्षात कमालीचा झगडा करावा
लागत होता. रुपमनोहर सौंदर्याच्या भार्या घेऊन
आयुष्याचे चुकलेले रान अहोरात्र तुडवित फिरत होते.
काळाभिल्ल अंधार त्यांच्या सभोवती एखाद्या काळसर्पा
सारखा सळसळत होता आणि याच अंधारात भुमीधराचे
पाय एखाद्या भोवऱ्या सारखे जाग्यावरच चाचपडत फिरत
होते. नरकेसरी आयुष्याचा लेखा जोखा मांडण्यासाठी
धडपडत होते. पण चकाकता रविराज त्यांना काही पावत
नव्हता. एकदा घनगर्द अंधकारात सापडलेला माणूस
सहसा लवकर तेजोलयात दिप्तस्फुलं होतं नाही.

कितीतरी पिढ्या गेल्या नंतर हळूहळू त्यांचा ग्रस्तोदय होत असतो. नाही म्हटले तरी पाच दहा पिढ्या अंधारात चाचपडल्या शिवाय रहात नाहीत. अशी कुटुंब जगाच्या पाठीवर खुप मोठ्या प्रमाणात भुकेकंगाल होऊन भाकरीच्या शोधात फिरत आहेत. भाकरीचा शोध सर्व शोधात फार भयंकर असतो. कारण मुळात भाकरी हाती लागत नसते आणि लागलीच तर पोटात जाई पर्यंत कोण डल्ला मारेल हे काहीच सांगता येत नाही.

कारण दाणे दाणेपे लिखा है ! खाणे वालोकां नाम. असे कुठल्या तरी लेखकाने लिहून ठेवलंय. रावसाहेबनी झोपण्यासाठी स्वतःचा देह पलंगावर अंथरला होता. तसे रावसाहेबाच्या उशा जवळून फार मोठा काळा सर्प सळसळून गेला. बहुतेक तो भारतीय कोब्रा नागचं असावा. त्यामुळे रावसाहेब घाबरून उठले. त्यांना धड झोप लागली नव्हती, ना जागीही नव्हते. अशी अवस्था. या अवस्थेला काय म्हणता येईल. निशाचराची मध्यानं अवस्था का अजून काही ? या अवस्थेत माणसाला झोप लागल्या सारखी वाटते. डोळे जाड पडतात. डोळ्यात पुर्ण झोप उतरलेली असते. पण मनुष्य झोपी गेलेला नसतो. अनेक लोक हिला चटक्या अंगाची डुकली असेही म्हणतात. पण ही डुकली अत्यंत घातक असते. वहान चालवत असताना अनेक जण अशी डुकली घेत असतात. त्यामुळेच तर अपघात होतात. म्हणून हिला खऱ्या अर्थाने अपघाती झोप म्हटले पाहिजे. अशीच झोप आज रावसाहेबांना लागली होती. काही का असेना पण हा भास झाला होता का अभास ? पुन्हा रावसाहेब डोळे मिटून पडले. तशी रजनी काळीगडद होऊन आली आणि म्हणाली ,

" रावसाहेब , उठा ! तुम्ही भारत भुमीचे रजनीश आहात. रजनीकांत आहात. झोपू नका. उठा. सारं विश्व मृत्यू ब्रम्हावरती कलंडले असताना तुम्ही झोपताय. अहो , उठा ! जेव्हा काळरात्र काळ होऊन येतेय तेव्हा भुमीधरानी झोपायचे नसते. खरा रवीरश्मीचा रजनीकांत मृत्योमंडलाचे स्वागत करून आपल्या संधी प्रकाशाची उसळती लाट काळपटलावर धरून ग्रस्तोदय करीत असतो. अहर्निश संदिप्त करून उद्धार करीत असतो. चला उठा. जागते रहो ! उठा म्हणते ना मी ! चला उठा ! ! ते पहा घननीळ अंबर सुध्दा कसे दिप्तीस्फुल झाले आहे. उठा , जागे व्हा. रात्र वैऱ्याची आहे आणि ऐंका सावध पुढल्या हाका ! "

खरंच रजनीश हा निरंतर प्रकाशसृष्टी निर्माण करणारा कर्मयोगी राजश्री असतो. म्हणून तर या रजनीशापुढे तळपता सूर्य सुध्दा कमी पडतो. कारण सूर्य मालवत असतो. पण रजनीकांत हा नेहमी शितलतेचे भाव भावस्थ करण्यात आपल्या आयुष्याच्या परीक्रमा पुर्ण करीत असतो. वास्तविक पाहता रजनीकांत कधीच परीक्रमा सुध्दा करीत नसतो. पण वसुंधरेच्या रुपरुपेशात स्थितप्रज्ञ असल्याने परिक्रमेचा भास आभास लयभिंंगर होऊन फिरतो. त्यामुळे चंद्रोदय आणि चंद्रास्त झाल्या सारखे वाटते. आशा कितीतरी विचारात रात्र जागून निघाली आणि पुर्वा नारंगी छटाची उधळण करीत उजाळली. अमितमनोहर पाखरांचा फडफडाट घेऊन दिवस उजाडला होता. ठरल्याप्रमाणे सखारामने जय्यत तयारी केली. सखाराम यांनी दुकानात आहे नाही तेवढा पायातील वहाणाचा माल दुकानाच्या बाहेर काढला. अगदी रात्री पासून उजाडे पर्यंत एका ट्रक मध्ये चप्पल , बुटं , शिलीपर चप्पल , कोल्हापूरी चप्पल , पावसाळी चप्पल , पावसाळी बुटं , कातडी

जोडा इत्यादी माल शिगोशिंग भरला आणि रवीरश्मीच्या लाल ललीमेत रावसाहेबांच्या घरा पुढील ओट्यावर आणून मांडून ठेवला होता. खरंच दुकानदारी शिकून घ्यावी तर सखाराम कडूनच.

पहिली रांग ४ × ४ च्या रांगेत कातडी जोडा. दुसरी रांग शिलीपर चप्पल. तिसरी रांग बुटं. चौथी रांग कोल्हापूरी चप्पल. पाचवी रांग पावसाळी बुटं. साहावी रांग कातडी चप्पल. पण या सर्व रांगा आणि त्यातील वस्तू समोरच्या व्यक्तीला दिसतील आशा बेताने आडवी करून रांग लावली होती. आशा रितीने मांडणी करून पाच फूट उंच केली आणि एका बाजूला एक खुर्ची टाकून आपण स्वतः बसला तर दुसऱ्या बाजूला पैशाचा गल्ला देऊन स्वतःच्या मित्राला बसविला. दुसरी सहा मुलं मजूरीवर घेऊन प्रत्येक रांगेवर एक एक मुलगा तैनात केला. आता वाट होती ती चांगल्या प्रकारे उजाडण्याची. पहाता पहाता सुर्यदेव आकाशब्रम्हात गुलाब केशर घेऊन शिंपत आले. गुलाब केशराचे सडे निळ्या निळाईत भावचूर झाले. एखाद्या मनोज्ञ लावण्यवती सारखे. नाही म्हटले तरी भारतीय वसुंधरा आहेच तशी काचेरी मण्यासारखी. रुपसुंदरी तनया. रुपरुपेश सौंदर्याचा देखणा नजराणा. पातळ रेशमी ओट आणि भुरभूरता कृष्णधवल केशसंभार. पृथ्वीभराची सुकन्या. बैठकीत रावसाहेब उठून बातमी पत्र ऐकण्यासाठी टेलिव्हिजन संच सुरू करीत होते. तसा सखाराम जोरात ओरडला ,

" धावा पळा गर्दी करा. एकावर एक फ्री. तेही आजच्याच दिवस. चला . . . चला . . . एकावर एक मोफत. धावा धावा हो ! "

सखारामच्या आवाजाने रावसाहेब जाम चिडले. इतक्या सकाळी सकाळी कोणते पांगूळ गावात आले. तेही धावा पळा गर्दी करा म्हणतय. शिवाय एकावर एक फ्री. ताजूबकी बात है ! असे म्हणत रावसाहेबांनी बैठकीचे दार उघडले. पण समोर फक्त चप्पल आणि बुटाची भिंत दिसत होती. सखाराम जोरजोरात ओरडत होता. धावा पळा गर्दी करा. एकावर एक फ्री. पहाता पहाता सारा गाव जमा धावत पळत येऊन एकच गर्दी करत जमा झाला. कोणी बुट घेऊ लागले तर कोणी जोडे. दिड दोन तासात सर्व माल संपला. तसा बैठकीत डोकावून पहात सखाराम म्हणाला ,

" रावसाहेब , तुमचा शबुद म्हणजे शबुद हाय बगा. सर्व दुकान रिकामे झाले. आता दुसरा पर्याय सुचवा म्हणजे लगेच दुसरे दुकान लावतो. "

हे ऐकून रावसाहेब चांगलेच भडकले. दात ओठ खात रावसाहेब म्हणाले ,

" दुसरे लाव का तिसरे. मला काही देणे घेणे नाही. तुम्ही लोक निर्लज्ज आहात. काय करून ठेवले आहे हे. ही जागा का खेटरं विकण्याची आहे ? "

तसा सखाराम हळू आवाजात म्हणाला ,

" मुळीच नाही. पण विक्रमी विक्री करण्याची मात्र नक्की आहे बघा. इतकी नितळ जागा माझ्या तरी पहाण्यात आली नाही. भविष्यात येणारही नाही. खरंच या भुमीला वंदन केले पाहिजे. "

रावसाहेब चिडून म्हणाले ,

" काय बोलत आहात ? निर्लज्जम सदा सुखी यालाचं म्हणतात. जास्तीच चंदण लावू नका अन् वरती म्हणायचं नितळ जागा. काय बेशरम आहेत ही माणसं. आमचीच पातळ व्हायची वेळ आली. "

सखाराम हसत हसत म्हणाला ,

" बेशरम मुळीच नाही. बेशरम असेल तर माझी परिस्थिती आहे. तुम्हाला दोष द्यायचाच असेल तर मला देऊ नका. माझ्या परीस्थितीला द्या. जेव्हा परीस्थिती नाजूक होते , तेव्हा बेशरम पणाचे पल्लू आपोआप माणसाच्या हाती लागत असतात. मी जेव्हा भारतात जन्मलो तेव्हा माझी आई गेली. कालांतराने बाप गेला. मी आनाथ झालो. आज पर्यंत मला माझी जात माहीत नाही. धर्म माहीत नाही. फक्त कर्म माहीत. म्हणून माझ्या शाळा सोडलेल्या दाखल्यावर जात , धर्म , पंथ काहीच नाही. माझी जात म्हणजे भारत , धर्म म्हणजे भारत , पंथ म्हणजे भारत. असे असताना सुध्दा मला कोणीच जवळ केले नाही. म्हणून मी खरं तेच बोलत आहे. बोलून टाकावं म्हटलं तर लोक टाकून बोलतात. पण मी तसं कांही बोलत नाही. जे आहे ते सरळ सरळ बोलतो. जे हाय ते हाय आणि नाही ते नाही. "

रावसाहेब चिरडीला येऊन म्हणाले ,

" कृपया रामपाऱ्यात माझा अमुल्य वेळ खाऊ नका. जा तुम्ही आणि हे पहा. इथे भेटलात तर भेटलात. किमान वरती स्वर्गात तरी भेटू नका म्हणजे झालं. म्हणजे मी स्वतःला खुप भाग्यवान समजेन. "

तसा सखाराम शांत सुरात म्हणाला ,

" रावसाहेब ! माझं काही चुकलं का ? असं का टाकून बोलता. जोडे विकण्याची जागा स्वर्गात असते का हो ? काल तुम्ही म्हणालात नवीन जोडे विका. मी नवीन विकले. आता म्हणता ही जागा खेटरं विकण्याची आहे का ? अहो ! खेटराला कमी समजू नका. उलट खेटराचे आभार माना. खेटरं पायधूळ घेत असले तरी मुखमंडलाची शोभा वाढवित असतात. असो ! परत एक मुद्दा आवर्जून मांडतो. तुम्ही म्हणत आहात महामरी आली. फार मोठी मृत्यूची साथ घेऊन आली. इकडे तिकडे फिरू नका. सर्वकडे साथीचा रोग पसरेल.

ही असली बंधनं माझ्या सारख्या निधर्मी व्यक्तीने काय म्हणून पाळावं. ज्या माणसाला दोन इंच जमीन नाही , रहाण्यासाठी घर नाही , जेवणासाठी अन्न नाही , पिण्यासाठी पाणी नाही , इज्जत झाकण्यासाठी वस्त्र नाही. समाजात तग धरण्यासाठी जात नाही. धर्म नाही. पंथ नाही. मग मी कोण ? या सर्वात वळवळणारा एक मामूली जंत. मग माझ्या सारख्या अर्धनारी नटेश्वरानी काय म्हणून बंद पाळावा. रावसाहेब , मृत्यूची भिती आम्हास नाही हो ! ती भिती असलीच तर इथल्या महाला मध्ये रहाणाऱ्या लोकांना असेल. कारण मृत्यू आम्ही सतत डोईवर घेऊन फिरत असतो , नाचत असतो , बागडत असतो. तेही एक दिवस नाही. जीवात जीव असे पर्यंत कदम चाल करीत असतो निरंतर. अहर्निश चालतोच आम्ही आमची वाट. कधी पाय थकतात , व्याकूळ होतात पण त्यांनाच माहीत असतं. अजून थांबा लांब पल्ल्याचा आहे. जीवनाची एक छदमी वेडी आशा घेऊन. मृत्यू तो कधी

आमच्यावर मेहेरबान होईल. हे काहीच सांगता येत नाही. कारण तुमच्या सारखे आम्हाला जात नावाचे कवच कुंडल नाही. निधर्मी लोकांचे रक्षण कोण करेल ? हा किती मोठा प्रश्न आहे. नाही का ? असला प्रश्न धृतराष्ट्राला तरी पडला असेल काय ? कारण आमचा रस्ताचं आहे काट्याकुट्याचा. म्हणूनच विदवतेच्या महासागराने बौद्ध धर्म प्रतिपादन केला आहे. तोच एक दिवस या जगाला तारेल. आम्हास तर हे काहीच नाही. तरीही आम्ही सुखा समाधानाने जगतो आहोत. हे का कमी आहे ? कारण आमच्यावर मृत्यू नावाची तलवार सतत टांगून ठेवली आहे. त्यामुळे जे हाय ते हाय. नाही ते नाही. राग मानू नका तुमचाच एक निधर्मी ! कविवर्य नारायण सुर्वे यांच्या कुळातला. म्हणून मी कामगार आहे. तळपती तलवार आहे. Thanku. येतो मी !! "

रावसाहेब अगदी टोकाला येऊन म्हणाले ,

" बस्स . . . बस्स ! खुप झाले तत्वज्ञान. आता निघा. सारं मस्तक फुटायची वेळ आली आहे. तुमच्या तत्वज्ञाचे दिप इतत्र लावत बसा. नाहीतर ती मालवून जातील. "

सखाराम जरा ओशाळून म्हणाला ,

" मी कुठे रहाण्यास आलोय. जातोचं आहे. पण आमच्या जीवनाचा थांबा जवळ आल्या सारखा वाटतो आहे. कदाचित या प्रवासासाठी तुम्हीही आरक्षित आहात असे उगीच्या उगीच वाटत आहे. आता तत्त्वज्ञान पृथ्वीवर नकोच. स्वर्गात नरकात तडफडत पडलेल्या दारीद्र्य रेषेखालील लोकांना दिपोत्सव दाखवू अन् त्यांचा ग्रस्तोदय करून स्वर्गात आणू. "

रावसाहेब गंभीर पहात म्हणाले ,

" परदेशाला बारा बुध्दी म्हणतात. ते हेचं. जा बघू. निघा लवकर. अगदी एक दोन तीन म्हणे पर्यंत. "

सखारामाने रुमाल झटकला. पायात कातडी जोडा घालून करकर वाजवित निघून गेला. रावसाहेब मात्र पुर्ण गोंधळून गेले होते. थोडं ठिकाण पालट म्हणून गावातील सुरेश दुकानदारांच्या दुकानावर आले. सुरेश दुकानदार दुकानावर बसला होता. लहानपणा पासून सुरेश कोड फुटलेला. चमडीच्या आजाराने ग्रासला होता. त्यामुळे तो डोक्यापासून पाया पर्यंत पांढरा फट्ट पडला होता. डोक्यावरची केस सुध्दा सोनेरी झाले होते. अंगावरील केसाचे लव सुध्दा पांढरे फटक पडले होते. शरीर बांधा हाडकुळा. नाकी डोळी जेमतेम. सुरेश दुकानदाराने बसण्यासाठी एक खुर्ची दिली. त्यावर बसून रावसाहेब म्हणाले ,

" काय चाललंय सावकार ! आता दुकानदारीला बरे दिवस आले वाटतं. कोरोना कुणाच्या जीवावर उठणारा तर कुणाला सुखांत करणारा. सुखासीन राजहंस. नाही का ? "

तसा सुरेश दुकानदार लवंग विलायची देत म्हणाला ,

" कशाचे बरे दिवस. फक्त हा सर्कस आहे. कधी तोल जाईल हे कांहीच सांगता येत नाही. चली तो चांद तक. नही तो श्याम तक. सध्या हैद्राबादला कामासाठी गेलेला मजूर वर्ग परत आला आहे. त्यामुळे चालतंय कसतरी. गाजराची पुंगी वाजली तर वाजली. नाहीतर मोडून खाल्ली. मुख्य बाजार पेठेतील दुकान मात्र फुल्ल

चलतात बघा. गल्ली बोळात कशाचा धंदा आणि कशाची कमाई.
उगी दिवसाची भरती करणं तेवढी चालू आहे. "

रावसाहेब तोंडात लवंग विलायची टाकत म्हणाले ,

" मग मुख्य बाजार पेठेत का टाकत नाही दुकान ? किंवा
व्यवसाय बदलला तर . . . "

सुरेश सावकार भुवया उंचावून म्हणाला ,

" मुख्य बाजार पेठेत दुकान टाकनं तेवढं सोपं आहे का ? मुळात
भांडवल तगडं लागत. मालकी हक्काची जागा लागते. शिवाय या
मोठ्या हस्तीच्या चढा ओढीत आपला निभाव लागतो का ? आहे
तेवढ खुटूखुटू चालू आहे. पोटा पुरत मिळत. यातच समाधान. जे
हाय ते हाय. नाही ते नाही. रुटूखुटू खुटूखुटू. "

रावसाहेब हळू आवाजात म्हणाले ,

" व्यवसाय कुठेही करा पण थोडा जपुन करा. सध्या महामारी
सगळीकडे आली आहे. गन्हाईका पासून चार हात लांबीचे आंतर
ठेवून वागा. नाहीतर करायला गेलो गणपती आणि झाले माकड
असे म्हणायची वेळ येईल. "

सुरेश सावकार गंभीर होऊन म्हणाला ,

" या धंद्यात हे शक्य नाही. दुकानावर कोणी बाई माणूस येते तर
कधी छोटी छोटी मुलंही येतात. त्यांना कसा बांध घालणार ? "

रावसाहेब विचार करून म्हणाले ,

" एक काम करा. पुढच्या भागाला एक आडवा वेळू बांधा म्हणजे लोक आपोआप काही अंतरावर राहातील. या मुळे कसलाही साथीचा रोग येऊ द्या. त्याची बाधा होणार नाही. "

सुरेश सावकार त्रासीकपणे म्हणाला ,

" अहो , असले प्रयोग पुस्तकात शोभून दिसतात. प्रत्यक्षात नाही. आता आपण तुमचेच उदाहरण घेऊ. तुम्ही तुमच्या बैठकीत असला प्रयोग केला आहे का ? "

रावसाहेब शांतशील म्हणाले ,

" नाही. "

सुरेश सावकार प्रश्न करीत म्हणाला ,

" का केला नाही ? करुन पहा. मग कळेल. "

रावसाहेब काहीतरी आठवून म्हणाले ,

" काही आवश्यकता नाही. मुळात आमच्या बैठकीत लोकांची वर्दळच नसते. "

सुरेश सावकार सल्ला देत म्हणाला ,

" तरीही करुन पहा. आधी तुम्ही करा मग मी नक्कीच करीन. नाहीतर लोक काय म्हणतात माहीत आहे का ? "

रावसाहेब हसून म्हणाले ,

" काय म्हणतात ? "

सुरेश सावकार हासला आणि म्हणाला ,

" लोका सांगे ब्रम्हज्ञान आपण कोरडे पाषाण. "

रावसाहेब उठले आणि म्हणाले ,

" येतो मी ! "

सुरेश सावकार हात जोडत म्हणाला ,

" हो या. "

रावसाहेब बैठकीत आले आणि स्वगत म्हणाले ,

" अरेरे देवा ! कुठे आहेस तू. मला माझे जीवन नको झाले आहे. कोरोना विषाणूला माझ्याकडे लवकर पाठव आणि घेऊन टाक माझा जीव. जाऊ तिथे शिवा खाऊ. हे आता माझे समिकरण झाले आहे. असले अपमानीत जीवन जगण्या पेक्षा मृत्यू किती चांगला असेल. नाही का ? "

असे म्हणून आज कुठलाच मुड नसल्याने रावसाहेब सरळ झोपी गेले. सायंकाळी उठून मात्र बैठकीत येऊन बातमी पत्र ऐकत बसले होते. कोरोना आजाराची लागण रशीया पर्यंत जाऊन पोहचली होती. रशीयाचे मुळ नाव रुस असे असून याच भुमित कितीतरी विचारवंतांनी जन्म घेतला होता. रावसाहेबा सारखा. हि भुमी मुळातच विचारवंतांची जननी आहे. या भुमित कोरोना जानेवारी २०२० मध्ये येऊन भुमिगत झाला आहे. मला वाटतं या ठिकाणी भुमिगत स्वातंत्र्य सैनिका सारखे काम करुन आपला विजय शिक्का मोर्तब करेल.कारण उतरती थंडी आणि चढत्या

उन्हाळ्याची चाहूल लागत आहे. आज रावसाहेब बैठकीत झोपण्या ऐवजी बैठकीच्या गच्चीवर झोपायला गेले होते. सारखे कोरोना या आजाराच्या बातम्या ऐकून डोके जडशील पडले होते तर डोळे जळजळ करीत होते. डोळ्यात लाली उतरली होती. म्हणून माळ्यावर झोपण्याचा बेत केला होता. माळ्यावर फक्त एक रेशमी शाल अंगावर लपेटून गेले होते. चंद्राचा शांत शितल प्रकाश सर्वकडे लखव पसरला होता. थंड हवेची झुळूक सुटली होती. हवेच्या लहरीत थंडावा मंदशील जानवत होता. संपूर्ण आकाश चांदण्यानी भरून गेलं होतं. एखाद्या शरदाच्या चांदण चुन्यानी लखलखलं होतं. दुरवर कोणीतरी रेडिओ वरची गाणी ऐकत होतं. गाण्याच्या लहरी हवेच्या झुळुकेत सरमिसळ होऊन येत होत्या ,

" ना चांद ना बदला , ना सुरज बदला , ना बदला अस्मान , कितना बदल गया इंसान "

हे गाणे स्पष्ट ऐकू येत होते. त्यामुळे गाण्याचा गोडवा वाढला होता. निसर्गरम्य वातावरणातून येणारी झुळूक श्रंतावून जात होती. निसर्गाचे अमिट मनोहर सौंदर्य अवलोकन करीतच रावसाहेब झोपी गेले. फार सुंदर आणि मस्त झोप लागली. मात्र पहाटेचा झोंबरा वारा एखाद्या तडतडणाऱ्या नगाऱ्या सारखी थंडी घेऊन आलेला. त्यामुळे जाग आली. कोंबडा सारखा ओरवत होता. बहुतेक पहाटेचे चार वाजले असावेत. कारण शुक्राची चांदणी कलली होती.

मात्र लोकांची गडबड सुरू झाली होती. लोक शेत शिवारात जात होते. त्यांच्या बोलण्याचा आणि पायचालीचा स्पष्ट आवाज येत

होता. रावसाहेब थंडीला कंटाळून बैठकीत आले. लाईट मालवले होते. बटन टाकून लाईट चालू केले. थंडगार पाण्याची चुळ भरून तोंडावर पाण्याचा हळूवार शिडकावा केला. दोन ग्लास पाणी पिऊन टेलिव्हिजन संच सुरू केला. टिव्हीवर कोरोना या विषयीच बातम्या चालू होत्या. पहाटेचा काळोख विरुन दिशा उजळत होत्या. पण दिशानं दिशेच्या संधी प्रकाशात धुकं पडलं होतं. हळूहळू पाखराची फडफड सुरू झाली होती. पहाता पहाता काळोख किणार जाऊन संधी प्रकाशाचे धुके पसरले होते आणि रावसाहेबांचे जीवन सुध्दा या धुक्या सारखेच धुंदाऊन गेले होते. काळमणीच्या नाग सर्पा सारखे . . . धुस्स फुस्स करीत धुंदारले होते.

फाल्गुन मासाच्या उन्हाची तिरीप चटके देत सुटली होती. रानावनात पळस आणि माड फुलारला होता. उन्हाळा म्हटलं की , वृक्षराजी मान टाकायला सुरुवात करीत असते. पण पळस मात्र जसं जसे उन्हाचा कडाका वाढत जातो. तसतसा हा वृक्ष फुलारत जातो. मार्च महिना चालू असताना पळस आपले बाळसे दाखवीत सुटला होता. दमदार पणे हिरवळीची शाल पांघरून तजेलदार चेहरा घेऊन दिमाखदार पणे लहरत होता. आपल्या रुपसौंदर्याचे भावस्थ पल्लू दाखवत सृष्टी सौंदर्याने नटलेले रुपमनोहर घेऊन रुपरुपेश झाला होता. कारण नुकताच शिमगा होऊन गेला होता. सणा निमित्ताने गोडधोड खाऊन दुसऱ्या दिवशी धूलिवंदन दिना निमित्ताने एकमेकांच्या अंगावर रंगाची आताषबाजी करण्यात आली होती.

मराठी माणसांचा गुढी पाडवा हा मुख्य सण आता जवळ आला होता. त्यामुळे घरा दाराची रंगरंगोटी करून घर स्वच्छ करण्याचा

कार्यक्रम बायकांनी हाती घेतला होता. पुर्वा नारंगी रंगाची उधळण करीत आकाशात सरसावत येत होती. सर्वकडे भक्क उजेड पसरत चालला होता. चांदीचा देखणा रंग घेऊन दिवस उजाडला होता. पक्षी शीळ घालत फिरत होते. सृष्टी सौंदर्याची मोहनमाळ जडावण्यासाठी लतावेलीत कोकीळ पक्षी कोकीळगान करीत या झाडावरून त्या झाडावर सैर करीत होता. आनंद विभोर क्षणाचे मंगल क्षण भरारत होते. उजाडल्या पासूनच उर्जस्वल संजीवनी पिल्याचा आत्मानंद सृष्टी नाथांच्या चराचराला होत होता. आज वडद गावात आनंदाची बातमी येऊन पसरली होती. पांडू सुताराचा मुलगा रविकांत हा राज्य लोकसेवा आयोगा मार्फत घेतलेल्या परिक्षेत महाराष्ट्र राज्यातून प्रथम क्रमांकाने पास होऊन पोलीस खात्यात पोलीस निरीक्षक म्हणून निवड झाला होता. गावभर पांडू सुतार पेढे वाटत फिरत होता. आज पांडू सुताराने लालबुंद जरी काठाचा डोईवर शेमला बांधला होता.

अंगात मलमलीचे भारी खमिस परीधान केले होते आणि पांढरी शुभ्र धोती नेसून स्वतः हसतचं लोकांना पेढे भरवित होता. आजच्या इतका आनंद त्याच्या आयुष्यात कधीच त्याच्या चेहऱ्यावर पसरला नव्हता. पण आज आनंदाचे तराणे सर्वच्या सर्व पांडू सुताराच्या चेहऱ्यावर पसरले होते. जणू पुणवेचं दुग्धधवल चांदणंच त्यांच्या अंगापांगावर पसरलं होतं तर पांडू सुताराच्या बायकोची स्थिती आनंद विभोर झाली होती. केवळाबाई तिचे नाव. अंबरघनातील चांदण चुऱ्याची बरसात केवळाबाईच्या मुखकमलावर झाली होती. केवळाबाईने हिरवेगार पातळ नेसून मळवट भरल्या सारखे कुमकुम तिलक संपूर्ण भाळात रेखले होते. दारा समोरच्या अंगणात बाज टाकून

तिच्यावर घोंगडी टाकली होती तर दुसऱ्या बाजेवर गोधडी अंथरली होती. चार तऱ्म्याच्या बैठकीत सतरंजी अंथरून त्यावर तक्के आणि लोड मांडले होते. बैठक भारी सजली होती. गावातील प्रतिष्ठित लोक येऊन रविकांतचे स्वागत करीत होते. रविकांत सुध्दा पायजमा आणि पांढरा शुभ्र शर्ट परीधान करून बैठकीत बसला होता. त्याच्याही भाळावर कुमकुम तिलक लावून औक्षण केले होते. ही बातमी रावसाहेबांना समताच रावसाहेब पांडू सुताराच्या घराकडे गेले. शाल , श्रीफळ , दस्ती , टोपी आणि पुष्प गुच्छ देऊन रविकांतचे अभिष्टचिंतन केले. गावातील लोकांची ये जा सारखी चालूच होती. अनेक जण बाहेरील अंगणातील बाजंवर बसून कोणी नागीलीचे पान खात होते तर कोणी सुर्यछाप जर्दा खात होते. एखादा दुसरा सिगारेटीचा धुर अवकाशात भिरकावत होते. सिगारेटच्या धुराचे वलय मनचूर होऊन हवेत श्रंताळत होते तर वयस्कर मंडळी अडकित्ता सुपारी काढून सुपारी कातरत होते. एकमेकांना पान सुपारी देत आपापसात चर्चा करीत होते तर कांही जण बैठकीत स्थानापन्न झाले होते. इतक्यात पांडू सुतार आला आणि रावसाहेबांना पाहून मनचूर हासला आणि म्हणाला ,

" तुमाला फाऊन दहा हत्तीचे बळ आलं बगा. मी तुमच्या घराकडे आणि तुमी आमच्या घराकडे. कशी भेट वावी. कुठेतरी वाटेतच चुकामूक झालेली. बरे तर बरे. मी लवकर आलो. अनेथा किती पचाताप करुन घ्यायची येळ. या निमताने तुमच्या सारख्या ईदन्यशवराचं पाय हामच्या घराला लागले. खरंच माझं पोरगं शुभन शकुन हाय बगा. "

असे म्हणून रावसाहेबांच्या तोंडात पेढा भरवला. दोघेही थोडा वेळ बैठकीत सुख दुःखाच्या गप्पा मारीत बसले होते. तसे रावसाहेब मागील आठवणी काढत म्हणाले ,

" मी तुमच्या घरी आलो नाही असे नाही. या पुर्वी मी शेतीची अवजारे घेण्यासाठी आलो होतो. "

तसा पांडू सुतार आनंद विभोर होऊन हसला आणि म्हणाला ,

" अगदी खरं हाय परीस ती हुभ्या हुभी भेट हुती. आजच्या सारखा परसंग थोडाच व्हता. तुमच्या सारखी लय शिकशान झालेली माणसं आली की , सुखाला येगळाच साज चढतो. "

तसे रावसाहेब संयत पणे म्हणाले ,

" रविने तुमच्या घराण्याचा पांग फेडला. लोक सेवा आयोगाची परीक्षा खुप अवघड असते. आता या पुढे अनेक शिखरं पादाक्रांत करेल. "

तसा पांडू सुतार आपले अज्ञान न लपवता म्हणाला ,

" यातलं आमास कायबी कळत नाय. लोक ईचारत होतं. पोलीस खत्यात काय मणूनशान लागला. मी मणालो यातलं मला कायबी कळत नाय. परीस पोरगं मोठा हाफीसर झालं हाय. जे काई ईचारायचे ते त्याला ईचारा. असचं मला परतेकाला सांगावं लागलं बगा. "

तसे रावसाहेब प्रोत्साहन देत म्हणाले ,

" व्वा ! छान ! ! मोठाचं झाला. हे क्षण कोणत्याही मात्या पित्याच्या वाट्याला येत नसतात. ते तुमच्या आलेत. निश्चितच तुम्ही भाग्यवंत आहात. भाग्यशील आहात. लवकरच भाग्यद्वोयी व्हाल. "

असे म्हणून रावसाहेब परत घराकडे आले. गावात पांडू सुताराचीच दिवसभर चर्चा चालू होती. सायंकाळच्या टायमाला दिवस कलला. लोक चावडीवर येऊ लागले. रावसाहेब चावडीवरची बैठक सोडून देऊन बैठकीतच बातम्या ऐकत बसले होते. इतक्यात माधवराव आले. त्यांना पाहून रावसाहेब उठले आणि म्हणाले ,

" भाऊसाहेब ! आज वडद गावच्या भाग्यात अधिकाराचा सुर्य उगवला आहे. पांडू सुताराचा मुलगा पोलीस अधिकारी झाला. आपल्या गावची अशीच प्रगती होत राहीली तर आपले गाव आदर्श गाव म्हणून महाराष्ट्राच्या नकाशात नावा रूपास येईल. एक दिवस नावरुप होईल. "

तसे माधवराव गंभीर पणे म्हणाले ,

" व्वा ! आपल्या गावचा हा पहिला भुमीपुत्र अधिकारी पदावर विराजमान झाला म्हणायचा. याचा अर्थ आता आपला गाव अज्ञान पणाची कात हळूहळू टाकत चालला आहे. असेच म्हणावे लागेल. वास्तविक पाहता हा मान तुमचाच होता. पण नियतीने तो हिसकावून सुताराच्या घरी पाठवून दिला. नियती फार खिलाडी असते. खेळाडूला घरी बसवते आणि बिन खेळाडूला खेळवते. बरे

झाले आता पांडू सुताराची ग्रहदशा बदलून जाईल. सत्कार
बित्कार करून यायला हवा. "

रावसाहेब चिंताग्रस्त होऊन म्हणाले ,

" पण भाऊसाहेब ! हि लोक कुठेतरी काळाची पावले
ओळखण्यात कमी पडतात. अधिकारी पदावर निवड झाल्या नंतर
आनंद होणे स्वाभाविक आहे. पण या आनंदाचे रुपांतर
सोहळ्यात होता कामा नये. एखादी दिवाळी साजरी करावी. तसा
सत्कार सोहळा पार पडला. मी सत्कार करून आलो आहे. सध्या
कोरोणा सारखी महामरी एक एक देश मार्गक्रमण करीत जपान
मध्ये येऊन पोहचली आहे. कोणताही रोग एकदा हातपाय
पसरायला लागला की , तो सहजासहजी परत फिरण्याचा विचार
करत नाही. हा तर साथीचा आजार आहे. त्यामुळे आशा रोगाला
मानवी रक्त अर्पण करावेच लागते. पण हे या लोकांच्या मनी
नाही. ना ध्यानी नाही. जो तो आपल्याच तालात. "

माधवराव तटस्थपणे म्हणाले ,

" काळाची पावलं गंभीर पडत असतील तर प्रत्येकांनी ती
ओळखून सावध व्हायला हवे. पण सर्व सामान्य लोक एवढा
विचार करत नसतात. नाही म्हटले तरी त्यांची जीवन जगण्याची
शैली अगदी सरळ आणि साधी भोळी असते. इतक्या खोलवरचा
विचारच कशाला करतील. म्हणूनच त्यांच्यात आणि तुमच्यात
फरक आहे. नाही म्हटले तरी हा फरक असतोच. तुमचे शिक्षण
पुण्यासारख्या शिक्षणाच्या माहेर घरात झाले आणि इतरांचे
परिस्थितीनुरूप झाले. हा शिक्षणाचा फरक आहे. ज्या शिक्षण

संस्थेने लोक मान्य टिळका सारखे निर्भीड वक्ते घडविले. त्या फर्ग्युसन शिक्षण संस्थेचा हा गुणधर्म आहे. म्हणून तुम्ही विचारवंत झालात. विचारवंत आणि प्रतिभावंत हेच या लोकशाहीचे खरे आधार स्तंभ असतात. आम्हीही जाऊन भेटून येतो. तेवढेच बरे वाटेल. नाही का ? "

असे म्हणून माधवराव निघून गेले. तसे रावसाहेब स्वगत म्हणाले ,
" खरंच आम्ही विचारवंत आहोत का प्रतिभावंत ? लोकशाहीचे खरे आधार स्तंभ आहोत का आडगळ स्तंभ आहोत ? खरंच आम्ही लोकशाहीचे खरे आधार स्तंभ आहोत का ? का अंधार स्तंभ आहोत ? "

असा विचार करीत रावसाहेब सुद्धा घरात गेले आणि सरळ बिछान्यावर पहुडले. झोप केंव्हा लागली. हे सुद्धा त्यांना समजले नव्हते. प्रथम प्रहरीच्या चिवचिवाटाने रावसाहेब जागी झाले. चिमण्याचा चिवचिवाट सुरू झाला होता. गावातल्या पिंपळ वृक्षावर कावळे फडफड करीत कावकाव करीत होते. आकाश मार्गाने दुग्धधवल बगळ्यांची माळ वहात जात होती. रावसाहेब उठले आणि बैठकीत येऊन टेलिव्हिजन सुरू करून एक एक बातमी लक्ष पुर्वक ऐकत होते. विश्वभरात कितीतरी देशात मुडद्याची रांग लागली होती. जडशील अंतःकरणाने टेलिव्हिजन संच बंद केला. आता कोरोणा या आजाराची शिसारी येत होती. उठल सुटलं की , कोरोणा. टेलिव्हिजन वरचे कोणतेही चॅनल घ्या. बिचान्याना कोरोणा शिवाय काहीच दिसत नव्हतं आणि गावात बसलं तर गावंढळ गोष्टी शिवाय दुसरं काहीच कानावर येत नव्हतं. खरंच रावसाहेबा सारख्यानी नेमके करावं तरी काय ? पण

काही का असेना टि. व्ही. वाले प्रचंड मजा आणत होते. धरलं तर चावतय अन् सोडलं तर पळतय. अशी अवस्था झाली होती. प्रशासकीय अधिकारी , कर्मचारी वर्गाचीही अवस्था अशीच झाली होती. कडकडीत बंद ठेवण्यासाठी लाठीकाठी चालवली तर पोलीसांनी इतके मारायचे असते का ? नाही मारले तर हा कशाचा बंद आहे ? लोक स्वैर फिरत आहेत. पोलीसा कडूनच बंदची ऐशी की तैशी. आली का आफत. हेच लोक लग्न , वाढ दिवस , सोयरिक , जयंत्या करणार आणि या सर्व बाबीचे नारळ पोलीसावर फोडणार. एका कोरोना नावाच्या विषाणूने इतका धुमाकूळ घातला होता. कोणतेही क्षेत्र घ्या. तिथे कोरोना नावाचा विषाणू आलाच म्हणून समजा. अगदी कारागृहात सुद्धा कोरोना जाऊन कैद्या सारखा कैदबंद झाला होता. आज जगाच्या पाठीवरील इतर देशात असला म्हणून काय झाले ? एक ना एक दिवस तो भारतात येणारच. इतर देशाची जी परीस्थिती झाली. तशीच परिस्थिती भारतात होणार नाही कशावरून ? उद्या भारतात हा विषाणू येऊन धडकला तर भारताला सुद्धा बंदची हाक द्यावी लागणार. सर्व देश बंद. हे समिकरण कसे जमावे. आज बंद , उद्या बंद , परवाही बंद , कायमचं बंद. त्यासोबत गरीबांच्या चुलीही बंद. ज्यांचे पोट हतावर आहे त्यानी खरंच काय करावं ? आजही भारतात कुपोषित लोकांची संख्या नाही असे नाही.

उलट ती बऱ्यापैकी फुगलेली आहे. ही अफत भारतात आली तर लोक सैरभैर होतील. त्यांना पोटाची आग शमविण्यासाठी बाहेर रस्त्यावर पडावे लागेल. पण बाहेर कायदा रक्षकांच्या कितीतरी तुकड्या तैनात झालेल्या असतील. त्यांच्यात आणि सर्वसामान्य

लोकांत बेबनाव निर्माण होऊन एकमेकांवर हल्ले होतील. यात कितीतरी जण मारले जातील. एकूणच देशाची घडी बिघडलेली असेल. त्यामुळे जाती जातीत वैर निर्माण होऊन एकमेका पासून हे लोक कायमचे दुरावतील आणि त्यांच्यात फक्त सुडाची भावना खदखदत राहील. या सुडाचा लाव्हा अनेक धर्मपंथात सारखा खळबळत राहील. खळबळता लाव्हा एक दिवस प्रस्फोट घडवीत असतो. तो केंव्हा आणि कधी होईल हे सांगता येत नसते. त्यामुळे कोरोना विषाणूंचा संसर्ग भारता सारख्या देशाला परवडणारा नसेल. याच विचारात रावसाहेब गढून गेले होते. आशाच काही महत्त्वपूर्ण बातम्या ऐकत होते.

- * कोरोना नावाचे शहर नार्वे.
- * कोलॉंबीया विद्यापीठात कोरोना शिरला.
- * दक्षीण आफ्रिकेत सशर्त कोरोना राज.
- * इजिप्त भुमीत विषाणू जीवजंतूत रंगली कुस्ती.
- * मलेशियात थाटले मृत्यूचेदुकान.
- * कुवेतवर झाला कोरोना मेहेरबान.
- * अर्जेटीनात दगडाखाली कोरोना.
- * कझाकस्तान बनले कब्रस्थान.
- * थायलंडचे सुद्धा वाजलेकीहो बारा.
- * भुतान मध्ये करोना भूत थैयथैयले.

- * न्युझीलंड मध्ये कोरोनाची दमदार हजेरी.
- * श्रीलंकेत कोरोनालंका आवतरली.
- * केनियात विषाणू बनला नेनीवा.
- * ताजिकिस्तान म्हणे कोरोना कुर्बान.
- * माॅरिशियस मध्ये कोरोना लावारीश.
- * व्हीयतनाम मधला कोरोना एक रहस्य.
- * मॅनमारमध्ये कोरोनास्त्र.
- * बांगला झाला भुत बंगला.
- * कोरोना छत्रातील पाकीस्तान एक गुढ रहस्य.
- * सर्व गुण संपन्न देशावर कोरोनाची झाली वक्रदृष्टी.
- * फिनलॅंडमध्ये मृत्यूचीझिम्मड घाई.
- * डेन्मार्क मध्ये कोरोना राज चुरमुर.
- * नार्वे मध्येही मृत्यूचा बोलबाला.
- * कोरोना युद्धासाठी शहरं सज्ज.
- * अमेरिकेत मृत्यूचा आकडा लाखाकडे.
- * इटली मध्येही मृत्यू देवता प्रसन्न.

- * ब्रिटन मध्ये सबकुछ मृत्यू
- * स्पेन मध्ये मृत्यू भुमिगत मात्र लागन मंदावली.
- * रशीया मध्ये सावध पुढल्या हाका.
- * भारतात कोरोनाचा पहीला रुग्ण केरळ राज्यात नोंद झाला. भारतात थरार . . !
- * मच्छीमारात अनोख्या आजारांचे थैमान. अनेक मच्छीमार दगावले. बळीची संख्या वाढू लागली. मात्र रोगाचे निदान लागेना.
- * अनेक राज्यांत घबराट पसरली. गरज पडली तर देश लाँक डाऊन करु - पंतप्रधान
- * जनतेने सुरक्षित घरीच रहावे - पंतप्रधान
- * दारु दुकानावर सरकारचे निर्बंध मात्र तळीरामाची परेशानी. बंद काळात विमान , रेल्वे , बस सेवा बंद रहातील.
- * आत्यावश्यक सेवा औषधी दुकान , दवाखाना , गॅस , दुध , किराणा , भाजीपाला , आरोग्य , पशुसंवर्धन , पोलीस यांच्या सेवा सुरू रहातील. मात्र इतर वेळी पशुसंवर्धन अत्यावश्यक सेवेत नाही.
- * अनेक कारखाने , कंपन्या बंद. कामगार वर्गाचे वेतना अभावी हाल. सरकारी कर्मचारी वर्गाचा पगार दोन महिन्यां पासून बंद. नोकर वर्ग वेतनाच्या प्रतिकेत.

* विद्यार्थी वर्गाच्या परीक्षा पुढे ढकलल्या. वेळा पत्रक जाहीर केले जाईल.

* पोलीसांचा जोरदार लाठी हल्ला , लोकांचाही प्रतिकार पोलीस आणि डॉक्टरवर हलल्याला सुरुवात

* इतर आजाराने ग्रस्त असणाऱ्या रुग्णाचे हाल. खाजगी रुग्णालये बंद. अनेक डॉक्टर व पोलीस बनले कोरोनाचे शिकार. चिंता वाढली.

* कोरोना योद्ध्याच्या वारसाला सरकारी नोकरीचे आमिष.

* कोरोना आणि सारी आजारांचे तंगड्यात तंगडे. मृत्यूच्या घटनेत वाढ.

* जागतिक आरोग्य संघटनेचा इशारा अजून कोरोनाच्या दोन लाटा येतील. त्या सर्वात खतरनाक असतील. लाॅक डाऊन उठवताना योग्य ती काळजी घ्यावी लागेल.

* किती परवाना धारक तळीरामाना मद्य विक्री केली ? हम सब नशेमें है ! जिसका कोई नहीं उसका कोरोना हैं यरों | ये मैं नहीं कहता विषाणू में लिखा हैं यरों ||

* केनियात कोरोनासह महापुराचे संकट.

* कोरोना सोबत जगायला शिका - केंद्रीय आरोग्य मंत्रालय

* राज्य व राज्याबाहेरील मजूराचे फाळणी नंतर सर्व्ात मोठे स्थलांतर. वेडे , मुके , लहान , मोठे , वृद्ध , स्त्री , पुरुष , गर्भवती

महिला , विविध आजाराचे रुग्ण , यांचा हजारो किलोमीटरचा
पायी प्रवास. पोटाला अन्न नाही , पाणी नाही , निवारा नाही ,
उपचार नाही. फक्त संघर्ष करीत वाटचाल.

उगवत्या सूर्याचॆी नारंगी किरणे आकाशात तिक्ष्ण तिरा सारखे चढत होते. प्रथम प्रहर चोर पावलांनी हळूवार वर येत होता. कुठेच धुस्सफुस्स होत नव्हती. रविकिरणाचे कवडसे एखाद्या धनुष्य बाणा सारखी पृथ्वीच्या पोटातून वेगाने वर येत होते. पण पायरव कमालीचा स्थितज्ञ झाला होता. ज्याच्यातून पाला पाचोळाही हलत नव्हता. उगवत्या रविरश्मीत हिऱ्याचे हिरवेकंच रुप भावस्थ झाले होते. पण हा पहा उन्हाळा अन् तो पहा सुर्यदेव ! हाच सुर्य आणि हाच जयद्रथ करीत सारी धरा जाळून भस्म करीत सुटला होता. धगीचे अग्निकल्होळ घेऊनच प्रथम प्रहर विराजीत झाला होता. त्यामुळे नैसर्गिक वातावरणातच प्रचंड अस्वस्थता जाणवत होती. रावसाहेब सकाळचे बातमीपत्र ऐकूत अस्वस्थ बसले होते. पहीलीच बातमी चिंता वाढवणारी होती. त्यामुळे रावसाहेब वरचेवर अस्वस्थ होत होते.

* केरळ पाठोपाठ कोरोनाने दिल्ली , हारीयाणा , पंजाब ,
आंध्रप्रदेश , कर्नाटक , तेलंगणा , गोवा , उत्तर प्रदेश , केरळ ,
तामिळनाडू या राज्यावर केली स्वारी.

इतक्यात गोविंदा आला. त्याला पाहून रावसाहेब म्हणाले ,

" या गोविंदराव , कसा काय काढला सकाळी सकाळी दौरा. या
बसा. "

तसा गोविंदा हसला आणि म्हणाला ,

" कांही नाही. सहज आलो. एका महत्वाच्या कामात तुमचा
सल्ला घेऊन पुढची वाटचाल करावी म्हणतो. "

तसे रावसाहेब सजग झाले आणि म्हणाले ,

" बोला. महत्त्वाचे काम बोला. "

गोविंदा स्थितमग्न होऊन म्हणाला ,

" मुलगी लग्नाला आलीय. या वर्षी द्यावं म्हणतो लग्नाचा बार
उडवून. बल्लाळीचा मुलगा आहे. दोन भावात पांच दहा एकर
जमीन आहे. "

रावसाहेब अगदी सहज पणे म्हणाले ,

" छोटे कुटुंब सुखी कुटुंब या तत्वात बसते. विचार करायला
हरकत नाही. पण मुलाचे शिक्षण ? "

गोविंदा हर्षफुल्ल होऊन म्हणाला ,

" मुलगा विदेशात नोकरीला आहे. स्वफ्टवेअर इंजिनिअर म्हणून अमेरिकेत आहे. वर्षाला पन्नास लाखाचे पॅकेज आहे. शिवाय मुलगा उंचापुरा देखणा आहे. एकदम सुंदर . . . सुरेख , देखणा आहे. स्मार्ट आणि स्टायलीस्टही. "

रावसाहेब हसले आणि म्हणाले ,

" स्थळ एकदम चांगले आहे पण हि मुलं आपल्या ज्ञानाचा दिवा आपल्या देशात लावायचे सोडून परकियांच्या सत्तेत दिवे लावत बसतात. याच योगदानाची शक्ती आपला देश सोडून बाहेर खर्च करतात. हिच बौद्धीक शक्ती आपल्या देशासाठी खर्च केली तर आपणही अमेरिके सारखे प्रबळ होऊ. असो ! स्थळ एकदम चांगले आहे. सोडू नका. सोयरिक पक्की करून ठेवा. पण लग्नाची घाई करू नका. सध्या अमेरिकेसह अनेक देश महामारीच्या कचाट्यात सापडले आहेत. कोण वाचतो. कोण मरतो. हे अद्याप सांगता येत नाही. "

गोविंदा चक्राऊन म्हणाला ,

" असे अपशकुना सारखे बोलू नका रावसाहेब ! मी तुमचा सल्ला घ्यायला आलो आहे. सल्ला मसलती करायचे सोडून मरणाचे बोलता. तेही सकाळी सकाळी. रावसाहेब मुलगा गावाकडे आला आहे. आताचं लग्नाचा बार उडवून द्यावा म्हणतो. त्यासाठी तुमची मदत हवी. "

रावसाहेब शांतशील म्हणाले ,

" मी केंव्हाही मदत करायला तयार आहे. पण एखादा महिना थांबा किंवा कोरोना अजाराची टेस्ट करून निर्णय घ्या. अन्यथा पुन्हा म्हणाल अपशकून बोललात. वास्तविक पाहता मी शकून अपशकून माणतचं नाही. त्यासाठी थोडं सरळ आणि स्पष्ट बोलतो एवढंच. त्यामुळे लोकांना थोडं खटकतं. पण माझा नाईलाज आहे. जे हाय ते हाय. नाही ते नाही. "

गोविंदा प्रश्न घेऊन म्हणाला ,

" लग्नाचा बस्ता राजेंद्र सावकार महिना भरासाठी उधारीवर देईल का ? तो जर एखादा महिना सांभाळून घेतला तर थोडेसे ओझं कमी होईल. लग्नाचा बार उडाला की , किडूक मिडूक मोडून मोकळं होता येईल. "

रावसाहेब संयतपणे म्हणाले ,

" देईल पण सध्या दुकानं उघडी आहेत का ते पहा ? या आजाराने व्यापार धंदे सुध्दा ठप्प झाले आहेत. विमान सेवा , आगबोट , रेल्वे या प्रकारची सर्व वाहातूक सेवा बंद झाली आहे. त्यामुळे आयात निर्यात थांबली आहे. सर्व प्रकारचे भाव वाढत आहेत. महागाईचा भडका कसा आणि किती वाढेल हे काहीच सांगता येत नाही. "

तसा गोविंदा विचारशील होऊन म्हणाला ,

" सर्व दुकाने उघडी आहेत. सध्या आपल्या देशात महागाईचा भडका उडालेला नाही. आर्थिक व्यवहार सुध्दा सुरळीत चालू आहेत. "

रावसाहेब शांतपणे म्हणाले ,

" भेट घ्या. न ना चा पाढा वाचत बसला तर माझे नाव सांगा. होऊन जाईल तुमचे काम. पण तुम्हाला काय काय खरेदी करायचे ती यादी तयार करा. ती यादी राजेंद्र सावकारास द्या आणि पैसे परत कधी करणार या बाबतही बोलून घ्या. म्हणजे आर्थिक व्यवहार सुरळीत रहातील. विनाकारण एकमेकांची नाराजी नको. "

गोविंदा म्हणाला ,

" बरं बरं. आधी यादी तयार करतो आणि मग जातो दुकानावर. काही आडी आडचण आली तर तुम्हाला यावं लागेल. "

असे म्हणून गोविंदा गेला. राजेंद्र व्यापारी रावसाहेबाचे वर्ग मित्र होते. पण हा मित्र अद्याप दुकान उघडून गा-हाईक करीत बसला होता. याचा अर्थ काय घ्यायचा ? नक्कीच त्याचा काळ जवळ आला आहे. मित्राला वाचवायचे नाही तर कुणाला वाचवायचे. दुश्मनाला ? असा विचार करून रावसाहेब झटपट घरा बाहेर पडले. ते सरळ राजेंद्र व्यापाऱ्याच्या घराकडे गेले. दारात सडा टाकून राजेंद्रची बायको मिनाक्षी रांगोळ टाकत बसली होती. पोपटी रंगाची साडी परिधान केल्या मुळे तिचा गौरवर्ण , सडपातळ देह , नाकी डोळी एखाद्या अप्सरे सारखी लक्षवेधक दिसत होती. बघता क्षणीच जीव ओवाळून टाकावा. इतकी सुरेख आणि सुंदर. रुपवतीची गुलाब कलीका. जणू तिचा सारा देह नाजूक पातळ काचेरी तुकड्याचा. फिव्कट गुलाबी अन् छटायुक्त निळसर गोकर्ण कलीका. नयन घारे बावळे तुकतुकीत. निळ्या

काचेरी गोटी सारखे फिक्कट निळसर घारे एखाद्या हरीणी सारखे. हृदय मंदीराच्या कोंदणात जडवून अहर्निश पहात रहावं रुपसुंदरीचे रुपरुपेश. कातीव काळसर भुवया. कांती म्हणाल तर गुलाब फुलाची फिक्कट पाकळी. रंगीबेरंगी रांगोळी सारखी तेवढीच तिही आकर्षक दिसत होती. तिला पाहून रावसाहेब स्मित हसले आणि म्हणाले ,

" व्वा ! वहीनी व्वा ! ! किती सुंदर रेखाटन. साक्षात वनश्रीचा मोर. तोही हुबेहूब. तुमच्या हातातून तुमच्या सारखाच. खरंच एक एकाची निर्मिती किती सुंदर आणि मनमोहक असते. नाही का ? काळानेही धुंदारुन जावं घडीभर. काय नशीबवान आहे राजेंद्र ? नक्कीच सरस्वती पाझरत असावी तुमच्या हातून. कलेची देवता. काय राजेंद्रचे नशीब. किमान पाझरते थेंब पिऊन जीवनाचे विश्लेश साध्य कर म्हणावं , कुठे आहे राजेंद्र ? "

डोईवरचा पदर पतल्या हाताने सावरत मिनाक्षी गुलबदनातून मनमोर हसली. लाघवी हस्य कळीच्या मोसंबी ओठातून भावमस्त रेंगाळली आणि म्हणाली ,

" घरात आहेत. "

रावसाहेब तडक घरात गेले. राजेंद्र बालाजीची पुजा करुन हात जोडत आराधना करीत बसला होता. राजेंद्र मध्यम उंचीचा. अत्यंत मन मिळाऊ. गोड बोलण्यात मदापेक्षाही आस्वादक. सावळ्या वर्णाचा पण रुबाबदार व्यक्तिमत्व. रावसाहेबाना पहाताच राजेंद्र आश्रु चर्य चकित होऊन म्हणाला ,

" अरे , रावसाहेब ! रस्ता चुकला का ? ये बैस. कसा काय दौरा निघाला बाबा तुझा. रस्ता बिस्ता तर चुकला नाही ना ? आज लक्ष्मी पावणार आहे म्हणायची. "

रावसाहेब गालातल्या गालात मनमोहक हसले आणि म्हणाले ,

" अरे ! दौरा वगैरे कांही नाही. आताच समजले तू आमाप पैसा छापत बसला आहेस म्हणून. तुझा व्यापार चालू ठेवलास म्हणे ? हे खरे आहे का आणि काय रे ! किती नशीबवान आहेस तू. वहीनी जितकी सुंदर तितकी हस्त कलाही सुंदर. जणू सुंदरतेचे शाही अलम गहीरे श्वास. घंटाभर आकाशानंही खाली यावं वहीनीशी हितगुज करण्यासाठी अन् तु मात्र असा नजर नजराणा सोडून बसतोस चिंध्या विकत. मित्रा हे सोड अन् हो प्रितीचा भरभक्कम सौंदर्य कडा. वहीनी म्हणजे कदाचित त्या पुर्व जन्मीच्या अंबालीका असतील. नाही का ? पण तुझ्या सारखा गावंढळ व्यापारी त्यांना मिळाला. अरे चार दिवस सजग रहा. धंद्याचं काय केंव्हाही करता येईल. "

राजेंद्र मोठ्याने म्हणाला ,

" मग काय धंदा बंद ठेवू म्हणतोस. अशाने आम्ही व्यापारी लोक भुके कंगाल होऊ. रावसाहेब , धंदेवाल्यांनी दुकाने कधीच बंद ठेवायची नसतात. मग गाऱ्हाईक आसो का नसो. दुकान बंद दिसली तर भविष्यातल्या धंद्यावर फार मोठा परिणाम होत असतो. "

रावसाहेब अधिकार वाणीने म्हणाले ,

" अरे बाबा तसे नाही. शांत हो , सकाळी सकाळी अकलेचे तारे तोडू नकोस. भारतासह कितीतरी देशात साथीचा आजार धुमाकूळ घालत आहे. दिवसा काठी दोन दोन हजार माणसं मरत आहेत. नोकरी निमित्ताने बाह्य देशात गेलेले आपले तरुण परत येत आहेत. येताना हा रोग घेऊन तुझ्या पर्यंत आले तर काय होईल ? याचा विचार केलास कधी ? अरे तु तर जाशीलचं पण कापरा सारख्या नाजूक वहीनीला सुध्दा घेऊन जाशील. "

राजेंद्र हसला आणि म्हणाला ,

" नाही पण तू भलताच विचार करतोस रे. आम्हा व्यापारी लोकांना धंदा बंद करून कसे काय जमेल ? रावसाहेब , इथं जीवन जगताना प्रत्येक गोष्टीचा विचार करावा लागतो. "

रावसाहेब हसत म्हणाले ,

" अरे वेड्या , असं वेड्या सारखे करू नकोस. अन्यथा तुझी अवस्था त्या चांगदेवा सारखी होईल. शिकून सुध्दा कोरा तो कोराच. आरे धंद्यासाठी तु नाहीस. धंदा तुझ्यासाठी आहे. पहिले तू सुरक्षित हो ! मग धंद्याचं काय चालत राहील. "

राजेंद्र हसला आणि म्हणाला ,

" बैस थोडा मोकळा. फार मोठा पुढारी झाल्या सारखा बोलू नकोस. तुला एक माहीत आहे. ? "

रावसाहेब प्रश्नाकित चेहरा करून म्हणाले ,

" काय ? "

राजेंद्र हजरजबाबी पणा दाखवत म्हणाला ,

" आपण इयत्ता आठवीत असताना तुला गणितात माझ्या पेक्षा एक गुण कमी मिळाला होता. विसरलास की , काय ? "

रावसाहेब खुप हसले आणि म्हणाले ,

" अरे ! हे कसा विसरेल. पण तू मात्र एक बाब विसरलेला दिसतोस. "

राजेंद्र प्रश्नचूर होऊन म्हणाला ,

" कोणती ? "

रावसाहेब पुन्हा मोठ्याने हसले आणि म्हणाले ,

" जसा मला एक गुण कमी मिळाला होता. तसा तुला सुध्दा इयत्ता सातवीत असताना गणिताचा भोपळाही फोडता आला नव्हता. हेही तितकेच महत्त्वाचे आहे. नाही का ? "

दोघेही मनमोकळे हसले. तसा राजेंद्र अधिकार वाणीने म्हणाला ,

" बैस थोडा मोकळा नास्ता करु. सकाळी सकाळी विद्वतेचे डोस पाजू नकोस. "

असे म्हणून दोन कागदी प्लेट मध्ये काजू , बदाम , अंजीर , मनूका आणि खारीक आणली. दोघांनीही नास्ता केला. एवढ्या वेळात मिनाक्षी घरात आली. चहा तयार करून दोघांनाही दिला. चहा घेत रावसाहेब हसून म्हणाले ,

" वहीनी ! चहा एकदम सुंदर केलाय हं. एकदम मस्त पण वहीनी , या वेड्याला सांभाळा. पैशासाठी आपण नाहीत. आपल्यासाठी पैसा आहे. दुनिया भरत महामरी चालू असताना हा व्यापार करतो. मला सांगा , दुकानावर विस बाविस नोकर , शे दोनशे ग्राहक. यातला एक जरी या आजाराने पिडीत असला तर . . . काय होईल माहीत आहे ? हा तर जाईलच पण वहीनी तुम्हाला सांगून ठेवतो. हा एकाला दोघं म्हणून तुम्हालाही घेऊन जाईल , स्वर्गवारी करण्यासाठी. असले कंजूस लोक जोडी करतात. मग तुम्ही वरी. आम्ही खाली. कशी भेट व्हावी आपली. ही महामरी मामुली समजू नका. नाहीतर हमभी बाँम्बे तुमभी बाँम्बे होऊन जाईल. "

तशी मिनाक्षी मनसुरेख हसली आणि म्हणाली ,

" अगं बाई ! हे तर भलतंच होईल की. खरं आहे. रावसाहेब म्हणतात तेच खरे आहे. आज पासून बाहेरचा रस्ता बंद. आधी स्वतःचा जीव महत्त्वाचा नंतर काम धंदा. "

तसा राजेंद्र हात जोडून म्हणाला ,

" धन्य आहे रावसाहेब ! तुझी धन्य आहे ! ! सकाळी सकाळी आलास अन् माझ्या धंद्याचा चांगलाच वांदा केलास. थांबतो बाबा ! आता मी घरीच थांबतो. आलीया भोगाशी असावे सादर म्हणत तुझ्या वहिनीच्या पल्लू खाली दिवसभर बसून रहातो. खुडूक कोंबडी सारखा. "

रावसाहेब राजेंद्रचे हात खाली घेत म्हणाले ,

" राजेंद्र , कोरोना सध्या अमेरिकेत चांगलाच धुमाकूळ घालत आहे. महासत्ता असून सुद्धा अमेरिका देश भांबावला आहे. त्याच्या पुढे तुझी काय बिशाद. घरातच बैस. काककोक करीत. वहीनीचा पल्लू खरंच मनसुंदर असेल. नाही का ? प्रितीचे गहीरे रुप पाहून घे. म्हणजे नंतर कधीच बाहेर येणार नाहीस. "

राजेंद्र म्हणाला ,

" म्हणजे ? "

रावसाहेब म्हणाले ,

" कायमचा जखडबंद होऊन जाशील. गुलाब कलीका होऊन अन् निरंतर गात रहाशील लैला मजनूचे गोड तराणे. पण सांभाळून बरं का ? लैला लैला करणारा मजनू आज कुठे आहे ? "

राजेद्र ज्ञानाचे दिवे पाजळत म्हणाला ,

" अमेरिकेचं सगळ पितळ उघडं पडलं आहे. इतकी दिवस आरेतुरेची भाषा जमली. पण या पुढं जमनार नाही. "

रावसाहेब सहमती दर्शवत म्हणाले ,

" अगदी खरं. या विषाणूने अमेरिकेची हवाच गुल केली आहे. हे त्या देशालाही मान्य करावं लागेल. "

राजेंद्र खुष होऊन म्हणाला ,

" नुसती अमेरिकेची नव्हे; तर सर्व जगाची हवा गुल झाली आहे. सगळे संदर्भ बदलून गेले आहेत. त्यामुळे या पुढं अमेरिका

महासत्ता रहाणार नाही. या पुढे भारत किंवा चिन हेच महासत्ता म्हणून पुढे येतील. "

रावसाहेब शांतीपुर्ण स्वरात म्हणाले ,

" अगदी खरं आहे. अमेरिकन बाजार पेठ सुद्धा मृत्यूच्या तिरडीवर गेली आहे. अखेरची घंटा वाजत आहे. अमेरिकेने कालपर्वी भारताकडे मलेरिया निर्मूलनासाठी दिल्या जाणाऱ्या गोळ्या मागीतल्या. परंतू भारत सरकारचा संन्यस्त योद्धा प्रधान मंत्री माननीय नामदार नरेंद्रजी मोदी साहेब यांनी अद्याप गोळ्या देण्या बाबत निर्णय घेतला नाही. त्यामुळे डोनाल्ड साहेब जाम चिडले आहेत. यावर डोनाल्ड ट्रम्प म्हणतात ,

" अगर मोदी मलेरिया की दवा भेजते है तो अच्छा रहेगा , अगर नही भेजते तो जवाबी कार्रवाई हो सकती है. "

तसा राजेंद्र हातवारे करीत म्हणाला ,

" अमेरिकेची ही सरळ सरळ धमकी आहे. याच पद्धतीने आजवर अनेक देशांना धमकावत , अमेरिका महासत्ता झाली आहे. हे सर्व श्रूत आहे. धमकावणे हि त्यांची संस्कृती आणि परंपरा आहे. त्यांनी त्यांच्या परंपरेला शोभेल असेच विधान केले आहे. पण असली भाषा या पुढे जमेल , असे आम्हास तरी वाटत नाही. "

रावसाहेब हसून म्हणाले ,

" अमेरिका हतबल झाली आहे. हे सांगण्यासाठी कुठला फकीर पाचारण करावा लागेल. असेही वाटत नाही. कारण हे त्रिकाल बाधीत सत्य आहे. "

राजेंद्र विचार करत म्हणाला ,

" डोनाल्ड ट्रम्प साहेबांना हे विचारावं लागेल , आपण इतकी वर्षे फक्त माणसं मारण्याचा दारुगोळाच विकसित केला का ? या सोबत माणसं वाचवण्याचा दवा सुध्दा विकसित करायला हवा होता हो. तो केला नसल्याने आपण महासत्ता आहात का महामारीसत्ता आहात ? म्हणूनच चिन देशाने कोरोना विषाणूला जन्म दिला आहे. हे कसे विसरता येईल. "

रावसाहेब प्रतीसाद देत म्हणाले ,

" भारता सारख्या प्रतिभा संपन्न देशाच्या पंतप्रधानपदी विराजमान असणाऱ्या मोदीजींना , साहेब हे विशेषण लावले असते तर अमेरिकेच्या प्रतिष्ठेत भरच पडली असती. हे आम्ही कसे सांगावे ? कारण डोनाल्ड साहेब महासत्ता आहेत. असो ! मृत्यू आता त्यांच्या आमच्या सर्वांच्याच दारात उभा राहिला असताना सुध्दा त्यांच्या धमकावणीचा अर्थ कसा आणि काय घ्यावा ? कारण रात्रीतून त्यांचा देश संपणार आहे का आमचा ? हे कोणी सांगू शकेल का हो ! मृत्यू दारात उभा असताना एखाद्याला मारण्याची धमकी देणे म्हणजे किती बालीशपणा. "

राजेंद्र हसला आणि म्हणाला ,

" वध गृहात घेऊन गेलेल्या बकऱ्यास सुरीची तमा नसते हो ! हे आता नव्याने अमेरिकेला शिकवावं लागेल. "

रावसाहेब खो खो हसून म्हणाले ,

" भारतातले ढोरं राखी पोरं सुध्दा सांगू शकतील. अमेरिका करून करून काय करेल ? शोधून गोळ्या घालेल. असेच ना. किती छान हो ! कोरोनाने मरण्या ऐवजी अमेरिकेच्या गोळीने मेलो तर किमान हुतात्मा तरी होता येईल. नाही का ? एवढ्या तेवढ्यावर धमकायचे नसते हो ! एखाद्याने घाल गोळी पाहून घेतो म्हटले तर किती पंचाईत ? म्हणून माणसानं जाण्या आधी जतन करावं. "

राजेंद्र हसत म्हणाला ,

" हि भारतीय संस्कृतीची शिकवण. कांही शिकता आले तर अमेरिकेला पहा म्हणावं लागेल. शिका म्हणावं लागेल. असो ! ते मोठे आहात. कदाचित मोठ्याची भाषा मोठीच असेल. नाही का ? पण एक मान्य करावचं लागेल. ते म्हणजे राजकारणात कांहीही होऊ शकते. कारण शिवाजी महाराजांचा फोटो रशीयाच्या संसदेत आहे. आम्ही महाराज साहेबांचा गनिमी कावा करून रशीया , चिन , भारत एक झालो तर त्यांचे काय होईल ? थोडा विचार केला तर पण आम्ही तसे काही करणार नाही. ही गोष्ट वेगळी. नाही का ? कारण भरोशाच्या म्हशीने हेला दिला तर . . . "

रावसाहेब पुन्हा हसले आणि म्हणाले ,

" म्हणून सुरेखाताई पुणेकर लावणीत म्हणतात ,

दमानं "

{ डोनाल्ड ट्रम्प हे जागतिक महासत्तेचे कारभारी आहेत. }

राजेंद्र सुध्दा हसत म्हणाला ,

" चिनी लोक बौद्ध धर्मीय आहेत आणि बौद्ध धर्म आम्हा भारतीयांचा आहे. ख्रिचन नव्हे ; आम्हा भारतीयांना छत्रपती शिवाजी महाराजांचा वारसा असल्याने आम्ही कांहीही करू शकतो. कारण डोनाल्ड ट्रम्प साहेबांनी एक वेळ व्हिएतनाम देशाच्या माजी राष्ट्राध्यक्ष हो ची मिन्ह यांच्या समाधी मंदीराचे दर्शन घेण्यासाठी जरूर जावे. म्हणजे अमेरिकेची अवकात काय आहे ती त्यांना कळेल.अमेरिकेला पराभूत करणाऱ्या व्हिएतनामच्या माजी राष्ट्राध्यक्ष हो ची मिन्ह यांच्या समाधी वरील कोरलेल्या ओळी . . .

" व्हिएतनामच्या विजयाचे श्रेय जर कोणाला द्यायचे असेल तर ते छत्रपती शिवाजी महाराजांना द्यावे लागेल. मी जे नेतृत्व केले ते त्यांचा एक छोटा अनुयायी म्हणूनच . . ! - हो चि मिन्ह. "

रावसाहेब काहीतरी आठवून म्हणाले ,

" वहीनी , येतो मी ! सांभाळा या वेड्याला आणि हो येतो मी. पण जाता जाता Thanks for one cup tea खुप सुंदर चहा पाजला बरं का ? पुन्हा योग आला तर नक्की चहा घेण्यासाठी येईन. "

असे म्हणत रावसाहेब घरा बाहेर पडले. तशी मिनाक्षी राजेंद्रला म्हणाली ,

" तुमचा वर्ग मित्र बराच मुरब्बी दिसतो आहे. बिचाऱ्याची बायको कशी आहे. आशा माणसा पुढं तिचं काहीच चालत नसेल. आलीया भोगासी असावे सादर म्हणून दिवस काढत असेल. "

राजेंद्र म्हणाला ,

" रावसाहेब , एकदम साधा सरळ भोळा माणूस आहे. अद्याप तो अविवाहित आहे. हक्काने आपली थड्डा मस्करी करुन गेला. एवढंच "

धनुर्धारी अर्जूनाच्या बाणातील सुं . . . सुं . . . करीत सुटलेले अग्निकल्होळ बाण घेऊन सृष्टीचक्राचे ऋतूरंग हिमनगाला अलविदा करीत होते. संतश्रेष्ठ गोरोबा काका यांचे कर्ण महाराजा सारखे चिखलात फसलेले चाक ऋतूचक्र होऊन उन्हाळा आलाय मडके वाजवून घ्या म्हणत सुदर्शन चक्रा सारखे गर्गरगत होते. माघ मासाचं रणरणतं उन अग्नितुफान होऊन आले होते. उष्मा भयानक वाढला होता. जमीनीतून गरम वाफा बाहेर पडत होत्या. जमीन कमालीची तापली होती. अंगातून अखंड घामाच्या धारा वहात होत्या. भुमी आतून बाहेरून ताऊन सुलाखून निघाली होती. एखाद्या बावनकशी सोन्यासारखी. भर दुपारी पक्षीराज घरट्यातचं विसावली होती.

मात्र इराणच्या भुमीवर मृत्यू थयथया नाचत होता. उन्हाळा सुरू असल्याने कोरोणा विषाणूची लागण मंदावेल असे तज्ज्ञांनी अंदाज व्यक्त केला होता. पण प्रत्यक्षात तसं काहीही घडत नव्हतं. घडणारही नव्हतं. कारण कोविड १९ हा मामुली विषाणू नव्हता. एखाद्या सरड्या सारखा रंग बदलणारा रंगकर्मी बादशहा होता.

प्रथम अवस्था , व्दितीय अवस्था आणि तृतीय अवस्था घेऊन रणमैदानात उतरला होता. त्यामुळे तो परिस्थितीनुरूप रंग बदलणार होता. पहिल्या अवस्थेत जीवशीव सृष्टी बाधीत करून सोडणे , दुसऱ्या अवस्थेत इतर साथीच्या विषाणूला पाचारण करणे आणि तिसऱ्या अवस्थेत सर्वानी मिळून रौद्रा सारखा हल्ला करून गर्दन पिळायची आणि एका एकाला मृत्यू घाट दाखवायचा. अमेरिका , इटली , इराण येथील अशा कितीतरी बातम्या ऐकून रावसाहेब दिडमुढ होऊन बसले होते. बांगला आणि पाकिस्तान या देशाची स्थिती सुद्धा चिंतेच्या मार्गपथावरून मार्गस्थ झाली होती. भारतीय भुमीवर मात्र आता कोठे कोरोना विषाणूने पाय ठेवला होता. तोही शहरी भागात. ग्रामिण भागात आद्याप त्याचा शिरकाव झाला नव्हता. त्यामुळे भारतीय लोक आपापल्या कामात मग्न झाले होते.

शेतकऱ्यांनी हळदीचे पीक काढून हळद वाळविण्यासाठी रानातच उन्ह देत वाळू घातली होती. अधून मधून अवकाळी पावसाचा इशारा देत घननीळ अंबर काळोखीचे झालर घेऊन विजा बरोबर फुगडी खेळत होतं. विजा एका मागून एक लखवकन करून चमकून जात होत्या. सृष्टीने आपला रागरंग एकदम बदलून गहीरी भिती निर्माण करणारा तुफानी वादळ वारा घेऊन झापडा देत सुटली होती. त्यामुळे घरादाराची अचानक पट दणादण उघडून आदळ आपट सुरू केले होते. गाव कुसातील माता भगिनी मन्याड नदी काठावरच्या पाणोठ्यावर धुणे धुऊन वाळू टाकलेल्या कपड्यांचे क्षणात कटीपतंग होऊन अंबर बनात उड्डान करीत होते. त्यामुळे काही ओलीसुकी कपडे पाझर तलावा मधील पाण्यावरती तरंगत सुटली होती. एका एकीचं पावसाच्या धारा

सुरू झाल्या. टपटप टपाप करीत गारांच गारा पडू लागल्या. त्यामुळे पाणोठ्यावर बायाची एकच घाई गडबड गोंधळ उडून गेली. डोंगर राजीत कुरणावर चरणाऱ्या गाई , म्हैशी , वासरे नाका तोंडात मृदगंधाचा गंधमस्तू वास घेऊन सैरावैरा पळू लागली. त्यांच्या मागे गुराखी काठी घेऊन धावत होते. हे निसर्गराजीचे रौद्ररूप घंटा भरात मंदावले. जनावरे उताराने सरसर उतरून तळ्याकाठी आले. यातील काही गुराख्यानी बायांची उडून गेलेली कपडे देण्यासाठी सहकार्य करीत होते. गावात मात्र लाईट गेलेली. त्यामुळे रावसाहेब उठून घरात आले. घरात दुधी मांजर म्याव म्याव करीत रावसाहेबाच्या पायात येऊन खेळत होती. तर अंगनात बांधलेला मोती कुत्रा सारखा भुंकत होता. रावसाहेबांनी दुधी मांजरीला एका खापराच्या झाकणीत दुध दिले. चटचट करीत पळभरात मांजरीने दुध पिऊन टाकली आणि घरातल्या सज्जावर तानून दिली. मोती कुत्र्यालाही रावसाहेबांनी जोंधळ्याची भाकरी टाकली पण कुत्रा भाकरी न खाता स्नान गृहाच्या नालीकडे पाहून सारखा भुंकत होता तर स्नान गृहावरच्या छतावरील मोगऱ्याच्या वेली वरून साळूकी आणि चिमण्या एकच गलका करीत होत्या. वास्तविक पाहता चिमण्या हद्दपार झालेल्या पण जगभरातील लाँक डाऊन मुळे पुन्हा गावात नव्याने पक्षी सृष्टी भावस्थ झाली होती. रावसाहेबांनी स्नान गृहाच्या नाली कडे जाऊन पाहिले तर वावभर लांबीचा काळ्याशार कोबरा नाग एका बेंडकुळीला गिळण्यात मग्न झाला होता. सावज पुढ्यात आलं की , मुक्या जनावराची हालचाल विश्रब्ध होत असते. जणू या जनावरांना शांती ब्रम्हाची उत्कट समाधी लागावी तसा कोब्रा स्थितज्ञ झाला होता. रावसाहेबांनी वेळूची काठी घेतली आणि एका घावातच कोब्रा या विश्वमंडलातून स्वर्गस्थ केला. थोड्या वेळातच कोब्रा

नागाच्या रुपात कोरोना दिसू लागला. रविवारचा बाजार असल्याने गावात चिकार गर्दी झाली होती. लाईट गेल्या मुळे रावसाहेब घराच्या बाहेर पडले. बाजारात कुंभार गरीबाचे मातीचे फ्रिज म्हणजे माठ विकत होता. उन्हाळा आलाय मडके वाजवून घ्या म्हणत केरबा कुंभार चावडी जवळ माठ विकत बसला होता. गावातील बाया पोरांची माठ घेण्यासाठी एकच झुंबड पडली होती.

रविवारचा दिवस. आज वडद गावातील आठवडी बाजार. दहा पंधरा गावातील लोक बाजार हाट करण्यासाठी येत. आधीच गावात तीन साडेतीन हजार घरांची संख्या आणि परगावातून येणाऱ्या लोकांची संख्या विचारात घेऊन केरबा कुंभाराने दिवसाची रात्र आणि रात्रीचा दिवस एक करून आठ दहा हजार माठ तयार केलेला. शे पांचशे रांजण तर सात आठशे बिंदग्या. केरबा कुंभार रंगाने मातकट रेशमी. कदाचित मातीत राहील्याने त्याचा रंग जगा वेगळा झाला असेल. हाडकुळा गडी. नेहमी धोती , बनियन आणि टोपी घालून रहायचा. दर आठवडी बाजारात मडके विकून आपला घर प्रपंच चालवत असे. आजही तो बाजारात मडकी घेऊन विक्री साठी बसला होता. लोक एक एक गाडगी वाजवून पहात होती. कांही लोक काळाशार रंगाचा माठ चांगला म्हणून बाजूला काढत होते तर कांहीजन तांबड्या रंगाच्या माठाला पसंती देत होते. व्यक्ती तितक्या प्रकृती. इतक्यात रावसाहेब आले आणि सर्वाना थोपवीत म्हणाले ,

" गावातील आणि परिसरातील आया बहिणीला माझी हात जोडून कळकळीची विनंती कि , कृपया या वर्षी थंड पाणी पिऊ नका. घरा दारात पाण्याचा माठ ठेवू नका. ज्यांच्या कडे थंड पाण्याचा

माठ , रांजण आणि बिंदगी असेल. त्यांनी हे सर्व थंड पाण्याचे साहित्य फोडून टाका. साऱ्या दुनियेत महामरीचा जंतू आला आहे. हा जंतू थंड ठिकाणी झपाट्याने वाढतो आणि आहेत नाहीत तितके माणसं मारुन टाकतो. कृपया तुम्ही तुमचा जीव वाचवा आणि दुसऱ्याला वाचवा. तुमचा एक निर्णय अवघी सृष्टी बदलू शकतो. हा जीवजंतू एकदा आपल्या अंगात गेला की , तो कितीतरी दुसऱ्या माणसाच्या अंगात शिरतो आणि प्रत्येकांच्या मानगुटीवर बसून थयथया नाचतो. त्यासाठी बाबानो ! वेळीच सावध व्हा ! अन्यथा उदयाचा दिवस तुमचा नाही. उदयाची रात्र तुमची नाही. काळ वैऱ्याचा आहे. सावध रहा. कारण सावध पुढल्या हाका. "

तशी जमलेली माणसं बिथरली. जो तो एकमेकांच्या तोंडाकडे पाहू लागला. इतक्यात केरबा कुंभार हात जोडून म्हणाला ,

" रावसाहेब ! गरीबांच्या पोटावर पाय देऊ नका. घरात चार चिलपिली हायत. या माठावरच आमचे गरिबाचे पोट हाये. ही सगळे माठ तयार करण्यासाठी आमी रातरात राबून , घाम गाळून कस्ट केले हायेत. घामाच्या कस्टाला अशी मुठमाती देऊन वारेमोल उधळू नका. नाहीतर माझ्या लेकरा बाळाच्या तोंडात माती पडल. असे ईनाकारण लोकांना फितवू नका. मी गरीब माणूस हाय. मी काय फितूरी केली तुमच्या सोबत. हे तरी कळू द्या. कांही चुकलं माकलं असेल तर पदरात घ्या. पण ही गाडगे ..."

केरबा कुंभार पुढे कांहीतरी बोलणार होता. पण उर भरून आला. पुढे बोलूच शकला नाही. यावर शांत चित्ताने रावसाहेब म्हणाले ,

" केरबा मामा ! तुमचे कांहीच चुकले नाही. चुकले ते या गाडग्याचे. या वर्षी गाडगे गळतीसाठी महादेवाच्या पिंडीवर जाणार नाहीत. एखाद्याची आग धरायला स्मशान भुमीत जाणार नाहीत. ना पाण पोयीसाठी थंड पेय जल म्हणून काम करणार नाहीत. ही वेळच फार वाईट आली आहे. तुम्ही लोक टि. व्ही. पहात नाही. रेडिओ ऐकत नाही. म्हणून अशी ढोर मेहनत करता अन् दुसऱ्याच्या नावे बॉब मारत बसता. चला उठा. या वर्षी माठ विकले जाणार नाहीत. हवे तर पुढच्या वर्षी विका. उन्हाळा आला आहे. माठ विकणार नाहीत म्हणजे विकणार नाहीत. "

तसा केरबा कुंभार भयंकर चिडला आणि लालबुंद डोळे घेऊन राठ गालमिशीतून म्हणाला ,

" हे असलं कमी शिकूनशान इदन्यान आमाला शिकवू नका. काय चाललंय हे असलं अंधळ सरदेचं भुत. कशाची महामरी अन् कशाचं काय ? एकदा का वरून दोरी तुटली की , शणाचा भरोसा नाय मानसाचा अन् म्हणे महामरी आली. कशाची आणि कुठली महामरी आली. महामरी आली असती तर शासन शांत बसले असते का ? करपया ईनाकारण लोक भडकाऊ नका. अफवा पसरणे कायद्याचा गुना हाये. गराईक हो ! या रावसाहेबांना मी चांगला वळखतो. हा माणूस खुप शिकला मणूनशान पागल झाला. दिवसभर असेच कांही ना कांही जावाई शोध लावत फिरतो. खुप चांगला होता गरीब बिचारा पण शिकूनशान नोकरकी लागली नाही. अखेर पागल झाला. ठार पागल. चला उनाळा आला हाये. माठ वाजवून घ्या. "

तशी लोकांची पुन्हा झुंबड उसळली. जास्त शिकलेला माणूस पागल असतो. हे एका अज्ञान कुंभाराने सांगितलेले तत्त्वज्ञान पळभरात सगळ्यांच्या गळी उतरले. आणि हां हां म्हणता सर्व मडकी , रांजण , बिंदगी विकून कितीतरी रुपयांची कमाई करून केरबा कुंभार हसत हसत घराकडे खुर्दा वाजवीत निघून गेला. घराकडे जाणाऱ्या कुंभाराच्या पाठमोऱ्या आकृतीकडे रावसाहेब हवालदिल होऊन पहात होते. थोड्या वेळाने रावसाहेब स्वगत म्हणाले ,

" चला रावसाहेब ! तुमचा परिस आहे. तुमच्या जवळ गाठ बांधून ठेवा. कारण बाजारात परिस विकत नसतो. सोणे विकत असते. तुमचे विचार परिसा सारखे असले तरी कुंभाराचे विचार बावनकशी सोण्या सारखे आहेत ते विकणारचं. "

असे म्हणत प्रचंड धुमसत रावसाहेब घराकडे आले. सायंकाळ झाली आणि नित्या प्रमाणे चावडीवर बैठक बसली होती पण तिच्याकडे दुंकुनही न पाहता सरळ बैठकीत आले. टेलिव्हिजन संच सुरू केला. बातम्या वर बातम्या येत होत्या. कोरोना इराक मध्ये जाऊन पोहोचला होता. त्यामुळे हा देश लाँक डाऊन करण्याचा निर्णय तेथील सरकारने घेतला होता. त्यामुळे विविध देशात खनिज तेल निर्यात होऊ शकणार नव्हते. याच देशाच्या सद्दाम हुसेन यांनी इराण सोबत तब्बल नऊ वर्ष युद्ध केले होते. अखेर अमेरिकेने हस्तक्षेप करून सद्दाम हुसेन यांना फासावर लटकावले. सद्दाम हुसेन यांच्या आहुतीने हे युद्ध संपले. आज कोरोना या आजाराच्या निमित्ताने सहाजिकच सद्दाम यांच्या

इतिहासाची पाने मनपटलावर थरथरुन गेली. या सोबतच इतरही बातम्या रावसाहेब कान देऊन ऐकत होते. त्यात -

- * अफगानिस्तानात मृत्यूचानंगानाच.
- * कोरोनाने घेतली तुर्कीची फिरकी.
- * ब्राझील मध्ये वाजला कोरोना बॅड
- * बेल्जीयम मध्ये यमपूरी आवतरली.
- * स्वीडन मध्येही कोरोना नृत्य
- * नेदरलँड्सचा श्वासोश्वास कोरोनाने रोखला.
- * कोरोना रोखठोक स्वीझरलँड
- * पोर्तुगल मध्ये वाजली विषाणू घंटा.
- * कोरोनावाशी मेक्सीको.
- * आयरलंड केलं कोरोनाने गिरफ्तार.
- * इजरायल मध्ये कोरोना आहाकार.
- * कोरोनाने नजरकैद केले पोलंड.
- * डेन्मार्क मध्ये कोरोना तारे चमकू लागले.
- * नायजेरियात मृत्यूचा धुमाकूळ.
- * फिलीपिन्स शहर बनले विषाणू शहर.

* भारतात कोरोनाची घोडदौड मध्य प्रदेश , गुजरात , राजस्थान , बिहार , जम्मू काश्मीर , उत्तरा खंड , छत्तीसगड , आसाम , अरुणाचल प्रदेश हे राज्य केले काबीज.

बातम्या ऐकतच रावसाहेबांचा डोळा लागला. रात्रभर टेलिव्हिजन संच सुरुच होता. उद्याचा दिवस पहाण्यासाठी.

चैत्र मासाचा उन्हाळा चांगलाच तापला होता. वहात्या हवेत सुद्धा गर्मी घेऊन धावत सुटला होता. तर अधून मधून अवकाळी पावसाची चाहूल देण्यासाठी ढग गडगडत होते. विजा लख्खकन चमकून जात होत्या. अचानक आभाळात घनगर्द मेघ मंडलाचे टपोरे थेंब बरसून गेले. गारगोट करीत तुफानी वारा घोंगाऊन गेला होता. एप्रिल महीन्यात पाऊस कायम राहीला तर हाळदीच्या पिकांचे अतोनात नुकसान करून जाणार होता. याच हाळदीच्या फुलात पशुसंवर्धनाचा रुपबंध पहायला मिळतो. हाळदीच्या फुलात शुद्ध देशी गाय वर्गातील देखणा बैल पहायला मिळतो. म्हणून हाळदीच्या फुलाला अनन्यसाधारण महत्त्व आहे. चैत्राचं रणरणतं उण चांगलंच तापत असल्याने घराच्या भिंतीसह घराचा छत सुद्धा भयंकर तापत होतं. त्यामुळे घरात बसून राहिले तरी घामाचे लोंढे जात होते. जीव तगमगत होता. त्यामुळे घरोघरी थंड पाण्याचे माठ पुरातन सृष्टीसौंदर्याची साक्ष देऊन जात होती.

तर अनेक जण शीत यंत्राचा वापर करून थंड पाण्याची तहान भागवीत होती. उच्चभू लोकसंस्कृती आणि आपल्या श्रीमंतीचे शाही प्रदर्शन करीत वातानूकूलीत यंत्राच्या थंडाव्यात अराम करीत होती तर मध्यम स्तरातील लोक कुलरच्या थंडाव्यात पडली होती. काही लोक कुलर सुध्दा खरेदी करू शकत नसल्याने विद्युत पंख्याचा वापर करून आलेला प्रत्येक दिवस पुढे पुढे सरकावत होती. पण ज्यांचे पोट निखळ हातावर होते. आशा लोकांना निवारा सुध्दा नव्हता. त्यामुळे कोणी झोपडपट्टीत रहात होते तर कोणी झोपडीत रहात होते. अनेकांच्या घरावर लोखंडी पत्र होती. आशा लोकांच्या घरी विद्युत पंखा सुध्दा नव्हता. त्यामुळे असे लोक घरा जवळील झाडाचा आधार घेऊन त्याच्या सावलीने दिवस कंठीत होते. मात्र झाडाना कणभर सुध्दा सावली नव्हती. तरीही झाडे आपल्या सावलीचे शाही प्रदर्शन करीत उभेच होती. अनेक गुरे ढोरे झाडाच्या सावलीत निवांत बसून रवंथ करीत होती. भारतीय घटनेचे शिल्पकार डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर यांची जयंती जवळ आली होती. त्यामुळे गावागावात भिम जयंती साजरी करण्यासाठी तयारी सुरू केली होती. पण या सुमारास संपूर्ण जगात कोरोना या साथीच्या आजाराने पछाडले होते.

या शिवाय सारी आजारानेही धुमाकूळ घातला होता. त्यामुळे कुठलेच सण , उत्सव , जयंत्या , लग्न या सारख्या कार्यक्रमावर बंदी घालून संपूर्ण देश लाॅक डाऊन करून आणीबाणी घोषित केली होती. त्यामुळे जमावबंदी प्रतिबंधक कायदा कलम १४४ लागू करून संचार बंदी घोषित केली होती. प्रथम प्रहरीच्या काचेरी दवबिंदूत हिमवती सकाळ उतरली होती. तरीही गावातील विद्युत खांबावरचे दिप मालवले नव्हते. ते सारखे शुक्र ताऱ्या सारखे

चमचमत होते. त्यामुळे सारी सृष्टी रुपमस्त दिसत होती. बळकट हाताने कधी चांगले काम करता आले नसले तरी उन वाऱ्याचे पेटते दिवे घेऊन संध्या अहर्निश जळत राहीली होती. देहाच्या वाती करून अवघं ब्रम्हांड जाळत सुटली होती. रावसाहेब सकाळी सकाळी उठले ते बातमी पत्र ऐकतच. रावसाहेब स्नानसंध्या करून महत्त्वाच्या कामा निमित्ताने बाहेर पडले. रावसाहेबांच्या पुढे मोहमद शकील एक कविता गुणगुणत जात होता. कांही अंतराने रावसाहेब त्याच्या मागून जात होते. मोहमद शकील अगदी ताल , लय , सुर एकत्र करूनच कविता ताला सुरात गात होता ,

" आम्ही मराठी मुसलमान

इमान आमची शान

मी शेख , हा सय्यद , तो पठाण

आमचा मराठीत प्राण || १ ||

आम्ही खेड्याचे राहणार

घाम गाळून काम करणार

बिस्मिल्ला भाकर हो आणणार

सखू पाणी हो पाजणार

आमचं धर्माला दान || २ ||

आम्ही मराठीत शिकलो

आम्ही मराठीत टिकलो
कुराण मराठीत वाचलो
कुणापुढं नाही झुकलो
आमची लेखणी टिपू सुलतान || ३ ||

आमचा शेजारी मराठी
त्याची आमची एकच रीत
सुख दुःखाला जडली
आमच्या माणूसकीची प्रीत
सण आमचे पोळा रमजान || ४ ||

आम्ही सुफीचे फकीर
तो मिश्कीनशाहचा भक्त
मंदिर मस्जिद नाही ठरवत
एकच आपले रक्त

शोधू माणसाचं विज्ञान || ५ ||

कविता संपली. तसे रावसाहेब व्या ! असा शेरा देऊन म्हणाले ,
" मोहमद शकील ! किती सुंदर कविता आहे. केंव्हा पासून
कविता करतोस. इतकी छान आशयघन कविता आज पर्यंत

माझ्यातरी वाचनात आली नव्हती. खुपचं सुंदर लिहीतोस. तुझ्या कवितेला खुप मोठे भविष्य आहे. कविता करत रहा. खुप मोठा कवी म्हणून उदयाला येशील. सुंदर लिखाण माणसाला मोठं करीत असतं. पण तुला एक विषय सुचवतो. "

म. शकील प्रश्नांकित चेहऱ्याने म्हणाला ,

" कोणता ? "

रावसाहेब विद्वतापुर्ण म्हणाले ,

" विषय खुपचं महत्त्वपूर्ण आहे. या विषयावर एखादी सुंदर रचना लिहीलीस तर रात्रीतून जगभरात प्रसिध्द पावशील. "

म. शकील हसला आणि म्हणाला ,

" विषय तर सुचवा. प्रयत्न करुन पाहील. "

रावसाहेब सहज म्हणाले ,

" सध्या जगभरात कोरोना या रोगाची साथ चालू असून लाखो लोक या आजाराने ग्रासले आहेत. मृत्यूचे प्रमाण सुध्दा दिवसा गनिक वाढत आहे. या रोगाने जवळपास सर्वच देशांत धुमाकूळ घातला आहे. "

तसा मोहमद शकील आनंदी होऊन म्हणाला ,

" जी ! प्रयत्न करुन पहातो. पण आम्ही मराठी मुसलमान ही मेरी रचना नही. या कवितेचे कवी शफी बोलडेकर आहेत. मला आवडली म्हणून मी तोंड पाठ केली. दिवसातून अनेकदा ही

कविता गुणगुणत असतो. अगदी ताला सुरावर. ही कविता गाण्याने माझे मलाच जीवन सुंदर वाटते. डोक्यात जातीयेतेचा , धर्मपंथाचा लवलेशही रहात नाही. एकूण जगाकडे पाहण्याची दृष्टीचं बदलते. "

तसे रावसाहेब उस्फूर्त होऊन म्हणाले ,

" वा ! सुंदर ! ! या कवितेचा मतलाच वैश्वीक बंधूता घेऊन आला आहे. आज आशा कवितेची देशाला खऱ्या अर्थाने गरज आहे. आम्ही मराठी मुसलमान हे शब्दचं राष्ट्रीय किर्तीचे मापदंड ठरतील. आज पर्यंत अनेकांनी अनेक रचना केल्या. पण जातीपातीत वाटलेल्या. धर्मपंथात बाटलेल्या. पण या कवितेची जातकुळ वेगळी आहे. म्हणून ही कविता श्रीकृष्णाच्या सामाजिक वेदांताचे मापदंड घेऊन स्वतःचा एक वेगळा चेहरा देते. रविंद्रनाथ टागोर , वि. वा. शिरवाडकर , साने गुरुजी असे कवी अपवाद सोडले तर कवी शफी बोल्डेकराची कविता मुळातच एक गहीरा आशय देऊन जाते. अव्वल दर्जाची रचना म्हणूनच ही कविता स्विकारावी लागते.

बहुधा हा कवी सुफी परंपरेचा पाईक असला पाहिजे. कोरोणा या विषयावर शफी बोल्डेकर एखादी कविता लिहीतात का ते पहा किंवा तू लिही. मात्र रचना आशयघन होऊन आली पाहिजे. "

तसा मोहम्मद शकील हसला आणि म्हणाला ,

" पहातो. शक्य तो मी प्रयत्न करतो. शक्य नाही झाल्यास कवी. शफी बोल्डेकर यांना सदर विषय सुचवतो. या शिवाय कवी नरेंद्र

नार्ईक यांची सुध्दा दुसरी एक कविता मी तोंड पाठ केली आहे. या दोन कविता हेच माझं जीवन आहे. "

रावसाहेब काव्य जाणून घेण्यासाठी म्हणाले ,

" नार्ईकांची कविता सांग पाहू. "

मोहम्मद शकील नरेंद्र नार्ईक यांची माणूस माझं नाव या शिर्षकाची कविता गाऊ लागला ,

" कशास पुसता कोण कुठला

माणूस माझं नाव |

वाटसरु मी या वाटेचा

पाण्यावरती नाव || १ ||

आपल्या पंथाचा दुसऱ्या धर्माचा

भेद भेदला गाव |

खालच्या आळीचा

वरच्या बोळीचा

बेगडी प्रेम भाव || २ ||

वर्ण भेदाने जाती वादाने

धर्माध झाला गाव |

अमुक हिंदू तमुक मुस्लिम

जाती जातीला भाव || ३ ||

एकमेकांचा एकमेकांवर

रोजचं होतो घाव |

लाल रक्ताचा हाडा मासाचा

लिलाव करतो राव || ४ ||

जाती पातीचे धर्मपंथाचे

तोडू आपण डाव |

कशास पुसता कोण कुठला

माणूस माझं नाव || ५ ||

कविता संपली. तसे रावसाहेब भावविभोर होऊन म्हणाले ,

" लाजवाब ! नाईक साहेब लिहीतात का ते पहा. कोणीही लिहा.
परंतू कोरोणा या विषयावर लिहिले पाहिजे. सध्या हा विषय
जगभर गाजत आहे. "

तसा म. शकील हसला आणि म्हणाला ,

" सध्या नाईक साहेब कोरोणा या विषयावर " लाल फुलीचा गाव
" या शिर्षका खाली सामाजिक कादंबरी लिहीत आहेत. "

तसे रावसाहेब हर्षीत होऊन म्हणाले ,

" अरे व्वा ! नाईकांनी ज्वलंत विषय निवडला म्हणायचा. आजच्या घडीचा सामाजिक विषय असला तरी उदयाचा हा इतिहास आहे. एक दिवस ही कादंबरी ऐतिहासिक कादंबरी म्हणून पुढे येईल. भारतातच नव्हे तर संपूर्ण जगात ही कादंबरी कोरोणा विषयावरील एकमेव पहीली कलाकृती म्हणून गणल्या जाईल. म्हणून या कादंबरीला अनन्य साधारण मोल आहे. तमाम मानव जातीच्या जीवनाशी निगडीत असल्या कारणाने हा विषय वाडूमय होऊन आला तर निश्चितच या कादंबरीचे सर्व स्तरात स्वागतच होईल. कारण हा विषय इतका महत्त्वाचा आहे की , तो सर्वसामान्यांना पर्यंत पोहचण्यासाठी ललित रुपाने येणे काळाची गरज होती. नरेंद्र नाईक हे कोरोणा या विषयावर कादंबरी लिहीत असतील तर शफी बोलडेकरांना कविता लिहीणे बाबत आवर्जून बोल. हे कार्य येणाऱ्या भावी पिढीसाठी अत्यंत महत्त्वाचे ठरणार आहे. त्यासाठी प्रत्येकांनी हा विषय हाताळला पाहिजे. "

तसा मोहम्मद शकील म्हणाला ,

" कलानंद जाधवांनी काल पर्वा कोरोणा विषयावर एक कविता लिहिली आहे. सदर कविता सुध्दा खुप अर्थपूर्ण आणि सध्य स्थितीचे दर्शन घडविण्यात यशस्वी झाली आहे. "

तसे रावसाहेब म्हणाले ,

" सांग बरं रचना. कशी आहे ते तरी पाहू. "

तसा मोहम्मद शकील तयार झाला. एक खास पध्दतीचे देहदर्शन घडवित म्हणाला ,

" कलानंद जाधवांच्या कवितेचे नाव आहे. चालतो आहे.

चालतो आहे !

अधो वदन

सुन्न माथा

सैर भैर पण

करडी नजर

चालतो आहे || १ ||

जीर्ण वस्त्र

विस्कटले केस

पोट खपाटीस

म्लान चेहरा

माखलेले अंग

चालतो आहे || २ ||

रणरणते उन्ह

अनवानी पाय

भेगाळल्या टाचा

पायात गोळे

गलीत गात्र

चालतो आहे || ३ ||

शितल झुळूक

झाडाची सावली

दगडी विसावा

विना भ्रांत

नजर वाटेवर

चालतो आहे || ४ ||

भयभित समाज

कृतघ्न आप्त

आर्त बाळ

शुष्क ओठ

मौनात आकांत

चालतो आहे || ५ ||

उसवलेला खोपा

बे वारस ओढ

निराधार शेत

नव्याने मांडणी

क्वारंटार्डन साठी

धावतो आहे || ६ ||

कविता संपली. तसे रावसाहेब म्हणाले ,

" व्वा ! व्वा ! ! क्या बात है ! दुःखाच्या वेणा किती संयत आणि किती नाट्यपूर्ण आल्या आहेत. कलानंद जाधवांनी नेमक्या शब्दांत संपूर्ण वास्तव चित्रण उभे केले आहे. तेही नेमक्या शब्दात आणि नेमक्या ओळीत. अशी रचना शक्यतो जन्मत नसते पण कविला प्रसूत वेणा नक्कीच सतवीत असतील. या प्रक्रियेत कितीतरी शब्दाची भिड झाली असेल. कितीतरी शब्दांनी हुलकावणी दिली असेल. तरीही कवीनं शब्द पकडण्याची खुबी निर्विवाद सिद्ध केली आहे. विशेष म्हणजे कवितेचा आशय आणि कविचा आत्मा एकरूप झाल्या शिवाय इतक्या सुंदर शब्दांचा खेळ सहसा खेळता येत नाही. यात कलानंद जाधवांचे सहर्ष स्वागत. या निमित्ताने कोरोना बंद काळात कमीत कमी माणसात विशिष्ट अंतर राखून आपले कवी संमेलन पार पडले आहे. नाही का ? "

तसा मोहम्मद शकील म्हणाला ,

" रावसाहेब , आपल्या गावात ग्रामिण साहित्य संमेलन घेतले तर कसं राहील ? "

रावसाहेब म्हणाले ,

" तुझा विचार चांगला आहे. पण ग्रामिण साहित्य संमेलन कशाला म्हणायचे ? फक्त साहित्य संमेलन म्हणायचे. साहित्याला कधी रंग रूप असतं का ? साहित्य म्हणजे साहित्य. हा साहित्य क्षेत्रात नवीनच पायंडा पाडला आहे. ग्रामिण साहित्य संमेलन , दलित साहित्य संमेलन , गुराखी साहित्य संमेलन , संत साहित्य संमेलन या धर्तीवर शहरी साहित्य संमेलन मात्र अद्याप दिसून आलं नाही आणि सर्वात महत्वाचे म्हणजे गुराख्यानी कोणत्या साहित्याची निर्मिती केली आहे ? अद्याप गुराखी वाङ्मय माझ्या तरी वाचण्यात आलेले नाही. भारुड , गण गौळण , जात्यावरच्या ओव्या , पोवाडे , पारंपरिक कथा इत्यादी साहित्य हे सुद्धा गुराखी साहित्य नव्हे; फार फार तर याला लोक साहित्य असे म्हणता येईल. या धर्तीवर विचार केला तर लोक साहित्य संमेलन म्हणावे लागेल. पण या साहित्य संमेलनात कोण येणार ? कारण लोक साहित्याचे मुळ निर्माते कोण आहेत. हे मराठी वाङ्मयाला सुद्धा माहिती नाही. हे सर्व पिढ्यान पिढ्या पासून झिरपत आले आहे. पण तुझा विचार खुप चांगला आहे. एवढा कोरोना साथीचा आजार जाऊ दे. मग मात्र निश्चित साहित्य संमेलन घेऊ. "

तसा मोहमद शकील जी ! जी ! ! करीत घाईघाईने काजी मोहल्याकडे निघून गेला. सायंकाळ झाली होती. नित्याप्रमाणे चावडीवर लोकांची गर्दी झाली होती. रावसाहेब बैठकीत स्थानापन्न झाले होते. समोर टिक्की चालू होता. कोरोना विषाणू

सध्या बांगलादेशातही धुमाकूळ घालत होता. भले भले देश या आजारा पुढे गुडघे टेकून फरशी सलाम करीत मृत्यूची वाट पाहत बसले आहेत. या धर्तीवर बांगला आपला देश आणि देश बांधव यांना वाचवण्यासाठी काय शर्तीचे प्रयत्न करतो. याकडे तमाम मानव जातीचे लक्ष लागून राहिले असले तरी या भुमिवरचा विषाणू सर्वांसाठी चिंतेची बाब होईल. आता कोरोना प्रत्येकाच्या उशा पायथ्या जवळ येऊन बसला होता. आता लोकांनाही थोडं थोडं कळू लागलं होतं. म्हणून लोक टिंगल टवाळी न करता मोजके बोलत घराकडे जात होते. हे बैठकीत बसल्या बसल्या रावसाहेबांच्या सहज लक्षात येत होते. सज्जन को सज्जन मिला तो हो गयी दो दो बात और गधे को गधा मिला तो खा गये दो दो लाथ. या म्हणी सारखा लोकात फरक पडत चालला होता. घरी रावसाहेब निश्चित पणे टेलिव्हिजन पहात बसले होते. टेलिव्हिजन वर बातम्या चालू होत्या.

* आपत्ती व्यवस्थापन कायद्यांतर्गत खाजगी डॉक्टरांच्या सेवा अधिगृहीत.

* पंन्नास रुपयांची देशी दारू दोनशे रुपये तर दोनशे रुपयांची विदेशी दारू सहाशे रुपयाला , पाच रुपये किंमतीचा सुर्यछाप जर्दा तोटा तीस रुपये , पंधरा रुपयाची विमल गुटखा पुडी साठ रुपयाला.

* देशी विदेशी दारू दुकाने चोरट्यांनी फोडले. तळीरामाचे दारू अभावी प्रचंड हाल. देशांतर्गत बंडाळी माजण्याची शक्यता. कलहबाजीला उत. जुन जूलै मध्ये कोरोना शिखरावर. चिनी वस्तूवर बहिष्कार - साम टि.व्ही. ची मोहीम.

* चिनने टाकले अमेरीकन डॉलरवर बहिष्कार. अमेरिकेला युध्दांचे निमंत्रण. जगाची पावलं तिसऱ्या महायुध्दाकडे.

* संपूर्ण भारतात कोरोनाची राजवट ओडिसा , पश्चिम बंगाल , मणिपूर , मिझोराम , मेघालय , झारखंड , नागालॅंड , त्रिपुरा , सिक्कीम , महाराष्ट्र हेही राज्य आनले अमंलाखाली. इत्यादी बातम्या ऐकत रावसाहेब झोपी गेले. तसे लोकही निद्रा देवीच्या आधिन झाले होते.

मृग नक्षत्राचा तलम रेशमी पाऊस ढगात उतरला होता. हिरवीगार पर्वतराई दाट धुक्याची शाल पांघरून पावसाचा इंतजार करीत होती. गंधार झडीचा देखणा सोहळा नजीक येत चालला होता. विरळ धुक्याच्या प्रतिक्षेत नव्या नवलाईचा पहाटवारा पिंजनसाद घालीत होता. आकाशाची निळी निलीमा घेऊन ढग वहात होते. वृक्षराजीच्या पर्णा सारखी कितीतरी अभागी जीवाची पायचाल सळसळत होती. पण पश्चिम दिशेचा मखमली थंडगार वारा मुग्धपणे हिमांशू ढाळू लागला होता. पेरत्या पक्षाने मुक आंदोलन सुरू केले होते. काही महत्त्वाच्या कामा निमित्ताने रावसाहेब बाहेर पडले होते. गावभर त्यांची चर्चा सुरू झाली होती. शिकलेला माणूस रिकामा राहिला की , कसा पागल होतो. त्यासाठी माणसानं जास्त

शिकू नये. अशा स्वरुपाची जिकडे तिकडे गावभर चर्चा सुरू झाली होती. लोक रावसाहेबांना पाहून गडबडीने बाजूला होत होती. बाया पोरं तर नुसती थरथर करीत भित होती. अचानक परटाच्या सोनबाची माय मंजूळा समोरून आली. ही भलतीच जहाल बाई. हिला पाहून वाघानंही टरकून जावं घडीभर. काळ्या कुळकुळीत रंगाची पण भाबडी. म्हणून सारा गाव या मंजूळा मावशीला टरकून होता. रावसाहेबांना पहाताच तिच्या तळपायाची आग मस्तकाला गेली. तशी तिने रावसाहेबाचे मनगट पकडले आणि म्हणाली ,

" व्हय रं भाड्या , लय माजलास का ? ती महामरी येण्या अगोदर तुझं मडं जावू दे. डंगडंग करीत. काल पसून पोरगं रात्रंदिवस दारू पिऊन मसणमाळ उकरीत राहीलं हाय. त्याचं कांही बरं वाईट झालं तर कोण जबाबदार हाय. या पुढे असा त्रास देशील तर चपलीनं थोबाडं फोडील. रंडकी वानाच्या , तुझ्यान कामधंदा होईना तर होईना पण दुसऱ्याला तरी करू दे. बाईल भाड्या कुठला. स्वतः मरणा अन् दुसऱ्याला मारत निघालाय. आपेशी वाणाच्या. "

असे म्हणून गर्दा करीत मंजूळा मावशी कोळी वाड्यातून झोपडपट्टीकडे निघून गेली. रावसाहेब जाग्यावरच थरथर कापत एखाद्या हिमनगा सारखे वितळत उभे होते. क्षणभर विचित्र थांबून जडशील पावल टाकत पुढे सरकले. तेचं दुसरा प्रसंग गुदरला. गावातील मुख्य बाजार पेठेत देशी दारुचे दुकान. दुकानाच्या आसपास काही लोक दारू पिऊन रस्त्यावरच पडलेले. काही

आभाळाकडे पाहत तोंडात कितीतरी माशा घेऊन नशेत चुर होऊन पडलेले तर काही रस्त्यातच पाय खोरुन अंगावर धुळ खात पडलेले तर काही जनांच्या तोंडावाटे लाळ गळत पडलेले. तर काही मनभावन नृत्य करीत असलेले. जणू इंद्राची स्वर्ग नगरी. खरंच या गावात कोरोनाची साथ पसरली तर सर्वात प्रथम हे बेवडे नक्कीच स्वर्गवारी करतील. इतक्यात देशी दारूच्या दुकानातून सोनबा परीट आणि केरबा कुंभार हम लंकेश है ! म्हणत लेझीम खेळतचं बाहेर पडले. तशी सोनबा परीटाची नजर रावसाहेबावर पडली. दोघांची नजरा नजर एक झाली. रावसाहेबांच्या पोटात भितीचा गोळा सळळ करून गेला. तसा सोनबातला लंकेश जागा झाला. हम लंकेश है ! म्हणत सोनबा रावसाहेबावर येऊन कोसळला. त्याच्या मागोमाग उन्हाळा आलाय मडके वाजवून घ्या म्हणत केरबा कुंभार सुध्दा येऊन धडकला. आता रावसाहेबाची स्थिती चित्र विचित्र होऊन एखाद्या सशा सारखी झाली होती. तसा सोनबा परीट लेझीम खेळत म्हणाला ,

" रावसाहेब , हम लंकेश है ! धोबी का कुत्ता घरका ना घाट का ? काय , समजले का ? माहीत हाय का ? हम लंकेश है ! "

इतक्यात केरबा कुंभार मडके वाजवल्या सारखी कृती करत डावा हात उजव्या खांद्यावर आणि उजवा हात माठावर ठेवून पाची बोटाने मडके वाजवल्याचा करीना करीत गोल फिरत म्हणाला ,

" उन्हाळा आलाय. गाडगे वाजवून घ्या."

तसे रावसाहेब घाबऱ्या आवाजात म्हणाले ,

" तुम्ही लोक दारू पिऊन आला आहात. माझ्या रस्त्यातून बाजूला व्हा. "

तसा सोनबा परीट झोकांडे खात म्हणाला ,

" हम लंकेश है ! बाजूला कसे होणार ? हा रसता , ही गली , ही बाजार फेठ कुणाची हाय ? आमची. हम लंकेश है ! "

तसा छाती बडवून केरबा कुंभार म्हणाला ,

" उन्हाळा आलाय मडके वाजवून घ्या. हम लंकेश है ! काय रावसाहेब ! देऊ एक माठ ? हम लंकेश है ! "

रावसाहेब चिडून म्हणाले ,

" तुम्ही लोक दारू पिऊन आहात. बाजूला व्हा म्हणून सांगतोय ना. "

तसा सोनबा परीट आणि केरबा कुंभार दोघं एकाच वेळी हालत डुलत म्हणाले ,

" हम लंकेश है ! "

रावसाहेब संयमीत होऊन म्हणाले ,

" आहो ! असे काय करता ? जाऊ द्या मला. नाही तर याचे परीनाम भयंकर वाईट होतील. "

तसा सोनबा परीट कितीतरी मोठ्याने हास्याची गर्जना केली. क्षणभर बाजार पेठेच्या गल्लीत आवाज घुमून गेला. त्याच्या

पाठोपाठ केरबा कुंभाराने भयंकर भितीदायक हसले आणि जोराची जोरदार आरोळी ठोकत म्हणाला ,

" हम लंकेश है ! "

आता मात्र रावसाहेब थरथर कापत होते. त्यांच्या अंतरंगात भितीचे कितीतरी काटे उठून गेले. तसे रावसाहेब विनंती वजा म्हणाले ,

" कृपा करून मला जाऊ द्या. मी अत्यंत महत्त्वाच्या कामात आहे."

तसा सोनबा परीट हातवारे करीत म्हणाला ,

" फिलीज बिलीज काय नाय. आधी शंभर रुपये द्या. आमाला दारू प्यायचीय. आमचा रसता बंद केल्याने धंदा मार खाला. धंदा मार खाल्याने नोट मार खाली. पहीले शंभर रुपये द्या. त्या शिवाय जाता येणार नाही. हम लंकेश है ! "

तसे रावसाहेब धीटपणे म्हणाले ,

" माझ्या कडे पैसे नाहीत. बऱ्या बोलाने माझा रस्ता सोडा. "

इतक्यात केरबा कुंभाराने रावसाहेबांना ढकलून दिले आणि म्हणाला ,

" दितो का नाई पैसे ? पैसे तर द्यावचं लागल्याल. सोनबा याला बाजूला घे रं. बऱ्या बोलाने हा पैसे देणार नाही. हम लंकेश है ! "

तसा सोनबाने हाताच्या भाया वर कोपरा पर्यंत सरकावल्या आणि रावसाहेबाचा हात पकडून बाजूला घेण्यासाठी ओढू लागला. तसा केरबानी मानगुटी पकडून ढकलू लागला. तशी रावसाहेबाची तळपायाची मुंगी मस्तकाला गेली. रावसाहेबानी हाताला झिंझाडा देऊन सोनबा परीटाच्या थोबाडीत एक जोरदार थप्पड ठेवून दिली. तितक्याच गडबडीने केरबा कुंभाराच्या कानशिलात भडकावली. इतक्यात समोरून पोलिस जमादार आणि पोलिस हवालदार येत असल्याचे पाहून केरबा कुंभार आणि सोनबा परीट धुम ठोकत गायब झाले. कुठं गायब झाले हे कळलेच नाही. एखाद्या नागा सारखे सळसळत गेले. मात्र या प्रकाराने रावसाहेब गंभीर रित्या माणसिक जखमी झाले. गाव गाड्यातले माणसिक अंदोलने किती भयंकर असतात. याची जाणीव रावसाहेबांना आज प्रथमतःच खऱ्या अर्थाने झाली. उद्विग्न स्थितत रावसाहेब घराकडे परतले. टि. व्ही. चे बटन ऑफ होते. टि. व्ही. चे बटन स्विच ऑन करून रावसाहेब बातम्या ऐकण्यात मग्न झाले. दिवस उतरत उतरत सायंकाळ झाली. नित्या प्रमाणे रावसाहेब बातम्या ऐकत होते आणि मनातल्या मनात स्वतःच्या गावा बदल काही विचार येत होते. तसे ते स्वगत म्हणाले ,

" खेड्याकडे चला. व्वा ! बापू व्वा ! ! तुमचा संदेश चांगलाच पथ्यावर आला आहे माझ्यावर. बेईज्जत करुन घेण्यासाठी खेड्याकडे चला. पालथ्या घागरीवर कितीही पाणी ओता. ती घागर कधीच भरणार नाही. तशी आपल्या गावची स्थिती झाली आहे. करायला गेले एक की , लगेच दुसरे होऊन बसत आहे. करायला गेला गणपती. झाले माकडं असे म्हणण्याची वेळ आली आहे. गावची मानसिकता बदलणे आवश्यक आहे आणि ती

प्रत्येकांच्या हाती आहे. पण या गावातील काही गहीरे उसासे एखाद्याला कायमचे वर पाठवून देतील अन् वरती म्हणतील अरेरे ! विचारा खुप चांगला होता पण गेला अन् दारुच्या नशेत बरळतील , गड आला पण सिंह गेला. "

असे विचार चालू असताना टिक्कीच्या पडद्यावर बातमी झळकली ,
" महामरीचे आगमन पाकिस्तान मध्ये खुंदळू लागले ! "

आता खऱ्या अर्थानं सर्व जगाला फार मोठा धोका निर्माण झाला होता. कोरोना या आजाराने तासा तासाला मृत्यूचाढिग पडण्यास सुरूवात झालेली होती. हाती पैसा नाही. सोई सुविधा उपलब्ध नाहीत. समाजात पत नाही. देशात एक मत नाही. भुके कंगाल लोकांचा अक्रोश आणि त्यात विव्दळते मृत्यू तांडव पहाण्या पलिकडे मार्ग नसलेला देश म्हणून आता पाकिस्तान पुढे आला आहे. फक्त आणि फक्त जनाजे दफन करण्यासाठी खड्डे तयार करून ठेवणारा देश म्हणून प्रसार माध्यमात पुढे आलेला पाकिस्तानचा चेहरा एक राष्ट्र म्हणून उभे राहण्याच्या लायकीचा राहीला नाही. याला देश आणि राष्ट्र तरी कसे म्हणता येईल ? सारेच संदर्भ बदललेले. आशा भुके कंगाल देशाचे स्वामीत्व सुध्दा कोणी स्विकारु शकत नाही. ज्या देशाला दोन वेळ अन्न खायची भ्रांत नसेल त्याला देश तरी कसे म्हणता येईल. या बाबत आधिकचा विचार न करता रावसाहेब बैठकीतून उठले आणि घराची एक एक पायदंडी हळूवार चढत होते. कारण त्यांना मंजुळा मावशीचा मानसिक धक्का फार जोरदार बसला होता. भर रस्त्यात आणि भर बाजार पेटेत मंजुळाबाईने रावसाहेबांचे मनगट

धरले होते. ही कृती रावसाहेबांच्या आतल्या मनाने खुपचं लाऊन घेतले होते.

रावसाहेब कांहीच न खाता पिता पलंग पोसावर कलंडले. त्यांना वाटलं कोरोणा आताचं यावा आणि आपल्याला खाऊन घ्यावा. जिथे हारास पावलेली बुद्धीमत्ता वास करते तिथे नैतिकतेचे अधिष्ठान संपलेले असतात. आशा गाढवाच्या गोंधळात दिवस कंठण्या ऐवजी मृत्यू किती सुंदर , किती परीपक्व असेल. नाही का ? आसा विचार करीत रावसाहेब फडफडत होते. मान कापलेला कोंबडा आणि हारास पावलेला माणूस सारखाचं असतो. आशा विचारातच रात्र निशीगंधा सारखी दरवळून गेली. मात्र मृत्यूचा विचार एक सारखा पिंजनसाद घालत होता आणि या विचारात टेलिव्हिजन वरच्या बातम्या भरीत भर घालीत होत्या. रावसाहेब एक एक बातमीचे रसग्रहण करीत होते.

- * इटली मध्ये चिंताजनक परिस्थिती. मृताचा आकडा वाढला.
- * अमेरिकेतही मृत्यूचा आकडा लाखाकडे सरकू लागला.
- * फ्रान्स मध्ये विषाणू उग्र झाला. देश मृत्यू पंथाच्या पायवाटेवर मार्गस्थ . . .
- * जर्मनीतही मृत्यूचा सौदा. कोरोना हाटेना.
- * जपान होऊ लागला थडग्याचा देश.
- * ब्रिटनवर काळ्याकुट्ट सुर्याचा उदय.
- * स्पेन मध्ये मृत्यू हसू लागला.

- * इराणवर मृत्यूची घनदाट छाया.
- * इराक बनले स्मशान नगर.
- * रशीयातील कोरोनाचा सुडाग्नि पेटला.
- * सौदी अरेबिया बनले जनाजा शहर.
- * दक्षीण कोरीयावर मृत्यूचा विजयी अश्व खिंकाळला.
- * आस्ट्रेलीयाच्या भुमीत मृत्योभूमीचा उदय.
- * कॅनडात मृत्यूने वाजवला मृत्यो घंटा.
- * इंडोनेशियात मृत्यू बोलू लागला.
- * शिंगणापूर मध्ये मृत्यूची दमदार वाटचाल.
- * नेपाळ्यानी सोडला धीर.
- * बांगला पाकिस्तान मध्येही मृत्यूचे थैमान
- * भारतीय भुमित कोरोना. संपूर्ण देश कायम स्वरुपी लाँकडाऊन. मोठी घोषणा.

क्रुध्द पक्षाचा क्रंधता स्वर घेऊन दिवस उजाडला होता. घायाळ पक्षाची रक्तरंजित पिसं जागोजाग अस्ताव्यस्त पसरली होती. घनश्याम सृष्टीकावरी बावरी होऊन श्यामल संध्येची आराधना करीत विसावली होती. वास्तविक पाहता विसाव्याचे क्षण दुरापास्त झाले होते. रानावनातील रानजाईत भुभूत्कार घालीत कृष्णवेड्या राधीका आक्रोशित पडल्या होत्या. अन्नब्रम्हाच्या शोध फकिरीत आर्धी भाकर नियतीने त्यांच्या पासून हिसकावून घेतली होती. तान्हा कृष्ण कांही जनीच्या आटलेल्या पान्द्यास हुदंडा घेत होता. तर काही जनीचा वेदना व्याकुळ होऊन पडला होता. देशोधडीला लागलेले

माणसांचे तांडेच्या तांडे निरंतर पायचाल करीत निघाले होते.

याची जाणीव रात्रीच्या गर्भात पायरवाचा अंदाज घेत संध्यामग्न रजनी नयन घायाळ झाली होती. भुकेकंगाल लोकांच्या रांगा थिजल्या होत्या. डोंगरराजीच्या कड्याकपारीतून पायरवाचे अश्रूथेंब झिरपत होते. मात्र एखाद्या नदीसारखा संध्याळ प्रवाह धबधबत होता. रावसाहेब बैठकीत टेलिव्हिजन वरच्या बातम्या ऐकत बसले होते. बंद मुळे एकुण जगाचे संतूलन बिघडले होते. जग भरातील बातम्या काही समाधान कारक नव्हत्या. त्यामुळे रावसाहेब अस्वस्थ होत होते. पृथ्वीच्या पोटात विध्वंसाचा लाव्हा भयानक खळबळत होता. येणाऱ्या आगीचे पडसाद बातम्या द्वारे उमटत होते. जग हळूहळू विनाशाकडे सरकत चालले होते. त्यामुळे रावसाहेब बातम्या ऐकण्यात तल्लीन झाले होते. बातम्यांचे स्वरूप म्हणजे ऐकावे ते नवलचं असे होते. बातम्या खालील प्रमाणे.

* परप्रांतीय मजूर गावाकडे पायी प्रवास करताना रेल्वे खाली चिरडले. काळही धावला कोरोनाच्या मदतीला. कोरोना आणि आपत्तीत मानवी चेहरा बेचिराख. गाव ओढीने हजारो किलोमिटरचा पायी प्रवास सुरू. प्रवास करणाऱ्या मजूरावर चोर समजून हल्ले. मजूरात आणि गावकऱ्यांत चकमक ! दिवसभर थरार . . .

* परप्रांतीयांच्या हातला काम देण्यापेक्षा मराठी हाताला काम द्या. महाराष्ट्र प्रवेश बंद करा - महाराष्ट्र नवनिर्माण सेनेची मागणी.

* लाँकडाऊनचा शेती मालाला फटका. शेतकरी हवालदिल.

* विशेष विमानाने परदेशातून भारतीयांचा मायदेशी प्रवास.

* अमेरिकेच्या व्हाईट हाऊस मध्ये कोरोना. डोनाल्ड ट्रम्स हादले.
दस्तूरखुद्द त्यांचा संरक्षण सहाय्यक कोरोना बाधीत.

* कोरोना कुठून आला. कसा आला. लपवाछपवी कुणी केली.
बळकट हाताच्या मारेकऱ्यांची वस्तू खरेदी करणार का ? साम
टी.व्ही. चा सवाल.

* एक दिवस आड नळा व्दारे दारु पुरवठा करा - सुरापान
करणाऱ्यांची शासनाकडे एकमुखी मागणी. दारु दुकानावरील
शासनाने बंद उठवली. तळीरामासाठी दारू दुकाना समोर
मजूरांच्या दोन किलो मिटर पर्यंत रांगा.

* एबीपी माझा टेलिव्हिजन वाहीनीने फाळणी नंतरचे फार मोठे
स्थलांतर बाबत आढावा घेतला होता. यात एबीपी माझा प्रतिनिधी
पायचाल करणाऱ्या प्रवाशाला म्हणाला ,

" आपण कोठून कोठे पायी प्रवास करीत निघाला आहात ? "

पायचाल करणारा प्रवाशी म्हणाला ,

" मुंबई कडून वाशीमला जात आहोत. "

" मुंबईला कशासाठी गेला होतात ? "

" आम्ही मजूर लोक आहोत. दोन वेळच्या भाकरीसाठी गाव
सोडला होता. बंदच्या काळात कामधंदा नाही. खायचं काय आणि

जगायचं कसं ? आमच्या डोळ्यापुढं मृत्यू दिसत आहे. मरणच आहे तर गावात जाऊन गाव दर्शन करून मरण्याचा निर्णय घेतला आहे. आठ दिवसा पासून पोटात अन्नाचा कण नाही. भुके वाचून हाल सहन होत नाहीत. "

असे म्हणून तो प्रवाशी रडू लागला. पुन्हा एबीपी माझा प्रतिनिधी म्हणाला ,

" मुंबई सोडून किती दिवस झाले. आता तुम्ही नासिक जिल्ह्यातील मालेगाव येथे आला आहात. "

पायचाल करणारा प्रवाशी म्हणाला ,

" चार दिवस झालीत. अजून चार पाच दिवस लागतील. "

एबीपी माझा प्रतिनिधी म्हणाला ,

" तुम्ही किती जण आहात. सोबत कोण कोण आहे. सरकार वहानाची व्यवस्था करणार आहे. बसने का आला नाहीत ? "

पायचाल करणारा प्रवाशी म्हणाला ,

" मी आणि माझी बायको आहे. सहा महिन्यांचे लेकरु आहे. दिड महिन्यांपासून प्रचंड हाल होत आहेत. सरकार कधी व्यवस्था करणार आहे. तो पर्यंत मृत्यू येईल. "

तसा एबीपी माझा प्रतिनिधी म्हणाला ,

" ताई एवढे लहान लेकरु घेऊन पाय प्रवास करीत आहात. तेही असल्या रखरखत्या उन्हात. जेवनाचे , पाण्याचे आणि बाळाच्या दुधाचे कसे करता ? "

त्यावर ती पायचाल करणारी महीला म्हणाली ,

" काय करणार. कुठे मिळाली तर खिचडी मिळते. नाहीतर तेही नाही. वाटेत मिळाले तेवढे पाणी पिऊन प्रवास करीत आहोत. "

असे म्हणून महीला धडधड रडू लागली. त्यामुळे एबीपी माझा प्रतिनिधी म्हणाला ,

" ताई रडू नका. हेही दिवस निघून जातील. बाकी प्रवाशी तुमचे नातेवाईक आहेत का ? "

पायचाल करणारी महिला म्हणाली ,

" नाहीत. तेही आमच्या सारखेच मजूर आहेत. कुठल्याही रस्-त्यावर जा. पायी प्रवास करणाऱ्या मजुराचे तांडेच्या तांडे पहायला मिळतील. "

एबीपी माझा प्रतिनिधी म्हणाला ,

" अजून किती दिवस प्रवास आहे ? "

पायचाल करणारी महिला म्हणाली ,

" माहिती नाही पण जीवात जीव असे पर्यंत आमचा प्रवास चालू राहील. कुठेही जा पळसाला पाने तिनच "

एबीपी माझा प्रतिनिधी म्हणाला ,

" ताई धीर सोडू नका. तुमच्या जिद्दीला सलाम. निश्चि चतच पळसाला पाने तीन ऐवजी पाच हाती लागतील. "

पायचाल करणारी महिला म्हणाली ,

" आता सर्व संपल आहे. स्मशान घाट तेवढा जवळ करण्यासाठी धावत आहोत. पण या लहान लेकरांन काय केलं. माझ्या बाळाचे कसे होणार ? "

असे म्हणून धडधड रडू लागली. तिच्या डोळ्यांच्या अश्रूकडा न्हाऊन निघाल्या. तिच्यातील आईचा हंबर दाटून आला होता. इतक्यात पोलीसांची नजर पडली. बंदचा फज्जा उडाला म्हणत पोलीसांचे दंडूके तुफान पडू लागले. हे पळून जाणार तर कुठे. एक एकाची गचांडी धरुन बेदम मारहाण करण्यास प्रारंभ झाला. पोटात अन्न नाही , ओठात पाणी नाही , पायाखाली धरणी अन्वर आकाश आणि अंगावर सपासप दणके. भयानक आक्रोश चिरुन गेला. महिलेने तर विष्ट्र वाला घाम फुटवा असा हंबर फोडला. कारण तिचा पतीदेव रक्ताच्या थारोळ्यात न्हाऊन निघाला होता. या सर्वाची रवानगी एका शाळेत क्वारंटाईन मध्ये करण्यात आली. आधीचे आणि आता नव्याने क्वारंटाईन केलेल्या मजुराची संख्या जवळ पास हजार बाराशे झाली होती. इतर रोडणे सुध्दा अनेक प्रवाशी जीव धोक्यात घालून कोणी ट्रक , टेम्पो , टमटम , आटो रिक्शा मधून अकोला , बुलढाणा , वाशीम , अमरावती कडे प्रवास करीत होते. पुन्हा एबीपी माझा प्रतिनिधीने शाळेत जाऊन इतर मजुरांची मुलाखत घेतली. यात एक महिला

आठ महीन्याची गर्भवती होती. तिला एबीपी माझा प्रतिनिधी म्हणाला ,

" ताई , तुम्ही किती दिवसा पासून क्वारंटाईन आहात. कुठे जायचे आहे. तुमचा दवाखाना वगैरे वेळेवर होतो का ? "

तशी ती गर्भवती महिला रडायला लागली. तिचे पाहून अनेकांनी हंबरडा फोडला. अनेक तरुण लोक सुध्दा होते. पण या सर्वांनी धीर सोडला होता. कित्येक वयोवृद्ध सुध्दा यात सामील झाले होते. रडून रडून नेत्रपल्लव निस्तेज झाले होते. प्रत्येकाला घरा दाराचे वेध लागले होते. डोळ्या समोर गाव दिसत होता. नातेवाईक दिसत होते. एकूणच देशाची फाळणी झाली होती. तेंव्हा अनेकांनी पाकीस्तानातून भारतीय भुमित येण्यासाठी अशाच रांगा लावल्या होत्या. तर भारतातून पाकीस्तानात जाणारे लोंढे सुध्दा तितकेच वहात जात होते. पण त्या वेळी लोकांनी रेल्वेचा प्रवास केला होता. अपवाद पाय प्रवास कमी लोक करीत होते. सध्या हजारो किलोमिटरचा पायी प्रवास असल्याने लोकांच्या तळपायाना जखमा झाल्या होत्या. फोड येऊन फुटले होते.

तरीही लोक घराच्या ओढीने धावत होते. खांद्यावर लहान लहान लेकरं , पाठीवर भलं मोठं ओझं , डोक्यावर मे महिन्याचा कडाडता उन्हाळा , पायाखाली तप्त जमीन अन् अनवाणी पाय घेऊन पायचाल करीत होते. हा प्रवास किती दिवस करणार होते. हे त्यांनाही माहीत नव्हतं. पण एकच माहीत होतं. ते म्हणजे गाव , गावकुसातील माणसं , शेत शिवार अन् बिनपटाचे घर. त्यासाठीच हे लोक उण , वारा , लोकांचा त्रास सहन करीत आपल्याच आयुष्याची कर्मकहाणी साकरीत एक संघर्ष करीत

निघाले होते. प्रवासात कोणी चांगला भेटायचा तर कोणी कसा. हा सारा आढावा रावसाहेब एबीपी माझा टेलिव्हिजन वाहीनीवर पहात बसले होते. इतक्यात बैठकीत माधवराव आले आणि म्हणाले ,

" रावसाहेब ! "

आदरयुक्त पणे रावसाहेब म्हणाले ,

" जी ! बोला भाऊसाहेब. "

माधवराव हसले आणि म्हणाले ,

" काल भर बाजारात मंजूळाबाईने तुमचा हात पकडला म्हणे. हे खरं आहे ? "

रावसाहेब घाबरत म्हणाले ,

" जी , खरं आहे. "

माधवराव प्रश्नार्थक नजरेने म्हणाले ,

" कशासाठी ? "

रावसाहेब काहीतरी आठवून म्हणाले ,

" तेच मागचं प्रकरण. सोनबाला कपडे जमा करून गावात फिरु नको म्हटल्या पासून सोनबा रोज दारू पित आहे. त्याची विचार पुस करीत होती. "

माधवराव गंभीरपणे म्हणाले ,

" पहिल्या प्रथम तुमच्या डोक्यातील कोरोणा नावाचे भूत काढून टाका. कोरोणा इतका भयंकर असता तर हे गल्लोगल्ली पिऊन पडणारे लोक पहिले बळी पडले असते. मला वाटतं तुम्हाला काही काम नसल्याने हे उपद्रव्याप सुचताहेत. स्वतःला अजून कशात तरी गुंतवून घ्या अन्यथा तुमच्या कर्तबगारीचे पंख झेप घेण्या आधिच गळून पडतील. एकदा गळून पडलेल्या पंखात पुर्वी सारखे बळ नसते. "

रावसाहेब खजील होऊन म्हणाले ,

" भाऊसाहेब , अजून कोरोणा आपल्या पर्यंत आला नाही. आताच कसे मरतील. "

माधवराव थोडं चिडून म्हणाले ,

" हत्त तेच्या. बाजारात तुरी अन् भटभटणीला मारी यालाच म्हणतात. काय चाललाय हा वेडेपणा ? अहो , कुठेतरी थांबवा हे. अन्यथा चक्क समर शोभा व्हायची वेळ. बरं अजून काही ? "

रावसाहेब चक्राऊन म्हणाले ,

" अजून दुसरे काही नाही. पण दुनिया भरचा कलकलाट करीत गेली ती बाई. तुम्हाला माहिती नाही का ? कशी आहे ती गलबले खोर बाई ! "

माधवराव शांतीपूर्ण स्वरात म्हणाले ,

" मला माहिती आहे म्हणूनच विचारतो. अहो , पण तुम्ही थोडं सबूरीन वागा की. इतके वर्ष झाले आम्हास या गावात राहून पण

कुणाची हिंमत झाली नाही. आमच्यावर हात टाकण्याचा. तुमच्या बाबतीतच असे का होत आहे. जाण्या आधी जतन करा. त्या बाईच्या नादाला भले भले लागत नाहीत आणि नेमकं तुम्ही विस्तवावर पाय देत आहात. मंजूळा बाई सारखी खडेचोट दुसरी बाई शोधूनही मिळणार नाही. पण विनाकारण जर कोणी तिच्याशी पंगा घेतला तर ती तेच्या बापाला सोडत नाही. एक तर बाप दाखवं नसता श्राध्द कर म्हणणारी बाई. पण तुम्ही विनाकारण तिच्याशी वैर पत्करलात. शक्यतो असे प्रसंग टाळा अन्यथा ही बाई बरी रहाणार नाही. जळत्या घराचा पळता वासा म्हणजे ही बया आहे. हे कायम लक्षात असू द्या. शक्यतो भले बुरे प्रसंग टाळायला शिका . नसता त्यांना त्यांची जागा दाखवून मोकळे व्हा. पण असल्या बिनडोक लोकांचे वैर परवडत नाही. त्यासाठी सावध व्हा. "

रावसाहेब पश्रू चाताप पावल्या सारखे म्हणाले ,

" जी ! "

माधवराव प्रश्नार्थक नजरेने म्हणाले ,

" अजून दुसरे काय झाले ? "

रावसाहेब हळू म्हणाले ,

" तिचाच मुलगा तो सोपन परीट आणि केरबा कुंभार देशी दारुच्या दुकानातून निघाले. मी बाहेर जात असताना भेट झाली. दारु पिण्यास पैसे द्या म्हणून तंडत होती. "

माधवराव शांतशील म्हणाले ,

" मग किती दिलात पैसे ? "

रावसाहेब चकीत होऊन म्हणाले ,

" कुठले देणार. एक दमडी सुध्दा दिली नाही. "

माधवराव सबुरीचा सल्ला देत म्हणाले ,

" आशा लोकांना एक रुपया सुध्दा द्यायचा नाही. एकदा जर पैसे दिले तर हे पिदाडे लोक वारंवार मागत रहातात. अगदी पैसे मागण्यासाठी घरा पर्यंत येतील. विशेष हे की , एकदा नाही दिले तर असले लोक बेइज्जत करतात. त्यामुळे आशा लोकांना लकवू नका. शक्यतो आशा प्रवृत्तीला चार हात लांब ठेवा. येतो मी ! "

असे म्हणून माधवराव निघून गेले आणि गोविंदा आला होता. त्याला पहाताच रावसाहेब म्हणाले ,

" या गोविंदराव या. असे बाहेरून परक्या सारखे का पहाता. आत या गोविंदराव , आत या. "

तसा गोविंदा बैठकीत येत म्हणाला ,

" परक्या ठिकाणी थोडा विचार करूनच गेलेले बरे असते. नाही का ? "

तसे रावसाहेब गोंधळले आणि म्हणाले ,

" मतलब ? "

गोविंदा नाराजीच्या सुरात म्हणाला ,

" मतलब साफ आहे. आम्ही लोक साधे भोळे. तुम्ही शिकलेले. शिक्षीत माणसांचा सल्ला घ्यावा म्हटलं तर शिक्षीत लोकच जर गळाकापू निघाले तर भरोसा तरी कसा घ्यावा. खरंच तुम्हाला गळाकाटू हे नाव किती सुंदर शोभून दिसले असते. पण माय बापाने रावसाहेब ठेवले. पण या नावाला शोभेल असा माणूस लाभला तर या नावाची उंची कितीतरी वाढेल पण तुमच्या सारखा कृतघ्न माणूस लाभला तर या नावातील सौंदर्यच लोप पावते. अहो लोक दोन हाताचे चार हात करतात. पण तुम्ही शिकलेले लोक दोन हातचं कापून कलम करत असाल तर विचार करूनच गेलेले बरे. नाही का ? "

रावसाहेब अत्यंत सावध होऊन म्हणाले ,

" कांहीतरी गैरसमज होतोय गोविंदराव ! अहो आम्ही काय केलं हे तरी सांगा. खरंच घर फिरले की घराचे वासे फिरतात. नाही का ? सध्या आमच्या बाबतीत कुठेही जा. हेच चालू आहे. "

गोविंदा गंभीर दखल घेत म्हणाला ,

" तुम्ही कांहीच केलं नाही. पण जे करायला हवं होतं ते करून नामा निराळे मोकळे झालात. यालाच लोक म्हणतात , मी नाही त्यातली कडी लावा आतली अन् वरती म्हणायचं वासे फिरतात. "

रावसाहेब दक्ष राहून म्हणाले ,

" गोविंदराव ! असे आड मार्गाने बोलू नका. जे आहे ते स्पष्ट बोला. म्हणजे एकमेकांच्या मनातले जळमटं काढून फेकता येईल. "

गोविंदा थोड्या वेगळ्या सुरात म्हणाला ,

" राजेंद्र दुकानदारा कडून लग्नाचा बस्ता मिळेल काय ? अशी विचारणा केली तर तुम्ही चक्क त्याचे दुकान बंद करून ठेवण्याचा सल्ला दिला. हे का आणि कशासाठी ? आज रोजी मुख्य बाजार पेठेतील श्री बालाजी वस्त्र भांडार दुकान बंद आहे. तेही तुमच्या सल्ल्यावरून. "

रावसाहेब आश्चर्यचकित होऊन म्हणाले ,

" व्वा ! इतकी आनंदाची बातमी आम्ही या गावात आल्या पासून प्रथमच ऐकत आहोत. खऱ्या अर्थाने तुमचे तोंड गोड करायला हवे. आम्ही गावात आल्या पासून कोरोना , सारी , हंता , बर्ड फ्ल्यू , स्वाईन फ्ल्यू या सारख्या कितीतरी भयानक अजारा बाबत जनजागृती करीत आहोत. पण हा गाव नळी फुंकले सोनारे इकडून तिकडे जाई वारे. या उक्ती सारखा वागत आहे. एकतरी माणूस आम्ही बदलू शकलो. या बदल आज धन्य झाल्या सारखे वाटते. असो ! पण हे तुम्हास कुणी सांगितले. तो गणपती लोहारच असेल , कळलावा नारद. कारण मी राजेंद्र दुकानदारांच्या घरातून बाहेर पडताना त्यानेच पाहिले होते मला. पण एक लक्षात घ्या. मी कोविड १९ योद्धा आहे. मला माझे काम करू द्या. रणांगणातील योद्ध्याला आणि कुस्ती फडातील पहेलवाणाला कधीच मज्जाव करायचा नसतो. आम्ही जरूर

दुकान बंद ठेवण्याचा सल्ला दिला. पण तुमच्यासाठी नव्हे; गावच्या भल्यासाठी. तुमच्या आमच्या सर्वांच्या कल्याणासाठी आणि हे प्रत्येकाचे सामाजिक कर्तव्य आहे. "

नाराज होऊन गोविंदा म्हणाला ,

" ज्या माणसाला स्वतःचे भले करता येत नाही. तो माणूस गावचे काय भले करील ? तुम्हाला विकृती जडली आहे. एक दिवस घात करेल. माझी बाईलेक काय आणि गावची बाईलेक काय ? सारखीच असते. तुमच्या सारखी माणसं चांगल्या मरणाने मरणार नाहीत. अगदी सडून मरसाल. तुमच्या हाता पायात आणि तोंडात किडे पडोत. हाच आशिर्वाद देण्यासाठी आलो आहे आणि हो माझ्या मुलीचा आणि पांडू सुताराच्या पोरानांचा लग्न सोहळा एकाच मांडवात ठेवला आहे. मी त्याचं स्वाफ्टवेअर इंजिनिअरला पोरगी दिली असून पांडू सुताराने त्यांच्या मेव्हण्याची पोरगी सुन म्हणून केली आहे. वेळ मिळाला तर अवश्य लग्नाला या. "

रावसाहेब सजग पणे म्हणाले ,

" अवश्य येईन पण तुम्हाला झालेला गैर समज काढून टाका. आज माझे विचार पटणार नाहीत पण वेळ आली तर फार मोठा पशू चाताप होईल. त्या वेळी माझा एक एक शब्द पृथ्वी मोलाचा ठरेल. पण वेळ सर्वांच्याच हातून निघून गेलेली असेल. त्यासाठी कृपया गैरसमज काढून टाका. आशा गैर समजातून कुणाचेच भले झाले नाही आणि होणारही नाही. मी जे बोलतो आहे. ते कृपया दुर्लक्षित करू नका. "

गोविंदा आवेशपूर्ण म्हणाला ,

" जे व्हायचं ते होऊ द्या. येतो मी. तो पर्यंत शक्य झालं तर एखाद्या माणस रोग तज्ज्ञांकडून तपासून घ्या म्हणजे झालं. नाहीतर मसनजोगी व्हाल. "

असे म्हणत गोविंदा बैठकीतून बाहेर पडला. रावसाहेब भयंकर पशू चाताप करीत दिवसभर विव्ळत पडले. सायंकाळ झाली होती. रावसाहेब बैठकीत आले. एक एक बातमी फारच बारकाईने पहात बसले होते आणि एक धक्कादायक बातमी पुढे आली. पाकिस्तानने अफगाणिस्तानची सिमा मोकळी करून कोरोना ग्रस्त लाखो रुग्ण अफगाणिस्तानात सोडले. विशेष हे की , या देशाच्या सिमे लगत पुर्वेला दक्षिण आशिया , उत्तर पुर्व भागात भारत आणि चीन , उत्तरेस ताजीकिस्तान , पश्चिमेस इराण हा देश असून अफगाणिस्तानसह आशिया आणि ताजीकिस्तान या देशाला या आजाराचा धोका आता पुन्हा एकदा नव्याने निर्माण झाला होता.

पावसाळा ऋतू प्रारंभ होण्याच्या अगोदर कोरोना संपुष्टात आला तर ठिक होईल. अन्यथा भारताला सुध्दा या साथीची फार मोठी किंमत मोजावी लागेल. भारता सारख्या मोठ्या देशातील किमान १० करोड लोक मृत्युमुखी पडू शकतील. या धर्तीवर विचार केला तर अफगाणिस्तान देशाचे काय होईल ? हे भविष्य सांगण्यासाठी कोणता भविष्यवेत्ता पाचारण करावा लागेल असे वाटत नाही. रावसाहेब सुध्दा अगदी बर्फाळ पायचाल करीत इकडून तिकडे , तिकडून इकडे बैठकीत फेऱ्या मारत होते. पुन्हा जाग्यावर जाऊन स्थानापन्न झाले. टेलिव्हिजन संच बंद केला. आता रावसाहेबांना कोरोना विषाणूचे व्यसण लागले होते. नव्हे; कोरोना ग्रस्त झाले

होते. पण बैठकीत पडल्या पडल्या डोळा लागला. हे कशाचे लक्षण होते. शुभ शकुन का अशुभ शकुन. घराच्या बुरुजावर मात्र एक घुबड घुघुं करीत होते आणि एक शांतीच कबुतर दुग्धधवल रंगाचा पिसार सडा टाकून घायाळ झाले होते. मात्र रावसाहेब निवांत झोपी गेले. काळ्या कभिन्न काळ रात्री सारखे.

वैशाख महीन्याचं रणरणतं उन्ह पडलं होतं. एक मे महाराष्ट्र दिना निमीत्ताने राष्ट्रीय ध्वजारोहन करून जिल्हा परिषद प्रशालेनं विद्यार्थी वर्गाचा निकाल जाहीर केला होता. सर्वच्या सर्व विद्यार्थी विशेष प्राविण्य घेऊन उत्तिर्ण झाले होते. त्यामुळे वडद गावचा आनंद गगनात मावेनासा झाला होता. जिकडे तिकडे पोरांचे तोंड भरून कौतुक होत होते. विशेष हे की , जे विद्यार्थी परिक्षेला आले नव्हते. ते सुध्दा विशेष प्राविण्य यादीत गुणानुक्रमे पुढे आले होते. त्यामुळे घरादारात , गावातील चौकाचौकात हशीखुशीच्या बाता झडत होत्या. शेत शिवारातली रान पाखरं आपापल्या घरट्यातं चिडीचूप झाली होती. शेतकरी वर्ग शेती शिवाराची मशागत करून पेरणीसाठी सज्ज झाला होता. खुप मोठ्या प्रमाणात वावटळी सुटत होत्या. त्यामुळे धुळ आस्मानाशी

हेवा करीत उढू पाहात होती. अधून मधून एखादं दुसरं पाखरु भरारत या झाडावरुन त्या झाडावर झेपावतं होतं तर काही पाखरे एकाच झाडावर बसून फडफडत होती. मे महिन्याचा उन्हाळा म्हटला की , शक्यतो उन्हाची काहेली घेऊनच वावरणारा वैशाख वनवा ! पण दुसऱ्या प्रहरात गुलाब बक्षी फुलारलेला. मोगरा सुध्दा गंधगवाहीची हाकाटी देत होता. त्यामुळे बाबु माळ्याची बायको शांताबाई मोगऱ्याच्या फुलाचा अन् शेवंतीच्या पिवळ्या , सफेद फुलांचा दिलमस्त गजरा तयार करून ठेवत होती.

गावातील गुलमोहर झाड बहरुन आले होते. लालजर्द फुलांनी गुलमोहर पेटला होता. पेटत्या गुलमोहरा सोबत निशिंगंधही आपले अस्तीत्व जपत कदमचाल करीत होता. रात्रीला फुलणारी रातराणीच्या वेलीच्या कवळ्या लुसलुशीत पांढऱ्या शुभ्र रंगाच्या कळ्या लडबडून गेल्या होत्या. सायंसंध्या होताच रातराणीची फुले गंधमत्त खुशबो सोडत दरवळत होती. त्यामुळे वडद गाव संपूर्ण मुग्धाहून गेला होता. याच वैशाख मासात मुस्लिम समाजाचा रमजान प्रारंभ झाला होता. त्यामुळे मुस्लिम समाज कुठल्याच तयारीला लागला नव्हता. पहाटे पाच वाजता अजान व्हायची. दिवस निघण्या अगोदर जेवणं वगैरे करून मुस्लिम बांधव दिवस भर निरंकार उपवास धरायचे. त्यामुळे विविध प्रकारची फळे , दुध , तुप , मनुका , अंजीर , खारीक , खोबरं या सारखा सुका मेवा खाण्यासाठी दरवर्षी प्रमाणे मोठ्या शहरात जाऊन खरेदी करता येत नव्हते. अन्यथा दरवर्षी रमजान प्रारंभ झाला की , सुका मेवा खरेदी करण्यासाठी लोकांच्या शहरी भागात दुकाना पुढे रांग लागायची.

पण या वर्षी कोरोना विषाणूची लागण झाली असल्याने संपूर्ण देश बंद ठेवला होता. पण हे सारं वडद गावाला लागू नसल्याने लोक सुका मेवा गावातील दुकानावर खरेदी करण्यासाठी तुफान गर्दी करुन राहीले होते. हसत्या चेहऱ्याचा अत्यानंद घेऊन अमित मनोहर दिवस उजाडला होता. आकाशात दोन प्रहरचा सुर्यकांत हसत हसत रुपकांतार होऊन काळ्या निळ्या काचेरी पाण्यात सुस्नात होऊन सुर्यास्त करण्यासाठी कलत होता. हसत्या रविरश्मीचे रुपरुपेश मनभावन झाले होते. हळूहळू रजनी गंधमत्त पावलाने येत चालली होती. आता सुर्य अथांग डोहात कलला होता. काळी कुसुंबी रात्र लयभिंंगर होऊन कासवं गतीने पुढे पुढे सरकत येत होती. आज गावात एकूण तीन कार्यक्रमाचे आयोजन केले होते. मोहमद शकील दिल्ली येथील तबलिकी जमाती मरकजच्या कार्यक्रमाला जाऊन परत येत होता. हा कार्यक्रम मुस्लिम धर्मातला प्रबोधन करणारा कार्यक्रम असल्याने आणि तो मोहमद शकील पुर्ण करुन येत असल्याने गावाच्या वेशीवर त्यांचे स्वागत करुन काजी मोहल्यांत आणण्यासाठी संपूर्ण काजी मोहल्ला जमा झाला होता. महमद शकील यांच्या घरी शाही पध्दतीने बैठक सजवली होती. घरातील प्रत्येक दारावर हिरवेगार पडदे सोडले होते. पडद्यावर नजाकतदार नक्षी काम केले होते. प्रत्येक पडद्यावर गुलाब पाण्याचा शिडकावा करून अत्तर गंधाचे गंधमस्त उसासे सोडावेत तशी वाऱ्याची झळूक लयदार पणे नर्तत होती. मोहमद शकील यांचा इंतजार चालू होता. यात म. शफी , शेख आयुब , मुस्तफा खान , युसूफ खान , मिर्झा मोहम्मद , शेख इलियास , सय्यद अमिनसाब , महमद सिद्दीकी , परवीन शमा , मुर्तुजा बेगम , शेख यास्मीन , शेख मुख्तार , शेख अब्बास , अब्दूल खान पानवाले , बेग महेबुब. असे कितीतरी गावातील

प्रतिष्ठित आणि धार्मिक लोक इंतजार करीत बसले होते. कांही वेळातचं टाटा सुमोतून महमद शकील यांचे आगमन झाले. मागेपुढे कितीतरी गाड्यांचा फौजफाटा घेऊन महमद शकील यांचे आगमन होताच प्रचंड उत्साहात त्यांचे स्वागत करून महमद शकील यांना वडद गावातील काजी मोहल्यांत आणण्यात आले. सर्वजण मज्जीदी मध्ये दाखल झाले. लगेच काजी मोहल्यांच्या वतीने त्यांचा शाही स्वगत सोहळा आयोजित करण्यात आला. या सत्कार सोहळ्याला उत्तर देताना महमद शकील म्हणाला ,

" मेरे प्यारे भाईजान ! आप सबको मेरा सलाम ! { गर्दीतून सुर उमटला , वालेकम सलाम } आप सब हमरा इंतजार करते हुगें मगर दिल्ली से यहाँ तक रेलवाई नहीं है ! इसिलीय देर लगा. और आप सबको ये बताता हुं की , सबका मालिक एक है ! आप सबका पालनहार आल्लाताला है ! इसके शिवा दुसरा कोई नहीं है ! आप सब कुरआन पढते रहो और नमाजी बनो. इतना बताता हुं. आज का दिन सुनहारा है ! इसके लिय आप सबका शुक्र गुजार करता हुं. खुदा हपीस "

थंड शरबताचे पेले सर्वानी घेतले आणि मज्जीदी मधील कार्यक्रम संपला. म. शकील आणि गावातील काही व्यक्ती सोबत घेऊन सरपंच , उपसरपंच , चेअरमन , पोलीस पाटील , माली पाटील , ग्राम पंचायत आणि सेवा सहकारी सोसायटीचे सन्माननीय सदस्य तसेच प्रतिष्ठीत नागरीक यांची भेट घेत. एकमेकांची ख्याली खुशाली विचारत , गळा भेटी घेत म. शकील संपूर्ण गावा मध्ये फिरून आला. दुसरा कार्यक्रम गावातच चालू होता. तो म्हणजे गोविंदाच्या पोरीचे लग्न आणि पांडू सुताराच्या पोरांचा विवाह

सोहळा. हे दोन्ही लग्न एकाच मांडवात ठेवले असल्याने दोन लग्न सोहळ्यात आलेल्या माणसानी सारा गाव व्यापून गेला. दहा हजार लोक संख्या बसेल असा टोलेजंग शाही पध्दतीचा शामियाना गावा जवळील शेतीत उभारला होता. मंडपात नवरा नवरी साठी दोन विवाहवेदी उभ्या करून स्वतंत्र खुर्च्या टाकल्या होत्या. सर्वकडे चित्त आकर्षक सजावट केली होती. मंडपाच्या मुख्य दारावर सुगंधी पाण्याचा अत्तर गुलाब फवारा ठेवला होता. दारावर भगवे फेटे बांधून येणाऱ्या पाहुणे मंडळीचे स्वागत गावातील तरुण मंडळी करीत होती.

उजव्या बाजूला स्त्रीया बसण्यासाठी आसन व्यवस्था करण्यात आली होती तर डाव्या बाजूला पुरुषांना बसण्यासाठी आसन व्यवस्था केली होती. मान्यवर मंडळींना समोरच्या भागात गाद्यागीर्द्या टाकून लोड टाकले होते. विवाह वेदीच्या बाजूला रुखवंत मांडला होता. यात नवरा नवरी साठी सागवानी कातीव पलंग , गादी , मवूशार मखमली उशा , राजाराणी कपाट , ड्रेसिंग टेबल , रंगीत टेलिव्हिजन , रेफरीजेटर , वातानुकूलित यंत्र , डेझर्ट कुलर यासह कितीतरी मौल्यवान वस्तू मांडल्या होत्या. विवाह मंडपात ठिक ठिकाणी थंड हवेचे कुलर बसवण्यात आले होते. नवरा नवरीला विवाह वेदीकडे जाण्यासाठी मंडपाच्या अगदी मध्यभागातून रस्ता तयार केला होता. रस्त्याच्या दोन्ही बाजूला हिरव्यागार रंगाच्या वृक्षाची देखणी झाडे ठेवली होती. संपूर्ण रस्त्यावर गुलाब फुलाचा नयनमनोहर सडा अंथरला होता. त्यातल्या त्यात पांडू सुताराच्या मुलांच्या लग्नाला जिल्हा परिषद अध्यक्ष , विविध खात्यांचे सभापती , पंचायत समितीचे सभापती, विविध पक्षांचे पदाधिकारी आणि कार्यकर्ते आले होते. जिल्हा

परिषद अध्यक्ष पद हे राज्यमंत्री पदाच्या दर्जाचे असल्याने अध्यक्ष साहेबांच्या गाडीवरील लाल दिवा लपक झपक करून गोल फिरत होता. त्यांच्या गाडीच्या मागे पुढे कितीतरी गाड्याची रांग लागली होती. स्वतः जिल्हा परिषद अध्यक्ष येणार असल्याने अतिरिक्त मुख्य कार्यकारी अधिकारी , उपमुख्य कार्यकारी अधिकारी , शिक्षण अधिकारी , कृषी अधिकारी , समाजकल्याण अधिकारी , जिल्हा पशुसंवर्धन अधिकारी , मुख्य कार्यकारी अभियंता असे कितीतरी विभाग प्रमुखांनी हजरी लावली होती. त्यामुळे पांडू सुताराची सारखी धावपळ चालू होती.

इतक्यात जिल्हा परिषदेचे अध्यक्ष बाजीराव पाटील येऊन धडकले. त्यांच्या पाठोपाठ कृषी व पशुसंवर्धन सभापती , शिक्षण सभापती , समाज कल्याण सभापती , बांधकाम सभापती, आरोग्य सभापती येऊन दाखल झाले होते. या मुळे गावाला यात्रेचे स्वरूप आले होते. कारण सुताराचा नवरदेव पोलीस निरीक्षक झाला होता. मोठ्यांच्या लग्नाला मोठे लोक येणारच. मात्र गाडीसंगे नळ्याची जत्रा म्हणतात. तशी गत गोविंदाची झाली होती. कारण लग्नात लग्न असल्याने थोर लोकांची उपस्थिती आयतीच चालून आली. लग्नाचा मांडव गच्च भरला होता. पहिल्या प्रथम मान्यवर मंडळीचा शाल , श्रीफळ आणि पुष्प गुच्छ देऊन स्वागत करण्यात आले. बाईलेक म्हणून प्रथम गोविंदाच्या मुलींचे लग्न पार पडले. इतक्यात जिल्हा परिषदेचे उपाध्यक्ष येऊन धडकले. त्यांचाही शाल , श्रीफळ देऊन सत्कार करण्यात आला. त्या नंतर पोलीस निरीक्षक रविकांत यांचा विवाह सोहळा पार पडला. आता सावध सावधान म्हणून बामनाने इशारा दिला होता. कारण जिल्हा परिषद अध्यक्ष सारखं ठसकत होते. जिल्हा परिषद

अध्यक्ष साहेब विदेश अभ्यास दौरा करून आले होते. तसे हळूच कृषी व पशुसंवर्धन सभापती म्हणाले ,

" साहेब , कधी अभ्यास दौऱ्यावरून परतलात ? "

जिल्हा परिषद अध्यक्ष हसले आणि म्हणाले ,

" झाले चार आठ दिवस. "

कृषी व पशुसंवर्धन सभापती सहज म्हणाले ,

" कसा झाला अभ्यास दौरा ? "

जिल्हा परिषद अध्यक्ष डोईवरील टोपी काढून मांडीवर ठेवत म्हणाले ,

" एकदम छान झाला. "

कृषी व पशुसंवर्धन सभापती हसले आणि म्हणाले ,

" या अभ्यास दौऱ्यात नेमकं काय काय शिकता येतं ? "

जिल्हा परिषद अध्यक्ष हसून म्हणाले ,

" अहो , शिकायचं काहीच नसतं. आपण का लहान सहान पोरं आहोत. नुसतं पहात फिरायचं. वेगवेगळे उद्योग धंद्याना भेटी द्यायच्या , चर्चा करायची आणि परत फिरायचे. "

तसे आग्र चर्य व्यक्त करीत कृषी व पशुसंवर्धन सभापती म्हणाले ,

" याला अभ्यास दौरा कसे म्हणायचे ? "

तसे जिल्हा परिषद अध्यक्ष मोठ्याने हसले आणि म्हणाले ,

" हा अभ्यास दौरा नव्हेच. हवे तर पहाणी दौरा म्हणता येईल. पण हे शासकीय लोक अभ्यास दौरा म्हणतात. अभ्यास तर अभ्यास. "

हे बोलत असताना जिल्हा परिषद अध्यक्ष साहेब कितीतरी वेळा ठसकत होते. वारंवार रुमाल काढून नाकाला लावत होते. अचानक कृषी व पशुसंवर्धन सभापती यांना कोरोना आजाराची आठवण झाली. ते तात्काळ जिल्हा परिषद अध्यक्ष साहेबा पासून काही अंतरावर मागे सरकुन तोंड , नाक आणि डोळ्याचा बराच भाग दस्तीने बांधून म्हणाले ,

" साहेब , तुम्ही परदेशात अभ्यास दौरा करून आला आहात. सध्या परदेशात साथीचा आजार जोरदार सुरू आहे. आपल्याही देशात नुकताच सुरू झाला आहे. त्यामुळे तुमचा ठसका थोडा वेगळाच जानवतो. हा ठसका अंगावर काढू नका. ताबडतोब दवाखाण्यात दाखवून घ्या. अन्यथा पशू चाताप पावालं. "

तसे जिल्हा परिषद अध्यक्ष हसले आणि म्हणाले ,

" भिऊ नका. तसं काही नाही. बाहेरचे पाणी पिल्याने थोडीशी सर्दी जानवते. सर्दी मुळे थोडं अंग ठणकुन गरम वाटत आहे. पशुसंवर्धन सभापती असून तुम्ही इतकी काळजी घेता. उद्या आरोग्य सभापती झाले तर इंजेक्शन सोबतच घेऊन फिराल. नाही का ? अहो , बाहेरचे पाणी सुध्दा बेकार. घसा कसा खवखव

करून श्रू वास घ्यायला उगी नकळत थोडा त्रास होत आहे. आता थोडा खोकल्या सारखा ठसका लागणारच की. पण तुम्ही म्हणता तसे दवाखान्यात दाखवून घेतो. पण या निमित्ताने एक कळाले पशुसंवर्धन खात्याचे लोक फार जागरूक असतात. "

तसे कृषी व पशुसंवर्धन सभापती गांभीर्याने म्हणाले ,

" निश्चित ! साहेब पशुसंवर्धन खात्याचे लोक खरंच जागरूक असतात आणि इमानदारही असतात. मग ते अधिकारी असतो का कर्मचारी असोत. कदाचित हे लोक मुक्या प्राण्याचे आशिर्वाद घेतात. म्हणून हे लोक नैतिक पातळीवर सुचिर्भूत होऊनच अधिष्ठीत झालेले असतात. याचा अर्थ सर्वच्या सर्व चांगले आहेत. असे आम्ही मुळीच दावा करत नाही. पण ९९ % लोक हे चांगले आहेत आणि या चांगल्या लोकात आम्हास काम करण्याची संधी प्राप्त झाली. यात आम्ही निश्चितच समाधानी आहोत. पण साहेब , तुम्ही तुमच्या आजारा कडे दुर्लक्ष करू नका. तुम्हाला येऊन किती दिवस झाले आणि तुम्ही अंगावर काढता. कशासाठी हे. चला आज डॉक्टरांना दाखवून घेऊ. "

तसे जिल्हा परिषद अध्यक्ष हसले आणि म्हणाले ,

" अहो ! दवाखान्यात जाण्याचा विचार करतोय आम्ही पण रोज दहा दहा गावातील लग्नाला उपस्थिती लाऊन परत यायला संध्याकाळ होत आहे. काय करणार कार्यकर्त्यांना नाराज करता येत नाही. सध्या आमची परिस्थिती अशी झाली आहे. धरलं तर चावतं आणि सोडलं तर पळतं. "

कृषी व पशुसंवर्धन सभापती गंभीर होऊन म्हणाले ,

" साहेब ! हे संकट आहे. हसण्यावर घेऊन जाऊ नका. सदर साथीचा आजार झाला असेल तर किती मुशीबत ? सर्व प्रथम दवाखाना नंतर लग्नकार्य करीत बसा. ही साथ मामूली वाटली का ? मामूली समजू नका. अहो , हिच्या बरोबर पंगा घेताच येत नाही. जो हिच्या बरोबर पंगा घेईल त्याची पुंगी वाजलीच म्हणून समजा. आजवर राहिलास का आत्ता चाललास का ? "

जिल्हा परिषद अध्यक्ष हसले आणि म्हणाले ,

" तेच की , अहो ! चार दिवसा खाली माननीय मुख्यमंत्री मोहदय यांना भेटण्यासाठी वर्षा बंगल्यावर गेलो होतो. साहेब वर्षा बंगल्यावर येणार आहेत. असे बोलल्या जात होते पण साहेब वर्षा बंगल्यावर आले नसल्याने आम्ही मातोश्री वर गेलो. तिथेही चिकार गर्दी होती. कंटाळून आम्ही बाहेर चहाच्या ठेल्यावर मृदगंधी चहा घेतला. चहावाला सुध्दा माझ्या सारखाच ठसकत होता. "

तसे कृषी व पशुसंवर्धन सभापती हसत म्हणाले ,

" आहो साहेब , ठसकत होता म्हणू नका. ठिसकारत होतं म्हणा. कारण ठसका वेगळा आणि ठिसकारण वेगळं. हे काही तरी वेगळंच मेंढरा सारखं चलितर दिसतय. होता होईल तेवढं लवकर दवाखाना गाठा. "

एकच फटाक्यांच्या जल्लोष झाला. स्पिकर मधून सांगत होते. कोणीही जेवल्या शिवाय जाऊ नका. इतक्यात डॉ. माने साहेब , जिल्हा पशुसंवर्धन अधिकारी व डॉ. सोळंकी साहेब , पशुधन विकास अधिकारी पंचायत हे आले. आल्या आल्या डॉ. माने

साहेबांनी अध्यक्ष मोहदयाच्या हातात हात देऊन नमस्कार केला आणि पशुसंवर्धन सभापती मोहदयाच्या हातात हात देण्याचा प्रयत्न केला पण सभापती मोहदयांनी हस्तांदोलन टाळून भारतीय पध्दतीचा दोन्ही हात जोडून नमस्कार केला आणि मागे सरकले. डॉ. माने साहेब , सभापती साहेबांच्या जवळ गेल्या नंतर सभापती हळूच म्हणाले ,

" अध्यक्ष साहेब , विदेश दौऱ्यावर गेले होते. कोरोनाची साथ घेऊन आल्या सारखे वाटतात. म्हणून मी हस्तांदोलन टाळलो आहे. तुम्हीही हात धुऊन घ्या. "

जिल्हा पशुसंवर्धन अधिकारी डॉ. माने साहेब , अध्यक्ष मोहदयाकडे पहात होते. गोरापान रंग , सुंदर नासिका , शांत स्वज्वळ चेहरे पट्टी , धीर गंभीर मुद्रा, चालण्याची खास अदा. एखाद्या राजकुमारा सारखी. वयवर्ष सत्तरीकडे झुकले असले तरी तरुणाईला लाजवेल इतका सुंदर मुखडा. पहाणाऱ्याने पहातचं रहावं घडीभर , उंची खादीची धोती , खादीचाच खमीस , डोक्यावर कडक इस्तरी केलेली टोपी , पाची बोट्यात हिरे माणकात जडावलेल्या लक्षवेधक अंगठ्या , पायात कोल्हापुरी चप्पल , बसायला लाल दिव्याची गाडी , मागे पुढे भरगच्च फौज फाटा , संगती अंग रक्षकाचे कडे. क्षणभर पाहून डाॅ. माने साहेब हात स्वच्छ धुवण्यासाठी पाण्याजवळ अगदी सरसर धावत गेले. त्यांच्या पाठोपाठ डॉ. सोळंकी साहेब सुध्दा जात होते. शेलाटी अंगाच्या डॉ. माने साहेबांनी हात स्वच्छ धुतले. रुमाल काढून हात साफ केला आणि रुमाल खिशात ठेवत असताना अध्यक्ष साहेबा साखरेचं अं शीच्छी . . . करून ठिसकारले. तसे डॉ. सोळंकी

साहेब पशुसंवर्धन सभापती साहेबा सारखेच मागे मागे सरकत होते. हे पाहून डॉ. माने साहेब डॉ. सोळंकी यांना म्हणाले ,

" डॉ. सोळंकी , हात धुवून घ्या. "

डॉ. सोळंकी साहेब म्हणाले ,

" मी स्पर्श केला नाही साहेब. "

डॉ. माने साहेब म्हणाले ,

" बरे झाले , तुम्ही स्पर्श केला नाहीत. "

यावर डॉ. सोळंकी हसत म्हणाले ,

" आमचा कुठे संबंध येतो मोठ्या लोकांशी. म्हणूनच मी बढती टाळत आलोय आज पर्यंत. म्हणून मी अगदी निवांत रहातो. बडे लोक बडी बिमारी. नाही का ? पण हे वेडे लोक मला म्हणतात , तुमचे कधी प्रमोशन होईल. किती नुकसान. मी म्हणतो नुकसान वगैरे काहीच नाही. माझे वेतन आणि माझ्या साहेबांचे वेतन सारखेच आहे. फक्त कर्तव्यात फरक. इतकाच काय तो फरक आहे. "

तसे डॉ. माने साहेब आपला उजवा हात पुढे करीत म्हणाले ,

" आता कसं . . . द्या टाळी. "

डॉ. सोळंकी साहेबांनी डॉ. माने साहेबांच्या हातावर हात मारला. तसे डॉ. माने साहेब म्हणाले ,

" आता कसं. घ्या हात धुवून. यालाच म्हणतात तंगड्यात तंगड.
कोरोना राज. आता कसं उद्या बैठक आहे. जिल्हा पशुसंवर्धन
उपआयुक्त यांची. बैठकीची सुरुवात हस्तांदोलनाने. "

डॉ. सोळंकी साहेब पशु चाताप दग्ध होऊन हात धूवण्यासाठी
पाण्याजवळ गेले. हात धुऊन डॉ. माने साहेबा जवळ आले. तसे
अं . . . शीच्छी केले. तसे काही वेळातच डॉ. माने साहेब आणि
डॉ. सोळंकी साहेब यांच्यात शिकण्याची चढाओढ लागली अन्
अं . . . शीच्छी . . . करीत असताना डॉ. माने साहेब म्हणाले ,

" डॉ. सोळंकी उद्या ठिक अकरा वाजता मा. जिल्हा पशुसंवर्धन
उपआयुक्त साहेबांनी सर्व जिल्ह्यांतील पशुवैद्यकीय
दवाखान्यातील अधिकारी , कर्मचारी यांची आढावा बैठक
आयोजित केली आहे. उद्या वेळेवर या आणि हो , येताना विकास
कामा अंतर्गत वाटप केलेल्या चारा बियाणे , दुधाळ जनावरे
आणि कुक्कुट गट वाटप बाबतची माहिती घेऊन यावी. कारण
सदर माहिती प्रादेशिक सहसंचालक पशुसंवर्धन हे पुणे येथील
बैठकीस घेऊन जाणार आहेत. तत्पुर्वी मा. सहसंचालक
पशुसंवर्धन हे आढावा बैठक घेणार आहेत. "

तसे डॉ. सोळंकी अं . . . शीच्छी करीत म्हणाले ,

" होय साहेब ! "

विविध खात्यांचे सभापती , अध्यक्ष भोजन न करता गावात
सरपंच , उपसरपंच , चेअरमन , पोलीस पाटील , माली पाटील ,
मानकरी , तंटामुक्ती अध्यक्ष व इतर काही प्रतिष्ठित नागरीकांच्या
घरी जाऊन धावत्या भेटी घेतल्या. या भेटी दरम्यान जिल्हा परिषद

शाळा , ग्राम पंचायत , सेवा सहकारी सोसायटी , कृषी उत्पन्न बाजार समिती , अंगनवाडी , पशुवैद्यकीय दवाखाना इत्यादी कार्यालयांना भेट देऊन पुढील काही गावातील विवाह सोहळ्यास उपस्थित रहाण्यासाठी निघून गेले. तसे उपस्थित अधिकारीही परतीच्या प्रवासाला लागले. सारा दिवस वाद्य कल्लोळात नाहून निघाला. सायंकाळ झाली होती. रोजच्या प्रमाणे चावडीवर बैठक बसली होती. आज मात्र बैठकीत रावसाहेब आवर्जून गेले आणि म्हणाले ,

" मित्र हो ! कोविड १९ आता सौदी अरेबिया मध्ये आला आहे. वरचेवर पाय पसरतो आहे. याच भुमित इस्लाम धर्माचे मुख्य संस्थापक महंमद पैगंबर साहेब यांचा जन्म झालेला. आरब देशातील मक्का आणि मदिना हे दोन प्रमुख शहरे आहेत. या शहरात दुनिया भरातील मुस्लिम समाज मोठ्या भक्तीभावाने दर वर्षी जमा होतो. या देशाला समुद्राचा तट अक्षरशः भिडला आहे. यालाच आपण साता समुद्रापार म्हणतो. इथे अद्याप राजेशाही चालू असून या राज घराण्यातील एकुण १५० राज पुत्रांना कोविड १९ या विषाणूची लागण झाली आहे. याचा अर्थ सौदी अरब मध्ये कोरोनाची लागण मोठ्या प्रमाणात झाली असावी. कारण सामान्य लोक मोकळे पणाने बाह्य वातावरणात फिरतात. त्या मानाने असामान्य लोक बाह्य जगताशी कांही अंतर ठेवूनच वागतात. असे असून सुध्दा राज घराण्यातील १५० लोक या आजाराने बाधीत झाले असतील तर सामान्य लोकांना किती प्रमाणात लागण झाली असेल याचा अंदाज मांडता येतो. कुठलेही युध्द राजा जीवंत असे पर्यंत प्रजा लढवित असते. पण एकदा का राजा पडला की , त्या प्रजेचा , सैन्याचा धीर सुटत असतो. आता या

महामारी कोविड १९ बरोबर हा देश किती दिवस लढा देतो हे पहाण्या सारखे असेल. कारण आता संपूर्ण राज घराणं जखमी होऊन पडलं आहे. या घराण्याचा अक्रोश सध्या अरबभूमी ऐकत आहे. सर्व सामान्य लोकांचे अक्रोश ऐकण्यासाठी कोण वाली उरला आसणार ? "

असा महत्त्वपूर्ण प्रश्न न लोकांच्या मनात फेकून रावसाहेबानी चावडी चर्चा संपवली. लोक विचार करतच घराकडे जात होते. आज मात्र रावसाहेब कुस्ती आखाडा जिंकल्या सारखे सरसर पायऱ्या चढत बैठकीत गेले. टेलिव्हिजन वर कोरोना विषयक बातम्या चालू होत्या. झटपट पण चटपटीत बातम्या . . .

* वाईन तिथं लाईन. जिल्हाधिकारी , पोलीस अधीक्षक यांनी केले दारु दुकाने बंद.

* जगभरात मृत्यू वळवळू लागला. अनेकांची झोप उडाली. ग्रामिण भागात कोरोनाचे मृत्यू तांडव सुरू. या वर्षाचा गणेश उत्सव साधेपणाने साजरा होणार. जगाची पावलं विनाशाकडे. अमेरिका चीन , चीन भारत युद्धाच्या तयारीत. कोरोना ने आनले तिसरे महायुद्ध ! जपान , आस्ट्रेलिया , रशिया सुद्धा युद्धाच्या तयारीत. चीनचे सैन्य भारता लगत २५ किलो मीटर वर.

* पोलीस लाठी हल्यांत एक इसम गंभीर जखमी. कोरोना रुग्ण फरार पोलीसात गुन्हा दाखल.

* शिवराज्याभिषेक सोहळ्यावर कोरोनाची काळ छाया.

* सॅनिटायझर औषधीं ज्वलनशील तरीही तुटवडा.

- * बॅ कासमोर निवृत्ती वेतन धारकांच्या रांगा.
- * बेस्ट बस सेवा कोरोना आपत्तीसाठी सज्ज.
- * चीनी फौजा चीन भारत सरहद्दीवर तैनात. भारत चीन सैन्यात हात घाई. भारताचे विस तर चीन चे त्रेचाळीस सैन्य कामी. भारत चीन युद्धाची पिपाणी वाजली - एएनआयची बातमी. सरकारच्या पाठीशी देश ठामपणे उभा. अनेकांनी केला मदतीचा हात पुढे. जगाची पावलं निरवं शांततेकडे. अमेरिकेचेही बारीक लक्ष.
- * काही उघडा का न उघडा पण दारु दुकाने मात्र उघडा. मद्य प्रेमीची सरकार कडे मागणी.
- * भारतासाठी दुःखद बातमी देशभरात खळबळ कोरोनाचा आजगरी विळखा. सारी रोगाची लागन.
- * उत्तर प्रदेशात ३०० कोटीची मदीरा विक्री तर कर्नाटकात ४५ कोटीची दारू विक्री. तळीराम मनसोक्त डुंबले सुरापानात.
- * बेडूक कितीही फुगले तरी हत्ती होत नाही. अशी पाकची परिस्थिती. पण भारतात सुद्धा लाॅक डाऊन मुळे केसकर्तनालय बंद. देवानंद आणि अमिताभ बच्चन यांची संख्या वाढली तर जागोजागी मेरानाम जोकर. जटाधारी गोसाव्याचे दर्शन.
- * भारतातील वैद्यकीय सेवेचे भाव भिडले गगनाला.
- * कोरोना चाचणी - ४५००
- * वैद्यकीय तपासणी रुपये - ७००

- * एक्सरा तपासणी रुपये - ५००
- * व्हॅटीलेटर दर रुपये - १५००
- * अतिदक्षता विभाग रुपये - २५००
- * स्लाब चाचणी रुपये - १५००
- * एन ९ मास्क रुपये - ३००
- * रक्तजल नमुने रुपये - ५००

बातम्या ऐकतच रावसाहेबांना डोळा लागला. खुप दिवसा नंतर निद्रादेवी पावली पण स्वप्नाळू झोपेने काय केले असेल ते रावसाहेबचं जाणोत. काही का असेना पण झोप लागली हे महत्त्वाचे. अन्यथा झोपमोड झालेला व्यक्ती काय करेल हे काहीच सांगता येत नाही. पण कोरोना सारखा आजार भारत वर्षात फिरत असताना लागलेल्या झोपीचे मुल्य मापण कसे करणार आहात ?

चैत्राचं ऊन घेऊन सुदर्शन चक्र गरगरत होतं.
पृथ्वीतलावर महाभारत घडविण्यासाठी पांच आऱ्याचं चाक
होऊन निसर्ग राजीत गरगरत होतं. सृष्टी सौंदर्याची आधीदेवता
भडकत्या उन्हाचे समरांगन चेतवून अग्निस्फुल्ल बाणाचा वर्षाव
करीत रानावनात निघाली होती. चैत्र पालवी फुटून पळस
लालभडक गेंदेदार फुलांनी बहरून आला होता. पेटते पळस
फुलांचे सौंदर्य रखरखत्या उन्हात वनश्रीचा दिपोत्सव सोहळा
साजरा करण्यात मशगुल झाले होते. महाराष्ट्रात कोरोना विषाणू
धुमाकूळ घालत होता. उन्हाळ्यात या साथीच्या आजाराची
बोळवण होईल असे वाटत होते. पण सर्व अंदाज बाद ठरवून हा
विषाणू जोर धरत होता.

त्यामुळे अगदी खेड्यापाड्यात हा विषाणू सरकू नये सरकला तर
याला आवर घालता येणार नाही. म्हणून शासनाने अगदी वाडी ,

तांडे , गाव , शहर , जत्रा , यात्रा , लग्न सोहळे , एवढेच काय मृत्यू सारखे प्रसंग सुध्दा कुठलेच मनुष्य बळ एकत्र जमा होऊ नयेत म्हणून कडकडीत बंद पाळण्याचे आवाहन केले होते. त्यानुसार ग्राम पंचायत कार्यालय वडद येथे या रोगाची साथ पसरू नये म्हणून ग्राम सभेचे आयोजन केले होते. वडद गावचे सरपंच खुशालराव आणि ग्रामविकास अधिकारी पंडीतराव यांनी शासनाच्या आदेशा नुसार गावात ग्राम सभा लावली. एरवी खुशालराव आपल्याच ख्याली खुशालीत रममाण रहाणारे. चोवीस तास एक छोटेसे दुकान टाकून बसलेले. मुळात हे दुकान नव्हतेच. या दुकानात साखर , पत्ती , गांजा आणि देशी , विदेशी , हातभट्टी दारु विकण्याचे एकमेव केंद्र. गावचे राजकारण सुध्दा याचं चार भिंतीतून चालणारे. अगदी तेही नशेत चुरमूर राहून. म्हणजे स्वतः सरपंच गुलहौशी. त्यामुळेच त्यांनी एक गुलमोहराचे झाड लावलेले. आयुष्यात वृक्षारोपण केलेले साक्ष देणारे हे एकमेव झाड म्हणजे हा फुलारलेला पिवळा धमक गुलमोहर ! ज्या गावच्या सरपंचालाच विकासाची आवश्यकता वाटत नाही.

त्या गावच्या ग्रामविकास अधिकाऱ्यांचे तरी काय खोळंबलेले असणार. असे मनभावण गाव म्हणजे वडद ! मागील पांच वर्षा पासून या गावाने जिल्हा परिषद , पंचायत समिती , विधान सभा , लोक सभा या निवडणूकीवर बहिष्कार टाकलेला. त्यामुळे येथील लोक मतदान कसे करतात हेच विसरून गेलेले. म्हणजे भारतीय लोकशाहीची खरी ओळख आणि जान असणारे एकमेव गाव म्हणजे वडद. आशा गावात खुशालराव सरपंच यांच्या अध्यक्षतेखाली कोरोना मुक्तीच्या अनुषंगाने ग्रामसभा सुरू झाली. ग्राम सभेस सरपंच , उपसरपंच , ग्रामपंचायत सदस्य ,

चेअरमन , सेवा सहकारी सोसायटी सदस्य , तंटामुक्ती अध्यक्ष , तंटामुक्ती समिती सदस्य , पोलीस पाटील आणि गावातील स्त्री , पुरुष यांची प्रामुख्याने भरगच्च उपस्थिती होती. सर्व प्रथम स्वतःच्या पोटाची घागर सांभाळत ग्राम विकास अधिकारी श्री पंडीतराव यांनी सर्वांचे स्वागत करुन ग्राम सभेला सुरुवात केली. सर्व प्रथम ग्रामसभेच्या आयोजनाचा हेतू स्पष्ट करुन कोरोना मुक्त भारत उभा करण्यासाठी शासनाचे प्राप्त झालेले पत्र वाचून दाखविण्यात आले. ते असे -

- गाव निर्जंतुकीकरण करण्यासाठी संपूर्ण गाव औषधीने फवारुन घेणे.
- प्रत्येकांनी तोंडाला मास्क किंवा दस्ती / रुमाल बांधणे.
- दोन व्यक्तीतले अंतर किमान साडेतीन ते चार फुट ठेवणे.
- विनाकारण गावात न फिरणे.
- घरीच बसून रहाणे.
- संपूर्ण गाव १०० % बंद ठेवणे.
- रोग प्रतिबंध करणे.
- गावा बाहेरील लोकांचे गावात येणे बंद करणे.
- गावातून बाहेर गावाला न जाणे.
- वहातूकीस प्रतिबंध करणे.

- सामुदायिक कार्यक्रम न घेणे.
- कार्यक्रममास न जाणे.
- सर्दी , ताप , खोकला आणि श्वास घेण्यास अडथळा इत्यादी लक्षणे दिसली तर ताबोडतोब दवाखान्यात जाऊन उपचार करणे आणि घरातच अलग रहाणे.
- गरम पाणी पिणे.
- स्वच्छता राखणे.
- गुरांचे गोठे स्वच्छ करून निर्जंतुकीकरण करणे.
- सॅनिटायझर/ स्पिरीट या औषधीने हात वारंवार धुत रहाणे.
- गर्दी टाळणे.
- संपूर्ण देश लाॅक डाऊन असल्या मुळे कलम १४४ लागू केले आहे. त्याची अमंल बजावणी करणे.
- तीन चार व्यक्ती पेक्षा जास्त व्यक्ती एकत्र न येणे.
- गावात , गल्लीत एखादी व्यक्ती पर गावाहून किंवा परदेशातून आली तर त्वरीत शासनास कळवणे.
- गावात अगर गल्लीत साथीचा रुग्ण आढळल्यास तशी माहिती शासनास त्वरीत कळविणे.
- चेहरा , तोंड , नाक यास हाताने स्पर्श न करणे.

० एका जिल्ह्यातून दुसऱ्या जिल्ह्यात प्रवास केला असेल तर १४ दिवस अलग रहाणे.

० बाधीत ऋग्न असेल तर विलग राहून आजार बरा होई पर्यंत उपचार घेणे.

० बाह्यवातावरणातून घरात प्रवेश करताना स्नान करून पोशाख बदलणे.

इत्यादी बाबी आपणास उद्या पासून पाळायच्या आहेत. तरी कृपया उद्या पासून गाव बंद करीत आहोत. या बाबत सन्माननीय सरपंच साहेब मार्गदर्शन करतील. तरी सर्वानी शांत चित्ताने ऐकूण घ्यावे. अशी विनंती ग्राम विकास अधिकारी श्री. पंडीतराव यांनी केली. तशी ग्रामस्थ मंडळी चुळबुळ करून स्तब्ध झाली. सरपंच खुशालराव खुशीतच उठले , खासकरून खोकलून गळा साफ केला आणि ग्राम वाशीयांना मार्ग दर्शन करण्यासाठी उभे राहिले आणि म्हणाले ,

" सर्व गावकरी मंडळींना जयक्रांती ,

मित्र हो ! आजची ग्रामसभा का आयोजित करण्यात आलेली आहे. हे आताच आपल्या गावचे अधिकारी पंडीतराव साहेबांनी सांगितले आहे. ग्राम सभा घ्या म्हणून सरकारचे पत्र असतात किंवा आपण आवश्यकते नुसार आशा सभा घेत असतो. आजची ग्रामसभा घेण्यात यावे असे कुठलेही आदेश नाहीत पण संपूर्ण गाव पुढील आदेश येई पर्यंत १०० % गाव बंद ठेवण्यात यावे असे कळवून पत्राची माहिती पोलीस हापीसर यांना गेली आहे. आपण गाव बंद ठेवला नाही तर उद्या पोलीस येतील आणि

आपल्याला धरुन नेहतील. म्हणजे एक क्रांतीच होईल. उद्याची कटकट होऊ नये म्हणून ही सभा घेतली आहे. म्हणजे उत्क्रांती केली आहे. त्यासाठी प्रथमतः जयक्रांती केली आहे. पंडीतराव साहेबांनी ग्रामसभा न घेता गाव बंद करावा लागेल असे सांगितले होते. पण मी म्हणालो तसं जमणार नाही. गाव माझा आहे. माणसं माझी हायीत. त्यायला ईचारल्या बगीर तसं कसं जमलं म्हणल्यावर हो नाही करीत आजची सभा घेतली. { टाळ्या } मर्दहो ! आपण गंगथडी अन् मन्याड खोऱ्याच्या काठाण रहाणारी माणसं. मी जलमल्या पसून आपल्या गावात एकही माणूस मेला नाही. पण आता माणसं मरुन राहिलीत म्हण. पण मी म्हणतो आपल्या गावात कुठे मरुन राहिली ? ज्या दिशी माणसं मरुण राहिली त्या दिशी ह्यो पट्ट्या राजीनामा द्यायला तयार हाय. { प्रचंड टाळ्या } "

मधातचं सरपंच खुशालराव यांना थांबवित पंडीतराव ग्राम विकास अधिकारी उठले आणि म्हणाले ,

" मित्र हो ! सरपंच साहेबांच्या संभाषणा पुर्वी एक खुलासा करु इच्छितो की , अमेरिकेत कोरोनाचा आडमाप धुमाकूळ सुरू झाला आहे. त्यामुळे रुग्ण संख्येत प्रचंड वाढ होत आहे. अकल्पित कोसळलेले हे महामारीचे संकट अवघ्या विश्वाची झोप उडवून एखाद्या अश्वासारखे चौखूर उधळत आहे. रुग्णाचा आणि त्यांच्या नातेवाईकांचा अकांड तांडव दिवसेंदिवस गगणाला भिडत आहे. त्यामुळे अमेरिकेची चिंता वाढली आहे. प्रशासन हवालदिल होऊन कोण कुणावर कसा अंकुश ठेवायचा का दारात आलेला वैरी कापून काढायचा ? हा प्रश्न खऱ्या अर्थाने निर्माण

झाला आहे. त्यामुळे अमेरिका देश लाँक डाऊन करण्या बाबतचे संदेश जाणकाराकडून मिळत होते. त्यामुळे अमेरिकन प्रशासनाने अखेर देश लाँक डाऊन करण्याचा निर्णय घेतला पण सदर लाँक डाऊन टप्प्याटप्प्याने करण्याचे आदेश दिले गेले होते. त्या नुसार ज्या भागात आणि ज्या राज्यात रुग्ण हाती लागले होते. तिथे प्रामुख्याने बंदचे हत्यार उपसण्यात आले होते. याच वेळी जगभरात आर्थिक मंदीची लाट उसळली. चाराण्याची कॉबडी बाराण्याचा मसाला , असे होऊ लागले. कांही अगड तगड करणारे गुलछबू वृत्तीचे लोक अंगविक्षेप करून अगस्ताळपणा करू लागले. त्यामुळे प्रशासनाने पोलीस बळाचा वापर सुरू केला. जास्त अक्कल हुशारी करणाऱ्यावर विशेष नजर ठेवण्याचे फर्मान सुटले. सामाजिक शांतता भंग करून आगळीक करणाऱ्या समाज कंठकावर विशेष पाळत ठेवण्यात आली. कुठलाच आगापिछा विचार न करता भडकावू लोकांचे मनसुबे मोडून काढू असे जाहीर केले. असे सरळ सरळ धमकी सत्र सुरू झाले अन् देशात अक्रित घडले. पोलीस , डॉक्टर लोकांनाच कोरोना रोगाची लागण झाली. सर्व डॉक्टर लोकांनी स्वतःची कडेकोट सुरक्षा घेऊनच रुग्णाची तपासणी केली होती. पण अकस्मात या रोगाने डॉक्टरावर हल्ला चढवला होता. यात कोविड १९ हा विषाणू यशस्वी झाला. याच वेळी अमेरिकेची अग्निपरीक्षा जवळ आली होती. त्यामुळे कोरोना रोगाची लस तडका फडकी संशोधन करून निर्माण करता येईल का ? या दिशेने विचार सुरू झाला होता. तसे औषधी संशोधन करणाऱ्या संस्था आणि शास्त्रज्ञ यांच्या बैठका झडू लागल्या. तसे अमेरिकन राष्ट्राध्यक्ष डोनाल्ड ट्रम्प हे या मोहिमेत अग्रेसर झाले.

विविध राष्ट्रांच्या साहाय्याने या आजाराचा बंदोबस्त करण्यासाठी दाब देख दबा देख या तंत्राचा वापर करून औषधी मागण्यास प्रारंभ केला. पण या आजारावर ठोस औषधी नसल्याने त्यांचा हा प्रयोग फसला. या प्रयोगातूनच अमेरिकेने भारतीय औषधीची मागणी केली होती. पण ती निमोनियाची औषधी आहे. हे त्यांच्या उशीराने लक्षात आले. आता तर कोरोना चक्क अमेरिकेच्या व्हाईट हाऊस मध्ये शिरला आहे. याचं धर्तीवर स्पेन देशाची स्थिती फारशी कांही वेगळी नव्हती. स्पेन मध्ये सुद्धा कोरोनाने अमेरिके पेक्षा कितीतरी पटीने जास्त तिब्र होऊन एखाद्या मल्लयोद्ध्या सारखा चाल करून विळखा घातला होता. खऱ्या अर्थाने कोरोनाचा आहाकार स्पेन मध्ये सुरू झाला होता. मृत्यूचे खच पडण्यास प्रारंभ झाला होता. कोरोनाचे माहेर घर म्हणजे स्पेन देशाची भुमी ठरली होती. या देशाची वाटचाल चुकीच्या पद्धतीने आणि चुकीच्या मार्गाने सुरू झाली होती. त्यामुळे स्पेन मध्ये मृत्यूच्या संख्येत दिवसा दिवसाला तिब्रतेने वाढ होत होती. सदर आजाराची लागण स्त्रीया पेक्षा स्पेन मधील पुरुषांना जास्त प्रमाणात झाली होती.

त्यामुळे वयवर्ष ६० वरील इसम फटाफट इहलोक सोडून आल्ला प्यार होत होती. त्या पाठोपाठ कोरोना रोगाची लागण स्पेन मधील दहा वर्षा खालील मुला मुलींना झपाट्याने होत होती. या किशोर वयीन मुला मुलीची रोग प्रतिकार शक्ती कमी असल्याने हां हां म्हणता मृत्यू मुखी पडत होती. मृत्यूची संख्या दिवसा काठी २००० च्या पुढे जाऊन पोहचली होती. मृत्यू सारखा वळवळ करीत पुढे पुढे सरकत होता. कोरोनाचा धोका प्रचंड वाढला असल्याने हि अफत रोखायची कशी ? या विवंचनेत स्पेन घायाळ झाला होता.

स्पेन कोरोना सारखा घातक विषाणू रोखण्यात असमर्थ ठरला होता. मृताचा आकडा जसा जसा वाढू लागला तसं तशी स्पेनची पावलं लयभिंगर होत होती. पण या लयीतला आत्मविश्वास गळून पडला होता. या प्रक्रियेत इटलीची अवस्था फार कांही चांगली होती असे म्हणता येणार नाही. कारण इटलीत सुद्धा मृत्यूचा नंगानाच सुरू झाला होता. इटली इतकी जीवीत हाणी कुणाचीच झाली नव्हती. येथील मृत्यूचा आकडा दिवसाकाठी ४००० च्या पुढे जाऊन पोहोचला होता. इटलीतही डॉक्टरांना मोठ्या प्रमाणात या आजाराची लागण होऊन बाधा झाली होती. इटलीत जीवंत डॉक्टर दाखवा अन् बक्षीस मिळवा. असे आवाहन केले असते तर बियाला सुद्धा डॉक्टर जीवंत उरला नव्हता. त्यामुळे इटलीच्या प्रशासनाने धीर सोडला. अशी परिस्थिती निर्माण होऊ नये म्हणून शासनाचा जी. आर. आला आहे. "

लगेच पंडीतराव यांना थांबवत सरपंच तावातावाने उठले आणि म्हणाले ,

" पण ग्राम साहेब , आम्हाला लाँक डाऊन माहीत नाही. सिट डाऊन म्हणा { प्रचंड हशा } जी. आर. साहेबाला बोलाऊन घ्या. आपलं काय आपण रोजचीच माणसं. जी. आर. साहेबांचं मार्गदर्शन होऊ द्या. { प्रचंड हशा आणि शिट्ट्या } आपल्या गावात कुठे लोक मरुन राहीलेत ? याचा विचार पाचार करता का नाही. अहो आपली ग्राम पंचायत अमेरिकेच्या तालावर चालती का ? अहो आपण भारतीय लोक. तुमाला टरम साहेबाची टमटम वाजवीत बसायचं असेल तर खुशाल वाजवीत बसा. पण असल

खोटं नाटं काय सांगायचं नाय. { तशा जनतेतून प्रचंड टाळ्या आणि हशा } "

पुन्हा ग्राम विकास अधिकारी पंडीतराव उठले आणि हसमुख होऊन म्हणाले ,

" सरपंच साहेब , मी काय म्हणतो आहे. तेवढं तरी ऐकून घ्या. कारण डोळ्यापुढे मृत्यू वळवळ करीत असल्याचे स्पष्ट दिसत होते. त्यामुळे दस्तूरखुद्द इटलीचे पंतप्रधान यांचे फार मोठे मानसिक खच्चीकरण झाले होते. सर्व इटली हवालदिल झाली होती. इटलीचे दवाखाने रस्त्यावर आले होते. ज्याला जे योग्य वाटत होते ते करत होते. इटलीत रुग्ण तेच आणि डॉक्टर तेचं असे समिकरण झाले होते. त्यामुळे इटलीला लाँक डाऊन शिवाय पर्याय उरला नव्हता. कोरोना नावाचे जगभरात अंधी तुफान सुटले आहे. हे मामुली समजू नका. अवघं विश्वमंडल कोरोना कोरोना करीत धावत सुटलं आहे. या गर्तेत अवघा बांगला देश लडखडत आहे. मात्र कोरोना विषाणूने माणसं मारण्याची मोहीम उघडून आघाडी घेतली आहे. "

मधातच सरपंच खुशालराव टोमणा मारत उठले आणि म्हणाले ,

" आणि दुनिया भरात या विषाणूंचा बंदोबस्त करण्यासाठी औषधी नसावी. याचा अर्थ खरंच आमचे विज्ञान किती प्रगत आहे. याची आता सर्वानाच जानिव झाली आहे. आता कोणी कितीही फुशारकीच्या बाता झोडल्या तरी त्या चावडीवरच्या गप्पीष्ट गप्पा ठरतील. हे या कोरोना विषाणूने प्रमाणित केले आहे. अचल पर्वता सारखा अमेरिका सुद्धा फुसक्या कागदी बाता

मारण्यातच धन्यत्कार पावला आहे. इटलीची सुध्दा तिच हलत झाली आहे. आटीव घोटीव आसलेला चिन मृत्यूची बातमीचं लपवून ठेवत आहे. पण चिन मधील दोन करोड लोकांचे मोबाईल बंद पडले आहेत. सदर मोबाईल बंद पडल्या मुळे चिन मधला मृत्यूचा आकडा दोन करोड पेक्षा जास्त असला पाहिजे. हे जाणून घेण्यासाठी कुठले दाते पंचांग पहाण्याची गरज आम्हाला नाही. तुम्ही आता गप्प आणि गुणानं बसा. ह्यो सरपंच असा तसा वाटला काय ? ह्योभी पट्ट्या जातीचा जयक्रांती हाय. { प्रचंड आरोळ्या. सरपंच तुम अगे बढो हम तुम्हारे साथ है ! } "

घोषणा थांबल्या आणि पुन्हा सरपंच म्हणाले ,

" पंडीतराव , खरं काय तेच सांगा. "

ग्राम विकास अधिकारी पंडीतराव हसत उठले आणि म्हणाले ,

" मित्र हो ! मी खोटं कशाला सांगू. खरं तेच सांगत आहे. कृपया ऐकूण घ्या. पहिल्या , दुसऱ्या , तिसऱ्या टप्प्यात जे जे लोक कोरोना या विषाणूने बाधीत झाले होते. त्यांना चिन सरकारने बंदुकीच्या गोळ्या घालून ठार केले. हि बाब प्रसार माध्यमांच्या नजरेतून सुटली नाही म्हणून पुढे आली. या बाबत तशा बातम्या टेलिव्हिजनवर झळकल्या होत्या. आजारी लोकांचा अंत चिनने अमानवी पध्दतीने निकाली काढला होता. चिनचे अंतर्ग्राम अंतरंग अरण्य पंडीता सारखे दंडीत करीत सुटले होते. अस्तचलाकडे सुरू झालेली घोडदौड अशा पध्दतीने चिन रोखू पहात होता. जेव्हा अनिती एखाद्या सापा सारखी पुढे येते. तेव्हा सापाचे विषारी दंत वंश करीत असतात. मात्र या निर्णयाने लोकांच्या हाल अपेष्टा

कायमच्या थांबल्या होत्या. अपेश लपवून ठेवण्याचा प्रयत्न चिन करीत होता पण पापाला वाचा फुटत असते. याची जाणीव चिनला झाली नव्हती. मात्र दुर्दशेचा लकवा अमेरिका आणि इटली या देशालाच झाला होता. उपचाराचे आवरण घालण्याचे प्रयत्न चालूच होते. पण या आवरणाचा एक पल्लूचं फाटलेला होता. ते म्हणजे आमचे अज्ञान. विज्ञान विकसित झालेले नव्हते. मग जुणे आवरण किती दिवस काम करेल ? दिवसा काठी मानवी जीवन जानिवा बदलत होत्या. जीवन जगण्याच्या तऱ्हा बदलल्या की , आजाराचे संदर्भचं बदलून जातात.

ही जानिव किमान प्रगत राष्ट्रांना तरी व्हायला हवी होती. पण दुनिया भरातील एकाही राष्ट्राला हि जानिव झाली नसल्याने आमचं विज्ञान सरपंच साहेबांच्या शब्दात जाग्यावरच गारठले होते. { टाळ्या } एखाद्या साचलेल्या डबक्या सारखे. डबके म्हटले की , साचलेले नासके पाणी आले आणि त्यात डास. हे डास अलम दुनियेला चावा घेणार नाहीत तर एखाद्या पंख्या सारखे हवा घालत बसतील काय ? डासांचा गुणधर्मच चावा घेणे. आशा विषाणूची आरती चिन सारखा देश करीत बसला तर ज्योती बने ज्वाला होऊन तुमची आमची सर्वांचीच शिकार करण्यासाठी अखेरची आरती आज कोरोणा करीत निघाला आहे. यात चिन सुध्दा सुटलेला नाही. कोणताच देश सुटणार नाही. बांगला देश सुध्दा आता गचके खायला लागला आहे.

आधीच कर्ज बाजारी झालेला बांगला कमालीचा हतबल झाला आहे. आशा देशांनी कुणाचा आश्रय घ्यावा. कुणाकडे पहावं. उग्र होऊन आलेला कोरोणा खरंच आम्हाला गिळून टाकेल काय ?

या विचारातून बांगला देशाने आपला उत्साह सोडून दिला आहे. आज मितीला बांगला देश उदासवाणे गाणे गाता गाता उदाशीन झाला आहे. देशातील कुपोषित लोकांची उपासमारी कशी थोपवायची ? या विवंचनेतून बांगला देशातला लाँक डाऊन उघड झाप करीत आहे. कशा कशाची ओढाताण करेल ? जागतिक आपत्तीचे संकट महा भयंकर असतं. आशा आपत्तीत कितीतरी देशाची आहूती पडत असते. जे देश वाचून जगून राहातील. त्या देशाची वंशावळ तेवढी शिल्लक रहाते. ती वंशावळी म्हणजे तो देश. बांगला देशाचा वंश शिल्लक राहातो का नाही ? हे येणारा काळच सांगू शकेल.

या रोगाचे अभिनव मेघपटल अमंगळ आहेत. अपेक्षित असलेली १.५ % मृत्यूक होऊन हा उद्रेक थांबला तर याचे आभारच मानायला हवेत. पण साथीचा रोग थांबणारा असतो का ? तो तर धडाधड जळत राहातो रात्रंदिवस. एखादे वेळी ओला दुष्काळ , सुखा दुष्काळ परवडला पण संसर्गजन्य आजार कधीच परवडत नसतो. सध्या या आजाराने साऱ्या धरेवर कब्जा केला असून दुर्दैवाची कंढावती ही आहे की , आमचा कपाळ करंटे पणा आम्ही सोडलाच नाही. त्यामुळे सर्व जगातील मानवाचं कफन घेऊनच हा रोग आला आहे. म्हणूनच पाकिस्तान सारख्या देशात कबर खोदण्याची मोहीम हाती घेतली आहे. फक्त पाकिस्तान कबुली देत नाही. हा त्याचा फार मोठा अज्ञान पणा आहे. कारण त्याला माहित आहे , आपल्या साठी कोणताही देश कनवाळू होऊन येणार नाही. पण सत्य कथन करायला काय हरकत आहे ? त्यासाठी त्याला कांही कठोर पावलं उचलावं लागतील. आपल्यातील माणसीक कंजुषी दुर सारुन विधायक पावलं

उचलण्यासाठी समोर यावे लागेल. आपला अंबुस स्वभाव एखाद्या मडक्यात अंबोन घालून सतलजार्पण करावं लागेल. कारण पाकिस्तान म्हणजे दुनियेचा कर्ताहर्ता नव्हे; हि बाब लक्षात घ्यायला हवी. कर्जबाजारी देशाच्या कर्मकथा ह्या कर्मधर्म संयोगात नसतात तर त्या कर्मयोगात असतात. कर्तव्यशून्य पाकिस्तान आपली कलंकित कर्म कहाणी एखाद्या मसनमाळात गाढायला तयार असला तर पेरत्या पक्षाची धुन तोही ऐकू शकेल. भारत पाकिस्तान संबंध आज साप मुंगसा सारखे आहेत. त्याला तिलांजली देऊन गंगा आर्पण करण्याची वेळ आता जवळ आली आहे. या संधीचं सोनं करायला हवं. "

लगेच हस्तक्षेप करीत सरपंच उठले आणि म्हणाले ,

" पण ग्राम साहेब , आपल्या गावात कुठे दुष्काळ पडला आहे ? काहीतरी बोलून वेळ मारुन नेऊ नका. खरं तेवढंच बोला. खरंच आपल्या गावात दुष्काळ असता तर आपणच बंद पाळला आसता की , आहो ! सरकारचा कागूद निट वाचत जा. हं म्होरं व्हा. "

तसे ग्राम विकास अधिकारी पंडीतराव म्हणाले ,

" मित्र हो , मी खोटं कशाला बोलू. वरुन सांगावा जितका आला. तेवढंच बोलतो. "

इतक्यात एकजण म्हणाला ,

" वरुन म्हणजी स्वर्गातून आला वाटतं ? "

तसे पंडीतराव सुध्दा खोचकपणे म्हणाले ,

" व्हय की. स्वर्गातूनच आला. आता आपल्याला स्वर्गाचीच वाट धरायची आहे न्हवं. "

या टिपणीवर सर्वजन शांत झाले. पुन्हा पंडीतराव म्हणाले ,

" आकाशाला लाभलेला गोकर्णाचा निळामंद रंग धरेवर उधळता आला तर तो प्रत्येकांनी उधळायलाच हवा. कारण यातून कितीतरी शांतीचे निळेमंद पारवे गगन मंडलात झेपावतील. भारतीय स्वातंत्र्याच्या वेळचे संदर्भ आणि आजचे संदर्भ खुपच बदलून गेले आहेत. पण देशाच्या फाळणी नंतर आज पहिल्यांदाच राज्यातील आणि परप्रांतातील मजूराचे लोंढेच्या लोंढे गाव ओढीने पायपीट करीत आहेत. यात कितीतरी महीला , पुरुष , मुलं , मुली , गर्भवती महिला , नुकत्याच प्रसूत झालेल्या महिला , वेडे , मुके , आंधळे , लंगडे , खुळे , कुपोषित या रखरखत्या उन्हात अनंत यातना सहन करीत धावत आहेत. रोज एक संघर्षाचा सामना करीत जीवाच्या आकांताने ओरडत धावत आहेत. अनेक जण अन्नपाण्याविना तडफडून मरत आहेत. काही जनावर प्राण घातक हल्ले होत आहेत तर कधी नैसर्गिक आपत्ती घाला घालत आहे. आज जर महमद जिना आसते तर भारताशी नव्याने शांती करार केला आसता. जुणे संदर्भ ते उराशी कंवाळून बसले नसते. पोटात भुकेची आग असताना कोणताही सुज्ञ माणूस काश्मीर काश्मीर करत बसत नाही. आधी पोटोबा मग विठोबा. आधी राजवाडा उभा करा. साळूंकी आपोआप येईल. छपरेल घरातील व्यक्तीने कौलारू घरांची अपेक्षा बाळगायची नसते. कारण त्यांना खपरेलही मिळत नाही. चुनखडीचा घाणा ओढता ओढता ज्याच्या हाजार पिढ्या खपल्या

त्यांनी दिवास्वप्न पहाणे म्हणजे मृगजळ. इराण मध्ये सुद्धा कोरोना आजाराने अफाट लोक ग्रासले गेले आहेत. रुग्णांचे डोळे किलकिले झाले आहेत. या डोळ्यांच्या पापण पातीत मृत्योगीरीचा जाहीरनामा संथाळला आहे. रुग्णाचे अंतर्मन सर्व जीवन जाणिवेच्या सशाला बाबारे तु संपलास म्हणत कुजबुजत होतं. खरंच मानवी मन अनंत अनंत काळाच्या कातळाचेही हृदय फाडून त्यातल्या जीवन जानिवा जाणतं. असं मन मानवा व्यतिरीक्त कुणाला लाभले असेल असे मला तरी वाटत नाही. काळोख भरल्या काळोखी रात्रीचे काळीज कातर काहूर खचितच मानवी मनाचं खच्चीकरण करतं. तेच या इराण देशाच्या नशीबी आलं होतं. आलम दुनिया मधील कोरोना एखाद्या खड्यानागा सारखा धुस्सफुस्स करीत होता. खचता पाया घेऊनच कोरोना मारण्याची किमया करण्याची कांही अंशी अपेक्षा या देशाची होती. पण खचता पाया हाच या देशाच्या नाशाला कारणी भूत झाला. कुठलेही युद्ध जिंकायचे असेल तर खचता पाया दुर करावा लागतो. अन्यथा असा खचता पाया आत्मनाशाला कारणीभूत ठरतो. खडी दुपार असो का खडी संध्याकाळ , मानवी मनातील चंद्रप्रभ निरंतर प्रदिप्त असला पाहिजे आणि आसा प्रकाश इराण पासून खुप दुर गेला होता. त्यासाठी प्रचंड जिगीषेचे भरभक्कम तट उभे करावे लागतात.

हि जानिव त्या विषाणू पाशी नक्कीच असेल. म्हणून तर खळबळ माजवण्यात कोरोना माहीर झाला आहे. उग्रट उतावीळ लोका जवळ ध्येयाची किणार नसते. आपल्या प्रत्येक कामाला उजाळा देत कर्मावर स्वार होणारा योद्धाच रणमैदानाचा मानकरी ठरतो. कुठलीच गोष्ट उजागर न करता आपले इच्छित कर्म पार

पाडणान्या जवळ कर्मबंधाचे शक्तीशाली तट असतात. आसे तट प्रत्येकालाच नियती निर्माण करुन देत असते. पण यावर विजयश्रीचा एल्गार करणारा शिक्का मोर्तबी योद्धा एखादाच असतो. न ना चे पाढे वाचणारे किळसपणाचे किर्तनकार खुप असतात. एक ना धड भाराभर चिंध्या. गगन मंडल नटखट लोकांना कधीच थारा देत नसते. इराणला कोरोणा या आजाराचा उपसर्ग किती झाला हे महत्त्वाचे नसून या देशाने आणि देश वाशियानी या उपसर्गाचा कसा सामना केला हे महत्त्वाचे आहे. कुठल्याही आपत्तीचा सामना करण्यासाठी साहस पणाला लावावे लागते.

औदुबराची उपासना करीत बसल्याने हा उपसर्ग कमी होणार नाही. त्यासाठी कृती करावीच लागते. माणसांचे बाहू रणमैदानाची शोभा वाढवत असतात. पण बलदंड बाहूबलीचा योद्धाच रणमैदानाचा सिंह असतो. म्हणून त्याला सिंह गर्जना करता आलीच पाहिजे. हा कोविड १९ चा विषाणू विदूषक नव्हे; तो तर साक्षात मृत्यू चितारणारा काळसर्प आहे. कर्तव्यदक्ष आणि कर्तव्यनिष्ठ देशाला अशा विषाणूचा सामना करणे मुळीच अशक्य नाही. निश्चितच याला रोखता येईल. हे कांही नवथर भुत नव्हे; या सारखे जीव घेणे इतर विषाणू आहेतच. उदा. स्वाईन फ्ल्यू असेल , बर्ड फ्ल्यू असेल , सारी असेल , हंता असेल , प्लेग असेल. हे का कमी आहेत. कुठलाही आजार साखर सुरी सारखा असतो. म्हणून साखर झोप कधीच घ्यायची नसते. झोप ही कधीही चटक्या अंगाची असावी लागते. अन्यथा साखर झोपेत तुमचे कलेवर कधी श्रांत पडले हे तुम्हाला पण कळणारच नाही. त्यासाठीच तर घरातला ओलावा , ओलसरपणा हि मृत्यूची

ओलीआग आसते. प्रथमतः तिला हृदपार करा. त्यासाठीच ओढ्याच्या काठावर घर कधीच उभे करायचे नसते. त्यासाठी भारतीय परंपरेतील ऋषीमुनींनी कधीच आपला गुंफा ओढा काठावर उभारला नाही. त्यांनी सिंहा सारखी गुहांच जवळ केली. त्याही काळी असले विषाणू होते. पण तत्कालीन ऋषीराजानी वज्रासना सारखे आसन लाऊन प्राणायाम केला. प्राणायामाचे शरीर बळकट असते. खचत्या पायात राष्ट्राचा नाश संक्रमित झालेला असतो. इराणचा पायाच कचखाऊ पणा घेऊन आला असेल तर त्यांना जीवन संजीवनी हुलकावणी देऊन जाईल. सौदी अरब देशात सुध्दा परिस्थिती कांही फारशी समाधानकारक नाही. "

इत्यादी विचार मांडत असताना सरपंच उठले आणि म्हणाले ,

" मी जाऊन येतो. सभा चालू ठेवा आज कुठल्याही परिस्थितीत कोरोनाचा सोक्षमोक्ष लावू. "

असे म्हणून सरपंच गर्दीतून वाट काढत बाहेर पडता पडता म्हणाले ,

" हे ग्राम साहेब लेखक बिखक आहे काय की ? नक्कीच कसं बोलतय एखाद्या बामना कोमट्या सारखं. "

लोक ही खदाल हसत होते. इतक्यात रावसाहेब उठले आणि म्हणाले ,

" मित्र हो ! शासनाने राबविलेला कृती कार्यक्रम सर्वांच्या हितासाठी असल्याने प्रथमतः ही ग्रामसभा शासनाचे अभिनंदन करते. "

या वेळी मात्र ग्राम विकास अधिकारी पंडीतराव मनभावन खुष झाले आणि म्हणाले ,

" रावसाहेब बोला. "

रावसाहेबानी सर्वावर एक कटाक्ष टाकून म्हणाले ,

" बंधू भगिनींनो ! आपल्या गावचे दैव बलवत्तर म्हणून आपणास कर्तव्य दक्ष पंडीतराव साहेबा सारखे अधिकारी लाभले. आता पर्यंत साहेबांनी जे मार्गदर्शन केले आहे. ते लाजवाब म्हटले पाहिजे. मित्रांनो ! सौदी अरब मध्ये सुद्धा कोरोना तुफान होऊनच वाहत आहे. या विषाणूंचा प्रत्येक पाऊल चिंताजनक असून यातून फार मोठी जीवितहानी होत आहे. मनुष्यबळ हे त्या राष्ट्राच्या रक्त वाहीन्या असतात. यातली एक जरी रक्त वाहीनी निकामी झाली तर राष्ट्राच्या मेंदूला इजा पोहोचत असते. मग पक्षघाता सारखे जीव घेणे आजार उद्भवू शकतात. कुणाचे एक आंडग पडेल तर कुणाचे दोन्ही आंडग जातील. कुणाचे डोळे , कान निकामी होतील. हिच परिस्थिती अशीच राहिली तर सौदी अरेबियाचा निकाल सुद्धा आसाच लागेल. ज्या प्रकारे इटली , अमेरिका , स्पेन या देशाला फटका बसला. तशीच किंमत सौदी अरेबिया या देशाला सुद्धा मोजावी लागेल. अदृष्य विषाणू मग ते कोणत्याही रोगाचे असो महाभयंकर असतात. कोरोना हा विषाणू

सजीवाची घोर विटंबना आणि तितकीच आबाळ करीत निघाला आहे.

या विषाणूंचा उकल होणे क्रमप्राप्त आहे. उद्वेगपूर्ण मृत्यूचा नजर नजराणा देत मानवाला अंथूरणावर खेळवत ठेवत आहे. अवकाशाची पोकळी सुद्धा या विषाणूने व्यापली आहे की काय ? नव्हे; व्यापली आहे. कारण वुहान मध्ये आज घडीला हवेत कोरोना विषाणू आहेत. अशी बातमी टेलिव्हिजन वर प्रसिद्ध झाली आहे. इतक्या झपाट्याने फैलावत आहे. तमाम मानव जातीची अवकळा करीत फिरणारा हा आवलीया मानवी मनाची अंतर्दशा करण्यात मशगुल झाला आहे. याच्या अक्रमणाने कितीतरी कदरदान लोकांची आहुती पडली आहे. याच्या वनव्यापुढे संपूर्ण जगाची कर्तबगारी लोप पावली आहे. कुठलीच कलागत न करता हा विषाणू प्रत्येक देशादेशात खुलेआम फिरतो आहे. रोग्यावर कितीतरी महागा मोलाची औषधी वापरली तरी मनुष्याला कसपटा समान भिरकावतो आहे. त्यामुळे अनेकांच्या हृदयात भितीचे कालवाकालव सुरू झाले आहे. हा आजार एखाद्या काटशेवरीच्या झाडा सारखा उभाच आहे. मुलुख महादेवाचा जाळण्यासाठी. सुर्याचं बिंब कितीही उग्र होऊन आले तरी हा विषाणू सुर्याच्या बापाचेच नाव विचारत आहे. हा पट्या इतका कोडगा झाला आहे की , विचारता सोय राहिली नाही. याने अफगान देशांवर स्वारी करताना एखाद्या उग्र वादळा सारखा रोरावत गेला होता. त्यामुळे अफगान देशाचा मांजर सुंबा निमिषात गुंडाळून ठेऊन सुखेनैव विहार करीत सुटला आहे. याच्या भितीने रानजाई आणि काट्याचा बादशहा असलेला निवडूंग सुद्धा आपल्यातला खरबडपणा सोडून निश्चल पडला

आहे. गावठाण लोकांची माती करण्यासाठी भक्ष शोधन्यात हा विषाणू लयमस्त झाला आहे. लाल माती असो का काळी माती. सर्वानाच किलाट वाजवून अंतिम प्रस्थानाची हाळी देत सुटला आहे. एवढेच नव्हे; तर रशिया सारख्या देशावर सुध्दा हुकमी चाल करून विद्वतेचा खजीना रिता करण्याचे फर्मान फर्मावले आहे. त्यामुळे रशीयण विचारवंत सुध्दा याने भक्षस्थानी ठेवले आहेत. कुणाचीच खबरबात न ऐकता खंबीर पणाच्या तोऱ्यात सर्वानाच अंतिम सत्याची हाकाटी देत सुटला आहे. त्यामुळेच तर चिन मधून याच्या साह्याला हंता धाऊन आला आहे.

दिवसा गणिक आपले सामर्थ्य वाढवीत सर्वानाच धोक्याचा खतरा दाखवित धावत आहे. जर्मन लोकांना सुद्धा घेरून त्यांना त्यांची जागा दाखविण्यात कोरोणा यशस्वी झाला आहे. याच्या विजयाची चढती कमान घेऊन माळ विभूषित करण्यासाठी स्वाईन फ्ल्यू आणि बर्ड फ्ल्यू हल्ला करण्याच्या तयारीत बसले आहेत. पुर्व , पश्चिम , दक्षिण , उत्तर या चारही दिलेला जोरदार फटकेबाजी करत याचा अश्व तुफान होऊन दौडत आहे. उष्णतेवर सुध्दा वज्रघात करीत जपान देशाची भुमी सुध्दा व्यापून टाकला आहे. गंगा , सिंधू , सरस्वती , यमुना , नर्मदा , भद्रा , कावेरी , गोदा , भिमा , पंचगंगा , कयाधू , मन्याड या सारख्या नद्या सुध्दा व्यापून बसला आहे. याचे प्रथम भक्ष कच्ची असामी असून नंतर पक्या आसामीवर अकस्मात हल्ला करून घेरत सुटला आहे. त्यामुळे फ्रांस मधील मृतांचा आकडा वाढत चालला आहे. अमेरिकेचे राष्ट्राध्यक्ष सुध्दा घेरण्याच्या बेतात आहे. हा पक्का मसनमाळावरचा मसनजोगीच असला पाहिजे.

तुम्ही कितीही कंठशोष करा. एखद्या सिंहाच्या पोलादी पंज्या सारखं गळा आवळत सुटला आहे. मग क्षणभर श्वासाची तडफड फडफड नंतर थंडगार. यासाठी एकच उपाय म्हणजे सांजदिप ! सांजवातीचा सांजदिवा ! ! आता याने इंग्लंडवर स्वारी केली आहे. मातब्बर राजकारण खेळणाऱ्या भुमीवर अक्रमण केले आहे. नुसते अक्रमण नव्हे; तर कोरोणाचा करीना दाखवतच दौंडला आहे. ज्या भुमीने अनेकांचा कडवा प्रतिकार केला. त्याचं भुमीचे वस्त्रहरण करीत फिरतो आहे. आता कशाकशाचा आणि कुणाकुणाचा कडेलोट होईल कांहीच सांगता येत नाही. या भुमीचा मुळ कथाभाग वेगळा आणि हा कथा प्रसंग वेगळा. हां हां म्हणता या विषाणूने भारतीय भुमीवर पाय ठेवला आहे. त्यामुळे भारतीय सरकारने सावध रहाण्याच्या सर्वांना सुचना दिल्या. आरोग्य खातं खडबडून जागे झाले आहे. गावो गाव निर्जंतुकीकरण करण्यासाठी औषधी फवारणी करण्याचे आदेश दिले गेले. त्या नुसार शहरासह गाव , वाडी , तांडे सर्वच्या सर्व औषधीने फवारुन निघत आहेत. नगर पालिका , महानगर पालिका आणि ग्राम पंचायत यांना स्वच्छतेचे आदेश निर्गमित करण्यात आले आहेत. त्या नुसार स्वच्छता अभियान सुरू झाले आहे. भारतात दिल्ली , हारीयाणा , पंजाब , आंध्रप्रदेश , कर्नाटक , महाराष्ट्र , गोवा , उत्तर प्रदेश , केरळ , तामिळनाडू , तेलंगणा , मध्य प्रदेश , गुजरात , राजस्थान , बिहार , जम्मू काश्मीर , उत्तरा खंड , छत्तीसगड , आसाम , अरुणाचल प्रदेश , ओडिसा , पश्चिम बंगाल , मणिपूर , मिझोराम , मेघालय , झारखंड , नागालॅंड , त्रिपुरा , सिक्कीम या राज्यांच्या मुख्य मंत्र्यांना आणि सचिवाना अत्यंत सतर्क रहाण्याच्या सुचना दिल्या गेल्या आहेत. राज्यांनी अत्यंत दक्ष रहाण्याच्या सुचना आयुक्ताना आणि

जिल्हाधिकारी यांना दिल्या आहेत. देश खाडकन जागा झाला आहे. भारताचे पंतप्रधान यांनी भुदल , वायू दल आणि जलदल यांना कोविड १९ बाबत माहिती देऊन तडका फडकी बैठक लावून आढावा घेतला आहे. संरक्षण मंत्रालयाच्या व गृह मंत्रालयाच्या वतीनेही जलद गतीने पावलं पडण्यास सुरुवात झाली आहेत. राज्य आणि विभागीय पातळीवर बैठक घेऊन या आपत्तीचा सामना करण्यासाठी आपात्कालीन पथक तयार करून या बाबतचे अधिकार वितरीत करण्यात आले आहेत. प्रत्येक राज्यांकडे कोणकोणती किती औषधी व कर्मचारी वर्ग उपलब्ध आहे. याचा आढावा घेण्यात आला आहे. आपात्कालीन काळात कुणालाही रजा मंजूर करण्यात येऊ नयेत.

पण कार्यालयात १०० % हजरी अपेक्षित नाही. मात्र मुख्यालय सोडता येणार नाही. असे आदेश देण्यात आले आहेत. प्रत्येक अधिकारी कर्मचारी यांना सतत परिस्थितीवर लक्ष केंद्रीत करण्याच्या सूचना देऊन कोणीही मुख्यालय सोडू नये. या बाबत कळविण्यात आले आहे. सर्वच खाते प्रमुखांच्या बैठका घेऊन दक्ष रहाण्याच्या सूचना देण्यात आल्या आहेत. पोलीस , वैद्यकीय पथके , गृहरक्षक दले , अग्निशमन , केंद्रीय राखीव पोलीस दल , राज्य राखीव पोलीस दल , लष्कर यांना सतर्क करण्यात आले आहे. एवढे करून सुध्दा भारतात पहिला कोरोना १९ चा बाधीत रुग्ण केरळ या राज्यात हाती लागला आहे. केरळ राज्य हादरून गेलं. भारताचे पंतप्रधान यांनी राष्ट्राला उद्देशून न घाबरण्याचे अवाहन केले आहे. त्या पाठोपाठ दिल्ली , हरीयाना , जम्मू काश्मीर या राज्यात रुग्ण हाती लागले आहेत. प्रशासकीय व्यवस्था गतीमान झाली आहे. त्या नंतर लगेच पंजाब ,

आंध्रप्रदेश , कर्नाटक , गोवा , उत्तर प्रदेश , तामिळनाडू मध्ये रुग्ण हाती लागले आहेत.

देश कोरोना मुक्त करण्यासाठी प्रशासकीय स्तरावर रात्रंदिवस बैठका सुरू झाल्या आहेत. वेगवेगळ्या औषधी संशोधन करणाऱ्या संस्था आणि संशोधक यांच्या बैठका घेऊन कोविड १९ चा प्रादुर्भाव कसा रोखता येतो ? यावर विचार मंथन सुरू झाले आहे. हे घडत असतानाच तेलंगणा , मध्य प्रदेश , गुजरात , राजस्थान , बिहार , उत्तरा खंड याही राज्यात कोरोनाची खळबळ उडवून दिली आहे. लगेच रात्रीतून छत्तीसगड , आसाम , अरुणाचल प्रदेश , ओडिसा , पश्चिम बंगाल , मणिपूर , मिझोराम , मेघालय या राज्यातही रुग्ण हाती येऊ लागले आहेत. सरकार खुप दिवसरात्र एक करून कोरोना रोखण्याचे आटोकाट प्रयत्न करीत असताना झारखंड , नागालॅंड , त्रिपुरा , सिक्कीम या राज्यातही कोरोना रोगाने धमाल उडवून दिली आणि सर्वात महत्वाचे म्हणजे कोरोना महाराष्ट्रात शिरला आहे. वरळी मुंबई येथील कोळी वाडा आणि धारावी येथील आशिया खंडातील सर्वात मोठी झोपडपट्टीसह शहरातही कोरोना विषाणू थयथय करून नाचू लागला आहे. आता भारत १०० % कोरोना या रोगाने व्यापला आहे. त्यामुळे सर्दी , ताप , खोकला आणि श्वास घेण्यास अडथळा ही लक्षणे आढळून आल्यास तात्काळ डॉक्टरांना दाखवून घेणे बाबत आवाहन करण्यात आले आहे. या शिवाय प्रत्येक नागरिकांनी तोंडाला मास्क लावणे , हातात हात न देता भारतीय पद्धतीने दोन्ही हात जोडून नमस्कार करणे , दोन व्यक्तीत साडे तीन ते चार फुटांचे अंतर ठेवणे , हात वारंवार तोंडाला न लावणे , सॅनिटायझरचा वापर करून हात स्वच्छ धुवणे

बाबतचा उपाय सर्वांना सुचविण्यात आले आहेत. म्हणजे कोरोना विषाणूने खऱ्या भारतीय संस्कृतीचे दर्शन घडवून दिले आहे. कदाचित याचसाठी भारतीय संस्कृती सांगते , योग्य अंतर ठेवा. कालचं टेलिव्हिजनवर बातमी धडकली. ब्रिटन , जपान , जर्मनी , बांगला , पाकिस्तान या देशात चोवीस तासात दोन दोन हजार रुग्ण लागण तर चारशे ते पाचशे लोकांचा प्रती दिवशी प्रती राष्ट्र मृत्यू तर लगेच दुसऱ्या बातमी पत्रात रशीया , अफगाणिस्तान , सौदी अरब येथेही कोरोनाचा धुमाकूळ. लाखो लोक करोणाग्रस्त तर मृत्यूचा आकडा वाढलेला. लगेच दुसरी बातमी धडकली. महामरीचा हैदोस अमेरिका , स्पेन , इटली , इराण , फ्रांस , चिन येथेही मृत्यूचेतांडव. "

रावसाहेबांना थांबवत गोविंदा उठला आणि करड्या आवाजात म्हणाला ,

" हि ग्रामसभा या निर्णयाचे स्वागत न करता बहिष्कार टाकते. "

तसे रावसाहेब हळूवार म्हणाले,

" ही ग्रामसभा आहे. प्रत्येकाचे मुद्दे पुर्ण मांडू द्या. मग दुसऱ्यानी बोलावे. "

असे म्हणून रावसाहेब पुढे काही बोलणार होते. तितक्यात मंजूळा मावशी उठली आणि म्हणाली ,

" ये घुबडां खाली बस. एडीकंडाळ कुठला. वरी थोबाडं करून बोलतूईस किती वेळ झालं. हे का कथा कादंबरी वाटली का ? तुला काय येतय अन् काय कळतंय रं. खाली बस गुणानं. गोविंदा

हं बोल रं तू. या रावश्याच्या नादी लागून सारा गाव येडा व्हायील.
"

गोविंदा उठणार इतक्यात सरपंच आले आणि म्हणाले ,

" काय निर्णय झाला ? "

तशी मंजूळाबाई म्हणाली ,

" आरं बाप्पा काय निर्णय होणार ? आधीच एक येडं ग्राम सायब
अन् त्यात दुसऱ्याची भर. मग काय ? दोन येड्यांच्या मधात आमी
सापडलो. व्वा . . . रं . . . सरपंच. तुच कशी कळ काढतोस त्यो
तुलाच माहीत. पण या दोगाचं मडं बाजूला सार. मणजी आपल्या
सारख्या सुढने लोकांना कायतरी चांगूल ईचार मांडता ईल. "

तसे सरपंच मंजूळा बाईच्या बोलण्यावर हासले आणि म्हणाले ,

" ही ग्राम सभा आहे. प्रत्येकाला मत मांडण्याचा अधिकार आहे.
हं पंडीतराव व्हा म्होरं. "

पंडीतराव उठले आणि म्हणाले ,

" माय बाप हो ! हा विषय सहजा सहजी घेऊ नका. नसता
आपल्या नाशाला कारणीभूत व्हाल. आमचं काय. आमची पगार
घट्ट आहे. पण तुम्ही तुमचा विचार करा. "

तसे सरपंच डोळे वासत म्हणाले ,

" आमचा विचार बिचार काही नाही. मी अगोदरच सांगितलय.
आमच्या गावात दुष्काळ नाही. आमचा गाव म्हणजी वडद गाव

म्हणजे श्रावण महिन्यात साक्षात जम्मू काश्मीर. निसर्गरम्य लतावेलीची मंत्रमुग्ध उधळण. मोराचा केकारव , हरणाची झिम्मडघाई , सशाचे कळप. बालाघाटाच्या डोंगर रांगात वडद म्हणजी वडद. गावची लोक संख्या आठ नऊ हजार असली तरी एक बाजार पेठेचे गाव. पण दळणवळणाची थोडी अडचण. कारण वडद आड मार्गावर असल्याने व्हावा तसा इकास न झालेला. गावात दक्षिण दिशेला बांधकाम खात्याची वसाहत हाय. गावाला पुर्व पश्चिम दक्षिण उत्तर दिशेला विस फुटी रस्ते , सोई सुविधा. वैभवाने नटलेला गाव म्हणजी वडद. गावाच्या भोवताल भल्हाळी , रुजई , सारंगगाव , देवदेवडी , झळका , खरवंट , मोरशी , गारुळ , सोनसळी , चोरनाळी अशी कितीतरी नऊ दहा किलोमीटर अंतरावर वसलेली गावे. रविवारचा बाजार हट. गावात काजीमोहल्ला , बौध्दवाडा , मातंगवाडा , मराठवाडा , कोळी गल्ली , कोमटीगल्ली आणि गावच्या पश्चिमेला दिड किलोमीटर अंतरावर झोपडपट्टी.

आसा आमचा वैभव संपन्न गाव. गावात रामायणकार ऋषीश्रेष्ठ वाल्मीक ऋषी यांचा कोळवण गल्लीत भव्यदिव्य पुतळा. ग्रामपंचायत कार्यालया समोर छत्रपती शिवाजी महाराज यांचा उंचशील देखणा पुतळा तर बौध्द वाड्यात भारतीय घटनेचे शिल्पकार भारतरत्न डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर यांचा सुवर्ण पुतळा. मातंग वाड्यात साहित्य सम्राट आन्नाभाऊ साठे यांचा पुतळा. गावची लोक संस्कृती. गावात उस , केळी , संत्रा , मोसंबी , कापूस , तुर , मुग , उडीद , ज्वारी , गहू , हरभरा , बाजरी , सोयाबीन , हळद , रेशीम तुती या नगदी पिकांचे उत्पादन घेणारे कितीतरी शेतकरी. या शिवाय अंबा , बोर , चारं ,

टेंभर हे हंगामी उत्पन्न. शिवाय गाव बालाघाटाच्या डोंगर रांगात वसल्याने चोहीकडे उंच उंच डोंगर रांगा. टेकड्या आणि या टेकड्यांवर कोणे ऐके काळापासून सागवान , बाभूळ , येहळा इत्यादी वृक्षाची झुंबड. आता सांगा आम्हाला काय कमी हाये. आम्ही काय म्हणून बंद पाळावा. हे थोडं पटवून सांगा म्हणजी आम्ही चार शहाणी सुरती मंडळी बसून विचार करु. काय खरं नव्हं. { लोकांनी हो हो म्हणून प्रतिसाद दिला } "

पुन्हा सरपंच म्हणाले ,

" हं पंडीतराव व्हा म्होरं. "

तसे पंडीतराव हसतचं उठले आणि म्हणाले ,

" नुसतंच म्होरं होऊन काय फायदा होऊन राहील असं वाटतं नाही. पण आम्हाला तरी काय ? सांग पाटला काय करु. असो ! लाखो लोक करोणाग्रस्त . . . रुग्नाची वाटचाल स्वर्गाकडे. ही बातमी संपूर्ण भारताची झोप उडवणारी होती. भारतातही कोरोणाने जबडा वासला. केरळ आणि पुण्यात रुग्ण दगावण्यास प्रारंभ झाला आहे. भारत सरकारने झटपट पावलं उचलायला सुरुवात केली आहे. महाराष्ट्रात मुंबई , पुणे , नागपूर , नासिक , औरंगाबाद , सातारा , सांगली , कोल्हापूर , अमरावती , अकोला , यवतमाळ , सोलापूर , रत्नागिरी , बारामती , लातूर , हिंगोली , बिड , अहेमद नगर , सिंधुदुर्ग , ठाणे , मावळ , जालणा , वर्धा , चंद्रपुर , गोंदिया , भंडारा , गडचिरोली , शिर्डी , शेगाव , धुळे , माळेगांव , वाशिम यासह कितीतरी शहरात कोरोना धुमाकूळ घालू लागला आहे. त्यामुळे महाराष्ट्र शासनाने देव देवस्थाने बंद

केली आहेत. भारतीय पंतप्रधानांनी देश वाशियांना एक दिवसाचा जनता कर्फ्यू पाळण्याचे आवाहन केले. त्यामुळे देशवासियांनी दि. २२ . ३ . २०२० रोजी एक दिवसाचा कडकडीत बंद पाळला. आपण पाळला का ? "

सरपंच म्हणाले ,

" नाही. "

पंडीतराव म्हणाले ,

" दुसऱ्या दिवशी टाळ्या वाजवून , थाळी गजर करण्याचे आवाहन केले. त्या नुसार देश वासियांनी टाळ्या , थाल्या वाजवण्याचा कार्यक्रम हाती घेतला. आपण घेतला का ? "

सरपंच म्हणाले ,

" नाही."

पंडीतराव म्हणाले ,

" महाराष्ट्राचे तरुण तडफदार मुख्यमंत्री मोहदयानी राज्य लाँक डाऊन केले. याच वेळी मा. प्रधान मंत्री मोहदयानी संपूर्ण देश लाँक डाऊन करीत असल्याची घोषणा केली. शहरासह ग्रामिण भागातही संचार बंदी लागू करून १४४ कलम लागू करण्यात आले. देशातील वहातूक सेवा बंद केली. रेल्वे , बस , खाजगी वहाने , विमान सेवा पूर्णपणे बंद केले. विद्यार्थ्यांच्या परीक्षा रद्द झाल्या. गावा गावात पोलिस यंत्रणेची गस्त सुरू झाली. याच दरम्यान एक दिवस संपूर्ण लाईट बंद करून दिवे लावण्याचे

आवाहन मा. प्रधान मंत्री मोहदयानी केले होते. त्या नुसार दि. ५ . ४ . २०२० रोजी रात्री नऊ वाजता नऊ मिनीट लाईट बंद करून दिवे लावण्यात आले. त्यामुळे पुरातन काळातल्या दिपोत्सवाचे दर्शन झाले. आपण हे सर्व केले आहे का ? "

सरपंच लालबुंद डोळे करून म्हणाले ,

" नाही पण आता करु. "

बहुधा सरपंच साहेब पोटात जराक्षी टाकून आले होते. देशी आणि गावठी दारुचा वास येत होता. तसा गोविंदा उठला आणि म्हणाला ,

" हि ग्राम सभा शासन निर्णयाचा धिक्कार करते. हा गाव यातील काहीही राबवणार नाही. आमचा गाव पुर्वी सारखाच चालू राहील. तरी सर्वांना विनंती की , कृपया महामरी येवो का न येवो. सर्वांनी गोडधोड करुन खावे. आपल्या गावात महामरी येऊ नये म्हणून मरेआईचा सण करावा. आज पर्यंत आपल्या गावचा इतिहास आहे. मरेआई आपल्या गावात महामरी येऊ देणार नाही. तिच आपल्या सर्वांच परतपाळ करणारी अदृष्य शक्ती आहे. जय हिंद ! "

इतक्यात सरपंच घाई गडबड करुन उठले आणि म्हणाले ,

" दुकानावर गन्हार्क आले आहे. जाऊन येतो. काय निर्णय घ्यायचा तो घ्या. मी आज पर्यंत तुमच्या शब्दाच्या बाहेर गेलो नाही. एवढं मात्र खरं. गाव बंद ठेवायचं म्हणजी मलाही काही बरुबर वाटत नाही बा ! काय निर्णय घ्यायचा तो घ्या. "

असे म्हणून सरपंच निघून गेले. इतक्यात केरबा कुंभार आणि सोनबा परीट हम लंकेश है ! करीत लेझीम खेळत आले आणि म्हणाले ,

" अहं ! लोकबी पागल झाले. आजवर रावसाब एकच पागल होता. आता कसं . . . अहं , सरपंच पागल , ग्रामसाब पागल आणि समदा गाव पागल अहं , आता कसं. अहं , कसं. सारा गाव कुलूप बंद. अहं आता कसं. ग्रामसाब , करा गाव बंद. अहं आता कसं , तुमच्या बापाचा हाय गाव न्हवं. अहं आता कसं. पण चाव्या आमचं कडं द्या. अहं आता कसं , हम लंकेश है ! "

इंथच ग्रामसभा बारगळली. गोविंदा विजयी विरा सारखी छाती काढून सावधान विश्राम करीत पायचाल करीत होता. रावसाहेब मात्र पाझरते नेत्रमंडल घेऊन जात होते. पंडीतराव ग्रामविकास अधिकारी यांनी ग्रामसभेचा कार्यवृत्तात तयार केला. त्यावर सरपंच यांची स्वाक्षरी घेऊन स्वतःची सही केली आणि मा. जिल्हाधिकारी , मुख्यकार्यकारी अधिकारी , उपमुख्य कार्यकारी अधिकारी जिल्हा परिषद व गटविकास अधिकारी पंचायत समिती यांना खास दुता करवी पाठवून दिले. स्थळ प्रत कुलूप बंद करून पंडीतराव गावाच्या बाहेर पडले. पण जाताना एखाद्या मेंढरा सारखे ठिसकारत होते. ग्राम पंचायत वडद येथील ग्राम सभेच्या ठरावाची तात्काळ दखल घेऊन अशा प्रकारची बंडखोर गावे किती आहेत.

याचा शोध घेण्यासाठी आणि प्रशासन पातळीवरची पहाणी पुर्ण करण्यासाठी तात्काळ एक समिती नेमून पहाणी करण्याचे आदेश दिले. जिल्हा स्तरावरून कोरोना उपाय योजनेची पहाणी

करण्यासाठी मा. उपमुख्य कार्यकारी अधिकारी (सामान्य) , मा. उपमुख्य कार्यकारी अधिकारी (पंचायत) , मा. उपमुख्य कार्यकारी अधिकारी (पाणी पुरवठा) , मा. उपमुख्य कार्यकारी अधिकारी (महीला बाल कल्याण) , मा. जिल्हा पशुसंवर्धन अधिकारी , मा. शिक्षणाधिकारी (माध्यमिक) , मा. कार्यकारी अभियंता (बांधकाम) , मा. कृषी विकास अधिकारी , मा. गटविकास अधिकारी , मा. सहाय्यक गट विकास अधिकारी , मा. पशुधन विकास अधिकारी (पंचायत) यांचा पहाणी दौरा निघाला होता. त्यामुळे पंडीतराव तात्काळ वडद गावी आल्या पावली परत फिरले. येणाऱ्या समितीचा सत्कार करण्यासाठी पुष्पगुच्छ घेऊन ग्राम पंचायत कार्यालय वडद येथे येऊन कार्यालयात स्थानापन्न होऊन समिती येत असल्याचा निरोप सरपंच खुशालराव यांना दिला. सर्वात पुढे सहाय्यक गट विकास अधिकारी पंचायत समिती यांची गाडी धावत होती , त्या नंतर गटविकास अधिकारी यांची गाडी , त्या नंतर उपमुख्य कार्यकारी अधिकारी (सामान्य) यांची गाडी , त्या नंतर उपमुख्य कार्यकारी अधिकारी (पंचायत) त्या नंतर जिल्हा पशुसंवर्धन अधिकारी , त्या नंतर कार्यकारी अभियंता (बांधकाम) त्या नंतर उपमुख्य कार्यकारी अधिकारी (पाणी पुरवठा)

नंतर उपमुख्य कार्यकारी अधिकारी (महीला बाल कल्याण) त्या नंतर कृषी विकास अधिकारी , त्या नंतर पशुधन विकास अधिकारी (विस्तार) यांच्या गाड्याचा ताफा एखाद्या पंचायत राज समिती सारखा जात होता. या पथकाने तालुका स्तरावरील आरोग्य केंद्र व पशु केंद्र तपासणी करून पहाणी केली. त्या नंतर शाळेतील विलगीकरण कक्षाची तपासणी केली. भर दुपार झाली

होती. तालुका स्तरावरील कृषी सेवा केंद्राचीही पहाणी करुन तपासणी केली , एकात्मिक बाल विकास प्रकल्प कार्यालयाला भेट देऊन पुरक पोषण आहार बाबत आढावा घेतला. त्या नंतर ग्रामिण भागातील विविध कार्यालयाना भेटी देण्यासाठी शाही पथक निघाले आणि ग्राम पंचायत कार्यालय वडद येथे येऊन पोहोचले. सर्वजन गाडीतून खाली उतरले. सर्वांच्या तोंडाला मास्क लावलेले होते. गाड्या जवळच गावातली गुंडाबाई नावाची वेडी बसली होती. काही अंतरावर वेडा असलेला धोंडीबा बसला होता. या दोघांची पहीली नजर या पथकावर पडली. काही वेळ मोठ्या दिमाखदार पणे गाड्या आणि माणसं पाहीले आणि जोरजोराने हसू लागले. इतक्यात गावातलाच बालाजी आला. हा सुध्दा वेडाचं पण काही गोष्टी शहाण्या सारखा बोलणारा. त्यानं गुंडाबाई आणि धोंडीबाला शिव्या देत म्हणाला ,

" काय वेड्या सारख हां हां करून हसता. येडी कंडाळ कुठले. व्हा सारखं घराकडे. हसाय काय झालं. तेही आपल्या सारखेच माणसं हायीत. अमेरिकेतले लोक असेच राहतात. "

असे म्हणून आपल्या बांग्या डोळ्यातून सारा ताफा खाली वर करीत न्याहळू लागला आणि तोही चक्क पोट धरून खदाखदा हसू लागला. ग्राम विकास अधिकारी श्री. पंडीतराव हजर होते. त्यांनी स्वागत करण्यासाठी गुलाब पुष्प घेऊन गेले. पण तोंडाला मास्क लावलेले नव्हते. त्यामुळे उपमुख्य कार्यकारी अधिकारी (सामान्य) थोडं गरम झाले. त्यांनी पुष्प गुच्छाकडे दुर्लक्ष करून बाजूने गेले. बाकी सर्व अधिकार , कर्मचारी यांनी पुष्पगुच्छ स्विकारले. या समितीतील प्रत्येक अधिकारी , कर्मचारी तोंडाला

मास्क बांधून दोन दोन मिनिटाला सॅनिटायझर लाऊन हात साफ करत होते. वडद येथील प्रकार पाहून उपमुख्य कार्यकारी अधिकारी (सामान्य) हे चांगलेच भडकले आणि म्हणाले ,

" काय चाललंय मुकाअ पंचायत साहेब. तुमच्या राज्यात राम राज्य अवतरले आहे. जिथं तुमचा विस्तार अधिकारीच तोंडाला मास्क वापरत नाही. तिथं आम्ही गावकऱ्यांना काय बोलणार आणि काय सांगणार ? "

तसे उपमुख्य कार्यकारी अधिकारी (पंचायत) यांनी गटविकास अधिकारी यांना उद्देशून म्हणाले ,

" काय प्रकार चालू आहे. बिडीओ साहेब. जाबसाल द्या साहेबांना "

तसे गटविकास अधिकारी हे थोडे चुळबुळले आणि सहाय्यक गट विकास अधिकारी यांना उद्देशून म्हणाले ,

" बोला सगविअ ! भलतीच सुंदर तयारी करून ठेवलीय. आता प्रत्येक गोष्टीचा जाबसाल देत बसा दिवस रात्र. सतरा वेळा सांगूनही अखेर पळसाला पानं तिनचं ! काय प्रकार चालू आहे. "

तसे सहाय्यक गटविकास अधिकारी पुढे आले आणि अदब राखत म्हणाले ,

" कुठेही जा साहेब. पळसाला पानं तिनच असतात. मात्र या गावा पुरतं बोलायचं झालं तर आत मध्ये किरतून बाहेर तमाशा. असा काही प्रकार पहायला मिळतो. तुम्ही दिलेल्या आदेशा नुसार

किमान साहेबांच्या पुढे तरी मास्क वापरण्याच्या सूचना दिल्या होत्या पण नाही. "

तसे उपमुख्य कार्यकारी अधिकारी (सामान्य) हे चांगलेच भडकले. तेव्हा ग्राम विकास अधिकारी श्री. पंडीतराव सुताणं म्हणाले ,

" काय झालं साहेब ? "

तसे उपमुख्य कार्यकारी अधिकारी (पंचायत) म्हणाले ,

" माती झाली. घाला आमच्या डोक्यात टिकोरं आणि चार दगड धोंडे म्हणजे काय झालं ते कळून येईल. "

तसे पंडीतराव आपला एवढा वर्षाचा अनुभव कथन करीत म्हणाले ,

" ते तर होणारच आहे साहेब , थोडं शांततेनं घ्या. मी सर्व सांगतो. पण आधी तोंडाला लावलेले मास्क् काढून टाका. तुमच्यासह मला मार खायची पाळी येईल. गावातील बालाघाट सेनेनं मास्क वापरायचा नाही. शासनाचे काहीही ऐकायचं नाही. सारे नियम आंधा कानून सारखे आहेत. उधळून लाऊ. असं ठरवलं आहे. कुणीचं तोंडाला मास्क घालून येऊ नका म्हणून बिडीओ साहेबांना कालच कल्पना दिली होती. पण साहेबांनी कामाच्या धबडग्यात विसरलेलं दिसतय. जाण्या आधी जतन करा. हे मास्क् काढून बाजूला ठेवा. कोणी बघीतलं तर भलतेच होऊन जाईल. चार धोंडे इकडे तिकडे कमी जास्त होतील , दोन चार बसायचे हजार बसतील हजार. इथ प्रत्येक शब्द तोलून मापून

बोलावं लागतं. नाहीतर सर्व संपलच म्हणून समजा. हम तुम एक कमरेमें बंद हो जाय. नंतर सपाटे. "

इतक्यात सरपंच , उपसरपंच , चेअरमन , पाटील , मालीपाटील , ग्राम पंचायत सदस्य , सेवा सहकारी सोसायटी सदस्य आले. त्यांनी आल्या आल्या ग्रामविकास अधिकारी पंडीतराव यांना उद्देशून म्हणाले ,

" काय ग्राम अधिकारी. शेवटी गावाचा शिरस्ता मोडला म्हणा की ? कोण आहेत हे नाक तोंड बांधलेले लोक ? बोलवू का माझे स्वयंसेवक लोक. असलं घाणेरडं वागून तुम्ही आमच्या बालाघाट सेनेला प्रती अक्कान दिले आहे. "

तसे पंडीतराव नाका तोंडाला रुमाल लावून म्हणाले ,

" हे आमचे जिल्ह्याचे मोठे साहेब. "

तसे सरपंच म्हणाले ,

" तुमचंबी नाक कापलं बिपलं का ? नकटीचे हो ! देवानं चांगल धडधाकट नाक देऊन सुध्दा दाबुन ठेवाले. काढा त्या चिंध्या आणि सरकं गावाच्या बाहेर व्हा. नाहीतर इथंच एका एकाची समाधी बांधून ठेवीन. कोणता हाय रं त्यो जिल्ह्याचा मोठा सायब. जराक्शी म्होरं ये म्हणावं. "

तसे उपमुख्य कार्यकारी अधिकारी (सामान्य) पुढे आले आणि म्हणाले ,

" बोला सरपंच साहेब , आम्ही आहोत जिल्ह्याचे मोठे साहेब. प्रथम आम्ही तुमचं ऐकून घेऊ. कारण नाही म्हटले तरी आम्ही शेतकऱ्याची लेकरं आहोत. ज्या गावच्या बोरी त्याच गावच्या बाभळी असतात. हे जानतो आम्ही. पण एका शेतकऱ्याच्या तोंडची अशोभनीय भाषा ऐकलं की , आम्हासही वाटतं उगीच शेतकऱ्यांच्या पोटी जन्म घेतला. बोला. आम्ही प्रथम तुमचे ऐकून घेऊ नंतर आमचं मांडू "

सरपंच म्हणाले ,

" आरं बाबा मी तुला काही हळद कुंकू लावून बोलवलो नाही. तुच आलाईसा नव्हं माझ्या गावात. आधी ती नाकाची पट्टी सोड. त्या नाकाच्या भोकाला चांगली हवा खाऊ दे. नाहीतर मरुन जाशील. माणसाची फुफुसं शुद्ध आणि चांगल्या , तेही भरमसाठ हवेवर तग धरून राहात्यात. काढ ती पट्टी. "

उपमुख्य कार्यकारी अधिकारी (सामान्य) यांनी मास्क काढून बाजूला ठेवला. हातावर सॅनेटायझर लाऊन हात साफ केले. तसे सरपंच म्हणाले ,

" हाताला रगत पित्ती झाली का महारोग ? अन् काय रं पोरं हो , समद्यान्शी सांगणं लागतं का ? सोडा त्या पट्या ! "

सर्वांनी मास्क तोंडावरून बाजूला हटविला. तसे सरपंच म्हणाले ,

" हं आता बोला. आपण काय बामणा कोमट्याचे पोरं थोडेच आहोत. नाका तोंडाला फडके घालून बसयला. आरं तुम्ही समदे

लोक आमच्या लेकरा सारखी. म्हणून हे सारं बोलतो. पटलं तर घ्या. नाहीतर नाही. "

तसे उपमुख्य कार्यकारी अधिकारी (सामान्य) म्हणाले ,

" जग भरात कोरोना पसरलाय. माणसं मरु लागली आहेत. त्यामुळे शिघ्र प्रतिसाद पथकाची निर्मिती करुन आजारी रुग्णांना स्वतंत्र विलिगिकरण करून त्यांच्यावर उपचार सुरू केला आहे. सदर बाबीची तपासणी करून योग्य तो उपचार होतो का नाही. याची पहाणी करण्यासाठी आलो आहोत आम्ही. तरीपण आम्हाला या गावच्या प्रथम नागरीका कडून योग्य ती वागणूक मिळत नाही. याचेच नवल वाटते. शेतीमातीतला तमाम शेतकरी बांधव सुखी व्हावा. ही जिगिषा घेऊन आलो आहोत आम्ही."

तसे सरपंच म्हणाले ,

" पण कोण पहाणी करणार आहेत ? कशाची पहाणी करणार आहेत ? आमच्या गावावर कुठले संकट आलेच तर आम्ही समर्थ आहोत. त्या येणाऱ्या संकटाशी दोन हात करण्यासाठी. आमची बालाघाट सेना सदैव तयार आहे. आम्ही कधीच कुणाचे साह्य घेत नसतो. चिखला मातीच्या बाह्य कुबड्या गळून पडतात. कारण ती ठिसूळ असतात. हे जाणतो आम्ही. "

उपमुख्य कार्यकारी अधिकारी (सामान्य) म्हणाले ,

" पण आम्ही शासकीय तपासणी करणार आहोत."

सरपंच हसले आणि म्हणाले ,

" तुम्ही डॉक्टर आहात ? "

उपमुख्य कार्यकारी अधिकारी (सामान्य) म्हणाले ,

" नाही. "

सरपंच म्हणाले ,

" मग कोण तपासणी करणार ? "

तसे उपमुख्य कार्यकारी अधिकारी (सामान्य) म्हणाले ,

" गावातले डॉक्टर आहेतच की , ते करतील तपासणी आमच्या समक्ष. "

सरपंच म्हणाले ,

" त्यांनी तपासलेले तुम्ही तपासणार होय. यालाच म्हणतात उलटी गंगा. उतारा कडून टेकडी चढणारी. अहो किमान काही विचार पाचार तरी करीत जा. एकतर तुम्ही डॉक्टर नाहीत अन् वरती तपासणार म्हणंजी इदन्यानाचं विमान गुल झाल्या सारखंच हुईल की. अहो आम्ही या गावचे प्रथम नागरिक आहोत. आमच्या गावातील सर्व डॉक्टर नेहमी सेवा देतात. हे आम्ही प्रमाणित करीत असताना तुम्ही का आणि कशासाठी तपासणी करणार आहात. हे आम्हास समजायला नको का ? तुम्हाला जर तसे वाटत असेल तर आम्ही गाव सोडून जातो. बसा तुम्ही काळजी घेत. आम्ही हे जे बोलतो ते प्रत्येक वाक्य , प्रत्येक शब्द घटनेला अनुसरून बोलतो हे लक्षात घ्यावं. "

उपमुख्य कार्यकारी अधिकारी (सामान्य) म्हणाले ,

" तसं नाही. आमची डॉक्टर मंडळी दवाखाण्याच्या वेळा पाळतात , नाही पाळतात. याचीही तपासणी करता येईलच की. त्यासाठी गावातील जनावराचाही दवाखाना तपासता येईल. म्हणून आमच्या सोबत जनावराचे डॉक्टर सुध्दा आहेतच की. "

सरपंच म्हणाले ,

" तपासा की , आवश्यक तपासा. पण गावातील माणसं म्हणजे जनावरं वाटली का ? पण एक लक्षात ठेवा. कागदावरचा टाईम अन् प्रत्येक्षातला टाईम वेगळाच असतो. तुमच्या कागदी घोड्याचा टाईम पास खेळत बसलो तर आमच्या गावातली माणसासह जनावरेही मरुन जातील. अहो , डॉक्टरांना टाईम असतो व्हय. अहो दिवस नाही , रात नाही. उण नाही , पाऊस नाही. सुट्टी नाही. ना सणवार नाही. हेलो डागदर , कुठं हात. आमची म्हसडं बिमार पडली बगा. बिगी बिगी लवकर या. तिथं जेवा अन् इथं येऊन हात धुवा. अगदी बायकू पशी असले तरी या बगा. म्हसडं लयं अजारी हाय बगा. असा फोन आला की , धावत यवावचं लागतं की , माझी तुम्हाला हात जोडून विनंती आहे. आमचा गावगाडा मस्त चलतोय. चलू द्या. चालत्या गाडीला खिळ कशाला ? "

" . . . "

उपमुख्य कार्यकारी अधिकारी (सामान्य) काहीच बोलत नाहीत. हे लक्षात घेऊन सरपंच म्हणाले ,

" एक लक्षात घ्या साहेब , गावोगाव फिरून उलट तुम्ही साथीचा आजार पसरवित आहात. असे वाटत नाही का तुम्हाला ? आमच्या गावात एकही रुग्ण नाही. पुढं आढळून आला तर आम्ही तुमची देणं समजू. म्हणजे तुमच्या नावानं एक एक जण जाऊ तिरडीवर बसून. अगदी वाजत गाजत. एवढे मोठे शिकलेले साहेब लोक असे वागू लागले की , वाटतं साथीचा आजार पसरवणारी खरी यंत्रणा म्हणजे राज्यकर्ते आणि त्यांचे कर्ते करविते अधिकारी , कर्मचारी. "

तसे उपमुख्य कार्यकारी अधिकारी (सामान्य) म्हणाले ,

" सरपंच साहेब , या दौऱ्या मागे फार मोठा शुद्ध हेतू आहे. जिथं कुठे अडी अडचणी असतील तेथील अडचणी विना विलंब सोडवून शासकीय मदत कशी लवकरात लवकर पोहंचती करता येईल. ही विचार धारा घेऊन ही समिती आली आहे. "

सरपंच म्हणाले ,

" साहेब , लहान तोंडी मोठा घास घेतो. कशाला बोलता विचार धारेवर. एवढ्या मोठ्या रशियाचे काय झाले. तेथल्या मार्क्सने फार मोठी विचार धारा घेऊन पुढं आलता नव्हं. मार्क्स विचार धारेची क्रांती का लहान होती. पण साधी उत्क्रांती सुद्धा होऊ शकली नाही. हे जग जाहीर आहे. त्या रशियाचे काय झाले ? अखेर तुकडे तुकडे झाले. असंच ना. थोडं कसं तरी बरं वाटतंय तुमच्या सारखी माणसं भेटली की , पण तुमच्या सारखी व्यक्तीमत्वाची माणसं किती याचा शोध घेतला तर हाती निराशाच येते. तिथे आपल्या तुटपुंज्या मदतीचे काय आणि किती ? त्यासाठी असं करा. या

साथ रोगात जे जे योगदान देत आहेत. त्या त्या अधिकारी , कर्मचारी वर्गाचा विमा काढा. त्यांना आजार होऊ नये म्हणून भारीचे मास्क घेऊन द्या. पण आमच्या गावात येऊ नका. कारण ही साथ काही सांगून येणारी नव्हे; आपली भेट झाली बरे वाटले. पण साथीच्या काळात. हा साथीचा आजार संपला की , या निवांत. सुंदर गप्पा टप्पा मारता येतील. काही चुकलं माखलं तर राग माणू नका. वडीलकीच्या नात्याने बोललो. नाही म्हणलं तरी आम्ही पुढारी लोक जोरात बोलतोच की. घरी नाही दाणा अन् मला बाजीराव म्हणा. अशी आमच्या लोकांची गत झाली आहे. मी जरा स्पष्ट बोलतो. त्यामुळे सर्वच नाराज. म्हणून कितीतरी वर्षा पासून आमचं तडू सरपंचकीच्या पुढे काही चालत नाही. आम्हीही म्हणतो , आलीया भोगासी असावे सादर " ठिक आहे. येतो मी. "

तसे उपमुख्य कार्यकारी अधिकारी (सामान्य) यांनी सरपंच साहेबांना जोरदार हसून नमस्कार केला. निरोप घेऊन सर्वजण गाडीत फटाफट बसले आणि गाड्याचा ताफा परतीच्या प्रवासाला लागला. वाटेत एका शेतकऱ्यांच्या शेती बांधावर जाऊन भेट दिली. भेटीच्या दरम्यान उपमुख्य कार्यकारी अधिकारी (सामान्य) म्हणाले ,

" बिडीओ साहेब , सरपंच आभ्यासू आहेत बरं का. आपल्या पथकात खरंच जिल्हा आरोग्य अधिकारी असायला हवे होते आणि सरपंचांनी नेमकी हीच कळ पकडली. "

तसे गटविकास अधिकारी म्हणाले ,

" साहेब , तुम्हाला म्हणून तो पावला. नाही तर काही खरं नाही. मला तर वाटलं हमरी तुमरीवर प्रकरण आले असते तर पुढे काहीच खरे नाही. सर्व गाव एक होऊन हल्ला करतात हे लोक. मग ओलंही जळतं अन् सुकही जळतं. इथंल एक खास वैशिष्ट्य आहे. या लोकांनी एखाद्याला देव म्हटलं तर सारा गाव देव म्हणतं. दानवं म्हटलं तर दानवं म्हणतं. त्यांना विचारा अमुक तमुक माणूस देव किंवा दानवं कशावरून. ते म्हणतील लोक म्हणतात म्हणून आम्ही म्हणतो. म्हणजे स्वतःची बुद्धी कधीच वापरत नाहीत. आळवरच्या पाण्या सारखी गत. "

इतक्यात बांधावरून शेतकरी आला. त्याला पाहून उपमुख्य कार्यकारी अधिकारी (सामान्य) म्हणाले ,

" मामा तुमचं नाव काय ? "

शेतकरी म्हणाला ,

" विनायक ! "

उपमुख्य कार्यकारी अधिकारी (सामान्य) म्हणाले ,

" गावात साथीचा आजार चालू आहे का ? डॉक्टर रोज दवाखान्यात येतात का ? "

विनायक शेतकरी म्हणाला ,

" कोणचं ? "

उपमुख्य कार्यकारी अधिकारी (सामान्य) म्हणाले ,

" तुमच्या गावात सरकारी डॉक्टर किती आहेत ? "

विनायक शेतकरी म्हणाला ,

" किती आहेत म्हणजे आमच्या गावात माणसाचे डॉक्टर दोन आणि जनावरांचे डॉक्टर दोन आहेत. दोन्ही दवाखाण्याचे डॉक्टर गावातच रहातात. "

तसे उपमुख्य कार्यकारी अधिकारी (सामान्य) म्हणाले ,

गावात साथीचा आजार चालू आहे का ? आशात कुणाचे लेकरं बाळ मेले आहे का ? "

विनायक शेतकरी म्हणाला ,

" आमच्या गावात रोज एक माणूस मरत आहे. ते पहा. समाध्या ज्या दिसताहेत त्या सेवा सहकारी सोसायटीच्या सदस्यांच्या आहेत. म्हणून त्या जागेला सोसायटी स्मशान भूमी असे नाव पडले आहे. पण माझे नाव कुणालाही सांगू नका. काही दिवसा नंतर ग्राम पंचायत सदस्य मरतात की काय ? परीक हे कशासाठी विचारता ? "

उपमुख्य कार्यकारी अधिकारी (सामान्य) म्हणाले ,

" सध्या महामारी चालू आहे नव्हं."

विनायक शेतकरी म्हणाला ,

" खरं हाय , करुणा नावाचा रोग आला म्हण. पण हे करुणा थडगे नाहीत. राजकीय आहेत. "

इतक्यात सहाय्यक गट विकास अधिकारी हसले. त्यांच्या कडे पाहून उपमुख्य कार्यकारी अधिकारी (सामान्य) म्हणाले ,

" हसू नका. बोलू द्या त्यांना. "

तसा विनायक शेतकरी म्हणाला ,

" हसू द्या साहेब , मी करुणा मणलं की , साहेब हसले. कदाचित् कालेजात असताना करुणा नावाच्या पोरीवर प्रिम जडलं असलं. हाफीसर झालं मनून काय झालं ? उलट मोठी लोकच प्रिम जास्त करत असतात. "

तसे सर्वजण हसले आणि उपमुख्य कार्यकारी अधिकारी (सामान्य) म्हणाले ,

" मग सांगा विनायकराव , आपण सर्व प्रिम करणारे माणसं. खरं आहे की नाही ? "

तसा विनायक म्हणाला ,

" खरं हाय सायब. माजचं करुणा नावाच्या पोरीवर लयं प्रिम जडलं होतं. पण काय करणार गड्या फुढलं काय जमलं नाही. "

तसे उपमुख्य कार्यकारी अधिकारी (सामान्य) म्हणाले ,

" तुमचाच अनुभव सगविअ साहेबावर लादला म्हणायचा ? "

विनायक हसला आणि म्हणाला ,

" मग काय ? पलटी मारुन फायलो तर बरुबर लागू पडली. हाय की नाय. माणसानं कसं जे हाय ते हाय अन् नाय ते नाय असं वागावं. पण सगविअ सायब जरा न्याराच हाय. मधल्या गाठीचा. "

तसे पुन्हा सर्वजण एकदम म्हणाले ,

" म्हणजे ? "

" मिली तो मारी नही तो सदा ब्रम्हचारी. "

आता मात्र तुफान हास्याचे फवारे उडू लागले. अगदी साध्या साध्या शब्दावर लोक हसू लागले. पंडीतरावाना उद्देशून उपमुख्य कार्यकारी अधिकारी (सामान्य) म्हणाले ,

" पंडीतराव , किती चांगल्या गावात नोकरी करत आहात. इतके प्रचंड विनोदी व्यक्तीमत्वाचे माणसं असताना तुम्ही जिल्ह्यात सदाबहार फुला सारख असयाला हवं. पण तुमच्या तोंडावर कधीही पहा बारा वाजलेले. अहो , हे लोक श्रीपाद कोल्हाटकर , प्र. के. अत्रे , पु. ल. देशपांडे , वि. आ. बुवा या सारख्या विनोदी हस्तीच्या तुलनेत कुठेच कमी नाहीत. "

तसे पंडीतराव म्हणाले ,

" होय साहेब. "

विनायक शेतकऱ्यांला उद्देशून उपमुख्य कार्यकारी अधिकारी (सामान्य) म्हणाले ,

" आता तुम्हीच सांगा विनायकराव , आपण सर्वजण प्रेम करणारे माणसं. मग स्वतःवर प्रेम केलं पाहिजे का नाही ? "

विनायक शेतकरी म्हणाला ,

" केलं पाहिजे सायब. "

उपमुख्य कार्यकारी अधिकारी (सामान्य) म्हणाले ,

" मग एवढी मोठी महामरी चालू असून तुम्ही तुमची काळजी घेत नाही. तोंडाला मास्क वापरत नाही. सॅनिटायझर सारखी औषधी वापरत नाही. या वरुन तुम्ही तुमच्यावर प्रेम करत नाही. हे सिद्ध होतंय. त्यासाठी उद्यापासून तुम्ही तुमची काळजी घ्यायची. समाजात वावरत असताना तीन चार फुट अंतर ठेवून वावरा. नियमित हात स्वच्छ धुवत रहा. म्हणजे स्वच्छता राखली जाईल. "

विनायक शेतकरी म्हणाला ,

" आमच्या गावात जमत नाही साहेब , गावचा नियम म्हणजे नियम. समजा आपण तसं वागलो तर उद्याचं आपलं मडं स्मशानात गेलं म्हणून समजा. "

उपमुख्य कार्यकारी अधिकारी (सामान्य) म्हणाले ,

" असेही जात आहेतच की , सोसायटी स्मशान भूमी हे तुमच्या पुढं उदाहरण आहे. "

विनायक हसला आणि म्हणाला ,

" हे करुणा रोगाचे मडे नव्हेत. यात गावचे फार मोठे राजकारण दडले आहे. "

उपमुख्य कार्यकारी अधिकारी (सामान्य) म्हणाले ,

" आम्ही सरपंच साहेबांना बोलून मार्ग काढला तर तुम्हाला कुणाचा विरोध होणार नाही. "

विनायक म्हणाला ,

" साहेब , त्यांचं नाव घेऊ नका. लय भारी माणूस हाय. पडसाल जाळ्यात. अहो एखाद्या कर्मचाऱ्याने भ्रष्टाचार केला तर आठ आठ दिवस कोंडून ठोकतो आणि वरती दहा पट रक्कम वसूल करतो. त्यामुळे आमच्या गावात भ्रष्टाचार कसाच चालत नाही. "

उपमुख्य कार्यकारी अधिकारी (सामान्य) भुवयी उंचावून म्हणाले ,

" बरं जाऊ द्या. तुमच्या कडे जनावरे किती आहेत ? चारा पिके कोणती घेत असता ? "

विनायक शेतकरी म्हणाला ,

" दोन लाल कंधारी बैल , दोन देशी म्हैस , दोन देशी गाई अन् त्यांची वासरे आहेत. या शिवाय दहा शेळ्या आणि एक बोकडं आहे. पाच पन्नास कोंबडे. चारा पिके मका , ज्वारी घेत असतो. "

उपमुख्य कार्यकारी अधिकारी (सामान्य) म्हणाले ,

" दहाच शेळ्या का ? "

विनायक जिल्हा पशुसंवर्धन अधिकारी यांच्या कडे पाहून म्हणाला ,

" आमच्या गावात कृषी व पशु प्रदर्शन आयोजित केले होते. त्या वेळी या डॉक्टर साहेबानं दोन गायी किंवा दोन म्हशी , दहा शेळ्या अन् एक बोकडं योजनेची माहिती सांगितली होती. जोरदार भाषण केले होते. ते ऐकून मी दोन बैल , दोन गायी , दोन म्हशी , दहा शेळ्या आणि एक बोकडं घेण्याचे ठरविले अन् आज रोजी माझ्याकडे आहेत. कृषी खात्याच्या साहेबांनी ज्वारी आणि मका बियाणे दिले होते. तेच पेललं हाय. "

तसे उपमुख्य कार्यकारी अधिकारी (सामान्य) काहीतरी विचार करीत जिल्हा पशुसंवर्धन अधिकारी यांना म्हणाले ,

" डॉक्टर साहेब , यांना आपण योजना दिली तर ? "

हे ऐकून विनायक शेतकरी म्हणाला ,

" शेळ्याची योजना मला डॉक्टर साहेबानीच दिली आहे. चला माझ्या शेळ्या दावतो. "

तसे जिल्हा पशुसंवर्धन अधिकारी हसले आणि म्हणाले ,

" कुठल्या योजनेतून लाभ घेतला ? "

विनायक म्हणाला ,

" विशेष घटक योजना हाय साहेब. "

तसे जिल्हा पशुसंवर्धन अधिकारी म्हणाले ,

" लाभ मिळून किती वर्ष झाले ? "

विनायक म्हणाला ,

" तीन वर्ष झाले साहेब , पण माझ्या कडे संकरीत गायी नाहीत.
गायी दिल्यातर लयं उपकार होतील. "

जिल्हा पशुसंवर्धन अधिकारी म्हणाले ,

" ठिक आहे. या वर्षी नाविन्यपूर्ण योजने अंतर्गत दुधाळ जनावरे
बाबत अर्ज करा. "

विनायक म्हणाला ,

" जी ! "

पुन्हा उपमुख्य कार्यकारी अधिकारी (सामान्य) म्हणाले ,

" विनायकराव , आता शेवटचा प्रश्न विचारतो. खरं खरं सांगायचं.
खोटं मात्र सांगू नका. जनावराचे डॉक्टर पैसे घेतात का नाही ? "

विनायक म्हणाला ,

" घेतात की साहेब , दवाखान्यात दोर घेऊन गेलं तर नाव
मांडण्यासाठी एक रुपया , गाय म्हस भरवण्यासाठी चाळीस रुपये.
आपरेशन साठी पन्नास रुपये घेतात बगा. "

उपमुख्य कार्यकारी अधिकारी (सामान्य) म्हणाले ,

" कशाचे घेतात आणि नाही दिले तर ? "

विनायक म्हणाला ,

" सायब , ही शासन फी हाय मणं. नाही दिलं तरी ढोरं तपासत्यात पण पुणा आणून द्या मणतात. "

उपमुख्य कार्यकारी अधिकारी (सामान्य) म्हणाले ,

" मग पुन्हा फिस देत असतात का लोक ? "

विनायक म्हणाला ,

" कोणी देत्यात तर कोणी विसरून जात्यात. "

उपमुख्य कार्यकारी अधिकारी (सामान्य) हे थोडं थांबले आणि जिल्हा पशुसंवर्धन अधिकारी यांना म्हणाले ,

" साहेब , ही कशाची फीस आकारणी केली जाते ? याच्या नोंदी वगैरे ठेवल्या जातात का नाही. "

तसे जिल्हा पशुसंवर्धन अधिकारी म्हणाले ,

" शासकीय सेवा शुल्क आहे साहेब. यातील कृत्रिम रेतनाचा सेवा शुल्क महाराष्ट्र पशुधन विकास महामंडळाकडे जातो तर इतर सेवा शुल्क जिल्हा परिषदेच्या खाती जमा होतो. "

शेती पाहाणी करून पथक पुढं सरकलं होतं. खरंच या पथकात जिल्हा आरोग्य अधिकारी असायला हवे होते. पण त्यांची नेमणूकचं नसल्याने ते आपल्या कॅबीन मध्ये बसून शित यंत्राची हवा खात होते. दोन दिवसाचा कार्यक्रम अगदी दोन दिवसातचं गुलबंद झाला. प्रसिध्दी माध्यमात चिन बाबत उलट सुलट चर्चा

होत असल्याने अमेरिका , भारत , इंग्लंड , जपान , जर्मनी , फ्रांस , अफगाणिस्तान , स्पेन , इराण , सौदी अरेबिया , बांगला , पाकिस्तान इत्यादी देशात उलट सुलट चर्चेला उधाण आले होते. विचारवंत आणि पत्रकार यांच्यातही वेगवेगळे सुर उमटू लागले. या प्रक्रियेत रशिया मात्र तटस्थपणे सर्व घडामोडींवर लक्ष ठेवून होता. लोक भावना तलवारीच्या पातीची धार घेत होती. जग भरतून कोविड विषाणूची निर्मीती चिन या देशाने करून हेतू पुरस्कर मुक्या जनावरांच्या माध्यमातून पसरविला आहे. कारण या आजाराने मृत्यूचा आकडा चिनने मामुली जाहीर करून आमच्या राष्ट्राला सदर विषाणूचा प्रादुर्भाव रोखण्यात यश आले आहे. असे चिनने जाहीर केले होते. या धर्तीवर सर्वजन शंकेची नजर चिनवर टाकत होते. कारण महासत्ता होण्यासाठी चिन आशा प्रकारची खेळी खेळण्यात माहीर आहे. या पुर्वी अनेक आजारांचे प्रसार केंद्र चिन होते. अशी प्रतिक्रिया उमटू लागली होती. मात्र या बाबत चिनने कुठलीही प्रतिक्रिया दिली नव्हती. उलट मृताचा आकडा लवकरच जाहीर करु. असे विधान केले असल्याने शंकेची पाल अधिकच चुकचुकत होती. जगभरात २० , ००००० रुग्णांना लागन झाली होती. सर्वात जास्त फटका इटली आणि अमेरिका या देशाला बसला होता. या पाठोपाठ स्पेन देशाची घोंडदोंड सुरू झाली होती. मृत्यूचा आकडा वाढत होता. या मुळे चिनच्या अपकिर्तीत वाढ होत चालली होती. अकारण सर्व सामान्य लोकांना मारण्यात चिनला कुठले समाधान मिळणार होते. तर भारता सारख्या देशाने हे तिसरे विषाणू महायुद्ध सुरू झाले आहे. अशी प्रतिक्रिया दिली होती. या विषाणू युद्धात सर्वांनी घरातच बसून या विषाणूंचा प्रतिकार करा. असे सरकारच्या

वतीने जाहीर केले होते. भारतीय नागरिक हा संविधाना नुसार पोलीस आहे.

आता कोविड योद्धा होऊन सामना करा. असे भारताचे पंतप्रधान वारंवार आवाहन करीत होते. माझी जनता आहे तर मी आहे. असे भावनिक आवाहन केले होते. त्यामुळे भारतीयांचे आत्मिक बळ वाढले होते. नागपूर सारख्या उप राजधानीत कोरोनासह स्वाईन फ्ल्यू रुग्ण मोठ्या प्रमाणात हाती लागत होते. पक्षाघाताने आजारी असलेला एक रुग्ण कोरोनाची लागण होऊन घायाळ झाला होता. पण देशाच्या पंतप्रधानांची खंबीर वाटचाल पाहून हा रुग्ण कोरोनावर मात करून विजयी झाला होता. औरंगाबाद मध्ये कोरोना आणि सारी या आजाराने धुमाकूळ घातला होता. तरीही लोक तसूभर डगमगत नव्हती. हि होती भारतीय लोकांची मानसिकता. कारण आम्हाला महाराणा प्रतापसिंह , छत्रपती शिवाजी महाराज , राजपुत्र संभाजी राजे भोसले यांचा वारसा लाभला आहे. आम्ही लोक सहजा सहजी हार पत्कारणारे नाहीत. भारतात सुद्धा लाँक डाऊन वाढण्याचे संकेत सरकार तर्फे देण्यात आले होते. वास्तविक पाहता भारतात मंदीची लाट उसळली असताना देश लाँक डाऊन करणे परवडत नव्हते. पण लोक हिताच्या दृष्टीकोनातून हा निर्णय सरकार तर्फे घेण्यात आला होता. मा. पंतप्रधान यांनी या बाबत प्रशासकीय स्तरावर कोरोना बाबत आढावा बैठक घेऊनच देश बंद ठेवण्याचे आवाहन केले होते. जागतिक स्तरावरील बंदीच्या लाटेचा देशावर काय काय परीनाम होईल आणि अशा संकटातून देशाला बाहेर कसे काढायचे ?

या बाबत देश पातळीवर नियोजन करण्यास प्रारंभ झाला आणि हेच पंतप्रधानांचे राष्ट्राला उद्देशून अभिभाषण होते. कुठल्याही परिस्थितीत लोकांनी धीर सोडू नये. सरकार तुमच्या पाठीशी खंबीरपणे उभे आहे. ही बाब पंतप्रधान मोहदयांनी वारंवार सांगून देश वाशियांना धीर दिला आहे. सरकार जनतेच्या सोबत ही संकल्पना मांडली असल्याने अद्याप भारतीय जनतेने धीर सोडला नाही. त्यामुळे सर्व सामान्या पासून असामान्या पर्यंत असणाऱ्या लोकांनी आपले योगदान सुरू केले. त्यामुळे भारत कोरोना लस संशोधन करण्याच्या तयारीला लागला असल्याने भारतीय संशोधक निश्चितच यात विजयी होतील. कारण नाही म्हटले तरी भारतीय माणसिकता , भारतीय संस्कृती , भारतीय परंपरा , भारतीय ज्ञान प्रज्ञान आणि भारतीय विज्ञान जगाच्या पाठीवर सर्वात पुढे अग्रेसर आहे. तो पर्यंत आम्ही घरात सुरक्षीत बसून कोरोना विषाणूला आम्ही केराची टोपली दाखवू. ही भारतीयांची खरीखुरी माणसिकता आहे. असे असले तरी महाराष्ट्रात वरळी येथील कोळीवाडा आणि आशिया खंडातील सर्वात मोठी झोपडपट्टी धारावी या ठिकाणी कोरोना विषाणू लागल्याने महाराष्ट्र शासन हादरून गेले. हि झोपडपट्टी म्हणजे लहान लहान बोळी आणि एखादी दुसरी दहा बाय दहाची खोली. याच ठिकाणी आठ दहा लोकांचे बस्तान आणि लाखो लोक संख्येची दाटीवाटी. आधीच कुठल्याच सोयी सुविधा उपलब्ध नाहीत आणि आता या महामारीची धाड या झोपडपट्टीत पडली असल्याने पैलाव कुठे आणि किती लोकांना होईल. याचा विचार न केलेला बरा. याच ठिकाणाहून आटो रिक्षा , हात रिक्षा , कामगार , मजूरदार , हमाल , हातगाडे , टेंपो , पिकप , छोटा हात्ती , टॅक्सीइत्यादींचा दिवस रात्र मुंबई शहरात वावर. त्यामुळे महामारीचे तोंड एखाद्या काळ रात्र

सारखे असेल. धारावित कोरोनाचा संसर्ग म्हणजे भल्या मोठ्या आजगराचा विळखा. कितीही त्यांचे तोंड ठेचा. त्याची वळवळ चालूच रहाणार. अगदी शांत पणे आपला विळखा आवळत रहाणार. याच ठिकाणी कितीतरी तळीरामाचा वावर. तर कुठे गंजेटी. गुटखा , अफीम , दारू , हातभट्टी , चरस इत्यादीचे चोरून लपुन धंदा करणारे गुत्ते , गुन्हेगारी जगताचा रास्त संपर्क. भुकेकंगाल लोकांचा सुळसुळाट इत्यादी बाबी लक्षात घेतल्या तर या ठिकाणचा कोविड विषाणू संपूर्ण भारतात तरी पसरलेच पण विदेश वारी सुध्दा पुन्हा एकदा दुसऱ्यांदा करेल.

खऱ्या अर्थाने कोरोना विषाणू योग्य ठिकाणी आला होता. आता किमान एखादे एक दोन वर्ष या ठिकाणी ठाण मांडून बसला तर पृथ्वीवर मानव जात शिल्लकच रहाणार नाही. फक्त कोरोना राज. या धर्तीवर महाराष्ट्र राज्याचे मुख्यमंत्री , उपमुख्यमंत्री , आरोग्य मंत्री , गृह मंत्री , दळणवळण मंत्री यांच्या सह सचिव , उपसचिव , पोलीस महासंचालक , विभागीय आयुक्त यांची तातडीने बैठक झाली. सर्व जिल्हाधिकारी , जिल्हा पोलीस अधीक्षक यांना दक्षतेचे परिपत्रक काढून योग्य ती कार्यवाही करणे बाबतचा शासन निर्णय काढून मार्गदर्शक सूचना वितरीत केल्या. झोपडपट्टीला पोलीसांचा विळखा पडला. बाहेरचा माणूस आत जाणार नाही आणि आतला माणूस बाहेर येणार नाही. याची काळजी घेण्यात आली. झोपटपट्टी वाशीयांना अन्न धान्य बाहेरून पुरवठा करण्यात आला. संपूर्ण भारत लाँक डाऊन आसला तरी या ठिकाणी देशी दारू , हातभट्टी , गांजा , अफीम या सारखे मादक पदार्थ खुलेआम विक्री होत होते. ते बंद पडले. त्यामुळे तळीरामाची मोठी पंचाईत झाली. हाता पायाना थरथरी सुटली.

त्यामुळे त्यांना धड जेवताही येईना. असे असले तरी संपूर्ण देश बंद करून संचार बंदी लागू केली असल्याने दारुचे दुकाने बंद झाली. महाराष्ट्र राज्य मार्ग परिवहन महामंडळाच्या बसेस बंद झाल्या. वास्तविक पाहता या दोन ठिकाणा वरूनच फार मोठा महसूल राज्याला मिळत होता. तो बंद झाला.

त्यामुळे नोकर वर्गाचे वेतन करण्यासाठी शासना जवळ पैसा नाही. माहे फेब्रुवारी २०२० पासून लाखो लोकांचे पगार नाहीत. शहरी विभागातील कारखाने , गिरण्या , उद्योगधंदे बंद पडले आहेत. कितीतरी विकास कामे रखडल्याने मजूर , हमाल यांच्यावर उपास मारीची वेळ येऊन पडली. आजारी लोकांचा दवाखाना बंद झाला. या सर्व घडामोडी वरून लाखो कामगार , हमाल , मजूर हे खायला मोताद होऊन कायमचे परागंदा झाले. आपापला गाव जवळ करण्यासाठी लोकांनी पायी प्रवास सुरू केला. अनेक संकटांचा सामना करीत हे गोरगरीब लोक पाय मार्गाला लागले होते. यातील काही जण गाव जवळ करण्यात यशस्वी झाले तर काही जण पोलीसांच्या लाट्याकाट्या झेलत जेरबंद झाले. अनेकांच्या नोकरीवर पाणी फिरले. हा बंद असाचं दोन वर्षा पर्यंत चालला तर देशात फार मोठी बंडाळी माजेल. कारण आजचं शंभर रुपयाची दारु चारशे रुपये , पांच रुपयाचा सुर्य छाप तंबाखू तोटा तीस रुपये , सर्वच अत्यावश्यक वस्तूचे भाव गगनाला भिडले. त्यामुळे गहु , तांदूळ , साखर , दाळ , तंबाखू आणि दारुची चोरी करण्यासाठी दुकान फोडा फोडीचे सत्र सुरू झाले आहे. चोराचा धुमाकूळ सुरू झाला असल्याने नवीनच संकट उभे राहिले आहे. लोकांनीही या चोराचा बंदोबस्त करण्यासाठी रात्र पाळीची रणधुमाळी सुरू केली. यात पायी

प्रवास करणारे निर्दोष व्यक्तींना चोर समजून लोक बदडून काढू लागले. काही जनाचा यात जाग्यावरच अंत झाला. हे बंदचे सत्र असेच सुरू राहिले तर भर दिवसा कोणी कुणाच्याही घरात शिरून लुटमार कराय लागतील. या प्रक्रियेत अनेकांचे खुन पडतील तर अनेकांच्या आत्महत्या होतील. आजचा बंद उद्याचा फार भयंकर असेल. पण आज बंद केला नाही तर अख्खा देश मृत्यूच्या तिरडीवर जाईल. त्यासाठी संपूर्ण बंद करण्याचा निर्णय हा स्तुत्य आहे. एवढेच नव्हे; तर या बंद मुळे संपूर्ण देश प्रदुषण मुक्त झाला आहे.

पुन्हा चिमणी पाखरांचा चिवचिवाट सुरू झाला आहे. मानवी हस्तक्षेप थांबला तर निसर्ग पुर्व पदावर येतो. हे या पाखरांच्या किलबिलाटा वरून सिध्द होत आहे. त्यासाठी दरवर्षी किमान दोन महिने स्वयंघोषित बंद पाळला तर किती बरे होईल. पण उद्याचा दिवस फार मोठी अफत घेऊन येणार आहे. कोरोना विषाणूचा संपूर्ण बंदोबस्त झाल्या नंतर देशांतर्गत माजणाऱ्या बंडाळीचा सामना फार मोठा करावा लागणार आहे. हि बंडाळीची भडकती आग सारा आसमंत घेऊन पेटलेली असेल. या सर्व प्रक्रियेतून जे वाचून जगून राहातील तो भारत आसेल. आजचा नव्हे; हे विशेष नोंदवून ठेवतो. त्यासाठी प्रत्येकाला कांही ना कांही छोटे मोठे कुटीर उद्योग शोधून ठेवावे लागतील. कारण हे कोरोना विषाणू संपूर्ण जगाचे संदर्भ बदलून टाकणारा ठरेल. अनेक देशांच्या सिमा आणि नकाशे बदलून जातील. या बदलत्या संदर्भाला संगती घेऊन उद्याचे जीवन जगण्यासाठी सामोरे जावे लागेल. त्यासाठी भविष्यातला भारत कसा असेल किंवा जगातले इतर देश कसे असतील , हे आजचं सांगता येणार नाही. पण ते पाहण्या सारखे

असतील. मात्र एक बाब आवर्जून नमूद करावी वाटते. ती म्हणजे भारत सर्व देशात प्रतिभावंत देश म्हणून पुढे येईल. जागतिक महासत्ता संघर्षात क्रमांक एक चा देश म्हणून गणल्या जाईल.

कारण येत्या कांही वर्षात सर्वात प्रबळ , सर्वात महत्त्वाकांक्षी देश म्हणून पुढे आलेला असेल. एवढेच नव्हे; तर सर्वात तरुण देश म्हणून या देशाच्या चेहऱ्याकडे इतर राष्ट्रांना पहावे लागेल. देश तारुण्याच्या उंबरठ्यावर असल्याने आरोग्यदायी राहील. किमान ५० वर्ष या देशात रोगी नसल्याने वैद्यकीय व्यवसाय चालणार नाहीत. म्हणून वैद्यकीय क्षेत्रातले विद्यार्थी इतर उद्योगाकडे वळतील. कारण देशात गंभीर स्वरूपाचे आजारच नसतील. मात्र त्यासाठी आज पासूनच मानसिक तयारी करावी लागेल. कोविड १९ या विषाणूचा संसर्ग उद्याच्या भारतासाठी नक्कीच दिशादर्शक ठरेल. त्यासाठी भारतीयांनी ही अपत्ती उत्कारक असल्याने नकारात्मक न घेता सकारात्मक घेणे काळाची गरज आहे. त्यासाठी तुम्ही सुरक्षित रहा. घरीच रहा. असे आवाहन सरकारच्या वतीने केले होते. या वेळी रावसाहेब गावातच राहून घरच्या घरी दुरदर्शन संच पहाण्यात मग्न झालेले. दुसऱ्या दिवशी संपूर्ण गाव वाल्यानी नवीन कपडे शिवून अंगात घालण्यासाठी चढा ओढ सुरू केली. गावातच नावरूप झालेला बंडू टेलर होता. कपडे शिवण्यात नंबर एकचा. शलाटी अंगाचा. वाळला पहेलवान. बंडू टेलर दुकान उघडून बसला होता. दुकानावर मंजूळाबाई मोरपंखी रंगाचे ब्लाऊज पिस घेऊन आली आणि म्हणाली ,

" बंड्या , आजचं मरेआईची पुजा हाय. झकास झंपर शिऊन दे. पण भाड्या एक लक्षात ठिवं , गेल्या वेळचे झंपर विशेष जमले

नव्हते. त्यासाठी तुझं मडं जाऊ दे. भाड्या हात झडले का तुझे ? थोडूसं तंग शिवं की रं. कसं नव्या नवरीवानी झकास दिसलं पाहिजे. अन् कायरं , रावसायब्याचं टायर चांगलंच पंगचर केलं का नाही म्या. भाड्यानं माझ्या पोराला सतावल होतं. आता तो जिथं जिथं सापडेल तिथं तिथं याचं थोबाड ठेचल्या बिगर रहाणार नाही. "

तसा बंडू टेलर म्हणाला ,

" मावशे ! रावसाब मिटींग संपल्यावर कसा झुई पळाला. तो कुणाला दिसलाच नाही. बैस थोडं. लगेच झंपर शिवतो. "

मंजूळाबाई म्हणाली ,

" पळणारचं. माझे दोन वाघ लेझीम खेळत आलते. बरं जाऊ दे. घे माप ! "

तसा बंडू टेलर म्हणाला ,

" मावशे तुझा माप लिहून हाय. "

तसा मंजूळाबाईचा दिमाख सरकला. तिने बंडू टेलरचे कान धरून पिरगाळत म्हणाली ,

" घे माप म्हटलं तर लिहून ठेवलाय का ? म्हणजी हे बी झंपर घाल मातीत. बंड्या तुझं मडं चुलीत जाऊदे. घे माप. "

कान सोडवून घेत बंडू टेलर म्हणाला ,

" मावशे , मडं कधी चुलीत जात असतं का ? स्मशानात जात असते. बरं कुठं जायचं तिथं जाऊ दे. तंबाखू दे जराशीक अन् बैस थोडा वेळ आताचं शिऊन देतो. "

मंजूळा मावशी खुष झाली. कमरची चंची काढून बंडूला तंबाखू चुना दिला. बंडूने तंबाखूची पुड तोंडात टाकून ब्लाऊज पिस कापून झंपर शिऊन दिले. मंजूळा मावशी खुष झाली आणि म्हणाली ,

" बंड्या , किती पैसे द्यायच रं ? "

बंडू टेलर म्हणाला ,

" शंभर रुपये. "

तशी मंजूळाबाई म्हणाली ,

" भाड्या , दोन बोट शिवला नाहीस. शंभर रुपये घेतो होय रं. तुझ्या बापान घेतले होते का एवढे पैसे ? हे घे. "

असे म्हणून सत्तर रुपये काढून दिले आणि तरातरा निघून गेली. तसा बंडू टेलर स्वगत हात जोडून म्हणाला ,

" मावशे पुन्हा येऊ नकोस. तुझं मडं तिकडचं मरेमाय जवळ जाऊ दे. "

असे म्हणून बंडू टेलर आपल्या जवळची कपडे कातरत बसला. इतक्यात सरपंच खुशालराव कपडे घेऊन आले आणि म्हणाले ,

" बंडू ! उद्या सारं गाव नवीन कपडे घालून मिरवेल आणि मी गावचा सरपंच असून तसाच उघडा राहील. मला आज रात्रीतून खमीस शिवून दे आणि हे पहा थोड्या वेळाने दुकानाकडे चक्कर मार. आज अगदी मळंच्या फुलाची निक्कीसुकी पहिल्या धारेची येत आहे. घेऊ थोडी थोडी. "

बंडू टेलर खुष झाला. लगेच सरपंचाच्या शर्टचा माप घेतला. सरपंच ताबोडतोब दुकानाकडे निघून गेले. लगेच कपडे कटींग करून शिवायला सुरुवात केली. इतक्यात कांबळे उपसरपंच आले. कांबळे रंगाने काळे सावळे. शांत वृत्ती. अबोल व्यक्तीमत्व. त्यांना पाहून बंडू टेलर म्हणाला ,

" काय उपसरपंच ! आनले का कपडे ? "

तसे उपसरपंच कांबळे म्हणाले ,

" नाही गड्या , हे नवीन कपड्यांचं काय सोंग काढलंय. "

बंडू टेलर म्हणाला ,

" उद्या सर्व गाव नवीन कपडे घालेल आणि तुम्ही जुनेच घालणार का ? "

तसे उपसरपंच कांबळे म्हणाले ,

" जुणं ते सोनं असतं. "

इतक्यात सेवा सहकारी सोसायटीचे चेअरमन मुंगसाजी आले.
उपसरपंच आणि त्यांचा रामराम नमस्कार झाला. तसे मुंगसाजी
चेअरमन म्हणाले ,

" कोणता कपडा घेतला. रघुवंशी का राजहंशी ? दाखवा पाहू. "

उपसरपंच कांबळे म्हणाले ,

" अद्याप घेतला नाही. सुर्यवंशी घ्यावं म्हणतो पण उद्या नवीन
कपडे कशासाठी घालायचं हे अद्याप कळालं नाही ? थोडूशी
झलक. "

चेअरमन मुंगसाजी म्हणाले ,

" कोरोणा नावाची महामरी आली आहे. ती गावात येऊ नये
म्हणून नवीन कपडे घालून शुध्द सुचिर्भूतहोऊन मरेआईला शरण
जायचं आणि बकरं कोंबड वाहून मरेमाय प्रसन्न करुन घ्यायची.
"

उपसरपंच कांबळे म्हणाले ,

" असं का ? हे सारं आयपत वाल्याची काम. आमच्या सारख्याचा
काय निभाव लागणार. "

तसे चेअरमन मुंगसाजी बंडूला म्हणाले ,

" बंडू माप घे आणि असा फक्कड शिवून देशील का ? सारं गाव
मह्या तोंडाकडे पाहीलं पाहिजे अन् मरेआईच पहीलं आभय
आपल्याला भेटलं पाहिजे. काय आलं का ध्यानात. "

बंडूने माप घेतला. चेअरमन आणि उपसरपंच निघून गेले. बंडू खुप खुष झाला होता. तसा तो स्वगत म्हणाला ,

" हे मरे आई ! गावात रोज एक रोग येऊ देत जा. म्हणजे माझा धंदा चलेल. असं झालं तर पुढच्या वर्षी तुला लुगडं नेसवतो. "

इतक्यात गोविंदा नवीन कपडे घेऊन आला आणि बंडूला म्हणाला ,

" टेलर , हे दोन ड्रेसचा कापड. एक ड्रेस मला शिवायचा आणि दुसरा ड्रेस रावसाहेबांना शिवायचा. काय आलं का लक्षात आणि या दोन्ही ड्रेसची शिलई मीच देणार. पण कपडे मात्र आठवणीने पाठवून द्यायची. एक ड्रेस माझ्याकडे आणि दुसरा रावसाहेबाकडे. "

तसा बंडू म्हणाला ,

" रावसाहेबांना आहेर करीत आहात का ? "

गोविंदा खोल जात म्हणाला ,

" छे ! छे ! ! मी कशाला आहेर बिहेर करीत बसू. हा ड्रेस मी रावसाहेबाना मुलींच्या लग्नात घेतलो होतो. पण तुम्हाला माहीतच आहे. आपल्या पोरीच्या लग्नाला किती बडी बडी माणसं आली होती. त्या गोंधळात आहेर करणे राहून गेले. म्हटल पुन्हा योग आल्यावर करता येईल. तो योग आता जुळून आला. शिलई किती रुपये झाली म्हणायची. "

बंडू म्हणाला ,

" नऊशे रुपये. "

गोविंदाने शंभराच्या कोऱ्या करकरीत नऊ नोटा काढून दिल्या.
बंडू भलताच खुश झाला. तसा गोविंदा म्हणाला ,

" रावसाहेबाचा माप आहे का घेऊन येऊ ? "

बंडू म्हणाला ,

" काही गरज नाही. माझ्या कडे आहे. तुमचा सुध्दा आहे. "

गोविंदा निघून गेला. तसा पांडू सुतार , नामदेव , सोनबा परीट ,
मारोती , केरबा कुंभार , गणपत लोहार असे कितीतरी कपडे
घेऊन आले. बंडू प्रत्येकाचे फटाफट माप घेत होता. नोट जमा
करीत होता. आज रात्रभर जागून बंडू टेलर काम करण्याचा
निर्णय घेतल्याने कपडे कातरून एक एक ड्रेस हाता वेगळा करीत
होता. पुरण पोळीचा नैवेद्य करून मरेआईला साकडे घातले.
यावेळी मंजूळा मावशीच्या अंगात आले. मंजूळा मावशीने हळदी
कुंकवाचा कपाळी भंडारा भरला होता. हिरवेगार लुगडे नेसले
होते. हातात लिंबाच्या झाडाचा फाटा घेऊन एकाएकीच झुलत
म्हणाली ,

" आ . . . फुं . . . केवड्याच . . . बिबड्याच . . . राणाच . . .
मसनाच . . . महामरीच्या नावाच मडं . . . गावा बाहेर . . .
जाऊदे . . . आ . . . फुं . . . तडक . . . मडक . . . चटक . . .
फटक . . . चार चौघांच्या खांद्यावर . . . आ . . . फुं . . .
चालला . . . बघा . . . रावसाहेब्या . . . रांडच्या वानाचा . . .

चालला . . . आ . . . फुं . . . चटक . . . मटक . . . चेटकीण . . .
फटक . . . आफुं . . . "

असे तोंडाने जोरदार फुंकले. मंजूळा मावशीने लिंबाचा डाहाळा कडकडा मोडून खाल्ला. दोन्ही हाताची बोटे एकात एक करून दोन्ही हात वर आकाशा कडे केले. भिंगरी फिरावी तशी मंजूळा फिरू लागली. वाद्यही तडक मडक करीत वाजू लागले. तशी मंजूळाबाई पुन्हा म्हणाली ,

" मरे आईच्या . . . हां हां मरे आईच्या . . . नावानं . . . भंडारा . . .
उधळा . . . कुठं आहे तो सरपंच . . . चार वर्षा पासून माझ्याकडे काना डोळा . . . खुशाल्या . . . बकरं . . . "

तसे खुशालराव सरपंच दोन्ही हात जोडून भक्तीभावाने पुढे गेले आणि म्हणाले ,

" हां बोल माय ! मी खुशाल्या सरपंच. देतो माय देतो. दोन बोकुड . . . चार कोंबडे . . . एक हेला . . . देतो माय देतो. आता आमचा पामराचा अंत पाहू नको. "

तसे मंजूळा मावशीच्या अंगातले गेले. मंजूळा मावशी भानावर आली. मरे आईच्या नावानं . . . चांगभलं . . . म्हणून भंडारा उधळल्या गेला. मंजूळा बाई म्हणाली ,

" गाव लोक हो ! मी काय सांगते लक्ष पुर्वक ऐंका. आज आपल्या मातेला पुरण पोळीचा गोड निवद करून प्रसन्न करून घेतले हाय. आपल्या गावावरचे महामरीचे संकट अर्धे टळले हाय. गोड जेवना नंतर उद्या आईच्या नावाने चार दिशेला चार कोंबडे सोडून

गावाच्या चारही दिशा बांधणार हायेत. म्हणजे महामरी गावाच्या शिवे पर्यंत येईल. पण शिव बांधल्या मुळे तिला गावात येता येणार नाय. परवा दोन बोकडाच्या रक्ताचा अभिषेक करुन महामरीला परत फिरण्याचा इशारा देणार हायेत. पण यमराज एवढ्यानं प्रसन्न होणार नाय. त्यासाठी परवा मरे आईला रेडा अरपण करून पोतराजाच्या हस्ते मृत्यूचा पोत जाळणार हायेत. हे चार दिवस आपल्यासाठी फार मोठ्या सतव परिक्षेचं रहाणार हायत. चार दिसा नंतर फक्त आपलेच राज रहाणार हाय. बोला मरे आईच्या नावानं. चांगभलं. यळकोट यळकोट जय मल्हार. "

उद्या पोतराजाच्या हस्ते पोत जाळण्याच्या कार्यक्रमात दोन बोकडं , चार कोंबडे आणि एक हेला द्यायच्या बोलीवर मरे आई पावली. अखेर भारतीय देव देवता सुध्दा भ्रष्ट झाली. आता भारतातला भ्रष्टाचार हा शिष्टाचार होऊन येईल. बिनदिवकत पणे भ्रष्ट मार्गाला खत पाणी दिले जाईल. जो व्यक्ती भ्रष्ट मुक्त असेल तो नामर्द ठरवण्यात येईल. एकदा का हिजडे पणाचा शिक्का मोर्तब झाला की , त्याला नामर्द ठरवून समाज वाळीत टाकेल. जो करी भ्रष्टाचार त्याचा पाळावा शिष्टाचार.

०००

आज मरे आई वरुन चार कोंबडे ओवाळून चार दिशेला सोडण्याचा कार्यक्रम संपुर्ण गावाने आयोजित केला होता. गावातील बाया पोरा सहीत नवीन कपडे घालून वाजत गाजत लोकांची मिरवणूक निघाली होती. स्त्रीया मरीमायला ओवाळणीसाठी पंच आरत्या घेऊन सामिल झाल्या होत्या. सदर मिरवणूक ग्रामपंचायत जवळून निघाली होती. एका रथात मरी

आईचा शेंदूर फासून दगड ठेवला होता. गल्ली गल्लीत मरी आईच्या दगडाची मोठ्या भक्तीभावाने पूजा करून लोक प्रणिपात करून दर्शन घेत होते. आईला ओवाळत होते. जात जात मिरवणूक मरे आईच्या पडक्या देवळा पर्यंत गेली. चार कोंबडे फडफडत होते. सदर चार कोंबडे मरे आई वरून उतरून घेतले. पुर्व पश्चिम दक्षिण उत्तर या चार दिशेला चार कोंबडे सोडून दिले. त्यामुळे कोरोणा नावाची महामारी गाव शिवेच्या बाहेर काढून दिली.

०००

आज मरे आईला बोकड अर्पण करून बळी द्यायचा होता. सरपंच खुशालराव यांनी दोन बकरे खरेदी केले होते. आसपासच्या गावात जेवणाचे आमंत्रण दिले होते. गाव कुसातील बरीच माणसं भक्ती भावाने जमा होत होती. दोन्ही बकऱ्याला सजवून तयार ठेवले होते. तिकडे बंडू टेलर यांनी शिवलेले कपडे गोविंदा आणि रावसाहेब यांच्या घराकडे पाठवून दिले होते. घाई गडबड करून बंडू सरपंचाच्या घराकडे आला होता. गोविंदा सुध्दा नवीन कपडे घालून आला होता. वाजत गाजत बकऱ्याची मिरवणूक निघाली. मरे आईच्या मंदीरा जवळ जाऊन पोंहचताच मरेआईची खना नारळानं ओटी भरून पुजा करण्यात आली. दोन्ही बकरे मरी आईच्या नावाने बळी देऊन रक्ताभिषेक करण्यात आला. रात्री उशिरा पर्यंत बाहेर गावाहून आलेले माणसं बकऱ्याच्या मटणाची खांडं फोडीत होती.

०००

आज मरे आईला रेडा अर्पण करून पोत जाळण्याचा कार्यक्रम ठेवण्यात आला होता. काल कापलेल्या बोकडांची मुंडके , खुरं आणि दोन फरे ठेवून दिली होती. खुरमुंडीची भाजी करून सर्वांनी शिळ्या भाकरी बरोबर खाल्ली. रस्सा मनसोक्त पिला. पोतराजासह सर्वजन खुष झाले. पोतराज कमरे पर्यंत केशसंभार मोकळा सोडून कपाळावर मळवट भरून सज्ज झाला होता. शेंदूर फासलेला एक रेडा आणल्या गेला. पोतराजाने रंगीबेरंगी फडका धारण केला. पायात घुंगरचाळ बांधून खांद्यावर चाबूक घेऊन रेड्यावर स्वार झाला. वाजत गाजत यम महाराजाची मिरवणूक निघाली. वाटेत आया बाया यम महाराजाची पुजा करून आमच्या सौभाग्याचं लेणं जप म्हणून आळवणी करू लागल्या. यम महाराज अहिस्ते कदम मरे आईकडे जाऊन वडद गावाची मुक्ती या महामरीतून कर अशी शिफारस करणार होते. मिरवणूक मरे आईच्या मंदीरा पर्यंत गेली. यम महाराज रेड्यावर स्वार होऊन आलेले आहेत. हे मरे आईला भक्तीभावाने कळविण्यात आले. तशी मरे आई म्हणाली ,

" बोल भक्ता ! मी तुला प्रसन्न झाले आहे. "

तसा भक्त म्हणाला ,

" हे जीवन दायीनी माते. तुझ्या भेटीसाठी यमराज आले आहेत. "

मरे आई म्हणाली ,

" हं ! कशावर स्वार होऊन आले आहेत."

भक्त म्हणाला ,

" माते , यमराजानी त्यांचे नेहमीचे वहान घेऊन आले आहेत. "

मरे आई म्हणाली ,

" भक्ता , असे मोघम बोलू नकोस. कशावर बसून आले आहेत.
ते सांग. "

भक्त म्हणाला ,

" माते , यमराज नेहमी सारखं रेड्यावर स्वार होऊन आले आहेत.
"

मरे आई म्हणाली ,

" भक्ता यमराज कशासाठी आले आहेत ? "

भक्त म्हणाला ,

" माते , सान्या जगात फार मोठी महामारीची लाट आली आहे.
गावेच्या गावे तिरडीवर जात आहेत. त्यामुळे वडद गावाला मृत्यू
पासून अभय मागायला आले आहेत. "

मरेआई म्हणाली ,

" भक्ता , त्याला सांग. माझे पूर्ण अभय आहे. पण चार गावच्या
शिवेवर उद्या सकाळी चार लिंबू , लाल मिरची आणि काळ्या
कपड्यात गुंडाळून बाहुली ठेव म्हणावं. "

भक्त म्हणाला ,

" आज्ञा माते ! "

असे म्हणून मोठ्याने भक्त गर्जला ,

" मरे आईच्या नावानं ! "

लोकांतून गर्जना गर्जली ,

" चांग भलं. "

तसा पोतराज रेड्यावरून खाली उतरला. नाचत नाणं गात चांबकाचे फटकारे काढीत नाचत होता. पोतराजाचा कार्यक्रम पहाट होई पर्यंत रंगला. शुक्राची चांदणी निघाली आणि पोतराज खळं खळं घुगरं वाजवीत पोत घेऊन चार गावच्या चार शिवंवर लिंबू , लाल मिरची , काळा बिब्बा आणि काळ्या कपड्यातली बाहुली ठेवून मनमस्त सुस्कारा सोडला. तसा साऱ्या गावचा जीव भांड्यात पडला. या चार दिवसांत गोविंदा रावसाहेबाकडे आला नव्हता. तो रागरंग लक्षात घेण्यासाठी रावसाहेबाच्या बैठकीकडे आला होता. बैठकीत बंडू टेलर आणि रावसाहेबाची खडाजंगी चालू झाली होती. रावसाहेब बंडू टेलरला म्हणाले ,

" बंडू , हे कपडे कुणाच्या सांगण्या वरून आमच्या कडे पाठवून दिलास. आज कपडे पाठवलास. उद्या आणखी काही पाठवून देशील. नाही का ? म्हणजे आम्ही कसं जगावं. काय खावं प्यावं तुम्ही ठरवणार असेच ना. "

बंडू टेलर म्हणाला ,

" मला काय माहीत रावसाहेब ! तुमचे राजकारण या स्तरापर्यंत गेले म्हणून "

रावसाहेब म्हणाले ,

" हे राजकारण नव्हे; गचकरण आहे आणि या गचकरणातली एक प्यादी तू आहेस. अरेरे ! थुं . . . तुमच्या जिंदगीवर कावळे कुत्रे मुतून जावोत. "

बंडू टेलर म्हणाला ,

" रावसाहेब ! खरंच मला काहीही माहिती नाही. गोविंदा आला आणि म्हणाला , रावसाहेबाना मुलींच्या लग्नात अहेर करायचा होता पण राहून गेला. तो आज करु "

रावसाहेब म्हणाले ,

" बंडू हा आहेर नव्हे; कफन आहे कफन. महामरी उशा पायथ्याशी आली असताना नवीन कपडे हे आहेर नसतात तर ते कफन असतं. "

बंडू म्हणाला ,

" कफन असते का आहेर असते. यातलं मला काहीच कळत नाही. मी माझ्या धंद्या पुरता विचार केला. नाही पेक्षा ही कपडे मी तुमच्याकडे पाठवलीच नसती. पण काही का असेना आपला गाव आता निश्चित राजमार्गावर आला आहे. "

रावसाहेब म्हणाले ,

" हं , लाल दिव्याचा गाव होता होता " लाल फुलीचा गाव " झाला आहे. हे मात्र निश्चित. "

येतो मी म्हणत बंडू बाहेर पडला आणि गोविंदा हसतचं बैठकीत आला आणि म्हणाला ,

" मी सर्व ऐकलं आहे. तुम्ही म्हणाला होतात जळमटं काढून टाका. आम्ही ती केंव्हाच काढून टाकली पण तुम्हास अद्याप काढून टाकता आली नाहीत. हेच येथील शिक्षण संस्कृतीचे दुर्देव आहे. "

रावसाहेब म्हणाले ,

" काहीतरी गैरसमज होतोय गोविंदराव ! "

टाळी वाजवून गोविंदा म्हणाला ,

" मुळीच नाही. हाच तो फरक आहे. ज्ञानी माणसात आणि अज्ञानी माणसात. रावसाहेब , अज्ञानी माणसं साधे भोळे आणि मनानं मोकळे असतात हो ! कदाचित त्यांना काय बोलावे , काय बोलू नये हे कळतच नसतं. पण ते जे बोलतील खरं तेच बोलतील. जे हाय ते हाय. नाही ते नाही. पण शिक्षीत माणसं पोटात एक ओठात एक असेच बोलतात आणि तसेच वागतात. म्हणून आपला देश आजही हजारो वर्षांनी मागे आहे. म्हणून तो अंधश्रद्धाळू आहे. पण त्याला विचारा असे का ? त्याचे उत्तर येईल शिक्षीत माणूस कारणीभूत. "

रावसाहेब म्हणाले ,

" यावर माझा विश्वास बसत नाही. "

गोविंदा खोचकपणे म्हणाला ,

" तेचं तर आहे. हि शिकलेली माणसं विधायक कार्य सोडून भ्रष्ट मार्गाच्या वाटेला लागली तेंव्हा पासूनच हे अंधश्रद्धेच भुत थयथय करुन नाचायला लागले. दुनिया भरात महामारी चालू असून सुद्धा इतका गाव का अंधश्रद्धेच्या पाठीमागे धावतोय याची कारणं शोधली आहेत का कधी ? "

रावसाहेब म्हणाले ,

" नाही. "

गोविंदा विचाराचा अथांग सागर घेऊन म्हणाला ,

" का शोधली नाहीत ? सत्य बाहेर येईल म्हणून. अहो आज घडीला शासन दरबारी कशासाठीही जा. कांही ना काही चिरीमिरी द्यावी लागते. नाही दिले की , तुमचे काम बारगळले म्हणून समजा. विचारणा केली तर तुमच्या दैवाचा भाग असेल. असे उत्तर देऊन दैववादावर मारुन मोकळे होतात. मग आम्हा गरीबांना दैववादा पैक्षा दैवीवाद जवळचा वाटला तर त्यात कोणती अंधश्रद्धा आली. तुम्ही शिकलेले लोक जेंव्हा दैववाद मांडता तेंव्हा ते सश्रद्ध होत असेल कदाचित. पण आम्ही जेंव्हा दैवीवाद मांडतो. तेंव्हा हीच सश्रद्धा , अंधश्रद्धा होते. नाही का ? "

रावसाहेब गप्प राहीले ,

" ..... "

रावसाहेब काहीच बोलत नाहीत म्हणून पुन्हा गोविंदा म्हणाला ,

" रावसाहेब , आम्ही अज्ञानी माणसं. यातलं काहीच कळत नाही. पण चार पैसा चोरांच्या हातात घालण्या पेक्षा आम्ही गावातला पैसा गावातल्याच चार जनांच्या मुखात घालत असाल तर विरोध का आणि कशासाठी ? एवढी मोठी महामारी काळ होऊन दाराशी आली असताना मरेआईच्या नावानं चांगभलं म्हणनं खरंच चुकीचे आहे , हे जानतो आम्ही. पण या भ्रष्ट जगात या शिवाय दुसरा पर्याय नाही. ज्या ज्या वेळी असले भयंकर संकट येते त्या त्या वेळी तमाम मानव जातीने काहीतरी शिकायला हवे. पण सध्या हे होत नाही. म्हणून आम्ही कुठेतरी आपलेपणाचा दिवा लावण्यासाठी तुम्हाला आहेर केला. तुम्ही त्या आपले पणाच्या दिव्याला सरळ स्मशानाची वाट दाखवली आहे.

रावसाहेब , हे संकट मामुली समजू नका. त्यासाठी आपलेपणा जपा. या महामारीत कोण जगतो , कोण मरतो ? याची काहीच शाश्वत वती नाही. त्यामुळे हा आमचा आहेर स्विकारा. आम्ही म्हणूत आयुष्याच्या शेवटी का होईना मानवता जपण्याचा प्रयत्न केला हे का कमी आहे. "

रावसाहेब म्हणाले ,

" आम्ही कुठे परत केला. स्विकारला नसता तर निश्चिंत परत केला असता. पण गोविंदराव , अजून वेळ गेली नाही. आपण गाव वाचवण्याचा प्रयत्न करु. "

तसा गोविंदा काळजीच्या सुरात म्हणाला ,

" रावसाहेब ! वेळ कधीचीच हाताच्या बाहेर गेली आहे. फक्त आता पहाण्या शिवाय आपल्या हाती काहीच उरले नाही. कारण

महमद शकील दिल्लीला जाऊन आल्या पासून रुंइंझुंईं रुंइंझुंईं करायला लागला आहे. शिवाय आपल्या लग्न सोहळ्यात आलेल्या जिल्हा परिषद अध्यक्षांनाच कोरोना झाला की , काय ? मला या बाबत शंकाच आहे. कारण अध्यक्ष साहेब सारखं ठिसकारत होते. लई वगळ सवयं या सुतारड्याला. मोठी माणसं जमा करीत बसला. आता मर म्हणावं गुणानं तगंड वासून. "

रावसाहेब म्हणाले ,

" मग एवढा अंधश्रद्धेचा सायास कशासाठी केलात गोविंदराव ?
"

गोविंदा झटकन म्हणाला ,

" उत्तर सोपे आहे. अज्ञानी लोकांची आजही देव धर्मावर निष्ठा आहे म्हणून. या मुळे लोक बिनधास्त राहतील. समजा महामारी येत आहे. हे ऐकून सुद्धा अनेक जण आत्महत्या करणारे लोक आपल्या कडे आहेत. ते घाबरून मरू नयेत म्हणून हा सारा खटाटोप. अन्यथा मीच पुढाकार घेतला असता गाव वाचवण्याचा. पण हे आता सारं हाता बाहेर गेलं आहे. आता असेल ते दिसेल. "

रावसाहेब म्हणाले ,

" हे इतकं ठाऊक असून सुद्धा तुम्ही पण तसे का वागलात. अहो , अजून वेळ गेलेली नाही. काहीतरी प्रयत्न करू. निश्चि चत लोकात परीवर्तन होईल. लोक बदलतील आणि यातूनच एखादा मार्ग निघेल ? लोक वाचतील. "

गोविंदा एखाद्या आर्थ तज्ञा सारखा म्हणाला ,

" रावसाहेब ! सत्तेपुढे शहानपण चालत नसतं. नाही म्हटले तरी आपल्या गावात पैशाची सत्ता फार मोठी आहे. त्यामुळे आम्ही मागे कधी वळून पाहीलेच नाही. त्यामुळे आपला गाव शिक्षणा पासून कोसो दूर राहीला. या कोरोणा आजारात आपल्या गावा सारख्या माकड उड्या चालत नसतात. म्हणून या आजारावर आम्ही विजय मिळवूच शकत नाही. सारा गाव खपल्या शिवाय रहाणार नाही. ही काळ्या दगडावरची रेष असेल. "

रावसाहेब म्हणाले ,

" हे इतकं महत्त्वपूर्ण तत्त्वज्ञान गोवऱ्या पुढे गेल्या नंतर का आणि कशासाठी मांडत आहात. आता या तत्त्वज्ञानाचा उपयोग काय आणि किती ? "

गोविंदा हसला आणि म्हणाला ,

" आपल्या गावा पासून इतर गावांना निश्चित उपयोग होईल. एक गाव अनपड वागला तर कशी वाट लागते हे झणझणीत अंजन इतर गावांच्या नेत्रालयात कायम स्वरुपी संचित होऊन राहील. "

खरंच या गावानं शासनाचे कुठलेच आदेश पाळले नाहीत. जनता कफरू पाळला नाही. टाळ्या वाजवण्याचा कार्यक्रम हाती घेतला नाही. लाईट बंद करून दिवे लावण्याचा कार्यक्रम हाती घेतला नाही. यात कांही अपवाद वगळता येतील. पण बहुसंख्य लोकांनी शासनाचे आदेश धुडकावून लावले आणि आता संपूर्ण देश लाँक डाऊन असताना संचार बंदीचे उल्लंघन करून राजेरोस पणे गावात फिरत आहेत. गावचा व्यवहार सुरळीत सुरू आहे. खरंच गावात महामरी येणार या भितीने लोक पुरणपोळी , भजी ,

पापड , बासुंदी , करंजी , शेव , मट्ठा , कलाकंद , दहीवडे , शिरा , गुलाब जामून , इडली , ढोकळा , डोसा , उत्तपा , वडासाबंर , श्रीखंड या सारखी कितीतरी गोड धोड आणि चमचमीत पदार्थ करून खाण्यावर भर देत आहेत. घरोघरी तळीव पदार्थ होऊ लागले. त्यामुळे गावात तेलकट पदार्थाचा धुरच धुर झाला. व्यापारी वर्गाची दुकानदारी भरभराटीला आली. गावात हर एक दिवस दसरा दिवाळी होऊन येऊ लागला. बाया रोज ऐकमेकीला विचार पुस करु लागल्या. एक दिवस चंद्राबाई मंजळाबाईला म्हणाली ,

" अवं मंजूळा तुमी काही ऐकलंत का ? "

मंजूळा बाई म्हणाली ,

" बोल की , चंद्रा माय ! तु काई सांगीतलस का ? "

चंद्राबाई काळजी पूर्वक म्हणाली ,

" सारं जगचं ही महामरी संपवून टाकणार हाय म्हण माय. "

मंजूळा बाई म्हणाली ,

" आता गं माय ! ही कांहीतरीच अफत आली मनावं. आता वं चंद्रामाय कसं हुईल वं आपलं. सुखाशीन जीव जाईल का ? मला तर जीवाची काळजी लागून राहिली. पण मी मणते , मेलेलं बरं. ही कटकट तर जाईल. "

चंद्राबाई अबोल होऊन बसली. तिला जळी , स्थळी , काष्टी , पाषाणी मृत्यूचंदिसू लागला. पुन्हा मंजूळाबाई म्हणाली ,

" हि बला आपल्या गावावर येणारच नाही. लोक असे काहीतरी सांगत असल्यात. मागे काही वरशा पुरवी अमेरीकेची परयोगशाळा पथवीवर पडून जग बुडणार हाय अशी वदता उठलीच होती की. "

चंद्राबाई काळजीच्या सुरात म्हणाली ,

" पण मंजूळा या यळची बातमी खरी हाय म्हण माय. असं झालं तर माझं कसं होईल गं माय. मला तर माझी सारजाच डोळ्याफुडं दिसून राहीली. लयी दिसा पासून पोरीला फायलं नाही गं माय. "

असे म्हणून चंद्राबाई रडू लागली. तशी मंजूळा भाऊक होऊन म्हणाली ,

" अवं चंद्राबाई रडू नका. माझी शपथ हाय तुमाला. आधी डोळे पुसा बरं. रडल्याने परशान मिटणार हाय का ? मी हाय ना तुमच्या सोबत. असा धीर सुडून कसे जमलं. आपल्या हातात जेवढं होतं तेवढं केलं. आता करता सवरता परमेश्वर हाय बघा. आपल्या परीस त्या देवाला काळजी हाय माय. आपली मरे आई वाऱ्यावर सोडणार नाय. पण मी मणते. मानवाचा जलम फुडं हाय का नाय. हे कोण बघीतल. ते साठी चांगलं चुगलं करून खाय माय. "

मंजूळा बाईने चार धिराचे शब्द बोलली. तसं चंद्राबाई डोळे पुसून जवळचा बटवा काढला. बटव्यातली दोन चिमूट नस ओढली. चंची कमरेला ठेवत म्हणाली ,

" कोणी चार शब्द धिराचे बोलले की , कसा धिर वाटतो बग. अगं बऱ्याच दिसा पसून तो रावसाब या महामरी बाबत सांगत

होता म्हण माय. पण आपलं गाव कसं चलींतर हाय. कोणी मरो का जगो , मी वाचली पाहिजे गं. तु मणतेस तसं आताच शेगूळे करून खाले बग. "

मंजूळा बाई धीर देत म्हणाली ,

" आता गं बाई ! शेंगूळ्यानं काय व्हायल. काही तरी चोपडं मिपडं करून खा माय. आताच्या जगताला आवक्ष जासत नाही अन् तुमी मणता वाचले पायजे. तुमी एकट्या वाचून काय करणार हायत. एवढ्या मोठ्या जगात एकटीला करमेल का ? छाती दबून मरालं की. त्यो सगळ्या बरोबर मरा की बरं वयील. पण माय सटवीन काय नसबात लिऊन ठेवलं तसंच वते मणतात. "

चंद्राबाई गोड हसली. मंजूळा बाई निघून गेली. वडद गावात कोणीही बंद पाळत नसल्याची बाब रावसाहेबानी प्रशासकीय यंत्रणेच्या निदर्शनास आणून दिली. गावात आमदार , खासदार , जिल्हाधिकारी , जिल्हा पोलिस अधीक्षक , तहसीलदार यांनी ताबडतोब भेट देऊन गाव बंद ठेवण्या बाबत विनंती केली. पण गावचे एकच मत. आमचा गाव स्वतंत्र भारतातला आहे. स्वतंत्र रहाण्याचे अधिकार आमचे आम्हाला आहेत. आम्ही का म्हणून शासनाचे ऐकायचे ? मग आम्ही स्वतंत्र आहोत का पारतंत्र्य ? आधी भारतीय स्वातंत्र्याचा जाहीरनामा सादर करा अन्यथा आम्ही आमचा मृत्योनामा सादर करीत आहोत. आम्ही तुमच्या आवाहनावर बहिष्कार टाकत आहोत. तुम्हाला काय करायचे ते तुम्ही करा. हा आमचा गाव आहे. गावात कोणती चळवळ राबवायची का नाही. ते आम्ही ठरवू. तुम्ही का आणि कशा बदल ठरवता ? शासनाची कृती घटना बाह्य ठरत आहे. असे एक नाही

अनेक प्रश्न विचारून शासनाचे आदेश धुडकावून लावले. अखेर पोलीस कार्यवाही करण्यात आली. संपूर्ण गावाला पोलीस यंत्रणेचा विळखा पडला. पोलीस यंत्रणेला सर्व अधिकार बहाल करण्यात आले. अखेर पोलीसांना लाठी काठीचा वापर करावा लागला. पोलीसांनी केलेली दंडादंडी लाजवाब होती. बाबू माळ्याच्या पाठाडात सपासप दंडूके पडू लागले की , तसा बाबू माळी झिंगाट पळू लागला. तर त्याची बायको आता बया बया करीत धाऊ लागली तर मोहमद शकील भाजी पाला विकता विकता एका हातात लुंगी घेऊन धुम्म पळू लागला. पाठलाग करीत पोलीसानी रप्पक झप्पक करीत ठ्याके देऊ लागले. पोलीसांच्या फटके बाजीत गंगा घिसड्याचा पाल सुध्दा सापडला होता. घिसड्याला रस्त्यावरचा पाल हलवून घरात रहाण्याची पोलीसांनी तंबी दिली होती. पण गंगाला त्याच्या मालकी हक्काचे घरचं नव्हते. इंदिरा आवास योजनेंतर्गतचे घरकुल अद्याप मिळाले नव्हते. या योजने अंतर्गत सरपंचाच्या मुलांच्या नावे एक घरकुल मिळाले होते. याच ठिकाणी सध्या मोहाच्या फुलांची हात भट्टीची दारु काढून विकल्या जाते. एक घरकुल मारोतीला मिळाले असून या ठिकाणी पत्याचा क्लब चालविल्या जातो. त्यामुळे तो कुणाच्या घरात जाईल.

दुसरे घरकुल गोपूला भेटले होते. त्याठिकाणी मटका बुक्की सुरू आहे. गंगा घिसडी बिचारा फार दिवसा पासून गावात येऊन पाल टाकून रहीला होता. त्याचे मुळ गाव सिल्लोड तालुक्यातल. आता त्याला त्याच्या गावात कोणीच ओळखणार नाही. त्याला घरात तर कोण घेईल. त्यामुळे तो पाल सोडून कुठेचं जाऊ शकत नव्हता. तो तसाच पाल कायम ठेवून पालातच दिवा भितीने

थरथरत थांबला होता. अखेर पोलिसांनी तो पाल उपटून फाडून फेकून दिला. गंगा घिसडी एका क्षणात बेघर झाला. त्याच्या डोळ्या देखत संपूर्ण उध्वस्त करून टाकलेला पाल वाऱ्याच्या झुळकेवर फडफडत होता. खऱ्या अर्थानं गंगा घिसड्याच जगच काही और होतं. पालाची फडफडती चिंधी म्हणजे त्याच्या जीवनाचा राष्ट्र ध्वज होता. घिसड्यानी विरोध केल्याने पोलीस भडकले. पोलीस आणि घिसडी यांच्यात तुंबळ हाणामारीस सुरुवात झाली. घिसड्याच्या सुनेनं , पोरानं , बायकोनं आणि गंगानं हाती घन घेऊन जे समोर येईल त्याला चांगलेच सपकाऊन काढले. ही हाणाहाणी तब्बल दिड दोन तास चालली. घिसड्याची बायको बायजा जबर जखमी झाली होती. रक्ताचा लोंढा तिच्या डोक्या पासून पाया पर्यंत आला होता. लालबुंद रक्त आणि बाई माणूस म्हणून पोलीसही घाबरून गेले होते. तशी त्याची बायको मारहाणीला कंटाळून बायजा म्हणाली ,

" या पोलीसांना काई कळतंच नाही. सुख कळसनं की , दुख कळसनं. उठसनं की , ठोकसनं. हेच धरलयं माय. आमी गरबानं जावं तरी कुठं. आमचा पाल म्हणजी आमचं घर व्हतं , आमचा पाल म्हणजे आमचं मंत्रालय व्हतं. काय सुख दुकाचे निरणय घ्याचे ते याच पालात. आज तो आमचं पसून दुर गेला आहे. त्याची लकतरं आज रास्टर धवज होऊन फडफडत हाय. उद्यांच्या भारतासठी. परीक आता पालच गेलंय आमचं. कुठं हाय आमचं भारत. "

वडद गावातील पोलीसांची बॅटींग पाहून कदाचित सचिन तेंडुलकर , महेंद्रसिंग धोनी , सौरभ गांगुली, अजय जडेजा,

सेहवाग , अँड्रे रसल , ख्रिस गेल , हार्दिक पंड्या , केन विलीयम्सन , रिकी पाँटिंग , ब्रायन लारा , सनद जयसूर्या , केव्हीन पिटरसन , ए. बी. डी. विलीयर्स या सारखे हुकमी क्रिकेटर सुध्दा लाजून शरमेने खाली मान घातले असते. पण या गावचा निर्लज्ज पणा कांही वेगळाच. बिचाऱ्यानी लाजलज्जा जगाच्या वेशीवर टांगून पोलीसांवर चाल केली. गावात राजरोस पणे बाबु माळी फुलं घ्या फुलं करीत फिरु लागला तर त्याची बायको गजरे घ्या गजरे म्हणत बाबु माळ्याच्या पाऊलावर पाऊल टाकत फिरु लागली. एक एका गल्लीत फिरत होते. आज बाबु माळ्यानी डोईवर पांढरा शुभ्र पटका पहेनला होता. बाबु माळ्याची छबी खुलून दिसत होती. महमद शकील हिरव्या रंगाची लुंगी घालून संपूर्ण गावात हात गाड्यावर भाजी घ्या भाजी करीत भाजी विक्रेता होऊन फिरत होता. विशेष म्हणजे लोकांनीही खरेदीत प्रचंड उत्साह दाखवला होता. किराणा दुकानदार सुरेश कोमट्याने एक अफलातून शक्कल लढवली. माल घरपोच देण्याची मोहीम सुरू केली. त्यामुळे लोकांचीही झुंबड उडाली. गावातील एका पायाने लंगडा आसलेला बंडू शिंपी , गाव फिरुन हाशीखुशीच्या बाता झोडू लागला. तर कांही लोकांनी तर दिवाळी साजरी करायला सुरुवात केली. जिकडे तिकडे फटाके वाजवून जल्लोष करु लागले. यात सुरेश दुकानदाराने फटाके , सुतळी बांब मोफत वाटायला सुरुवात केली. तसे धडाड धुम आवाज होऊ लागले. टाळ्या वाजवण्याचा कार्यक्रम घेतला नाही म्हणून लोकांनी डब्बे , गोड तेलाचे रिकामे डब्बे , पराती हातात घेऊन बायापोरासह सर्वांनी टाळ्या वाजवण्याचा जल्लोष करीत नाचत फिरु लागले तर गंगा घिसड्याने गावातील मोठ मोठी दगड घन घालून फोडायला सुरुवात केली. हिच दगड घेऊन गाववाले पोलीसावर

वर्षाव करु लागले तर मारोती , गणपती लोहार , सोनबा परीट नवटाक चिवटाक मदीरा पोटात टाकून पखवाज आणि टाळ वाजवित गावभर फिरु लागले.

या मोहिमेत रावसाहेब शांत रहाण्याचे आव्हान करीत होते. पण त्यांचा आवाज या गदारोळात कुणालाही ऐकू जात नव्हता. म्हणून त्यांनीही गच्चीवर जाऊन टि. व्ही. ची छत्री वाजवायला सुरुवात केली. हे पाहून लोकांनी भलताच जल्लोष केला. अखेर रावसाहेब नमला म्हणून लोकांनी भांगडा नृत्य सुरू केला. घराचा आडोसा घेऊन पोलीसांवर तुफान दगड फेक सुरू करुन कितीतरी पोलीसांना जखमबंद केले. उन्हाळा सुरू झालेला. आशा उन्हातही तरुणाचे टोळके अचानक पोलीसांवर धाड टाकून मारहाण करीत त्यांच्याच लाठ्या काठ्या हिसकावून घेत झुंजूलागले. आज पर्यंत अनेकांनी कोंबड्यांच्या झुंजी पाहील्या , हेल्याच्या टकरी पाहिल्या पण माणसाच्या नाही. जणू वडद गावाला युध्द भुमीचे स्वरुप आले होते. जणू इंग्रजांच्या विरोधात १८५७ चा उठाव चालू झाला होता. वडद गावाने अक्षरशः कायदा हाती घेतला. त्यामुळे या गावात केंव्हाही कोरोना आजार उद्भवू शकतो. असा रिपोर्ट पोलीसांच्या वतीने शासनास सादर करुन या गावच्या नावा समोर लाल फुली मारुन सादर करण्यात आला. शासनाने तालुक्याच्या नकाशात लाल फुली मारुन " लाल फुलीचा गाव " म्हणून जाहीर केले. या बाबतच्या बातम्या मोठ्या अक्षरात प्रसिद्ध झाल्या.

* वडद गाव लाल फुलीचा गाव म्हणून शासनाने केलं घोषित.

* कोरोना साथीच्या काळात वडद गावचा महाप्रताप शासनाच्या ध्येय धोरणास केराची टोपली.

* वडद ग्राम वाशियांचे नाते संबंध तोडा.

* या पुढे वडद गाव रहाणार विकासा पासून वंचित.

* वडद गावानं दिलं मृत्यूला आव्हान.

मध्यरात्रीचा झोंबरा थंडगार वारा वाहत होता. बालाघाटाचं घनगर्द हिरवं रान वनराईचा चुडा घेऊन धावत होतं. आकाशब्रम्हातून वाहाणाऱ्या पांढऱ्या शुभ्र बगळ्याची माला वसुंधरेने केशसंभारात जडावली होती. वडद गावचा घनगर्द कारभार झरझरत जात होता. सरत्या पहाट गारव्यातील हिमनग पक्षी फडफडले होते. बाला घाटातून वहाणारा वारा हिरवकंच रान तुडवत भरारत होता. कुणाची तरी पावलं वाजली. कुणाची होती ? कुणाची असावीत ? ती काळाचीच असली पाहिजेत. कोरोना नावाचा नागमनी काळसर्प अख्या जगात फुत्कारत आला होता. आता तोच असला पाहिजे. दुसरा कोण असणार ? डोंगर रांगातून काळेकुट्ट ढग गर्जू लागले. तसा वडद गावचा सुर्यगोलक अस्ताकडे झुकत चालला होता. त्याची मावळतीची किरण घनश्याम सुंदर होऊन आली होती. ती एखाद्या बाळराजा सारखी रांगत सुटली होती. काळ्याकुट्ट ढगांच्या सावल्या फेर धरून नाचत होत्या. काळी कभीन्न काळरात्र लयभिंंगर होऊन कितीतरी वेडी वाकडी वळण घेत वहात होती. चंद्रभागे तिरी समर्पीत केलेले मानवी जीवन मुल्याचे कमलपुष्प विठ्ठलाच्या दर्शनाने हर्षवर्धन झाले होते. शापित उच्च विद्येचे भग्न पायरव घेऊन रावसाहेब धावत सुटले होते. कुठे ? का ? कशासाठी ? या तिन्ही प्रश्नाची उत्तरे दुःखाश्रूत न्हाऊन निघाली होती. रात संगतीची रजनी प्राजक्त फुलांचा चित्तार्थक गजरा होऊन गंधमस्त फुलांचा सडा शिंपत निघाली

होती. गंधमत्त झालेली रजनीगंधा भावचूर सौंदर्याचे चांदणे दिप्तस्फुल करून पेटवले होते. त्या पेटत्या फुलांच्या फुलगंधी सोहळ्यात सृष्टी भराचा चांदण चुरा झगमगत होता पण यात एक भयंकर सत्य दडलं होतं. ते म्हणजे मृत्यो ! ज्या बाबीची भिती होती. तो क्षण येऊन दाखल झाला. " दार काढा दार " म्हणत महामरी रावसाहेबांच्या गावात आणि दारात येऊन दत्त { क } म्हणून उभी टाकली आणि महामरी रुपातला कोरोना आपला विक्राळ जबडा उघडून म्हाणाला ,

" आता तुमच्या गावातील आणि घरातील सर्वांचा अंत समिप आला आहे. आता कोणती सेक्युरेटी घेणार आहात. आज पर्यंत सनातनवादी वैदीक संस्कृती पाळता पाळता तुमचा अख्खा जन्म गेला आणि आज सेक्युलर होण्याचा विचार करताय. व्वा रे तुमचा किती हा मुख पणा. आता हे असंभव आहे. चला दार काढा. घरादाराची दारे सताड उघडी ठेवा. तरचं तुम्ही स्मशान भुमी पर्यंत जाऊन पोहचाल. अन्यथा घरातच फार मोठा अनर्थ होईल. आता मी तुमच्या हृदयात ठाण मांडून बसलो आहे. तुमचे आयुष्य आता तुमच्या हाती नाही. तुमच्या शरीराचा मी स्वामी झालो आहे आणि तुम्ही माझे गुलाम. पण एक लक्षात ठेवा , गुलामाला मालकाच्या इशान्यावर जगायचं असतं. ज्या वेळी विचार करून स्व बचावासाठी प्रयत्न करायला हवा होता. त्या वेळी तुम्ही एखादा अमरपट्टा घेऊन जन्माला आल्या सारखे वागलात. तेही माझ्याशी पंगा घेऊन. काय समजला होतात स्वतःला ? मृत्युंजयी वीर का नभांगणाचा रवीरश्मी. आले अंगावर घेतले शिंगावर असेच ना. पण . . . सच्छील वृत्तीच्या काट्यांनी ! मी महामरी आहे. त्याचे काय ? चला दार उघडा.

अन्यथा घरातच सडवीन. कोल्हे कुत्रे सुध्दा खाणार नाहीत. इतके बेहाल करून टाकीन. त्यासाठी चला उठा. दार काढा आणि मरणांला तयार व्हा ! ज्या वेळी मृत्यू दाराशी येतो. त्यावेळी माणसानं तयार व्हायचे असते. भिती का आणि कशासाठी बाळगताय ?

ही भिती पहिल्या प्रथम बाळगली असती तर कदाचित मी तुमच्यात प्रवेश केला नसता. पण मृत्यूचे दार तुम्ही उघडला आहात. तुम्हाला किती किती लोकांनी समजून सांगितले. पण तुम्ही ऐकला नाहीत. हेकट पणाचे हेकटराव ! कोरोणा म्हणजे तुम्हाला गंमत वाटली का ? आता तुमचा गमजा करू. तुम्ही इतके अविचारी आहात की , तुमचे रक्षण करणाऱ्या पोलीसावरच हात उगारलात. कायदा हातात घेण्याच्या आगोदर हजार वेळा विचार करायला हवा होता. पण बेधुंद वागलात. अविचाराचा पराभव ठरलेला असतो. हे नेमके विसरलात. त्यामुळे मी तुमच्यात प्रवेश करू शकलो. आता तुमचे हृदय मी पुर्णपणे पोखरून टाकलंय. तुमच्या रक्तमासाच्या पेशीत माझे हजारो नव्हे तर करोडो जीव जंतू हल्ला करीत रंध्रांरंध्रात थैमान घालत आहेत. त्यामुळे तुमचा संपूर्ण पराभव नजिक आला आहे. मुख्य घडानां ! कायदा रक्षकावर हात उचलायचे नसतात. त्यामुळे तुम्ही आता शिक्षेस पात्र झाला आहात. आता तुमच्या प्राण पाखराचा कडेलोट तुमच्या समक्ष करू. खरंच तुमचे प्राण पाखरू किती किती सुंदर होते. अमित मनोहर प्राण पाखरांच्या मारेकऱ्यांना ! लाज वाटायला हवी होती. एखाद्या निष्पाप प्राण पाखराचा बळी घेताना. प्राण पाखरांच्या मारेकऱ्यांना ! विसरलात तुम्ही ज्ञानेश्वरीच्या मुक्त सुक्ता , विसरलात तुम्ही श्री कृष्णाचा अर्जून विषादयोग.

विसरलात तुम्ही गीता भक्तीयोग. विसरलात तुम्ही पुरुषोत्तम योग. म्हणून तर तुम्हाला तुमच्या प्राण पाखरावर प्रेम करता आले नाही. अन्यथा माझ्याशी युद्ध केला असता तर तुम्ही तुमच्या प्राण पाखरांचे रक्षण करू शकला असता. तुमची कुडीच निर्बुद्ध आहे. निर्बुद्ध लोकांचा अंत ठरलेला असतो. त्यामुळे तुम्ही पूर्ण पुरुष म्हणून जगण्याच्या लायकीचे राहीला नाहीत. जो पुरुष निष्पाप प्राण पाखराचा बळी देतो. तो मोक्षाला सुध्दा पात्र होत नसतो. त्यामुळे श्रीकृष्णांचा मोक्ष संन्यास योग सुध्दा तुमच्या पासून हजारो कोस दूर गेला आहे. त्यामुळे तुम्ही कुत्र्या मांजराचे जीवन जगण्याच्या लायकीचे राहीला आहात. तुम्हाला अनेकांनी उपदेश केला. पण . . . छे ! पालथ्या घागरीवर पाणी. मी सर्व जगभरातील शक्ती एकवटून आलो आहे. कारण निर्बुद्ध लोकांना जीवन जगण्याचा अधिकार नसतो. असे मुख लोक राष्ट्रांचे मारेकरी ठरतात. त्यामुळेच भगवान श्रीकृष्णांनी प्रतिपादन केले आहे. " संभवामि युगे युगे ! "

मी राष्ट्र उध्दाराचे कार्य हाती घेऊन आलो आहे. जे जे सुज्ञ आहेत. विवेकवादी आहेत. त्यांचे रक्षण करुन भुलोबा लोकांचे थडके नरकात उभे करण्याचा वसा घेऊन आलो आहे. आता तुम्हाला भयंकर शिंका सुरू होतील. या शिंका इतक्या भयानक असतील की , शिंकुन शिंकून तुम्ही थकाल. काळीज लपलप करेल. लपक झपक करीत तुम्ही अंधार घळीत जाल. पण . . . ही अंधार खोली नसेल तर ती मृत्योनाम्याची अंधार घळी असेल. पळभरात साऱ्या अंगावर काटा मारणारी ताप थैयथैयल. मग तुमचा अंतिम सत्याचा प्रवास प्रारंभ होईल. घरातून दारात याल.

दारातून उंबरठ्यावर याल. उंबरठ्यावरून स्मशान भुमीकडे. दिवस असो का रात्र. कायम वैराण अवस्था.

तुम्ही इतके निर्बुद्ध जन्मलात की , तुमचे पिंड पाडण्यास एखादा मुलगा सुध्दा मागे ठेवला नाहीत. रावसाहेबानी कोविड योद्धा होऊन तुम्हाला खूप वाचवण्याचा प्रयत्न केला पण तुम्ही त्यालाच वेढ्यात काढलात. आता रावसाहेबाचे विदीत कार्य संपले आहे. त्यामुळे त्यांनाही त्यांचा देह ठेवावा लागणार आहे. त्यामुळे तुमचे अस्तित्व भिंतीवरच्या फोटोत सुध्दा दिसणार नाही. फुले तर मुळीच नाहीत. निर्बुद्ध लोकांसाठी फुले सुध्दा उमललेली नसतात. चार खांदेकरी सुध्दा नाहीत. तुमचे शवं काठ्या लाठ्या घेऊन ढकलीत खड्या पर्यंत आणतील. पायवहानाच्या सहाय्याने तुमचा खड्डा बंद करतील. हि तुमची लायकी. चला दार उघडा . . . तुमचा मृत्योनामा आता सज्ज झाला आहे. माणसाची वैचारिक अवकात नसली की , तो तर संपतोच पण . . . त्यांच्या सवे कितीतरी संयत सज्जनाची वाट लागते. त्या सज्जन निरागस प्राण पाखरा सारखी. नाही का ? "

तांबड फुटलं होतं. झुंजरुक होत होती. रोज ऐकू येणारा पक्षाचा किलबिलाट थांबला होता. जगभरातील भरारती हवा कुंदावली होती. दुर्गंधीयुक्त हवेने रावसाहेबांना मळमळत होतं. ओकाऱ्या येत होत्या. भडाभड वांट्या सुरू झाल्या होत्या. डोके सनक मारुन ठणकत होते. अंगात बऱ्यापैकी ताप जाणवत होता. रावसाहेब उजाडण्याची वाट पाहत होते. पहाटेचा संधी प्रकाश चांगलाच फाकला होता. घरातील अद्याप कोणीच उठले नव्हते. विड्डल रुक्मिणीच्या देवळातल्या विण्याची झंकार थांबली होती. बहुधा विण्याची झंकार रुक्मिणी स्वयंवरास गेली असावी. पण नित्य नियमाने उठून देवपूजा करणारी रावसाहेबाची आई सुध्दा अद्याप उठली नव्हती. पहाटेच्या पारी उठून बैलाला चारा

टाकणारा बाप सुध्दा गाढ झोपी गेला होता. त्यामुळे बैल दावणीत हंबरत होती. जणू सारं विश्व चिरशांत निद्रा घेण्यात निमग्न झालं होतं. आता मात्र संधी प्रकाशातील काळोख जाऊन दुग्धधवल प्रकाश रश्मीच्या शांत शितल शलका पसरल्या होत्या.

रावसाहेब नित्या प्रमाणे उठले. अगदी सकाळची भाव गीत ऐकण्यासाठी कान टवकारले होते. जणू ते फार मोठे कानसेन असल्या सारखे उठले आणि दुरदर्शन संच सुरू केला. भावगीत लागण्या ऐवजी एक भयानक बातमी दुरदर्शनवर फिरत होती. सारं जग गुदमरल होतं. जगभरातील देश यात इटली असेल , अमेरीका असेल , जपान असेल , स्पेन असेल , जर्मनी असेल , फ्रांस असेल , ब्रिटन असेल , इराण असेल , रशिया असेल , पाकीस्तान असेल , बांगला असेल , दस्तूरखुद्द भारत असेल इत्यादी देशात कोरोना विषाणूने भयंकर धुमाकूळ घातला होता. लोक पळापळाला मृत्यू मुखी पडत होते. जगभरात संचार बंदी लागू करुन बंदचे आवाहन त्या त्या देशातील सरकार तर्फे केले होते. पण लोकांनी बंद पाळावा तसा पाळला नव्हता. पोलिस लोकांना न जुमानता हमरी तुमरी करीत एकमेकांवर हल्ले प्रतीहल्ले करीत रस्त्यावर उतरले होते. पोलिस यंत्रणेने या कफर्यूचे उल्लंघन करणाऱ्याला कडक शासन करुन गुन्हे दाखल करीत होते. तुफान लाठी चार्ज सुरू केला होता. वास्तविक पाहता हा बंद सर्वांच्या भल्यासाठीच होता.

पण यातले गांभीर्य काही लोकांच्या लक्षात आले नव्हते. त्यामुळे महामरी शहरी लोकवस्तीला विळखा टाकत वडद गावा पर्यंत येऊन पोंहचली होती. अगदी वाडी तांड्यात घुसली होती. आता

तिचे विषारी नखं एक एकाच्या नरडीला लागणार होती. आता तिने आपला आक्राळ विक्राळ जबडा एखाद्या महासागरीय सुसरी सारखा उघडला होता. हापाहापा करीत गपागपा माणसं गिळत सुटली होती. त्यामुळे लोकवस्ती टिकेल का नाही. हा प्रश्न निर्माण झाला होता. तसे भारतीय लोक कितीतरी जाती पंथात वाटलेले. एवढेच नव्हे तर आमचे महापुरुष सुध्दा वाटून घेतलेले तथाकथित विद्वान. तर कोणी तकलादू विचारवंत. ज्या त्या लोकांची दुकानदारी जोमात चालू होती. सदर व्यवसाय जोमात चालू ठेवण्यासाठी जातीयतेचे हत्यार परजलेले धारकरी धर्मवीर. यांच्या हशी खुशीच्या बाता धर्म , पंथात नित्याचे वाटत फिरणारे फिरस्ती पुढारी. देशाचे पंतप्रधान , मुख्यमंत्री , खासदार , आमदार यांनी सुध्दा बंद पाळण्याचे आवाहन वारंवार केलेले. पण हे आवाहन एका मर्यादे पर्यंत. कारण हे सर्व थोडेच मर्यादा पुरुष आहेत. त्यामुळे यातही हळूहळू राजकारण घुसले. मागे पुढे कुरघोड्या सुरू झाल्या. एकमेकांवर चिखलफेक सुरू झालेली. वास्तविक पाहता ही वेळ राजकारण करण्याची नव्हती. पण मांजराच्या गळ्यात घंटा कोण बांधणार. त्यामुळे लोकांची मनस्थिती बदलत गेली आणि लोक रस्त्यावर आले. याच संधीचा फायदा घेऊन कांही राजकीय पुढाऱ्यांनी प्रसिध्दीचा सोस पुर्ण करून घेतला. अन्नदानाचे सत्र सुरू झाले. तसे होमहवन ही सुरू झाले. तसा मुस्लिम समाजही कबरं कसून लगभग पुणे पुढे आला. हमभी कुछ कम नहीं म्हणत धार्मिक सभेचे आयोजन सुरू झाले आणि इथेच लोकांच्या मृत्यूची पहीली विकेट पडली. युरोप खंडातील मृत्यूचे तांडवनृत्य महाभयंकर सुरू झाले. ही बातमी पाहून रावसाहेबांच्या काळजात धस्स केले. इतक्यात दारावर धपधप असा आवाज आला. रावसाहेबांनी दार उघडले. सकाळी सकाळी

दारात केरबा कुंभार येऊन उभा होता. पुर्ण घाबरून गेलेला. मुखकमलावर आरोपीच्या कर्मकथा पसरलेल्या. त्याला धड बोलताही येईना झाले. तसा तो घाबरत रावसाहेबाच्या पायावर पडला आणि म्हणाला ,

" रावसाहेब , चुकलो आमी माफ करा. पण आमच्या मातारीला वाचवा. "

रावसाहेब गोंधळून म्हणाले ,

" झालं तरी काय ? "

केरबा कुंभार रडकुंडीला येऊन म्हणाला ,

" आमची मातारी फाटं पसून कसं तरी करायली. गावात महामरी आली वाटतं. कायबी करा पण माझ्या मायलं वाचवा. "

असे म्हणून रडू लागला. रावसाहेबांनी कुठलाच विचार न करता केरबा कुंभाराच्या घरी गेले. म्हातारी बाजवर अखेरच्या गचका खात होती. रावसाहेबांनी गळ्याला हात लावून पाहिला. अंग चटके देत होतं. म्हातारी अधून मधून श्वास घेण्याचा प्रयत्न करीत खोकलत होती. तसे रावसाहेब म्हणाले ,

" केरबा , ही महामरीची साथ नसावी. पण आपण हिला आताचं दवाखान्यात घेऊन जाऊ. घे खाली. "

असे म्हणून केरबा कुंभार आणि रावसाहेब म्हातारीला खाली घेत असताना जोरदार भुंकपाचा हादरा बसला. सारा गाव लखलख करुन हलू लागला. अनेक घराना तडा गेला. कितीतरी घरे जमिन

दोस्त झाली. तुफानी हादरे बसू लागले. लोक सैरावैरा करत पळत सुटले. सॅकदा सॅकदाला भुकंप होऊ लागला. लोक प्रचंड भितीने थरारून गेले. कधी नव्हे ते भुकंपाची मालीका सुरू झाली. म्हातारीने पायाची चाळवा चाळव करून डोळे ताठरले आणि पळभरात म्हातारीने अखेरचा श्वास घेतला. तसा केरबा कुंभाराच्या घरात दुःखाचा टवका फुटला. आजू बाजूचे लोक धावत पळत आले. म्हातारीला भिंतीला बसवून एक रुपयाचे नाणे तिच्या कपाळी लावले होते. लगेच कोळी वाड्यात बबलूचा बाप घाबरा घाबर करतो आहे. ही बातमी आली. लगेच रावसाहेबानी बबलूच्या घराकडे धाव घेतली. पण रावसाहेब जाई पर्यंत बबलूच्या म्हाताऱ्याने राम म्हटले होते. तसे रावसाहेब घराकडे परतले. एक पाय दारात आणि एक पाय बाहेर असताना जानकी बोंबलत आली आणि म्हणाली ,

" रावसाब दा ! रावसाब दा ! ! अहो माझं पोरगं कसं तरी करतंय. धावा . . . पळा. बिगी बिगी पळा . . . वाचवा . . . माझ्या पोराला वाचवा. "

तसे रावसाहेब परत फिरले. जानकीच्या पोराला खुप जोराचा ताप आणि सर्दी झाली होती. त्याला उचलून घेऊन घराच्या बाहेर पडले. दवाखान्याच्या दिशेने रावसाहेब आणि जानकी तुफान होऊन धावत होते. पण पोराने हाता पायाला आळोखे पिळोखे दिले अन् क्षणभरात मान कलंडली. तशी जानकी आक्रोश करू लागली. तिचा आक्रोश पाहून रावसाहेब एकदम खाली बसले. तेचं जोरजोराने विजा चमकून ढग गडगडू लागले. तुफान पाऊस कोसळू लागला आणि हां हां म्हणता वादळावारा घोंगावत सुटला.

वान्याने रौद्र रूप धारण केले. त्यामुळे रावसाहेबांच्या हाता पायातील संपूर्ण त्राण निघून गेले. सर्व संकटानी एकाच वेळी वडद गावावर हल्ला करीत चालून आले. रावसाहेब खिन्न मनाने परतत होते. तितक्यात कोमटी गल्लीत एकच गलका उडाला. रावसाहेब पहातात तर काय सुरेश दुकानदारांची बायको सुंदरा श्र वास घेण्यासाठी तुफान तडफडत होती. रावसाहेब आणि सुरेश दुकानदार यांनी तिला अलगद उचलून कार मध्ये ठेवले. कार दवाखान्याच्या दिशेने निघणार म्हटले की , सुंदराने आपले सुंदर नेत्र मिटले. सकाळी सकाळी एकुण चार लोक मृत्यू पावल्याने अनेकांनी धास्ती घेतली. अनेकांनी तीन तीन चार चारदा संडास गृहाची वाट धरली. संपूर्ण गाव कमालीचा हदरला होता. आता लोकात महामरीची चर्चा होऊ लागली होती. गावातील चार सरण गावाच्या बाहेर धुपून जळत होते. सायंकाळ झाली होती. रावसाहेब घरी आले. रावसाहेबाची आई आणि वडील झोपून होते. त्यांनी आई वडीलांची चोकशी केली. गंगाबाईला उद्देशून रावसाहेब म्हणाले ,

" माय दवाखान्यात जाऊन येवूत का ? "

गंगाबाई हसल्या आणि म्हणाल्या ,

" आता दवाखाना कशासाठी. एवढ्या तेवढ्यासाठी दवाखाना करीत बसलो तर कसे होईल ? आमच्या का काळात दवाखानाच होता. आता आमचं काय. दहा सरले पाच उरले. तुमच बगा. पिकलं पान केंव्हाही गळून पडेल. आता आमच्या जीवनाचे सारे विश्लेष पुर्ण झाले आहेत. "

तसे रावसाहेब म्हणाले ,

" मग बाबाला घेऊन जाऊ का ? "

गंगाबाई हसल्या आणि म्हणाल्या ,

" नको. आताचं ते दवाखान्यात जाऊन आलेत. माधव घेऊन गेला होता. "

रावसाहेब म्हणाले ,

" माय , आज आपल्या गावात चार लोक गेले. सारा गाव हादरुन गेला. "

गंगाबाई म्हणाल्या ,

" जाणारचं पण हे काहीच नाही. आमच्या बालपणात एका एका घरी तीन तीन चार चार लोक मरत असत. "

दिवे लागून झाली होती. लोक एखाद्या चिमणी पाखरा सारखे घरात बसून होते. रावसाहेब मात्र विचार मग्न झाले होते. एकाच दिवशी एकाच गावात चार मृत्यू. कोरोना विषाणू तरी नसेल. असा विचार करीत अंथूरणावर पडले होते आणि पहाटे तीन वाजता मारोती घराची साखळी वाजवत होता. रावसाहेब उठले आणि म्हणाले ,

" अरे मारोती , एवढ्या पहाटे ? "

मारोतीच्या तोंडातून शब्द फुटत नव्हता. कसा तरी लडखडत म्हणाला ,

" रावसाहेब , रातर पसून पोरगी बिमार हाय. मरते का वाचते. मला वाटतं तुमी मणत होता. ती महामरी आली की काय ? कायबी करा रावसाहेब , माझ्या पोरीला दवाखान्यात घेऊन जाऊ. तिची तडफड पाहू वाटना झाली. "

तसे रावसाहेब मारोतीच्या घराकडे गेले. पण पोरीनं केंव्हाच जीव सोडला होता. इतक्यात बौद्ध वाड्यात हलकल्लोळ उडाला. रावसाहेब तडका फडकी बौद्ध वाड्यात गेले. दोन तीन लोक मरुन पडले होते. तर दोन चार लोक फडफड करीत होते. रावसाहेबानी लगेच त्यांना दवाखान्यात हलवले आणि घराकडे आले. आता चांगल उजाडलं होतं. महामरी वडद मध्ये धुमाकूळ घालत होती. हे आता सर्वानाच पटलं होतं. प्रत्येकाच्या उरात धडकी भरली होती. लोकात शिंका , सर्दी , ताप , खोकला या सारखे लक्षणे दिसू लागली की , दवाखान्यात जाऊन दाखवत होती. सुर्य नारायण दिनक्रम पार पाडून अस्त चलाकडे आगेकूच करीत निघून गेला. पोलीसाचा वेढा अधिक आवळल्या गेला. कुणास आत येता येईना. ना कोणी बाहेर पडू शकत नव्हते. इतकी काळजी घेण्यात आली. आता लोकांना रावसाहेबाच्या विचाराचे महत्त्व वाटू लागले होते. पण वेळ निघून गेला होता. प्रत्येकजण आरोपीच्या दृष्टीने रावसाहेबाकडे पहात होते. त्यांनाच त्यांच्या चुकीचे प्रायश्चित्य कळत होते. रात्र ओलांडून शुक्राची चांदणी पहाट वाऱ्यात झिम्मा खेळतच आकाश ब्रम्हात भावस्थ होऊन रुणझुणत होती. पण तिला एक आकाश बोका गिळण्यासाठी केस पिंजारुन धावत होता. तेच संपूर्ण गावातून आक्रोशाचा गंभीर नाद कर्ण पडदे चिरुन जात होता. तसे

रावसाहेब जाग्यावर थरथरले. थरथरत्या देहाने रावसाहेब बाहेर पडले.

गावात घरोघरी आंग डोंब उसळली होती. काजी मोहल्यात महमद शकील यांच्या घरा जवळील काही कुटुंबातून अनेक जण जाग्यावर अल्ला हुजूर झाले होते. रावसाहेब उठले आणि आई झोपलेल्या खोलीत गेले. पहातत तर काय ? आई देवा घरी गेलेली. बहूतेक करून जीव सुखासुखीन गेलेला. त्यामुळे आईचे डोळे ताठ फिरलेले. नाका तोंडावाटे रक्त बाहेर आलेले. रावसाहेबानी जोरात हंबरडा फोडला. अगदी विश्रू वाला ऐकू जाणारा. पण हंबरडा ऐकून कोणीही जवळ येईना. धावतच वडिलांच्या खोलीत गेले. बाप हाता पायाला झटके देत अखेरच्या मार्गाला लागलेले. तसंच धावत माधवरावा कडे गेले. भावाचे संपूर्ण कुटुंब दिगंतरी निघून गेले होते. पुन्हा बहीणी जवळ गेले. तीही केंव्हाच देवा घरी गेली होती. तसे धाडकन घराचे कवाड काढून रावसाहेब घरा बाहेर पडले. शेजाऱ्यांना आवाज दिला. पण तेही चिरनिद्रा घेत पडलेले. यात कितीतरी लोक गेलेले. कोरोणा झालेले लोक अक्षरशः तोंड वाकडे करून धडपडत होते. हात लावून पाहीले अंगात जाम ताप भरलेला , नाकावाटे घाण पाण्याच्या धारा आणि जीव वाचवण्यासाठी चाललेली फडफड केवीलवाणी झाली होती. इतकी लागण केंव्हा झाली हे समजलेच नाही. कदाचित वडद हा गाव ७० टक्यात सायलंट मोड होऊन बसला असावा. प्रत्येक घरा घरात हेच चित्र दिसत होते. इतक्यात हि बातमी चोहीकडे वाऱ्यासारखी पसरली. शासन खडबडून जागी झाले. जिल्हयाचे जिल्हाधिकारी , पोलीस अधीक्षक , पालकमंत्री , आमदार , खासदार , विविध वर्तमान पत्राचे पत्रकार ,

विविध वाहीन्याचे पत्रकार यांनी वडद गावा कडे धाव घेतली.
गावात ऐकच रडारड आणि आक्रोश उठला होता. तशी
मंजूळाबाई सामोरा आली आणि म्हणाली ,

" चला सायब ! या महामरीच केंद्र दावते , चला तर खरं. हे केंद्र
फाहून तुम्हीही चकरवाल. या महामरीचा खरा उस्ताद हामच्या
गावातच हाय. आधी त्याला पकडा म्हणजे देश भरातील महामरी
आपोआप बंद हुईल. "

तसा एक पत्रकार म्हणाला ,

" मंजूळाबाई , काय सांगत आहात तुम्ही. या आजाराचं एवढं मोठं
जाळं तुमच्या गावात असताना तुम्ही इतकी दिवस कशा काय
गप्प बसलात ? ही बाब वेळीच शासनाच्या निदर्शनास आणून
दिली असती तर हे एवढं मोठं रामायण महाभारत तुमच्या गावात
घडलेचं नसतं. आता सांगून काय फायदा ? तुम्ही लोक पळभराचे
सोबती. वेळ हातांच्या बाहेर निघून गेला आहे. "

तशी मंजूळाबाई डोळे गरकन फिरवून म्हणाली ,

" काय मणलास मुडद्या. तुझे तोंड झडू दे. तिकडेच का काळ
पांढरं केला नाहीस. अपेशी वाणाच्या. इतके लोक मरत असताना
पुन्हा मला मारतू व्हय रं. लफंडर कुठला. अवकतीन बोल नायतर
थोबाड फोडीन. "

मंजूळाबाई वाघीन गर्जावी तशी गर्जली. तसा पत्रकार हसला
आणि म्हणाला ,

" आता माझं तोंड कशाला झडलं. थांब की थोडं. पळभराने सगळच कळेल. पण म्हातारे , तू एक काम कर. तुझे थोबाडं आरशात पाहून ये अगोदर. म्हणजे मग कळेल कुणाचे थोबाडं झडणार आहे ते. या नाशाला तुच तर जवाबदार आहेस. मरे आईचं अंगात आलं. तेंव्हाच कोरोना आला. "

मंजूळा बाईचा राग भलताच चढला. तशी ती एखाद्या नागीनी सारखी चवताळून फणा काढत म्हणाली ,

" हालकट भाड्या , निट बोल मुडद्या. नाय तर थोबाडं फोडून ठेवीन. पिसाळ कुत्र्याच्या वाणाच्या. भो भो करुन भुंकतो व्हय रं. मी नावची मंजूळाबाय हाय. माझ्या नादी लागशील तर बत्तीशी उतरुन ठेवीन. हालकट भाड्या कुठला. "

तसा पत्रकार म्हणाला ,

" ये बये , तोंड सांभाळून बोल. नसता झिपऱ्या भादरुन ठेवीन. चुकीची माहिती सांगतेस काय ? अन् वरती भुंकतेस पिसाळ कुत्री भुंकल्यावणी. भो . . . भो . . . भौभौभौ ! "

मंजूळाबाई थोडी थंड पडली आणि म्हणाली ,

" आरं बाप्पा निट बोल की. अजून तुझ्या एका गालावर दुध हाय तर दुसऱ्या गालावर रगत हाय. मी कशाला खोटं बोलू. चल दावतेच तुला. "

असे म्हणून सर्वाना सोबत घेऊन मंजूळाबाई रावसाहेबाच्या पुरातन पडक्या वाड्यात घेऊन गेली आणि म्हणाली ,

" ह्या इथं एक भुयार हाय. या भुयारात नुसते वटवाघळाचे पिक आले हाय. हि जवा वटवाघळ मोठी झाली आणि आमच्या गावातील माणसं मराया लागली. आधी त्या रावश्याचं मडं गावा बाहीर काढा. तवा कुठ गाव चार घास सुखानं खाईल. "

हे ऐकताच पत्रकार चक्रहून गेले आणि भयंकर हसूही लागले. भुयारात उतरून पहाणी करू लागले तर काही जण शुटींग घेऊ लागले. एकाएकीच त्या पाकोळ्या उढून पाठलाग करू लागल्या. तेंव्हा कुठे भुयारात उतरलेली मंडळी घामाघुम होऊन बाहेर पडली. मंजूळा बाईचा शाप देण्याचा सपाटा सुरुच होता. सर्व मंडळी वाड्या बाहेर पडली. मंजूळा मावशीला अचानक भोवळ येऊन धाप लागू लागली आणि काही क्षणातच मंजूळा बाई कलंडून पडली. मंजूळाबाई अगदी रस्त्यावर मुंडी खालीवर करीत घटसर्प झालेल्या म्हशी सारखी जिभ बाहेर काढून फडफडत होती. हिरवेगार लुगडे पिवळे झाले होते. मरीआईच्या गाड्यावर बसून बोटाची चाळवा चाळव करीत मंजूळाबाई निघाली. कुठे अंधश्रद्धेच्या विमानात बसून स्वर्गगमन करण्यासाठी. गोविंदा भोवळ येऊन पहाटी पहाटी रस्त्यावर येऊन चिखलात मान खुपसून मेला होता. पांडू सुतार जाग्यावर झोपीतच गचकला होता. सोनबा परीट दारुच्या नशेत टगंडे वर करून फडफडत होता.

केरबा कुंभार छातीवर बुक्या मारत ३ वास घेण्यासाठी भयंकर तळमळत होता. सुरेश दुकानदार आता मायों . . . मेलो . . . मेलो करीत मृत्यूशी झुंज देत होता. लंगडा बंडू शिंपी एखाद्या धनुष्य बाणा सारखा वाकडा तिकडा झाला होता. नामदेव मातीत तोंड खुपसून जीव वाचवण्यासाठी जीवाची घुसळण करीत होता.

मारोती तेवढा स्वतःच्या अंगनात कुत्र्या जवळ विव्ळत पडला होता. कुत्रा कुं कुं करीत त्याच्या भोवती फिरत होता. कुत्र वरी टगंड करुन मारोतीच्या अंगावर सु करीत होतं. सखाराम , दत्ता , गणपत लोहार जाग्यावरच धडपड फडफड करीत होते. चंद्राबाई , बायजा , गंगा घिसडी जाग्यावरच गारठले होते. राजेंद्र आणि मिनाक्षी यांनीही या जगाचा निरोप घेतला होता. सरपंच खुशालराव लाँक डाऊन होण्या ऐवजी कायमचेच शिटडाऊन झाले होते. त्यांचा डोम्या नागासारखा काळ्याभोर देह निवांत पसरला होता.

तलवारीच्या पाती सारखे भेदक डोळे विझले होते. उपसरपंच , चेअरमन , पोलीस पाटील , माली पाटील , गावचे मानकरी , गावचे सन्माननीय ग्राम पंचायत सदस्य , सेवा सहकारी सोसायटीचे सदस्य यासह सर्वच्या सर्व स्वर्गवारीच्या मार्गावर मार्गस्थ झाले होते. दिगांबर , विलास , विकास , गोपु जीवाची भिक मागत फडफडत होते. कुठेही जा. सारा गाव फडफड करून मृत्यू पावत होता. म. शकील संपूर्ण शरीराला झटके देत हात हात वर उठून फडफडत होता. गावातील एकही घर शिल्लक राहिले नव्हते. गावातील लहान लहान मुले पहील्याच झटक्यात गत प्राण झाली होती. लहान लहान मुलांच्या शवाने घरेच्या घरे भरून गेली होती. कोणत्याही घरात पहा एखाद्या वेलीची फळे गळून पडावीत तसे जिकडे तिकडे लहान लहान मुलांच्या निर्जीव शरीराची रांग लागली होती. तर ज्या घरात वयोवृद्ध आणि आजारी माणसं सुध्दा पहील्याच झटक्यात गळून पडली होती. आक्रोश सुध्दा अबोल झाला होता. लोकांच्या हाता पायातील त्राणचं गळून पडला होता. कुठे जावं आणि काय करावं या बाबत काहीच

सुचत नव्हते. संपूर्ण गाव निरवं शांततेत गेल्यामुळे चिट पाखरुही फडफडत नव्हत. सारा शुकशुकाट ! बुध्दी सुध्दा काम करत नव्हती. एखादा दुसरा हात पाय हलवत यावर मार्ग काढण्यासाठी धडपडत होता. पण दुर्दैव चोहीकडून वडद गावावर हल्ला करीत सुटले होते. हात पाय हलवणारे सुध्दा श्वासोश्वास घेण्यासाठी त्रास होऊ लागल्याने जिथल्या तिथे एखाद्या घायाळ वाघीणी सारखं जाग्यावरच फडफडू लागलेले. त्यामुळे या गावातील लोकांचे सर्वच्या सर्व मार्ग कायमचे बंद झाले होते. आता मृत्यू शिवाय दुसरा पर्याय उरला नव्हता. गावातील सर्व घरात मृत्यूने भयंकर धुमाकूळ घातला होता. मात्र ज्या पोलीसावर हात उचलला गेला तेच पोलीस मडे उचलल्या सारखे लोकांना उचलून अंबुलन्स मध्ये टाकून दवाखान्यात दाखल करीत होते. यात पोलीसांनाही लागून होऊन पोलीस सुध्दा रस्त्यावर फडफड करीत पडू लागले. मरत होते. डॉक्टर , नर्स आणि इतर कर्मचारी सुध्दा घेरु लागले. खरंच शासनाचे आदेश , शासनाची विनंती पाळली असती तर कदाचित ही वेळ आज वडद या गावावर आलीच नसती. या नाशाला या गावातील सर्वच लोक जबाबदार आहेत. टाळी कधीच एका हाताने वाजत नसते.

कोणी दिल्ली वारी करून संसर्ग पसरविला तर कोणी लग्ना सारखे सोहळे आयोजित करून संसर्ग पसरविला. रावसाहेब अक्षरशः उर बडवित धावत होते. पण तेही हिरोशिमा आणि नागासाकीच्या काठावर उभे होते. पायाखाली उसळता लाव्हा घेऊनच धावत होते. किती वेडी आशा होती जगण्याची ? खरंच माणूस आशेवर जगतो का ? रावसाहेब तसेच धावत सुटले. कितीतरी वेळ. एखाद्या पाणतस्था सारखे. पण आयुष्याचे फिडल

वाजवणारे कितीतरी राजकुमार गप्पगुमान मृत्यू मुखी गेलेले. तिथे सर्व सामान्य रावसाहेबांचे काय ? तरीपण रावसाहेब जीव वाचवण्यासाठी धडपडत होते. रस्त्याच्या बाजूला मुस्लिम बांधवाची मशीद होती. मशिदीत सुद्धा पहाटे पाचची अजान देणारा नमाजी जाग्यावरच मान कलंडून मेला होता. तर कितीतरी नमाजी सुद्धा जाग्यावरच श्रांत बर्फाळलेले शिल्प झाले होते. खरंच मृत्यू किती खिलाडी असतो. कुणाला हिमनग करतो तर कुणाला शिल्प. रावसाहेबानाही कोरोणा विषाणूची लागण झाली होती. म्हणजे रावसाहेब मरणार होते. मग का आणि कशासाठी धावत सुटले होते.

जगण्याची किती वेडी आशा. नाही का ? पण नियती रावसाहेबांना जन्म आणि मृत्यू या अंतरात पळवत होती. जन्म मृत्यूतले अंतर धावण्याचे पट असते का ? खरंच किती मोठा प्रश्न ? रावसाहेब दवाखान्याच्या दिशेने तुफान वेगाने धावत सुटले होते. एखादे हिमालयाचे दिदार होऊन. फक्त त्यांच्याच पायरवाचा तेवढा आवाज येत होता. बाकी सारे जग स्थितज्ञ योग्यासारखे निरव पडले होते. समाधिस्थ ज्ञानेश्वर का महात्मा यशू ? दहा पंधरा दिवसांपूर्वी एकत्र बसून जेवण खावण करणारी माणसं. तेही आयुष्याला कंटाळलेली. पण आज एकाएकीच संपली होती. एकाकीच निघून गेलेली. अगदी कायमची. मोह मायेचे पाश अवघ्या पळभरात संपलेले. खरंच मृत्यो गांधाराची तुतारी फुंकत आलेला यमराज कसा आणि केंव्हा आला हे कळलेच नाही. चोर पावलाची पायचाल काही औरच असते. नाही का ? कुणाच्या बापाला रोगाची लागण झाली म्हणून तो गेलेला तर कोणाच्या आईला लागण झालेली म्हणून ती गेलेली. कांही कुटुंबातील

सारेच्या सारे गेलेले. वंशच्या वंश एका रात्रीत संपलेला. काळरात्र. खरंच अशीच काळरात्र असावी का ? अशीच काळरात्र चालू झाली तर पृथ्वी तलावर मानववंश तरी शिल्लक राहील का ? किती मोठा प्रश्न. नवनिर्माण राष्ट्र निर्माण करण्यासाठी मानववंश आवश्यकच असतो. मानवी शक्ती ही राष्ट्राची संपत्ती असते. कुठलेही राष्ट्र हे मानवी शक्तीवर आधारलेले असते. आशा आपत्कालीन परिस्थितीत डोळ्या समोर बाप गेला , आई गेली , भाऊ गेला , बहीण गेली. कोण उरले होते शिल्लक ? सारे नाते बंध तोडून अवघ्या पळभरात गेलेली. खरंच काय असतात हे नाते संबोध ? घटना घटीताच्या मार्गावरील एक वंशवेल. फुलारलेली . . . बहरलेली . . . गंधीत . . . सुगंधमत्त करणारी. बापाच्या शवाजवळ जायची कोणाचीही हिम्मत होत नव्हती. हात पण लावायला कोणी तयार नाही. आईचीही गत तिच झालेली. राहत्या घरात मानवी कलेवराची रांगच रांग पडलेली. कोणाची हिम्मत होईना की , जाऊन उचलावा एखादा मृत्योनामा. उचलण्यास होते तरी कोण शिल्लक ? कोण आपला , कोण तुपला ? सर्व धर्म पंथ अखेरच्या गचका खात गचकत होते. त्यामुळे अवघे विश्व बधीर झाले होते. कोण कुणाचे अश्रू पुसणार ? सर्व अश्रूचं लापरवाह होऊन मुसमुसत होते. अरेरे देवा ! हे केलंस तरी काय ? कोणता गुन्हा केला होता मानव जातीने. इतका नरसंहार. एखादा दुसरा वाचलेला इसम दवाखान्यात फोन करून रुग्णवाहिका मागवत होता. पण एकही गाडी येत नव्हती. कारण यांचा डाबॅरंट पणा सर्वानाच माहित होता. असे असले तरी संपुर्ण चालक कामात गुंतले होते. कारण सगळ्या रुग्णवाहिका रुग्णांना रुग्णालयात हलवण्यासाठी गुंतलेल्या होत्या. कोणी मित्र

जवळ येईना कि , नातेवाईक जवळ येईना. हाय रे हाय आणि अचानक वादळ वारा सुरू झाला.

भुंकंपही धक्यावर धक्के देऊ लागला. पश्चिम बंगालच्या किणार पट्टीवरच्या अम्फान चक्री वादळानेही आचाणक रौद्ररूप धारण केले. त्यामुळे जगभरातील वादळ वारे भयानक शक्तीशाली होऊन वहात होते. विजा कडाडकड करीत कोसळू लागल्या. कितीतरी जनावरे , माणसे जळून खाक होऊ लागले. हां हां म्हणता वादळाने चक्री वादळाचे रूप धारण केले. भले भले उंची पूर्ण घरे आकाशाला भिडू लागले. एकच गोंगाट सुरू झाला. चोहीकडे धुळ आणि अंधार सळसळू लागला. कोणी कुणालाही दिसत नव्हते. घराच्या नाटी , घराचे पट , मोठ मोठ्या भिंती गगणाला उड्डाण घेत सैरभैरू लागल्या. माणसे तर एखाद्या कागदी पंतगा सारखे वाकडे तिकडे उडू लागले. कोण वाचले , कोण राहिले. कशाचीच गणती करता येईना झाली. चक्रीवादळ भयंकर धुमाकूळ घालत घोंगाऊ लागले. झाडे मुळासकट उपटून वादळ वाऱ्याची पप्पी घेत अस्मान फेरा मारत निघाले. सर्व गाव जमिनदोस्त होऊन पडला. आरोग्य दवाखान्याच्या ओझ्याखाली सर्व रुग्ण चेपून चिपटी होऊन गेली. तर राहिले सुरले घरं भुंकंपाच्या एकाच फटकाऱ्याखाली खळंळं करीत पडू लागले.

काही जाणकार माणसं जमिनीवर पडून आपला जीव वाचवण्यात यशस्वी झाले होते. यातच रावसाहेबांचा समावेश होता. पण या सर्वाना कोरोना विषाणूने घेरले होते. जे वृक्ष वाचून जगून शिल्लक राहिले होते. त्यात गावा शेजारील वड आणि एक पिंपळ वृक्षाच्े झाड शाबूत होते. या झाडांवर काही अडकलेले मुडदे

झोके खेळत होते. शेवटी अचानक रावसाहेबांना खोकल्याची एक जोरदार उबळ आली. एकाएकीच सर्दी होऊन नाक गळू लागले. श्वास कोंडायला लागला आणि रावसाहेब रस्त्यावर कोसळले. ज्या ठिकाणी कोसळलो. त्या ठिकाणी त्यांच्या पुढ्यात कितीतरी मानवी शव रस्त्यावर बेवारस होऊन पडलेले. कोणाची हिंमत होईना उचलावा एखादा मृत्योनामा म्हणून. एखाद्या विषारी वायुने मोकळ्या आकाशात सैरं करणारं शांतीच निळेमंद कबुतरं छाटून रक्तरंजित करून टाकावं तसं. तशी कितीतरी माणसं पटापट मरायला लागलेली. रावसाहेबांचाही श्र वास धपापू लागला होता. कसेतरी धडपडत उठले आणि दवाखान्यात जाऊन पोहोचले. पण भुकंपात संपूर्ण दवाखाना बेचिराख झालेला. ज्या काही रुम टिकल्या होत्या. त्यात आजारी माणसानी चिकार भरून गेल्या होत्या. उलट श्र वास अधिकचा गदमरु लागला. रुग्णाला खाटा सुध्दा कमी पडल्या. कोणी हात लावायला डॉक्टर शिल्लक नाही. सर्वच्या सर्व मेलेले. त्यामुळे माणूस माणसा पासून लांब पळत सुटलेला. एक आई स्वतःचं तडफडणारं मुल दोन हातांवर घेऊन वाचवा वाचवा करीत फिरणारी. किती मोठी याचनेची शोकांतिका. का शोकांतिकेची शोकांतिका. हे असलं भयंकर दृष्य रावसाहेब प्रथमच पहात होते. आज कोणीच कोणाचा वाली उरला नव्हता. हे सर्व पाहून दुःखी अंतःकरणाने रावसाहेब म्हणाले ,

" आमच्या वाट्याला जो कोरोना आला. तो साधासुधा नव्हे; हा कोरोना दशावतारी होऊनच आला अन् त्यात भुकंपाचे धक्के , चक्री वादळ , निसर्गाचा प्रकोप. धुवाधार पाऊस आणि काळीज हदरविणाऱ्या विजा. इतकी संकट एकाच वेळी. काय गुन्हा केला होता वडद गावानं. खरंच चलतीच्या काळात आम्हाला काही

काही दिसलं नाही. पाप - पुण्य , चांगले - वाईट , भले - बुरे , सज्जन - दुर्जन हे काहीही दिसलं नाही. म्हणून आमचा गाव स्वैर वागला. आम्हाला कधी वाटलं नाही. आम्ही पराधीन होऊ म्हणून. आमचा आत्मनाश इतक्या टोकाचा होईल. असं कधीच वाटलं नव्हतं. या गावचा चेहरा कधीच चिंतातूर झाला नव्हता. गतवैभवाचे तराणे वाजवण्यात आम्ही मशगुल झालेले. अर्थगर्भ मौन पाळण्यात आमच्या कितीतरी पिढ्या गेलेल्या. भयग्रस्त आणि व्याधीग्रस्त गाव कधीच झाला नव्हता. गर्भश्रीमंत राजधर्म आम्ही भोगत आलो होतो. पण आज पथेर पांचाली सारखा गावं क्लांत होऊन पडला आहे. आमच्या गावाची ऐपत खुप दांडगी होती. पण ज्ञानाची आवकात कमी पडली. ऐपतवान मनुष्या जवळ बौद्धिक आवकात नसेल तर हे असेच अघटीत होत रहाणार. वडद गावची महालक्ष्मी अखेर द्रोपदी सारखी उघडी नागडी होऊन रस्त्यावर असह्य पणाच्या अनंत यातना आणि अनंत वेदना घेऊन विव्ळत पडली. एखाद्या महा नगरवधू सारखी. तिच्या पैजनाचा नाद तेवढा येत होता.

छम्मछम . . . छम्मछम . . . छन्ननं. तिला अखेर बाजारु रुप आले. तिचा क्रंदता स्वर चाळबंद झाला. पण हा सुद्धा नुपूर नाद ऐकायला एकही मनुष्य बियाला सुद्धा जिवंत राहू नये. ही कोणती परमावधी का जगाच्या वेशीवर टांगलेल्या लक्तरांची हराशी ? का हाशी खुशीच्या बाता?. चारणा . . . आठाणा . . . बाराणा . . . रुपया . . . लिलाव सुरू. अखेर काय तर एक शुन्य शुन्य . . . शापित लक्तर. रक्ताळलेले विधवेपण घेऊन निघालेले पराजीत निशाण. रक्तरंजीत आणि रक्त लांछीत समूह. एकुणच काय तर मानवी चेहरा सालपटलेला. छिन्नभीन्न विद्रुप आणि कुरुपही.

वैभवशाली ऐश्र वर्याला सज्जन पणाचे भारभूत ओझे कधीच पेलता आले नाही. आम्ही बालबुद्धी सारखं वागलो , वैभवशाली जीवन जानिवेत. बालबुद्धी खरंच मृगजळा सारखी असते. म्हणून आज रोजी आमचा गाव जगाच्या नकाशा वरून बाद झाला आहे. ही वेळ , अशी संकटे कधीच येऊ नयेत. म्हणून जे जगलेत त्यांना अगदी निर्वाणीचा सल्ला. तुम्ही एकाही शवा जवळ जाऊ नका. घाई करा. शेत शिवारात शक्य तितकं लवकर निघून जा. कंदमुळे खाऊन दिवस काढा. हि महामरी आहे. एक दिवस संपूर्ण चित्र पूर्ण बदलून जाईल. निश्चित तुम्ही उगवता सूर्य पहाल. तुम्ही जिवंत असाल तेव्हा रस्त्यावर कितीतरी लोकांचे प्रेत पडलेले दिसतील. तेही सडके. पण तुम्ही त्यालाही हात लावू नका. कारण ही साथ आहे. या रोगाचा जिवजंतू महाभयंकर आहे. तो तुम्हाला मारल्या शिवाय सोडणार नाही. आज जिवंत इटली , जिवंत स्पेन , जिवंत चीन , जिवंत इराण , जिवंत अमेरिका , जिवंत फ्रान्स मधील लोकांची स्मशानभूमी झाली आहे. या गावात तेच झाले आहे. जिवंत राहायचं असेल तर आजच्या आज ह्या क्षणाला तुम्ही स्वतःला चार भिंतीत बंद करून घ्या किंवा रानावनात निघून जा आणि जीव वाचवा. तरच माणूस नावाची जात शिल्लक राहील. या घरादाराच्या प्रेमात पडून लाख मोलाचा जीव असा रस्त्यावर फुकाफुकी घालवू नका. भान ठेवून वागा. अन्यथा प्रत्येकाच्या दृष्टी पटलातील दृश्य विदारक झालेलं दिसेल. सारंच कसं विरान . . . सुनसान . . . वैराण . . . काळोख भरली धरा. पुन्हा कधीच या गावात येऊ नका. ओस पडलेला गाव असाच असू द्या. तो फार निरव शांततेत गेलेला असतो. माणूस नसलेला गाव फार भयानक भितीदायक असतो. अशा भयंकर गावात फक्त भिती आणि भितीचेच मनोरे उभे टाकलेले असतात. असा गाव

अहर्निश खायला उठलेला असतो. लोकवस्ती नसलेला गाव निरंतर आक्रोशत असतो. त्याचे आक्रोश चार भिंतीत बंदीस्त झालेले असल्याने , आशा गावात रहस्याची वादळे रात्रंदिवस फडफडत असतात. ज्या गावात मृत्यूचे तांडव उत्सव साजरे झालेले असतात. असे गाव निर्मनुष्य वस्ती निर्माण करण्यातच धन्यता मानतात. जेव्हा आशा गावातील चार भिंती बोलायला उठतात. तेव्हा त्या किंकाळत असतात. किंकाळणारे उसासे नेहमी मानवाला नकारार्थी बनवत असतात. मृत्योनामाच्या गावात नेहमी काळीज कातर वेदनेचे सम्राज्य पसरलेले असते. खऱ्या अर्थाने गाव हा कधीच ओस पडू द्यायचा नसतो. त्याची रया निरंतर राखायची असते. पण महामरीचा गाव पुन्हा कधीच वसवायचा नसतो. कारण महामरीचे जीवजंतू निरंतर उसासे सोडत असतात. आशा गावाला लाल फुली मारलेला गाव म्हणूनच ओळखावा लागतो. त्यासाठी रानावणातच गाव उभं करा. जात , पात , धर्म , पंथ याला हद्दपार करा. कोणी लहान नाही. ना कोणी मोठा नाही.

माणूस इंधून तिथून सारखाच आहे. त्यासाठी त्याला जपा. मानवता ही फार मोठी गोष्ट आहे. ही महामरी वाटतं तेवढी सोपी नाही. पण या महामरीच्या महायुद्धातून प्रत्येक राष्ट्राला कांही ना कांही शिकण्यासारखे आहे. भारता सारख्या कृषी प्रधान देशांनी राष्ट्रीय एकात्मता साधत सामाजिक , आर्थिक , राजकीय समता साधली पाहिजे. हि वेळ फारच कठीण आहे. तितकीच महत्त्वाचीही आहे. मृत्युचे तांडव नृत्य आता अनंत काळासाठी सुरू राहील. आपल्या भारता सारख्या १३० करोड लोकांच्या देशात दिवसाला किती माणसं मरतील. गुणाकार करुन हिशोब लावा. आठ आधिक आठ बरोबर सोळा होत नाहीत तर ८८

होतात. हे असले महामरीचे महाभयंकर गणित आहे. याला बेरीज , गुणाकार , भागाकार , लसावी - मसावी तरी कसे म्हणता येईल. या अवचित गणिताचा उदगाता कोविड १९ हा विषाणू आहे. ही वेळ अत्यंत आणीबाणीची आहे. धर्म , जात , पंथ हे सारे भेदाभेद विसरून मानव मुक्तीसाठी एक व्हा ! मानव जात वाचवण्यासाठी. शासकीय आदेशाचे उल्लंघन केले तर स्व नाश ओढावत असतो. हे या वडद गावचे उदाहरण कधीच विसरू नका. कोरोनाच नव्हे; तर कुठलाही साथीचा आजार जीव घेणा असतो. आज हा गाव तालुक्याच्या नकाशात लाल फुली मारून " लाल फुलीचा गाव " म्हणून प्रसिद्ध झाला आहे. अशी लाल फुली कोणत्याच गावाच्या नशीबात येऊ नये. ती वडद या गावच्या नशीबी आली आहे. यास जबाबदार आम्हीच आहोत. अशी वेळ येऊ नये म्हणून मी खुप प्रयत्न केला. खुप तडफडलो , फडफडलो. पण गावच्या नजरेतून मी वेडा ठरलो. अगदी ठार वेडा. त्यामुळे मी फक्त मान कापून टाकलेल्या रक्तरंजीत कॉबड्या सारखा फडफडत राहीलो दिवस रात्र. माझ्यातील गरुड झेप गावकऱ्यांना पाहाताच आली नाही. अन्यथा आजचा दिवस काही वेगळा राहीला असता. स्व नाशाचा धनी कधीच व्हायचे नसते. पण आमचा गाव स्वतःच्या हाताने स्व नाश करून बेचिराख झाला आहे. "

असे म्हणून रावसाहेब थांबले. त्यांना भयंकर दम लागत होता. श्वासोश्वास घेण्यासाठी तकलीफ होत होती. तापीने अंग भाजून निघत होते. सारखी खोकल्याची उबळ येत होती. नाका तोंडावाटे आणि नेत्र मंडळा वाटे सारखे पाणी जात होते. रावसाहेबांचा जीव भयंकर गुदमरायला प्रारंभ झाला. अंतिम सत्याच्या मृत्यू पंथात

विलीन होण्यासाठी. रावसाहेब एक कोविड योद्धा होते. या योद्ध्याने सारा गाव वाचवण्यासाठी खुप शर्तीचे प्रयत्न केले. पण गाव अतीशहाणा निघाला. अतीशहाणा त्याचा बैल रिकामा. या उक्तीनुसार वडद गाव आज संपूर्ण रिकामा झाला होता. रावसाहेबांच्या प्रयत्नाला यश आले नाही ते आलेच नाही. आपत्ती ही राष्ट्र कल्याणासाठीच येत असते. या पाच पन्नास वर्षात पुर , महापूर , वादळे , चक्री वादळे , सुनामी लाटा , भुकंप , ज्वालामुखी , बर्ड फ्ल्यू , स्वाईन फ्ल्यू , कोरोणा , सारी , हंता , अपघात या सारख्या आपत्तीने कितीतरी जीवीत हाणी झाली आहे. सृष्टीवरील वाढीव ओझं कमी करुन समतोल राखण्याचा प्रयत्न , निसर्गातील ऋतूचक्राने केलेला आहे. यास सृष्टी चक्र असेही म्हणता येईल. भगवत गीतेत भगवान श्रीकृष्ण म्हणतात ,

" जे जे होत आहे. ते ते भल्या साठीच होत आहे. जे होणार आहे. ते भल्या साठीच होणार आहे. शिवाय ज्या ज्या वेळी सज्जनाचा निःपात होऊन दुर्जनांचा सुकाळ होतो. त्या त्या वेळी सज्जनाचे रक्षण करुन दुर्जनांचा निःपात करण्यासाठी भगवंताचा जन्म होतो. अर्थातच संभवामि युगे युगे ! "

या पांच पन्नास वर्षात जे जे झाले आहे. ते ते चांगलेच झाले आहे. चांगल्यासाठी झाले आहे आणि जे होईल ते चांगल्या साठीच होईल. हे या मानव निर्मित आणि नैसर्गिक अपत्ती वरुन सिध्द झाले आहे. कारण जगाच्या पाठीवर इतका अंधाधुंद माजला आहे की , विचारता सोयच राहिली नाही. अगदी माय , बाप , बहीण , भाऊ , काका , काकी , मावशी हे पवित्र नाते लोप पाऊन स्वैराचार माजला आहे. भ्रष्टाचाराने तर कळसच गाठला आहे.

जिथे जाऊ तिथे खाऊ. हे प्रत्येकाचं ब्रिद वाक्य झालं आहे. स्वतःची अवकात नसणारेही गप्पीष्ट बनले आहेत. आज रोजी माणूस नावाचा प्राणी साक्षात पशू झाला आहे. शीलभ्रष्ट लोकांची अरेरावी वाढली आहे. पतीव्रता तो भुकी मरी पेढे खाय छिनाल. असा काळ आला आहे आणि या आपत्तीतून सर्व मानव जातींना हेच शिकायचे आहे. शुध्द चारित्र्याचा देश हा नेहमी दुग्धधवल चांदण्या सारखा असतो. या निमित्ताने सर्व मानव जातीच्या आयुष्यात चांदण फुलांची बरसात होत सुर्चिभूत चंद्रमा निरंतर रुणझणत राहो. या अगोदर पहीले महायुद्ध , दुसरे महायुद्ध झाले. यात कितीतरी मानवी जीव मारल्या गेले. वास्तविक पाहता त्यातून मानवाने कांहीतरी चांगले शिकायला हवे होते. पण तसे कांही झाले नाही. त्यामुळे हे तिसरे विषाणू युद्ध सृष्टीने लादले आहे. का मानवाने लादले आहे ? हे महत्त्वाचे नाही. या निमित्ताने मानवाचे ज्ञान , प्रज्ञान आणि तंत्रज्ञान अपूर्ण आहे. अजूनही आम्ही अज्ञान जगतात अज्ञातपणे वावरतो आहोत. हे आता या कोविड १९ या विषाणूने सिद्ध केले आहे. रोज कांहीतरी नव्याने शिकण्या सारखे आहे. भविष्यात अणू , रेणू आणि विषाणू या व्दारेच युध्द होईल. त्यात जीवशीव सृष्टी जळून खाक होऊन जाईल. सुरूपतेच्या ठिकाणी कुरुपता येईल. फार पूर्वी पुराणात रामायण आणि महाभारत घडले आहे. हे प्रत्येकाने लक्षात ठेवायला हवे. या बाबत टेलिव्हिजन वर समालोचन चालू होते. संपूर्ण वडद गावची शुटिंग लाईव्ह स्वरूपात दाखवत होते. सारा गाव बेचिराख झाला होता. टेलिव्हिजन वर मोठ्या अक्षरात बातम्या झळकत होत्या.

* वडद गावात कोरोनाचा आहाकार.

* वडद गावात मृत्यूचेथैमान.

* संपूर्ण वडद गावावर शोककळा पसरली.

* नकाशातून वडद गाव बेचिराख.

या चार बातम्यांच्या खांद्यावर वडद गावची अखेरची अत्यंतयात्रा निघाली. या पुढे या गावची एकही बातमी येणार नव्हती. कारण हा गाव हां हां म्हणता इतिहास जमा झाला होता. रावसाहेब एकाएकी उठले. चौफेर अश्रूवत्सल दृष्टी फेक करून वसूंधरेला अखेरचा नयनमस्त प्रणिपात केला. अक्षरशः फरशी सलाम केला आणि सुख आसन लाऊन जमीनीवर बैठक घेतली. नेत्र मिटल्या गेले. दोन्ही हाताचे तळवे आकाश ब्रम्हाकडे केले. तसा त्यांच्या जीवन जानिवेचा मोगरा फुलला. फुलगंधी मोगरा फुलतचं गेला. अंतिम सत्याच्या गंधार झडीसाठी. गंधगवाहीच्या पापन पातीतून ज्ञानियाच्या राजांना पसायदान मागताना राजराजेश्वराचे काजळकाठ भरून यावेत. तसे रावसाहेबांचे देखणे लोचन तुडूंब भरून आले. काजळकाठ ओलावले आणि मौक्तिक मण्यासारखे कितीतरी अश्रूथेंब झरझरले. रेचक कुंभक श्वासोश्वास धपापला. अचानक दोन्ही हातांच्या मुठी आवळल्या गेल्या. डोळ्यातील बाहूल्या आस्मानाकडे उलट्या पध्दतीने फिरत गेल्या. काळेशार बुबळे एकाएकीच पांढरी शुभ्र झाली. तशी रावसाहेबांच्या हातापायाची फडफड वाढली. गंधमस्त श्वासोश्वास घेण्यासाठी संपूर्ण शरीर फडफडले आणि पळभरात मान कलंडली. धडपडली. पण कायमचीचं गळून पडावी. तशी लोळागोळा होऊन पडली. क्षणार्धात मानी मानेतला ताठरपणा कुठल्या कुठे अज्ञात स्थळी भिरकावल्या गेला. पुन्हा कधीच न येण्यासाठी. उच्चविद्या

विभूषित होऊन निरंतर फडफडण्यासाठी. अंतिम सत्याच्या
गंधर्वाहीत विलीन होण्यासाठी. पेटते नेत्रफुले हळूहळू शांत झाले.
ज्ञानियाच्या राजा सारखे आणि अखेरच्या महाप्रस्थानात एका
भावरश्मी शांती दूताचा युगांत झाला. सुर्यपुत्र काळोखात
डचमळला. उदयाचा उषःकाल भावरश्मी करण्यासाठी. पण एक
लाल फुलांचा गाव अखेर " लाल फुलीचा गाव " होऊन कायमचा
निरव शांततेत गेला. मात्र स्फुट अस्फुट शब्दब्रम्ह भावस्थ होऊन
रेंगाळत होते ,

" आतां विश्वात्मकें देवें | येणे वाग्यज्ञें तोषावें |

तोषोनि मज द्यावें | पसायदान हें ||

जे खळांची व्यंकटी सांडो | तयां सत्कर्म रती वाढो |

भूता परस्परें पडो | मैत्र जीवाचें ||

दुरितार्चे तिमिर जावो | विश्व स्वधर्मसुर्य पाहवों |

जो जे वांछील तो तें लाहो | प्राणिजात ||

वर्षत सकळमंगळी | ईश्वरनिष्ठांची मांदियाळी |

अनवरत भूतळीं | भेटतु या भूता ||

चला कल्पतरुंचे आरव | चेतना चिंतामणीचे गांव |

बोलते जे अर्णव | पीयूषाचे ||

चंद्रमे जे अलांछन | मार्तंड जे तापहीन |

ते सर्वाही सदा सज्जन । सोयरे होतु ॥
किंबहुना सर्वसुखीं । पूर्ण होऊनि तिहीं लोकीं ।
भजिजो आदिपुरुखीं । अखंडित ॥
आणि ग्रंथोपजीविये । विशेषीं लोकीं इयें ।
दृष्टादृष्टविजयें । होआवें जी ॥
तेथ म्हणे विश्वेशरावो । हा होईल दानपसावो ।
येणें वरें ज्ञानदेवो । सुखिया झाला ॥ "
ओम् शांती शांती हो . . !

संदर्भ सुची . . .

१. आज तक बातमी पत्र
२. झी न्यूज बातमी पत्र
३. ई. टी. व्ही. मराठी बातमी पत्र
४. इंडीया टि. व्ही. बातमी पत्र
५. न्युज नेशन बातमी पत्र
६. टि. व्ही. ९ बातमी पत्र
७. साम टि. व्ही. बातमी पत्र

८. झी २४ तास बातमी पत्र
९. ए. बी. पी. माझा बातमी पत्र
१०. न्युज १८ लोकमत बातमी पत्र
११. डि. डी. न्यूज बातमी पत्र
१२. डि. डी. सह्याद्री बातमी पत्र
१३. ए. बी. पी. न्यूज बातमी पत्र
१४. झी हिंदुस्थान बातमी पत्र
१५. न्यूज १८ इंडिया बातमी पत्र

लेखका विषयी थोडेसे . . .

शब्द सौंदर्याचा अमित मनोहर ललित लेखक श्री. नरेंद्र भगवंतराव नाईक यांचा जन्म १६ ऑगस्ट १९६७ रोजी कल्हाळी सारख्या खेडे गावात एका शेतकरी कुटुंबात झाला. मराठवाड्यातील कल्हाळी पेठवडज ता. कंधार जि. नांदेड येथे १६०० - १७०० पासून हे घराणे वास्तव्य करून आहे. या घराण्याचे मुळ आडनाव गायकवाड असून नाईक हि पदवी आहे. या घराण्याकडे साडेबारा गावची जहागीर होती. हे घराणे मुळचे काशिद पाटोदा जि. सातारा येथील. गायकवाड घराण्यातील एकुण चार भाऊ पश्चिम महाराष्ट्र सोडून दक्षीणेत आले. पैकी एक बंधू पळसी ता. मुधोळ आंध्रप्रदेश येथे राजे म्हणून स्थायिक झाले तर दुसरे बंधू निलंगा ता. जि. निलंगा येथे पाटील वतनावर गेले. दुसरे दोन बंधू मानसिंहराव व लखमाजीराव हे कल्हाळी पेठवडज ता. कंधार जि. नांदेड मराठवाडा येथे जहागीर वतनावर स्थायिक झाले.

या पिढीतील सातव्या पिढीने हैदराबाद येथील निजामाशी तीन दिवस तीन रात्र सशस्त्र लढा दिला. या लढ्यात आप्पासाहेब नाईकासह पस्तीस विरांचे बलीदान झाले. नरेंद्र नाईकांची ही नववी पिढी आहे. श्री नरेंद्र नाईक हे पशुसंवर्धन विभाग, जिल्हा परिषद हिंगोली अंतर्गत पंचायत समिती कळमनुरी मध्ये पशुवैद्यकीय दवाखाना श्रेणी - १ पोत्रा येथे स. पशुधन विकास अधिकारी या पदावर कार्यरत आहेत. त्यांचे प्राथमिक शिक्षण मुळ गावी व आजोळ हाळी ता. उदगीर जि. लातूर येथे झाले असून महाविद्यालयीन शिक्षण कंधार जि. नांदेड येथे झाले आहे. सन

१९९३ मध्ये जिल्हा परिषदेच्या सेवेत रुजू झाल्याने पदवी पर्यंतचे शिक्षण पूर्ण होऊ शकले नाही.

नोकरी करीत असताना माणूस माझे नाव , घरटं , रात चांदणी , उन्मेषाचे पाणी हे चार काव्य संग्रह आणि काळोखातील अग्निशिखा , रिपुंजय , वेडात दौडले वीर मराठे सात , लाल फुलीचा गाव ह्या चार ऐतिहासिक कादंबऱ्या त्यांच्या नावावर प्रकाशित रुपाने जमा आहेत. शिवाय आई , बाप , गजरा माळताना हे तीन ललित लेख संग्रह देश विदेशात ऑनलाईन व्दारे मोठ्या प्रमाणात विक्री होत आहेत. भाषा प्रभू लेखक म्हणून त्यांची जनसामान्यांत ओळख आहे. श्री नरेंद्र नाईक यांनी भगवत गीते वरील गीता प्रयाग या अभंग ग्रंथाचे संपादन केले असून त्यांची अनेक पुस्तके अमेझॉनवर ई-बुक स्वरूपात व ग्रंथ रुपात प्रकाशित आहेत.

उल्लेखनीय कार्य - मराठवाडा साहित्य परिषद शाखा हिंगोलीचे मुळ संस्थापक अध्यक्ष व अंकुर साहित्य परिषद हिंगोलीचे जिल्हाध्यक्ष पद त्यांनी भूषविले आहे. अखिल भारतीय नवोदित मराठी साहित्य संमेलन नांदेड , मराठवाडा साहित्य संमेलन नांदेड , अंबेजोगाई , वसमत , उदगीर , अंकुर साहित्य संमेलन हिंगोली , रजधुळ साहित्य संमेलन अकोला , जिल्हा ग्रंथालय साहित्य संमेलन हिंगोली , संत तुकडोजी महाराज साहित्य संमेलन हिंगोली , चक्रधरस्वामी साहित्य संमेलन हिंगोली , शब्दांगार साहित्य संमेलन हिंगोली , मिशकीनशहा बाबा साहित्य संमेलन हिंगोली इत्यादी मध्ये सहभाग. काळोखातील अग्निशिखा या कादंबरीवर मराठवाडा साहित्य परिषद औरंगाबाद येथे

व्याख्यान तसेच वेडात दौडले वीर मराठे सात या विषयावर गुंफण साहित्य अकादमी मसूर व जिव्हाळा साहित्य अकादमी सद्भावणा साहित्य संमेलन कावळेवाडी बेळगाव (कर्नाटक) येथे व इतर अनेक ठिकाणी शाळा व महाविद्यालय येथे व्याख्यान. काळोखातील अग्निशिखा या कादंबरीस चक्रधरस्वामी राज्यस्तरीय साहित्य पुरस्कार हिंगोली व रजधुळ राज्यस्तरीय साहित्य पुरस्कार अकोला. इत्यादी पुरस्काराने त्यांना गौरवण्यात आले आहे. जिजाऊ तिर्थ या ललित बंधाचे लिखाण चालू असून राजपुत्र संभाजी या ऐतिहासिक कादंबरीचे लिखाण सुध्दा सध्या चालू आहे. एकाच वेळी अनेक विषयाला हात घालणारे श्री नरेंद्र नाईक हे शब्द प्रभू लेखक म्हणून देश विदेश पातळीवर परिचित आहेत.

संपर्क - " राधाश्री , २९ "

लवकुश नगर , नांदेड रोड , हिंगोली - ४३१५१३

सुसंवाद - ९४२१३८४००७

E-mail-narendrabnaik@gmail.com

Blog: <http://narendrabnaik.blogspot.com>

<http://www.narendrabnaik.com>

श्री. नरेंद्र नाईक यांची ग्रंथ संपदा ० ० ०

- १ - माणूस माझं नाव { काव्य }
  - २ - घरटं { काव्य }
  - ३ - रातचांदणी { काव्य }
  - ४ - उन्मेषाचे पाणी { अमेझॉन ई-बुक काव्य }
  - ५ - आई { ललित गुगल ई-बुक }
  - ६ - बाप { अमेझॉन ई-बुक ललित }
  - ७ - गजरा माळताना { अमेझॉन ई-बुक ललित }
  - ८ - काळोखातील अग्निशिखा { ऐतिहासिक कादंबरी }
  - ९ - रिपुंजय { अमेझॉन ई-बुक ऐतिहासिक कादंबरी }
  - १० - वेडात दौडले वीर मराठे सात { अमेझॉन ई-बुक ऐतिहासिक कादंबरी }
  - ११ - राजपुत्र संभाजी { अमेझॉन ई-बुक ऐतिहासिक कादंबरी }
  - १२ - लाल फुलीचा गाव { सामाजिक कादंबरी }
- संपादन -
- १ - गीता प्रयाग - भ. बा. नाईक { अमेझॉन ई-बुक }

आगामी -

१ - जिजाऊ तिर्थ (ललित)

२ - ग्रस्तोदय (ऐतिहासिक कादंबरी)

३ - पशुधनाचा आकृतीबंध : हळदीच्या फुलात (आत्मकथन)

मलपृष्ठ

नरेंद्र नाईक हे कवी , कादंबरीकार , ललितलेखक म्हणून मला परिचित आहेत. त्यांनी आजचा भयावह आणि तितकाच इन्स्टंट विषय कोरोनावर " लाल फुलीचा गाव " नावाची कादंबरी लिहिली आहे. कोरोना पहिल्यांदा चीनमध्ये प्रगट झाला आणि कल्पने पलीकडच्या वेगाने तो जगभर पसरला. युरोप , अमेरिकेसह जगातील लहान मोठ्या 195 पेक्षा जास्त देशांना त्याने आपल्या विक्राळ कवेत घेतले आहे. याच्या कहराने जगात मृत्यू पावलेल्या दुर्दैवी माणसांची आजची (दि .15 अप्रिल 2020) संख्या 1 , 27 , 6 35 आहे. याची दहशत ही की , सगळं जगच लॉक डाऊन मध्ये गेलं. सारे उद्योग , व्यवसाय बंद पडले. दररोज

भूमिती श्रेढीने जगाला ग्रासणाऱ्या या विषाणूवर हमखास असा कोणताही उपाय जगातल्या कोणालाही हाती लागला नाही. यापुढे परिस्थिती कोणते भीषण वळण घेईल. हे आज कोणीही तत्ववेत्ता सांगू शकत नाही.

नाईकांनी कोरोनाच्या ह्या प्रकोपावर " लाल फुलीचा गाव " ही कादंबरी लिहिली आहे. डिसें. 2019 मध्ये चीनच्या डॉ. ली वेन्लियांग या नेत्र शल्य चिकित्सकाने तेथील सरकारला ह्या नविन विषाणू पासून सावध रहावे लागेल. असे सुचविले होते पण त्यांना धमकावण्यात आले. दुर्दैवाने तेच कोरोनाचे जगातले पहिले रुग्ण ठरले. 12 फेब्रुवारी 2020 रोजी राहूल गांधींनी कोरोना बाबत एक टिवट करून भारत सरकारला सावध केले पण नेहमी प्रमाणे त्यांची टिंगल केली गेली.

हीच परिस्थिती या कादंबरीतल्या रावसाहेबांची झाली आहे. हे कथानक एका गावावर बेतलेलं आहे. रावसाहेब हे त्या गावातले सुशिक्षित बेकार. रावसाहेब जेव्हा कोरोनाच्या वाढत्या प्रभावाच्या बातम्या आणि त्यावरचे उपाय सांगतात. तेव्हा त्यांना मुर्खात काढतात. आपला गाव कोरोना पासून वाचला पाहिजे. यासाठी ते गावकऱ्याकडे कोरोंटार्इन आणि सोशल डिस्टन्सिंग बाबत जबरदस्तीही करतात पण लोक मुर्ख. एक दिवस सारा गाव कोरोनाला बळी पडतो आणि शेवटी रावसाहेबांचं तरी काय होते. ते मूळ कादंबरी वाचून कळेल.

- बाबाराव मुसळे ,

वाशिम् - 9325044210

